CARTEA ÎNTÎI

CAPITOLUL I

Tu ne-ai făcut pe noi pentru Tine

1. *Mare eşti Tu, Doamne, şi întru totul demn de-a fi lăudat; mare este şi puterea Ta, iar înţelepciunea Ta nu are hotar*[1]. Şi omul vrea să Te laude pe Tine[2], el, care nu este decît o părticică a creaţiei Tale; el, omul, care îşi poartă în lume condiţia de muritor şi îşi duce cu el mărturia păcatului său, dar şi dovada că *Tu, o, Dumnezeule, stai împotrivă celor mîndri*[4]*;* şi totuşi el, omul acesta, care nu-i decît o părticică^ a creaţiei Tale, vrea să Te laude pe Tine. Tu îl îndemni să simtă desfătare în faptul că Te laudă, fiindcă Tu ne-ai zidit pe noi pentru Tine; şi neliniştită este inima noastră, pînă se va odihni întru Tine[6]. Dă-mi, o, Doamne, putere să ştiu şi să înţeleg ce este mai important: să Te invoc sau să Te laud; şi ce este mai important: să Te cunosc, ori să Te invoc?

Dar cine Te-ar putea invoca pe Tine, necunoscîndu-Te? Căci, necunoscînd, omul poate să invoce pe cineva în locul altcuiva. Dar oare ce-ar putea fi mai potrivit: să fii invocat sau să fii cunoscut? în ce fel însă *Te vor invoca necredincioşii, pe Tine, Cel în Care ei n-au crezut*[7]*?* Sau în ce fel vor crede ei fără acela care le va spune dinainte ceva despre Tine»? *Şi vor lăuda pe Domnul cei care U caută*[9]. Căci numai cei care îl caută îl vor găsi, şi, găsindu-L, îl vor lăuda. Dar eu am să Te caut, o, Doamne, invocîndu-Te, şi am să Te invoc, crezînd întru Tine[10]; căci aşa ne-a fost nouă propovăduit. Te invocă, o, Doamne, credinţa mea, cea pe care Tu mi-ai dat-o, cea pe care Tu mi-ai insuflat-o prin bunăvoinţa Fiului Tău, prin rîvna depusă de propovăduitorul Tău[11].

CAPITOLUL II

Nu aş fi absolut nimic, dacă Tu nu ai exista întru mine

2. Dar în ce fel îl voi invoca eu pe Dumnezeul meu, pe Dumnezeul şi pe Domnul meu?[12] Fiindcă oricum îl voi invoca, îl voi chema în mine, întru totul pe El însuşi, însă care ar putea să fie locul din fiinţa mea în care să poată veni întru mine Dumnezeul meu; în care loc să vină întru mine Dumnezeu, *Dumnezeul care a făcut cerul şi pămîntul*[13]*?* O, Doamne, Dumnezeule al meu, există oare în fiinţa mea ceva atît de mare, care să Te poată cuprinde? Dar oare cerul şi pămîntul, pe care Tu le-ai făcut, şi în care Tu şi pe mine m-ai zidit, Te cuprind ele oare? Dar, întrucît fără Tine nimic din tot ceea ce există n-ar putea să existe, ar fi cu putinţă oare ca ceea ce există să poată să Te cuprindă? Fiindcă la fel sînt şi eu: de ce îţi cer eu să vii întru mine, eu, care n-aş putea să exist dacă Tu n-ai fi întru mine? Deoarece eu, *chiar şi la cei de jos*[14] *de mă voi duce*, Tu eşti totuşi pînă şi acolo; iar *de voi cobori la iad, Tu iarăşi eşti prezent*[15]. Aşadar, o, Dumnezeule al meu, eu n-aş putea să fiu, n-aş putea în nici un fel să exist, dacă Tu n-ai fi întru mine. Or, aş putea eu oare să exist, dacă n-aş fi întru Tine, Cel datorită *Căruia sînt toate, prin care sînt toate şi în care sînt toate*[16]*?* Chiar aşa, o, Doamne, chiar aşa! în ce loc să Te chem deci, de vreme ce eu sînt întru Tine; sau Tu, de unde anume să vii întru mine? Căci unde m-aş putea eu retrage în afara cerului şi a pămîntului, pentru ca Dumnezeul meu să vină întru mine de acolo, El, Care a zis: *Eu umplu şi cerul, şi pămîntul*[17].

CAPITOLUL III

Tu pe toate le umpli

3. Aşadar, Te cuprind oare cerul şi pămîntul, de vreme ce Tu le umpli pe ele cu făptura Ta? Oare Tu le umpli şi încă mai rămîne pe afară, deoarece ele nu sînt în stare să Te cuprindă? Şi încotro mai reverşi Tu ceva, care prisoseşte din Tine, după ce şi cerul şi pămîntul s-au umplut de Tine? Nu simţi oare nevoia să fii conţinut de ceva, Tu, Care le conţii pe toate, fiindcă pe cele pe care le umpli, Tu le umpli conţinîndu-le? Căci nu vasele care sînt pline de Tine Te fac neschimbător; deoarece ele, chiar dacă s-ar sfărîma, Tu tot nu Te-ai revărsa, iar cînd Te vei revărsa peste noi, Tu nu vei rămîne la pămînt, ci ne vei ridica şi pe noi, şi nici Tu nu Te vei împrăştia, ci ne vei aduna.

Dar Tu, Cel Care le umpli pe toate, le umpli cu totalitatea Ta? Ori poate că întregul nu Te poate cuprinde în întregime şi atunci el cuprinde numai o parte din Tine? Şi toate cuprind în acelaşi timp aceeaşi parte din Tine, ori fiecare parte conţine numai cîte ceva din Tine, şi anume, părţile mai mari pe cele mai mari, şi părţile mai mici pe cele mai mici? Aşadar, există vreo parte a Ta mai mare şi alta mai mică, sau Tu eşti. totul în toate părţile şi nici un lucru nu Te poate cuprinde în întregime?

CAPITOLUL IV

Ce anume eşti, o, Dumnezeule?

4. Aşadar, ce anume eşti, o, Dumnezeule al meu, Te întreb ce anume eşti, dacă nu Domnul Dumnezeu? Dar *cine ar putea să fie Domn, în afară de Domnul, sau cine ar putea să fie Dumnezeu, în afară de Dumnezeul nostru?*[18] O, Tu, Preaînaltule, Preabunule, Preaputernicule, Atotputernicule, Preamilostive, Preadreptule, Preataini-cule şi Preaprezentule! Tu, Cel Preafrumos şi Cel Prea-tare! Tu, Care eşti statornic şi de necuprins! Tu, Cel neschimbat, Care le schimbi pe toate! Tu, Care nu eşti niciodată nou şi niciodată vechi! Tu, Cel Care le înno-ieşti pe toate şi Care pe cei trufaşi îi readuci la vechea lor stare, şi ei nici măcar nu ştiu! Tu, Cel întotdeauna activ şi întotdeauna paşnic; Tu, Cel Care mereu aduni,
dar Care nu ai nevoie de nimic; Tu, Cel Care aduci şi Care umpli! Tu, Cel Care ocroteşti; Tu, Cel Care naşti şi hrăneşti, şi duci totul pînă la capăt, căutînd atunci cînd Ţie nimic nu-Ţi lipseşte!

Tu iubeşti şi nu devii pătimaş; eşti gelos şi eşti în siguranţă; Te căieşti şi totuşi nu regreţi; Te mînii, dar eşti liniştit; Tu schimbi lucrările mîinilor Tale şi totuşi, planul nu Ţi-l schimbi; Tu primeşti ceea ce găseşti şi niciodată nu arunci nimic de la Tine; Tu, Care nu eşti niciodată sărac, dar care Te bucuri de cîştiguri; Care nu eşti niciodată avar, dar Care ceri totuşi dobînzi; Tu, Căruia i se dă din belşug, ca să nu pretinzi datorii, şi totuşi, cine posedă ceva şi acel ceva nu este al Tău? Tu dai înapoi datoriile, fără să rămîi cuiva dator; dai înapoi datoriile, nepierzînd nimic. Şi ce am mai putea spune, o, Dumnezeule al meu, Tu, viaţa mea, Tu, Dulcele meu cel Sfînt? Sau ce ar mai putea să spună cineva, cînd ar încerca să vorbească despre Tine? Dar vai de aceia care păstrează tăcerea cu privire la Tine, fiindcă, deşi vorbăreţi, ei tot muţi sînt.

CAPITOLUL V

Vot *muri, ca să nu mor*

5. Cine-mi va da mie posibilitatea să mă odihnesc întru Tine? Cine-mi va da mie puterea ca Tu să vii în inima mea? Şi oare, dacă vii, o vei îmbăta astfel încît eu să pot uita relele mele şi să Te îmbrăţişez pe Tine, Tu, singurul meu bun? Ce anume eşti Tu pentru mine? Ai milă de mine, ca să pot vorbi! Ce anume sînt eu însumi pentru Tine, ca Tu să porunceşti să fii iubit de mine, şi, dacă nu voi face aceasta, să Te mînii pe mine şi să mă ameninţi cu suferinţe cumplite? Cît de mici, sau cît de mari ar fi aceste suferinţe, dacă eu nu Te-aş iubi? Vai mie! Spune-mi prin milostivirile Tale, o, Doamne, Dumnezeule al meu, ce eşti Tu pentru mine? *Spune sufletului meu: mintuirea ta sînt* Eu/1[9] Spune aşa, ca să aud!

Iată, urechile inimii mele sînt înaintea Ta, o, Doamne; deschide-le şi *spune inimii mele: Eu sînt mîntuirea ta.* Voi alerga după glasul acesta şi Te voi înţelege. Să nu ascunzi de mine faţa Ta; voi muri, ca să nu mor[20], spre a o vedea.

6. Strimt este lăcaşul inimii mele, dar, ca Tu să poţi veni în el, se cuvine să fie lărgit de Tine; ruinat este el, Tu refă-l! Are lucruri care ar putea răni ochii Tăi, ştiu şi mărturisesc. Dar cine va curaţi lăcaşul acesta? Sau către cine altul voi striga eu în afară de Tine: *curăţeşte-mă pe mine de tăinuirile mele, Doamne, şi cruţă pe robul Tău de cele străine.* [21] *Cred, din care cauză şi vorbesc*[22]*;* Tu ştii aceasta, o, Doamne! *N-am mărturisit eu, oare, în faţa Ta şi împotriva mea, păcatele mele, o, Dumnezeule al meu, şi Tu ai iertat necredinţa inimii mele*[23]*? Nu merg la judecată cu* TYne[24], Care eşti adevărul; iar eu nu vreau să mă înşel pe mine însumi, *pentru ca nu cumva nedreptatea mea să se înşele pe sine însăşi*[25]. Aşadar, *nu merg eu lajudecată cu Tine,* fiindcă, *dacă Tu ai observa nedreptăţile, o, Doamne, Dumnezeule, cine va mai îndrăzni să susţină contrariul?*[26]

CAPITOLUL VI

Eu, unul, nu ştiu de unde am venit aici

7. Dar lasă-mă totuşi să mă adresez Milei Tale, eu *care sînt pămînt şi cenuşă*[27]*;* lasă-mă totuşi

să vorbesc, deoarece, iată, Mila Ta este aceea căreia îi vorbesc, nu mă adresez unui om care rîde de mine. Chiar şi Tu ai putea, probabil, să rîzi de mine, dar, întorcîndu-Te spre mine, Tu Te vei milostivi. Căci, ce anume vreau să-Ţi spun, Doamne, decît că nu ştiu de unde anume am venit aici, în această — să-i zicem — viaţă muritoare, sau moarte cu înfăţişare de viaţă? Eu, unul, nu ştiu[28]! Şi m-au înconjurat mîngîierile Milelor Tale, aşa cum am auzit eu de la părinţii trupului meu, din care şi în care Tu m-ai zidit la timpul cuvenit; căci eu, unul, nu-mi aduc aminte. Deci, înconjuratu-m-au pe mine mîngîie-rile laptelui omenesc. Şi nu maica mea ori doicile mele îşi umpleau sînii de lapte pentru mine; ci Tu, Doamne, îmi dădeai prin ele hrana pruncieі mele, după hotărirea şi bogăţiile Tale, după acea rînduială a Ta, urmărită pînă în adîncul lucrurilor. Chiar Tu erai Acela Care mă îndemna să nu vreau mai mult decît îmi dădeai; iar celor care mă hrăneau să vrea să-mi dea ceea ce Tu le dădeai lor; căci ele voiau, într-adevăr, să-mi dea afecţiunea rînduită de Tine, pe care, datorită izvorului Tău, o aveau şi ele cu prisosinţă. Deoarece pentru ele binele lor era binele meu de la ele, care bine nu de la ele era, ci prin ele ajungea doar la mine. Căci bunurile toate de la Tine sînt, o, Dumnezeule, şi de la Dumnezeul meu *îmi vine întreaga mîntuire*[2Q]. Lucru pe care eu l-am băgat de seamă mult mai pe urmă, în timp ce Tu îmi atrăgeai atenţia chiar prin aceste bunuri, pe care Tu mi le dăru-iai înlăuntrul meu şi în afara mea. Deoarece atunci ştiam să mă hrănesc cu lapte şi să mă potolesc în mîn-gîieri, dar ştiam să şi plîng din cauza supărărilor trupului meu, şi nimic mai mult.

8. După acestea am început să şi rid, mai întîi în timp ce dormeam, iar mai apoi şi cînd eram treaz[30]. Căci ce s-a spus despre mine mi s-a relatat mai tîrziu, iar eu am crezut fiindcă aşa vedem şi la alţi copii; pe cele referitoare la mine eu nu mi le amintesc.

Dar iată că puţin cîte puţin îmi dădeam seama unde mă aflam, şi voiam acum şi eu să-mi arăt dorinţele celor prin intermediul cărora mi se împlineau, dar nu puteam, deoarece acele dorinţe se aflau înlăuntrul meu, iar aceia se aflau în afară, şi ei nu puteau prin nici un simţ să pătrundă în inima mea. De aceea dădeam din mîini şi din picioare în toate părţile şi scoteam doar sunete, semne asemănătoare dorinţelor mele, puţine, atîtea cîte puteam şi eu, şi în felul în care puteam; căci aceste semne nu erau, de bună seamă, ale adevăratelor dorinţe. Iar atunci cînd nu mi se dădea atenţie, fie ca urmare a unei nepriceperi, fie ca să nu mi se provoace vreun rău, mă mîniam pe aceşti oameni mai mari decît
mine, care nu-mi dădeau ascultare, şi eram pornit împotriva acestor oameni liberi, care nu mă slujeau; pe toţi aceştia mă răzbunam plîngînd. Am înţeles mai apoi că aşa sînt pruncii, pe care am reuşit să-i observ, iar aceştia, neştiind, mi-au arătat că tot aşa am fost şi eu, mai mult decît mi-au arătat ştiind cei ce mă hrăneau.

9. Ei bine, aşa a fost cîndva copilăria mea, care a murit de-acum, iar eu trăiesc. Dar Tu, Doamne, Care întotdeauna eşti viu[31], şi întru Tine nimic nu moare, fiindcă Tu, Care ai fost şi înainte de începutul veacurilor, şi înainte de tot ceea ce s-ar putea numi înainte, exişti şi eşti şi acum Dumnezeu şi Domn al tuturor celor pe care le-ai creat. Şi la Tine se află cauzele tuturor lucrurilor schimbătoare şi întru Tine rămîn şi originile neschimbătoare ale tuturor lucrurilor schimbătoare, şi întru Tine trăiesc eternele principii ale tuturor lucrurilor lipsite de raţiune şi trecătoare. Spune-mi mie, celui care acum mă rog Ţie, o, Dumnezeule, şi fii milostiv cu mine păcătosul; spune-mi dacă a urmat copilăria mea vreunei vîrste deja încheiate[32], sau dacă ea este numai atîta cît am petrecut eu în pîntecul maicii mele[33]. Căci şi despre această perioadă mi s-a relatat cîte ceva, şi chiar şi eu am văzut femei însărcinate.

Aşadar, ce am fost eu mai înainte de aceasta, Dulcele meu şi Dumnezeule al meu? Fost-am eu oare altundeva sau altcineva? Căci nu am acum, aproape, pe cineva care să-mi spună astfel de lucruri; nici tatăl meu ori mama mea n-au putut să mi le facă cunoscute, nici experienţa altora şi nici memoria mea.

Oare Tu rîzi de mine cînd Te întreb asemenea lucruri şi-mi porunceşti ca, din ceea ce ştiu despre Tine, să Te laud şi să Te mărturisesc?

10. Dar eu pe Tine Te mărturisesc, *o, Doamne al cerului şi al pămîntuluP*[4], aducîndu-Ţi laudă pentru începuturile mele şi pentru copilăria mea, de care nu-mi aduc nimic aminte; dar Tu ai dat omului putinţa de a-şi imagina cîte ceva despre sine, pornind de la alţii, şi de a crede multe în legătură cu fiinţa sa chiar şi întemein-du-se pe mărturiile unor femei simple. Căci, chiar şi atunci existam, şi trăiam, şi încercam deja, spre sfîr-şitul pruncíei mele, să fac semne prin care să comunic altora simţămintele mele. De unde, dacă nu de la Tine, vine o astfel de fiinţă, o, Doamne? Au poate cineva să fie făcătorul lui însuşi, ori se trage de undeva vreun izvor prin care se scurge înspre noi sînge ca să existăm şi să fiinţăm; cum altfel poate fi decît că Tu ne zideşti pe noi, Tu, Cel pentru Care a fi şi a trăi este şi nu este acelaşi lucru, întrucît, pentru Tine, a fiinţa şi a trăi în cel mai înalt grad este, de fapt, unul şi acelaşi lucru? Căci Tu exişti în cel mai înalt grad şi nu Te schimbi, şi întru Tine ziua de astăzi nu se sfîrşeşte deloc; şi totuşi, întru Tine se sfîrşeşte, deoarece întru Tine sînt acestea toate. De fapt, nici n-ar avea cale de scurgere în timp şi spaţiu, dacă Tu nu le-ai cuprinde şi pe acestea. Şi fiindcă *anii Tăi nu vor avea sfîrşi&s,* anii Tăi sînt de-a pururi ziua de azi. Şi cît de multe zile ale noastre şi ale părinţilor noştri au trecut prin ziua Ta şi şi-au primit de la ea măsurile, şi felul în care au existat; şi cîte alte zile vor mai trece, şi vor mai veni, şi vor mai exista din acest moment. *Tu însă eşti mereu acelaşi^,* şi toate cele de mîine şi din viitor, toate cele de ieri şi din trecut[3]?, Tu le vei face azi, şi tot azi le-ai şi făcut. Ce să fac dacă cineva nu înţelege? Dacă nu înţelege, să se bucure că nu a înţeles şi singur să zică: oare ce este aceasta? Ba chiar să se bucure şi aşa, şi să fie mai degrabă mulţumit cu faptul că, negăsindu-Te, Te află, decît că, aflîndu-Te, nu Te găseşte.

CAPITOLUL VII

Unde sau cînd am fost eu nevinovat?

11. *O, Doamne, auzi-mă*[3S]\ Vai de păcatele oamenilor! Omul zice aceasta, iar Tu Te milostiveşti de el, fiindcă Tu l-ai creat, dar păcat în el n-ai pus[39]. Dar păcatul pruncíei mele, oare cine mi-l aminteşte? *Fiindcă nimeni nu este fără de păcat înaintea feţei Tale, nici chiar un prunc, un prunc căruia ia fost hărăzită pe pămînt doar o singură* zi[4]o. Cine mi-l va aminti? Cumva vreun pruncuşor, în care eu văd acum ceea ce nu-mi aduc aminte despre mine? Prin urmare, cu ce păcătu-iam eu atunci? Oare pentru că, plîngînd, doream cu ardoare sînul maicii mele? Căci dacă aş face acum aceasta, nedorind, de bună seamă, sînul maicii mele, ci acea mîncare potrivită anilor mei, aş fi luat în rîs şi, pe bună dreptate, mustrat. Aşadar, atunci făceam lucruri vrednice de dojana; însă făceam aceasta pentru că nu puteam să-l înţeleg pe cel care mă dojenea şi nici obiceiul de a mă dojeni, dar nici puterea mea de judecată nu-mi îngăduia. Căci, de toate acestea ne dezbărăm pe măsură ce creştem şi treptat le ştergem din fiinţa noastră. Iar eu, unul, nu am văzut niciodată pe cineva să se debaraseze de cele bune, cu bună ştiinţă, atunci cînd îşi face curat. Or, pentru vremea aceea, în cazul meu erau bune tocmai acestea: să cer plîngînd ceea ce mi se putea da spre vătămarea mea; să mă opun cu îndărătnicie oamenilor liberi[41], care nu-mi dădeau ascultare, fie celor mai mari decît mine, fie celor din care m-am născut şi încă multor altora, care aveau mai multă minte, adică oameni care nu se supuneau semnului voinţei mele; să încerc eu să le fac vreun rău, lovindu-i cît mai mult cu putinţă, deoarece nu dădeau ascultare poruncilor mele, porunci cărora, dacă li s-ar fi dat curs, li s-ar fi dat într-un mod primejdios pentru mine? Doar slăbiciunea membrelor pruncilor este nevinovată, dar nu şi sufletul lor. Eu însumi am văzut cîndva un prunc rău la suflet: încă nu vorbea, dar se uita galben la faţă, cu o privire aspră la fratele său de lapte. Cine oare nu ştie un asemenea lucru? Mamele şi doicile afirmă că ele pot îndepărta toate acestea prin nu ştiu ce leacuri. Probabil! Dar, să nu suporţi pe un altul, care împărtăşeşte aceeaşi soartă cu tine şi care are nevoie de ajutor în cel mai înalt grad — nu este oare şi aceasta o răutate[42], atunci cînd izvorul de lapte curge din belşug, ba chiar abundă? Dar toate acestea sînt suportate cu blîndeţe, nu în sensul că ele n-ar exista, sau
pentru că ar fi lipsite de importanţă, ci pentru că, se ştie, vor dispărea cu timpul, datorită

înaintării în vîrstă. Vreau să spun că e vorba de ceva pe care îl admiţi la un copil, dar nu-l poţi suporta totuşi cu sufletul împăcat, cînd îl descoperi la un om mare.

12. Dar Tu, Doamne, Dumnezeule al meu, Tu, Care ai dat pruncului viaţă şi trupul acesta, aşa cum îl vedem, Tu l-ai dăruit cu simţuri, l-ai înzestrat cu membre, l-ai împodobit cu chip, iar pentru totalitatea şi integritatea lui i-ai dat încă şi toate celelalte atribute ale unei fiinţe vii, Tu îmi porunceşti să Te laud în acestea, să *Te mărturisesc şi să cînt numele Tău, Tu, Cel Preaînalt*[43]\ Da, fiindcă Tu eşti Dumnezeul Cel Atotputernic şi Bun, chiar dacă nu le-ai fi făcut decît pe acestea, pe care nimeni altul nu le poate face în afară de Tine, Tu, Unule, de la care este orice măsură, Tu, izvor nestins de frumuseţe, care le înfrumuseţezi pe toate şi le orînduieşti pe toate cu legea Ta[44].

Aşadar, această vîrstă a mea, o, Doamne, de care nu-mi aduc aminte deloc să o fi trăit, dar că am trăit-o m-am încredinţat de la alţii, şi am dedus de la alţi copii că mi-am petrecut-o, oricît de credibilă ar fi această presupunere, eu mă sfiesc totuşi s-o pun la număr în şirul vieţii mele, o viaţă de care mă bucur şi eu în veacul acesta. Căci atît cît ţine de mine, de întunericul uitării mele, perioada aceasta mi se pare mie aceeaşi cu cea petrecută în pîntecele mamei mele. Iar dacă *întru nedreptate m-am născut şi întru păcate m-a hrănit în pîntecele ei maica mea*[45], atunci spune-mi, unde, Doamne Dumnezeule al meu, unde, o, Doamne, eu, robul Tău, unde sau cînd am fost eu nevinovat[4^]? Dar a venit clipa să las la o parte vremea aceea. Căci ce mai am eu comun cu un timp ale cărui urme le caut în zadar?

CAPITOLUL VIII

Pruncul care vorbeşte

13. Oare nu din pruncie înaintînd eu încoace, am ajuns la copilărie[47], sau, mai degrabă, copilăria însăşi a venit la mine şi a urmat pruncieі? Dar nici aceea nu s-a îndepărtat cu totul de la mine, fiindcă, mă întreb, unde s-ar fi putut duce? Şi totuşi, cînd am privit mai atent, iată că aceasta nu mai era. Căci nu mai eram un prunc[48] care să nu vorbească, ci devenisem deja un copil care vorbea[49]. Şi-mi aduc aminte de momentul acesta, dar de la cine am învăţat eu să vorbesc mi-am dat seama ceva mai tîrziu. Căci pe mine oamenii mai în vîrstă nu mă învăţau să vorbesc, oferindu-mi cuvintele într-o anumită ordine a învăţării, aşa cum m-au învăţat cu puţin mai apoi literele. Ci eu însumi am învăţat să vorbesc, cu mintea pe care mi-ai dat-o Tu, o, Dumnezeule al meu: cu gemete şi cu felurite sunete şi cu diferite mişcări ale membrelor mele, cu care voiam să fac cunoscute simţirile inimii mele; şi cum, spre a da ascultare voinţei mele, nu eram în stare să arăt toate cîte voiam şi nici tuturor acelora cărora voiam, înregistram în memorie cînd ei înşişi scoteau un sunet numind un lucru şi cînd îşi mişcau trupul spre ceva corespunzător acelui sunet; apoi vedeam şi păstram în gînd că fusese numit de ei lucrul acela, pe care îl pronunţau, cînd doreau să-l arate.

însă din mişcarea trupului lor se vedea clar ce lucru anume voiau ei, întocmai ca din cuvintele naturale ale tuturor neamurilor, care se fac înţelese cu expresia feţei, ori cu mişcarea ochilor şi cu gesticulaţia celorlalte membre, şi cu sunetul vocii, avînd menirea să arate simţirea sufletului lor, ori de cîte ori este vorba de a cere, a avea ceva în stăpînire, a respinge ori a evita anumite lucruri. Şi astfel vorbele fixate la locul lor în felurite enunţuri şi auzite iarăşi şi iarăşi, din ele deduceam şi eu puţin cîte puţin semnele căror lucruri anume erau; şi după ce gura mea s-a deprins cu aceste semne, am ajuns să-mi exprim şi eu prin ele dorinţele mele. în felul acesta am comunicat eu celor în mijlocul cărora mă aflam semnele dorinţelor mele, cele care trebuiau cunoscute şi, depinzînd mai întîi de autoritatea părinţilor şi de încuviinţarea celor mai în vîrstă decît mine, am pătruns tot mai adînc în viitoarea vieţii umane^o.

CAPITOLUL IX

Eram bătut

14. *O, Dumnezeule, Dumnezeule al meu*[5i], ce deziluzii şi ce amăgiri am încercat atunci cînd, copil fiind, mi se propunea să mă supun celor care mă sfătuiau să trăiesc cum trebuie, pentru a mă putea distinge şi eu în veacul acesta şi a mă remarca în artele vorbirii[52], ca să dobîndesc consideraţia oamenilor şi să ajung sclavul falselor

bogăţii. Apoi am fost dat la şcoală, ca să învăţ să citesc, ceea ce eu, sărmanul de mine, nu-mi dădeam seama de ce folos ar fi putut să-mi fie; şi totuşi, dacă mă dovedeam leneş în învăţare, eram bătut[53]. Căci obiceiul acesta era lăudat de cei mai în vîrstă. Şi mulţi sînt cei care, ducînd o astfel de viaţă înainte de noi, inventaseră şi pentru noi căi pline de dureri, prin care eram siliţi să trecem, multiplicînd în felul acesta chinul şi durerea fiilor lui Adam. Dar am întîlnit, o, Doamne, şi oameni care se rugau la Tine, şi de la ei am învăţat să Te simţim, aşa cum eram noi în stare să Te simţim, anume că Tu eşti ceva măreţ, ceva care chiar şi fără să ni se arate simţurilor noastre poate să ne audă şi să ne vină în ajutor. Căci, de copil am început să mă rog Ţie, *o, Tu, sprijinul meu şi scăparea mea*[54]*,* şi în invocarea Ta reuşeam să rup nodurile limbii mele şi, deşi micuţ, dar nu cu o dragoste mică[55], mă rugam Ţie să nu mai fiu bătut la şcoală. Iar atunci cînd nu mă ascultai — fapt care nu era spre neînţelepţirea mea* —, de păţaniile mele rideau toţi ceilalţi mai în vîrstă decît mine, ba chiar şi părinţii mei, care nu doreau să mi se întîmple nimic rău; or, pe atunci, răul meu cel mare şi cel greu tocmai acesta era.

15. Există oare, o, Doamne, vreun suflet atît de mare care, apropiindu-se de Tine cu o foarte mare iubire, există oare, zic, cineva — fiindcă prostia omenească face şi lucruri de genul acesta — există, deci, cineva care, ataşîndu-se de Tine cu o atît de mare evlavie, să fie totuşi stăpînit de o simţire aşa de puternică, încît să accepte ca torturile căluţilor[57] şi cele ale ghearelor de fier, ori alte schingiuiri de genul acestora — pentru evitarea cărora Ţie Ţi se aduc rugăciuni cu frică şi cutremur pe toată suprafaţa pămîntului — să fie considerate de o atît de mică importanţă, încît să se rîdă de cei care tremură de spaimă din cauza lor, aşa cum rîdeau părinţii noştri de chinurile la care eram supuşi noi, copiii, de către profesori? Pentru că noi nu mai puţin ne temeam de acestea[58] şi nu mai puţin îţi înălţăm Ţie rugăciuni să ne scapi de ele; cu toate că deveneam iarăşi vrednici de bătaie, nescriind ori necitind, ori gîndin-du-ne la studiu încă şi mai puţin decît se cerea de la noi. Căci, pe vremea aceea, nu ne lipsea, o, Doamne, memoria sau talentul, însuşiri pe care Tu ai voit ca la vîrs-ta aceea să le avem din belşug, dar ne făcea o nespusă plăcere să ne jucăm, şi eram pedepsiţi tocmai de cei care se dedau şi ei, exact ca şi noi, la astfel de jocuri, însă — deh! — jocurile celor mai în vîrstă sînt numite activităţi, iar cele ale copiilor, cu toate că sînt întru totul similare, sînt sancţionate de cei mari şi nimeni nu dovedeşte îngăduinţă faţă de copii sau faţă de jocurile lor, ori şi faţă de copii, şi faţă de jocurile lor. Afară numai dacă vreun bun şi corect judecător al lucrurilor n-ar aproba că eu, copil fiind, am primit lovituri deoarece mă jucam cu mingea, şi din cauza acestui joc eram împiedicat să învăţ mai puţin repede literele, cu ajutorul cărora, devenind mai mare, m-aş fi putut juca într-un mod nedemn. Dar oare nu acelaşi lucru făcea însuşi acela de care eu eram pedepsit cu bătaia, el, care, dacă ar fi fost învins într-o mică dispută logică de către vreun coleg ceva mai isteţ decît el, s-ar fi arătat mai torturat de invidie decît mine atunci cînd eram întrecut la jocul cu mingea de către un coechipier al meu?

CAPITOLUL X

Dragostea dejoacă

16. Şi totuşi păcătuiam, o, Doamne, Dumnezeule al meu, Tu, Orînduitor şi Creator al tuturor lucrurilor firii, dar orînduitor şi al păcatelor[59]; păcătuiam, o, Doamne, Dumnezeule al meu, acţionînd tot mereu împotriva îndemnurilor părinţilor şi profesorilor acelora. Fiindcă eu mă puteam folosi mai apoi într-un mod judicios de textele literare pe care ei voiau atît de mult să le învăţ, indiferent de dispoziţia sufletească în care aş fi fost. Pentru că, nealegîndu-le pe cele mai plăcute mie, eu nu mă dovedeam nicidecum un copil nesupus, ci doar unul cu dragoste dejoacă, plăcîndu-mi şi mie, în cadrul întrecerilor, victoriile strălucitoare, şi ca urechile mele să fie gîdilate cu false poveşti, pentru ca auzul meu să aibă poftă mai apoi de alte poveşti şi mai palpitante, bag seamă, cu o curiozitate ce străluceşte din ce în ce mai mult în priviri la jocurile şi spectacolele celor mari^O; la care totuşi cei care le organizează ajung să se distingă, fiind încărcaţi de un prestigiu atît de mare, încît lucrul acesta îl doresc aproape toţi şi copiilor lor, în ciuda faptului că tot ei acceptă cu plăcere ca aceştia să fie bătuţi, dacă sînt împiedicaţi de la studiu de către astfel de spectacole; studiu prin care ei, părinţii, vor ca odraslele lor să ajungă într-o zi să organizeze şi ele asemenea jocuri. Vezi-le pe toate acestea, o, Doamne, milostiveş-te-Te şi eliberează-ne de ele pe noi, cei care Te invocăm; eliberează-i chiar şi pe aceia care încă nu Te invocă, pentru a ajunge să Te invoce şi ei, iar Tu să-i eliberezi şi pe ei.

CAPITOLUL XI

Şi-mi făceam deja semnul crucii Lui

17. Căci, deşi copil pînă atunci, auzisem totuşi şi eu de viaţa veşnică promisă nouă prin smerenia Fiului Tău, a Domnului şi Dumnezeului nostru, Cel Care avea să se pogoare din cer pînă la trufia noastră. Şi-mi făceam deja semnul crucii Lui şi mă condimentam cu sarea lui[61], chiar din pîntecele maicii mele, care mult a mai sperat întru Tine. Ai văzut, o, Doamne, că, pe cînd eram încă un copil, am fost cuprins pe neaşteptate într-o zi de o fierbinţeală venind de la stomac şi că eram gata să mor; ai văzut, de bună seamă, o, Dumnezeule al meu, fiindcă Tu erai păzitorul meu, cu ce ardoare a sufletului şi cu ce credinţă am cerut eu atunci botezul Hristosului Tău, al Domnului şi Dumnezeului meu, ardoare şi credinţă venite de la pietatea mamei mele şi a mamei noastre a tuturor, care este Biserica Ta. Şi cum era adînc

tulburată maica trupului meu, deoarece ea năştea în inima ei curată şi întru credinţa Ta ceva cu mult mai de preţ: mîntuirea mea; ai văzut deci cu cît zor[62] se îngrijea ea să fiu iniţiat şi spălat de păcate de Tine, o, Doamne Iisuse, mărturisindu-mă spre iertarea păcatelor, în cazul în care nu m-aş fi însănătoşit imediat. De aceea a fost amînată purificarea mea[63], de parcă ar fi fost nevoie să mă murdăresc încă şi mai mult, dacă aveam să mai trăiesc; fiindcă, desigur, după acea purificare, răspunderea mea ar fi fost cu mult mai mare şi mai primejdioasă din cauza slinului păcatelor mele.
Şi iată că trecusem şi eu la credinţa creştină, alături de mama mea şi de toată casa, cu excepţia tatălui meu, care nu a reuşit să înăbuşe în mine datoria iubirii de mamă şi să mă facă să ajung să nu cred nici eu în Hris-tos, aşa cum nici el încă nu crezuse. Fiindcă ea, mama mea, dorea cu ardoare ca Tu să-mi fii mie tată, cu mult mai mult decît el, Tu, Dumnezeule al meu; şi în privinţa aceasta Tu îi veneai ei în ajutor, ca să-şi biruie soţul, pe care, biruindu-l, îl slujea încă şi mai bine decît înainte, fiindcă în acest fel îţi slujea Ţie, Cel Care porunceai lucrul acesta.
18. Rogu-Te, o, Dumnezeule al meu, aş dori şi eu să ştiu, dacă Tu într-adevăr îmi îngădui să ştiu, cu ce scop am fost eu amînat atunci ca să nu fiu botezat? Oare spre binele meu au fost, ca să zic aşa, lăsate atunci slobode frîiele păcatelor mele, sau n-au fost lăsate? Prin urmare, cum de sosesc de peste tot la urechile noastre, ba de la unii, ba de la alţii, vorbe ca acestea: „lasă-l să facă ce vrea, căci nu este încă botezat"; iar cînd e vorba de sănătatea trupului nostru, nu zicem totuşi: „lasă-l să se rănească şi mai mult, căci încă nu s-a vindecat".
Cu cît mai temeinic şi cu cît mai repede aş fi fost eu însănătoşit — şi lucrul acesta s-ar fi petrecut cu mine prin grija mea şi prin grija alor mei — pentru ca o dată săvîrşită salvarea sufletului meu, ocrotirea pe care Tu mi-o dăduseşi să fie absolut sigură[64]! într-adevăr, ar fi fost mai bine! Dar cît de multe şi de mari valuri ale ispitelor păreau că mă ameninţă după copilărie, iată că numai mama mea le întrezărea deja; şi ea voia ca prin ele să pună la încercare lutul din care mai apoi aveam să mă formez, un lut pe care ea dorea să-l transforme treptat în însăşi efigia mea[65].

CAPITOLUL XII

Nu *iubeam literatura*

19. Totuşi, în timpul copilăriei mele, faţă de care se manifesta o teamă mai mică decît faţă de tinereţea mea[66], nu-mi plăcea învăţătura şi uram faptul că eram împins cu forţa spre acest domeniu[67]; şi totuşi, faptul de a fi fost constrîns să învăţ a fost spre binele meu, şi tocmai eu eram cel care nu-mi doream binele; căci, dacă n-aş fi fost constrîns, n-aş fi învăţat. Fiindcă ni-meni nu înfăptuieşte binele contrar voinţei sale, chiar dacă este într-adevăr bine ceea ce face. Nici cei care mă sileau nu-mi făceau un bine, dar pentru mine binele venea de la Tine, o, Dumnezeule al meu! Căci ei nu-şi dădeau seama spre ce anume mă îndreptam eu, şi încotro aveam să duc ceea ce ei mă constringeau să învăţ; ei nu vedeau în asta decît saturarea unor pofte nesăţioase cu o sărăcie opulentă şi cu o glorie infamă[68]. Tu însă, *Care ai numărat pînă şi firele de păr ale capului nostru*[69], Te foloseai de greşeala tuturor celor care insistau ca eu să învăţ spre folosul meu. Dar Te foloseai şi de mine, care nu voiam să învăţ, spre pedepsirea mea, pentru care meritam cu prisosinţă să fiu lovit, eu, un copil atît de mic, dar un păcătos atît de mare. în felul acesta, Tu îmi făceai bine prin cei care nu-mi făceau bine şi mă răsplăteai cum se cuvenea pe mine însumi[7]o, tocmai atunci cînd păcătuiam. Căci ai poruncit, şi aşa s-a şi întîmplat, ca orice suflet dezordonat să-şi fie lui însuşi pedeapsă.

CAPITOLUL XIII

O jeleam pe Didona moartă

20. Dar pentru care motiv, pentru ce anume uram eu gramatica şi literatura greacă, cu care fusesem îndopat de mic copil, nu-mi este suficient de clar nici acum. Dar îmi plăceau mult gramatica şi literatura latină, însă nu aşa cum le predau primii profesori, ci aşa cum le predau cei care sînt numiţi grămătici. Deoarece nici pe cele latine, în perioada în care se învăţau citirea, scrierea şi numărătoarea, nu le socoteam mai puţin împovărătoare şi mai puţin aducătoare de pedeapsă decît pe cele greceşti. Totuşi, de unde altundeva venea şi aceasta, dacă nu din păcatul şi din vanitatea vieţii? *Fiindcă trup eram şi suflet care se duce şi nu se mai întoarce*[71]. Oricum însă, acele prime studii erau mai bune, fiindcă erau mai sigure, şi mulţumită lor se întîmpla ceva bun în sufletul meu, iar ele s-au finalizat în ceva, şi graţie lor

am acum acea posibilitate de a citi, dacă găsesc ceva scris, ba chiar de a scrie eu însumi, dacă doresc, ceva; pe cînd acelea prin care eram constrîns să ţin minte rătăcirile nu ştiu cărui *Aeneas*[7^], uitînd de propriile mele rătăciri şi s-o plîng pe *Didona* moartă[73], fiindcă, vezi Doamne, se sinucisese din dragoste, cînd între timp eu, nenorocitul de mine, mă priveam cum mor din cauza acestora — o, Dumnezeule, Care eşti viaţa mea, mă priveam şi mă căinam cu ochii uscaţi.

21. Căci ce este mai vrednic de milă decît un sărman care, în loc să se plîngă pe sine însuşi, deplîngea moartea Didonei, care se întîmpla din iubire pentru Aeneas, aceasta neplîngîndu-şi propria moarte, care s-ar fi putut întîmpla din neiubire[74] pentru Tine, o, Dumnezeule, Tu, lumina inimii mele, pîinea gurii dinlăuntrul sufletului meu şi tăria care întăreşte mintea mea şi adîncul cugetului meu? Nu Te iubeam şi mă dădeam depravării, departe de Tine[7]5, şi, depravîndu-mă, îmi răsunau în urechi din toate părţile îndemnurile: „bravo! bravo!". *Căci prietenia lumii acesteia este stricăciunea care ne îndepărtează de Tine*[76]. Or, „bravo! bravo!" nu i se spune cuiva decît ca el să se ruşineze, deoarece nu este aşa! Dar eu nu deplîngeam aceste lucruri, ci o deplîngeam pe Didona, *care se stinsese recurglnd la sabie ca la ultima soluţie*[77], eu însumi recurgînd la comportamentul ultimelor Tale creaturi, după ce Te părăsisem, mergînd spre pămînt, ca un pămînt ce eram; şi dacă mi s-ar fi interzis să citesc lucrurile acelea aş fi suferit, tocmai fiindcă nu puteam să citesc ceva care să mă facă să sufăr[78]. Ei bine, asemenea prostii sînt considerate a fi o literatură mai bună şi mai rodnică decît literele prin intermediul cărora am învăţat eu să scriu şi să citesc!

22. însă acum aş vrea ca în sufletul meu să strige Dumnezeul meu, iar adevărul Tău să-mi spună: nu este aşa, nu este aşa! Ci cu mult mai bună este prima învăţătură[79]. Căci iată, acum sînt gata să uit mai degrabă rătăcirile lui Aeneas şi toate celelalte de genul acestora, decît să scriu şi să citesc. Căci, într-adevăr, chiar dacă la pragurile şcolilor de gramatici atîrnă perdele[80], ele nu ne asigură atît de mult de prestigiul celor secrete, ci semnifică mai degrabă paravanul erorii.

Să nu strige acum împotriva mea aceia de care de fapt nici nu mă tem, în timp ce îţi mărturisesc Ţie ce anume doreşte sufletul meu, o, Dumnezeule al meu, şi mă liniştesc prin mărturisirea greşitelor mele cărări, ca să pot iubi cărările Tale cele drepte. Să nu strige acum împotriva mea toţi vînzătorii şi cumpărătorii de literatură, în cazul în care am să-i întreb dacă este sau nu adevărat ceea ce afirmă poetul referitor la Aeneas, cum că eroul ar fi poposit odinioară la Cartagina; întrebare la care cei mai neinformaţi vor răspunde că nu ştiu, iar cei mai informaţi vor susţine chiar că nici măcar nu este adevărat.

Dar dacă aş întreba acum cu ce litere se scrie numele lui Aeneas, toţi cei care le-au învăţat pe acestea îmi vor da un răspuns adevărat, conform cu hotărîrea şi înţelegerea prin care oamenii au confirmat între ei aceste semne. Şi, de asemenea, dacă aş întreba care anume dintre următoarele două situaţii ar aduce vieţii cuiva o mai mare pagubă — să uite să scrie şi să citească sau să uite acele plăsmuiri poetice — cine nu şi-ar da seama ce răspuns ar trebui să dea, afară numai de cazul că şi-ar fi pierdut cumpătul cu totul? Păcătuiam, aşadar, pe cînd eram copil, ori de cîte ori puneam fără discernămînt acele lucruri deşarte înaintea acestora care sînt mai de folos, sau le uram mai degrabă pe acestea decît le preţuiam pe celelalte. Dar unu şi cu unu fac doi, doi şi cu doi fac patru — era pentru mine un cîntec urît, însă celălalt, cel despre calul de lemn plin cu oameni înarmaţi, incendiul Troiei şi chiar umbra Creusei constituiau cel mai dulce spectacol al deşertăciunii[81].

CAPITOLUL XIV

Homer era amar pentru mine, copil

23. Aşadar, de ce uram eu pînă şi literatura greacă, aceea care cînta asemenea lucruri? Căci şi Homer este tare meşter în a scorni tot felul de poveşti, şi deşart, de-şart, dar cu nespusă dulceaţă; însă, pentru mine, pe cînd eram copil, el era amar. Eu cred că la fel ar fi şi Vergilius al nostru pentru copiii greci, dacă ei ar fi con-strînşi să-l studieze, aşa cum eram eu constrîns să-l studiez pe Homer; bineînţeles, cu dificultate. într-un cuvînt, greutatea de-a învăţa o limbă străină stropea cu fiere parcă toate plăcerile fabuloaselor naraţiuni greceşti. Căci ignoram total acele cuvinte greceşti, şi asupra mea se făceau nişte presiuni vehemente, pline de ameninţări sălbatice şi de pedepse, cum că trebuie să le cunosc[82]. Dar oare odinioară pe cînd eram prunc, nu în aceeaşi măsură ignoram eu şi cuvintele latineşti? Şi totuşi, numai observîndu-le le-am învăţat, fără vreo teamă şi fără vreun chin strecurat printre mîngîierile doicilor şi printre glumele celor care-mi surîdeau şi se jucau veseli cu mine[8]3.

într-adevăr, pe acelea le-am învăţat fără grămada de pedepse ale celor care făceau presiuni asupra mea[84], fiindcă inima mea era aceea care mă constrîngea să exprim cugetele ei, simţiri pe care nu le-aş fi putut exprima dacă n-aş fi învăţat anumite cuvinte; dar eu le-am deprins nu de la cei care mă învăţau, ci de la cei care-mi vorbeau, cei în urechile cărora şi eu transmiteam ceea ce gîndeam. De aici reiese cu multă claritate că pentru procesul de însuşire a acestora are o mai mare putere curiozitatea firească decît necesitatea aducătoare de spaime. Pentru că această necesitate restrînge prin legile Tale, o, Dumnezeule, avîntul celeilalte[8^]; prin legile Tale, datorită cărora procesul de învăţare se plasează între nu-ielele dascălilor şi ispitirile martirilor; prin legile Tale, care au puterea să dozeze amărăciunile sănătoase, re-chemîndu-ne la Tine de la acea plăcere fatală[86], aceea prin care ne-am

îndepărtat de Tine.

CAPITOLUL XV

Ceea ce am învăţat, pe cînd eram copil, că este folositor, Ţie să-Ţi slujească

24. *Ascultă, Doamne, ruga mea*[87], ca nu cumva sufletul meu să se lipsească de învăţătura Ta, şi nici eu să nu mă lipsesc, mărturisindu-Ţi Milele Tale, de cele prin care m-ai îndepărtat de la toate cărările mele cele atît de rele; ci Milele Tale să-mi fie mai dulci decît toate ispitele spre care eram atras; şi să Te iubesc cu cea mai mare putere, să-Ţi sărut dreapta cu toate simţămintele inimii mele, *şi să mă abaţi pe mine de la orice ispită pînă în*
Căci iată, o, Doamne, Tu, Care eşti regele meu, Ţie să-Ţi slujească tot ceea ce am învăţat eu folositor pe cînd eram copil[89], Ţie să-Ţi slujească tot ceea ce spun eu acum, tot ceea ce scriu şi citesc şi enumăr. Fiindcă atunci, pe cînd învăţam tot felul de deşertăciuni, Tu îmi dădeai învăţătură, şi întru aceste deşertăciuni Tu mi-ai
iertat păcatele desfătărilor. Pentru că, prin intermediul lor, am învăţat în ele mulţi termeni folositori, care ar putea să fie învăţaţi şi în împrejurări nedeşarte, şi aceasta este calea cea sigură pe care ar trebui să umble copiii.

CAPITOLUL XVI

Dacă Terenttus n-ar aduce pe scenă un tînăr netrebnic

25. Dar vai ţie, fluviu al apucăturilor omeneşti! Cine ar putea să-ţi ţină piept? Cît timp n-ai să mai seci? Pînă cînd[90] vei mai rostogoli tu pe fiii Evei în marea cea mare şi cea înspăimîntătoare, pe care abia o trec numai cei care se agaţă de lemn[9]i? Oare nu de la tine[92] am aflat eu despre Jupiter tunătorul şi desfrînatul? Şi de bună seamă că el, Jupiter, n-ar fi fost în stare să facă simultan aceste două lucruri — tunetul şi desfrîul — dar s-a spus aşa despre el, ca să existe o bază temeinică în imitarea adevăratului desfrîu, făcînd pe intermediarul printr-un tunet fals. însă care dintre învăţătorii aceia îmbrăcaţi în manta cu glugă[9]3 aude cu urechea lui cuminte pe un om strigînd şi zicînd din mijlocul aceleiaşi arene: *Homer este cel care plăsmuia aceste poveşti şi atribuia zeilor pe cele omeneşti, dar eu aş prefera ca el să le aducă la noi pe cele divine*[94]. însă, şi mai potrivit cu adevărul, se susţine că el, Homer, era cel care le plăsmuia într-adevăr pe acestea, dar cu scopul de a atribui fapte divine unor oameni vicioşi[95], pentru ca nu cumva ticăloşiile să fie considerate ca atare, şi pentru ca cel care le-ar fi săvîrşit să nu lase impresia că ar fi imitat nişte oameni decăzuţi, ci de-a-dreptul pe zeii din cer.
26. Şi totuşi, o, fluviu al infernului, în tine sînt aruncaţi fiii oamenilor care plătesc de se zvîntă ca să înveţe aceste bazaconii, şi ce mare lucru se petrece, cînd aşa ceva se întîmplă în mod public, în for, sub privirile celor care fac legea şi care acordă salarii peste plata deja acordată[96]. Şi tu, profesorul, ce faci? Loveşti băncile
tale de piatră şi le faci să răsune zicînd: „De aici se deprinde mînuirea cuvintelor, de aici se dobîndeşte elocin-ţa atît de necesară artei de a convinge şi de a-ţi desfăşura ideile." Cu alte cuvinte, noi n-am fi ajuns niciodată să cunoaştem vorbe ca acestea: *ploaia de aur, suleme-neala prefăcută* şi *templele cerului,* precum şi multe altele care au fost întrebuinţate în acel pasaj[97], dacă Te-rentiusss n-ar fi adus în scenă pe un tînăr neisprăvit, care-şi lua ca model al desfrîului pe Jupiter, în *timp ce privea un anume tablou pictat pe perete, în care era zugrăvită următoarea scenă: Jupiter iar fi trimis, nu ştiu cum, Danaei în sîn o ploaie de aur şi aşa ar fi păcălit*-o^. Ia seama deci în ce fel se produce sminteala: e ca şi cum îndemnul ar fi venit din partea unui îndrumător ceresc! *„Dar ce zeu?* zice el. — Nu *cumva este chiar acela care face cu tunetul lui să se cutremure templele cele mai înalte ale cerului? Iar eu, un biet om, să nu fac şi eu acelaşi lucru? Ba da! Am făcut şi eu asta, şi chiar cu plăcere."*
Fără îndoială că nu prin intermediul acestei necuviinţe pot fi însuşite mai lesne asemenea expresii, ci dimpotrivă: prin aceste expresii necuviinţa amintită capătă şi mai multă obrăznicie. Nu! Eu nu acuz cuvintele, care sînt întocmai ca nişte vase alese şi preţioase; eu acuz vinul ticăloşiei, pe care nişte profesori beţi ni-l ofereau să-l bem; iar dacă nu-l beam, eram bătuţi şi riscam să nu ni se mai permită să apelăm la un judecător treaz. Şi totuşi, o, Doamne, Dumnezeule al meu, Tu, Cel în faţa căruia evocarea mea se află acum în siguranţă, eu le-am învăţat pe acestea toate cu plăcere; ba, mai mult, nefericitul de mine, mă desfătam cu ele, şi tocmai prin aceasta eram numit un copil de mare viitor.

CAPITOLUL XVII

Ca să reproduc cuvintele Junonei celei mvniate şi îndurerate

27. îngăduie-mi acum, o, Dumnezeule al meu, să spun cîte ceva şi despre talentul meu, adică despre da-
rul Tău, spre a se vedea în ce fel de aiureli mi-l prăpădeam. Căci mi se propunea, pentru sufletul meu, o în-
deletnicire destul de tulburătoare, fie cu recompensa laudei, fie cu teama de dispreţ ori de lovituri, şi anume să spun pe de rost cuvintele Junonei mîniate şi îndurerate fiindcă n-ar fi putut, chipurile, să-l „îndepărteze de Italia pe regele Teucrilor"[100], cuvinte pe care auzisem că Junona nu le pronunţase niciodată. Dar, ca nişte rătăcitori ce eram, noi eram constrînşi să călcăm pe urmele poeticelor plăsmuiri şi să spunem cu cuvintele noastre, în proză, ceea ce poetul spusese în versuri[101]. Şi le spunea într-un mod mai vrednic de laudă cel care, într-o bună potrivire cu demnitatea personajului închipuit, scotea în relief cu mai multă verosimilitate sentimentele de mînie şi de durere, îmbrăcînd simţirile în cuvinte adevărate.
Or, ce-mi foloseau mie toate acestea, o, Dumnezeule al meu, Tu, viaţa mea cea adevărată; ce folos îmi aducea

mie faptul că, în timp ce declamam, eram aclamat de lume înaintea multor altora de aceeaşi vîrstă cu mine, care îşi prezentau şi ei lecturile o dată cu mine? Nu erau oare toate acelea doar fum şi vînt? Oare nu mai exista nimic altceva în care talentul meu şi limba mea s-ar fi putut exersa? Laudele Tale, Doamne, laudele Tale din Scrierile Tale Sfinte ar fi putut să-mi ţină sus lăstarul inimii[102], astfel încît el să nu mai fie tîrit prin deşertăciunile glumelor, o ruşinoasă pradă pentru cei înaripaţi[103]: căci în multe feluri se pot aduce jertfe îngerilor care au încălcat porunca.

CAPITOLUL XVIII

Legile literelor şi legile eternei Tale mîntuiri

28. Dar ce e de mirare e faptul că, în felul acesta, eram sedus şi că mă îndepărtam de Tine, o, Dumnezeule, cînd mi se propunea să-i imit pe oamenii aceia care, în timp ce înfăţişau anumite fapte ale lor, nu neapărat rele, erau aspru criticaţi în cazul în care, în prezentările lor, s-ar fi amestecat şi cîte un barbarism sau solecism[104], iar în cazul în care îşi povesteau ticăloşiile în termeni adecvaţi, cu înflorituri şi cu detalii, în cuvinte ce se succedau corect unele după altele, se făleau copleşiţi de laude[105]? Pe toate acestea, o, Doamne, le vezi şi toci, *ca un îndelung răbdător şi mult milostiv şi adevărat ce* eşti[106]. *Dar oare vei tăcea mereu?*[107] Şi acum scoţi din acest îngrozitor adînc sufletul meu care Te caută şi care este atît de însetat de desfătările Tale şi a cărui inimă îţi zice: *Am căutat faţa Ta, o, Doamne, şi o voi căuta mereu*[108]. Căci departe de faţa Ta este cel aflat în întuneric. Fiindcă nu cu picioarele sau prin distanţele locurilor se pleacă de la Tine, sau se revine la Tine ori la adevăr; şi nici acel Fiu al Tău mai mic n-a căutat cai sau care ori corăbii, şi nu a zburat cu aripi nevăzute, şi nu a făcut vreun drum, punîndu-şi în mişcare articulaţiile, pentru ca, trăind într-o regiune îndepărtată, să împrăştie cu dărnicie tot ceea ce Tu îi dăruiseşi atunci cînd a plecat de la Tine, o, dulcele meu Părinte; fiindcă Tu îi dăruiseşi ceva şi mai dulce atunci cînd prin suferinţă s-a întors la Tine[10^]: adică nu într-o stare sufletească plină de pofte, deoarece lucrul acesta este ceva întunecat şi stă departe de faţa Ta.

29. Priveşte, o, Doamne, Dumnezeule, şi, aşa cum judeci Tu, priveşte-i cu răbdare în ce fel, cu ce meticulozitate, respectă ei, fiii oamenilor, regulile literelor şi silabelor primite de la vorbitorii de dinaintea lor; şi cum uită ei de legile eterne ale nepieritoarei mîntuiri primite de la Tine[110]; astfel încît dacă cel care ar cunoaşte şi ar învăţa pe altul vechile principii ale sunetelor ar pronunţa, în mod contrar ştiinţei gramaticii, cuvîntul *homo* fără aspiraţia primei silabe[111], ar displăcea oamenilor mai mult decît dacă, în mod contrar învăţăturilor Tale, ar urî un om, măcar că şi el este om. Or, aceasta este ca şi cînd el ar socoti că o fiinţă umană duşmănoasă este mai primejdioasă decît ura însăşi, ură de care el este împins împotriva acestuia; ori ca atunci cînd cineva care, persecutînd pe un altul, îl distruge, ar crede că este mai grav decît faptul că, duşmănindu-l, îşi distruge de fapt propria inimă. Şi de bună seamă că ştiinţa literelor nu este nici pe departe mai lăuntrică decît este conştiinţa întipărită în firea umană, conform căreia nu se cuvine să-i faci altuia ceea ce n-ai vrea să ţi se facă ţie[112]. Cît de ascuns eşti Tu, Cel Care locuieşti în tăcere întru cele înalte, o, Dumnezeule Unic şi Mare, Tu, Care, prin-tr-o neclintită lege, împrăştii întunecimile pedepsitoare peste patimile neîngăduite!

Cînd un om caută cu îndîrjire faima elocinţei, stînd neclintit în faţa unui judecător care şi el este om şi fiind înconjurat de o mulţime de oameni, şi îşi urmăreşte duşmanul fără încetare, cu o ură neîmpăcată, el se fereşte cu toată puterea atenţiei lui să pronunţe cumva dintr-o eroare fonetică *inter omines*[113], dar nu se fereşte deloc de faptul că s-ar putea ca, dintr-o furie a minţii, să smulgă *ex hominibus* (adică *dintre oameni)* pe un om.

CAPITOLUL XIX

Eu, copil nefericit

30. La pragul acestor obiceiuri mă aflam eu zăcînd, ca un copil nefericit ce eram, şi acest prag reprezenta pentru mine palestra arenei mele[114], locul unde mai mult mă temeam să nu comit vreun barbarism, decît mă feream — în cazul în care l-aş fi comis — să-i invidiez pe aceia care nu o făceau. Căci îţi spun şi-Ţi mărturisesc Ţie, o, Dumnezeule al meu, în ce împrejurări eram eu lăudat de către aceia cărora să le fiu pe plac însemna pentru mine pe atunci a trăi cinstit. Căci nu-mi dădeam deloc seama de prăpastia ruşinii în care fusesem azvîrlit de la privirile Tale. Fiindcă, în acele împrejurări, ce altceva ar fi putut să fie mai ruşinos decît mine însumi, cînd displăceam chiar şi unor asemenea indivizi, înşelînd prin nenumărate tertipuri şi pe pedagog, şi pe profesori, şi pe părinţi, numai de dragul de a mă juca, numai din dorinţa de a privi la spectacole caraghioase şi de a imita fără astîmpăr reprezentaţii teatrale?

Comiteam pînă şi furturi din cămara casei, ori de la masa părinţilor mei, fie din cauza poftelor gurii mele, fie doar ca să am ce să dau copiilor, care-mi cedau în schimb jocul lor, de care ne bucuram

deopotrivă. Un joc în care eu însumi, mînat foarte adesea de dorinţa unei întîietăţi deşarte, dobîndeam de fapt doar nişte false victorii.
Dar pentru ce nu acceptam eu deloc să suport un anumit lucru, şi pentru ce îl incriminam cu vehemenţă, în cazul în care îl descopeream la un altul, cînd şi eu făceam altora exact acelaşi lucru? Iar dacă, fiind descoperit, eram acuzat, îmi plăcea mai degrabă să mă înfurii decît să cedez?
Să fie oare nevinovăţie copilărească? Eu zic că nu este asta, o, Doamne, nu este asta, rogu-Te, Dumnezeule al meu! Căci exact acestea sînt cele care trec de la pedagogi şi profesori, de la nuci şi de la mingiuţe şi de la vrăbii — la prefecţi şi la regi, la aur, la proprietăţile de pămînt şi la cele de sclavi: într-un cuvînt, acestea sînt cele care, succedîndu-se, trec de la vîrstele mai mici direct în seama vîrstelor mai mari, după cum nuielelor din şcoală le succedă supliciile mai grave de mai tîrziu. Aşadar, Tu, împăratul nostru, ai apreciat drept simbol al umilinţei statutul copilăriei cînd ai zis: *a unora ca aceştia este împărăţia cerurilor*[115].

CAPITOLUL XX

îţi mulţumesc pentru darurile Tale

31. Şi totuşi, Doamne, Ţie Celui Preaînalt şi Prea-bun, întemeietor şi Conducător al universului, Ţie, Dumnezeule al nostru, îţi aduc mulţumiri, chiar dacă Tu ai fi voit ca eu să rămîn copil[1]16. Căci şi atunci existam şi trăiam, şi simţeam, şi aveam grijă de sănătatea mea, semn al unităţii prea ascunse din care am purces; şi păzeam cu un anumit simţ interior integritatea simţurilor mele, şi eram desfătat atît de lucrurile mici, cît şi de gîndurile mele referitoare la lucrurile mici; eram desfătat de adevăr; nu voiam să mă înşel, îmi întăream memoria, mă instruiam în arta vorbirii, mă mîngîiam cu sentimentul prieteniei, fugeam de durere, de necinste şi de ignoranţă. Ce nu este minunat şi demn de toată lauda într-o asemenea fiinţă umană?
Dar toate acestea sînt darurile Dumnezeului meu, nu eu sînt acela care mi le-am dat; şi bune sînt toate, şi toate acestea mă reprezintă pe mine. Aşadar, Bun este Acela Care m-a făcut şi El însuşi este bunul meu şi Lui îi aduc laude pentru toate bunătăţile, în mijlocul cărora mă aflam chiar pe cînd eram copil. Dar dacă păcătu-iam, păcătuiam în aceea că nu încercam să-mi obţin satisfacţiile, înălţările şi adevărurile numai întru El însuşi[117], ci întru creaturile Lui, în mine şi în ceilalţi, şi în felul acesta mă prăbuşeam în dureri, în confuzii şi în erori. Ţie îţi mulţumesc, Ţie, Dulceaţa şi Onoarea mea, şi încrederea mea, o, Dumnezeule al meu! Ţie îţi mulţumesc pentru toate darurile Tale, dar Tu păzeşte-mi-le pe acestea. Căci numai aşa mă voi păzi pe mine însumi, iar toate cele pe care mi le-ai dăruit vor spori şi se vor desăvîrşi, şi eu însumi voi fi cu Tine, deoarece Tu m-ai dăruit chiar şi cu faptul de a fi.

CARTEA A DOUA

CAPITOLUL I

Risipitu-m-am în mii de bucăţele

1. Aş vrea acum să-mi aduc aminte de ticăloşiile mele din trecut şi de stricăciunile trupeşti ale sufletului meu[1], nu ca să le iubesc pe ele, ci ca să Te iubesc pe Tine, o, Dumnezeule al meu[2]! Fac lucrul acesta din dragostea dragostei pentru Tine, întorcîndu-mă la cărările mele atît de nevrednice întru amărăciunea rememorării mele[3], pentru ca Tu să-mi readuci în suflet dulceaţa, o, Tu, Dulceaţă neînşelătoare, Dulceaţă fericită şi sigură; şi să mă culegi din nou din risipirea în care m-am risipit în mii de bucăţele, cînd, îndepărtîndu-mă de Tine Unul, am dispărut fărîmiţat în multe.
Căci odinioară, în tinereţea mea, am ars de dorinţa de a mă sătura de lucruri josnice[4] şi am cutezat să mă afund, ca într-o pădure[5], în tot felul de amoruri întunecate, pînă cînd înfăţişarea mea s-a topit[6], am putrezit în faţa ochilor Tăi, fiindu-mi mie pe plac şi dorind să plac ochilor oamenilor.

CAPITOLUL II

Mă desfăta faptul de a iubi şi de a fi iubit

2. Şi ce altceva decît a iubi şi a fi iubit era lucrul care mă desfăta atît[7]? Dar nu ţineam seama de nici o măsură de la suflet la suflet, pînă într-atît este de luminoasă calea prieteniei, dar, din noroioasa poftă a cărnii şi din zvîcnirea primei mele tinereţi, se ridicau nori negri şi ei erau aceia care îmi întunecau şi-mi cătrăneau inima, astfel încît seninătatea iubirii mele nu se mai putea deosebi de întunericul poftei. Şi atît eu, cît şi ea clocoteam de patimă, şi împingeam nevolnica noastră vîrstă în prăpastia viciilor şi ne scufundam în viitoarea infamiilor. Prindea tot mai mult puteri asupra mea mînia Ta şi eu nu-mi dădeam seama. Din cauza scîrţîitului lanţului condiţiei mele muritoare asurzisem, drept pedeapsă a îngîmfării sufletului meu, şi mergeam tot mai departe de

Tine, şi Tu mă lăsai, iar eu mă zbuciumam, mă îm-prăştiam, curgeam în toate părţile şi fierbeam în desfrî-urile mele; şi Tu tăceai, o, Bucuria mea tîrzie, da, tăceai, iar eu mergeam tot mai departe de Tine, spre tot mai multe şi mai multe seminţe lipsite de rod ale durerilor, copleşit de o trufaşă înjosire şi de o lîncezeală plină de nelinişte[8].
3. Cine ar mai fi putut atunci să pună frîu zbuciumului meu şi să aducă în folosul meu plăcerile trecătoare ale ultimelor cuceriri[9]? Cine, dacă în ele nu putea să fie nici un fel de linişte? Cine ar mai fi putut atunci să schimbe şi să pună stavilă plăcerilor acestora, pentru ca valurile întunecate ale vîrstei mele să clocotească doar pînă la ţărmul conjugal, şi să se mulţumească numai cu scopul naşterii de prunci, după cum prevede legea Ta, o, Doamne, Tu, care dai formă chiar şi vlăstarului morţii noastre, putînd să întinzi mîna Ta blîndă spre o măsurare potrivită a spinilor îndepărtaţi din raiul Tău?i° Fiindcă Atotputernicia Ta nu este departe de noi, nici chiar atunci cînd noi sîntem departe de Tine, şi, de bună seamă, nici atunci cînd eu puteam să ascult cu mai multă luare aminte sunetul norilor Tăi[11]: *vor avea patima trupului de felul acesta;* şi *bine este pentru bărbat să nu se atingă de femeie*[1]^; şi *cel care este fără soţie să se gîndească la cele care sînt ale lui Dumnezeu, în ce fel să-i placă lui Dumnezeu. Dar cel care sa unit prin căsătorie stă mereu cu gîndul la cele ce sînt ale lumii şi în cefei săi placă soţiei*[1]^. Aşadar, aceste cuvinte să le fi ascultat eu cu mai multă luare aminte şi, *făcîndu-mă eunuc de dragul împărăţiei cerurilor*[14], să aştept îmbrăţişările Tale într-un chip mai fericit.
4. Dar eu, nefericitul, lăsîndu-mă în voia pornirilor mele, fierbeam din cauză că Te părăsisem pe Tine, şi, fiindcă încălcasem poruncile Tale, nu am scăpat de biciul Tău; căci cine dintre muritori ar putea să scape de asta? însă Tu mereu mă ocroteai, înfuriindu-Te cu milă şi stropind cu cele mai amare pedepse desfătările mele nepermise, pentru ca astfel să caut a mă desfăta fără a merita pedeapsă; şi unde aş fi putut să fac asta fără să aflu nimic, în afară de Tine, Doamne, da, în afară de Tine, *Care prefaci durerea în învăţătură*[15], şi *loveşti ca să însănătoşeşti*[16], şi ne ucizi ca să nu murim fără de Tine. Unde mă aflam eu şi cît de departe eram exilat de desfătările casei Tale în cel de al şaisprezecelea an al vîrstei trupului meu, cînd desfrînarea şi-a întins stăpî-nirea asupra mea, iar eu m-am dat ei cu toată fiinţa mea, acelei sminteli a poftei nemăsurate, îngăduită de ticăloşia umană, dar neîngăduită prin legile Tale? N-a existat atunci nici o preocupare a alor mei să mă îndrume spre o căsătorie, pe cînd eu mă prăvăleam; ci singura lor grijă era să învăţ să alcătuiesc un discurs cît mai bun cu putinţă şi să conving prin arta oratoriei.

CAPITOLUL III

Prins într-o tinereţe neliniştită

5. Şi, într-adevăr, în anul acela mi-am întrerupt studiile, în timp ce, revenit de la Madaura[17], un oraş vecin, în care începusem să frecventez anumiţi profesori pentru a învăţa literatura şi oratoria, mi se pregăteau banii de cheltuială pentru o călătorie de studii mai lungă la Cartagina; asta mai mult din ambiţie decît graţie veniturilor tatălui meu, un cetăţean al oraşului Thagaste, destul de subţirel la pungă[18]. Dar cui povestesc eu toate acestea? Evident, nu Ţie, Dumnezeule al meu, ci, în faţa Ta, le povestesc neamului meu, neamului omenesc, chiar dacă puţini vor putea să intre în posesia acestor

însemnări[1]^. Şi ce urmăresc eu, de fapt, prin aceasta? De bună seamă, ca atît eu, cît şi cel care le citeşte să ne dăm seama *din ce adînc a trebuit să strigăm către Tine*[2]®. Şi ce poate să fie mai aproape de urechile Tale, decît *inima care Ţi se mărturiseşte şi viaţa întru credinţă*[21]*?* Şi ce om nu-l umplea pe atunci de laude pe tatăl meu, tocmai fiindcă dădea fiului său mijloace materiale mai multe decît îi îngăduiau resursele sale financiare, procurînd pentru studiile celui care mergea la şcoli îndepărtate[22] tot ceea ce îi era necesar? Căci mulţi cetăţeni, de departe mai înstăriţi decît tatăl meu, nu dovedeau faţă de copiii lor nici un fel de preocupare, tot aşa cura pe tatăl meu, la vremea aceea, nu-l preocupa deloc în ce fel creşteam eu pentru Tine sau cît de neprihănit[23] eram în faţa Ta, ci, dimpotrivă, pe el îl interesa numai să fiu elocvent, dar fără elocvenţă[24] în cultura Ta, o, Dumnezeule, *Tu, Care eşti unicul stăpîn adevărat şi bun al ogorului Tău, adică ăl inimii mele*[25].
6.,Dar pe atunci, în acel an, al şaisprezecelea al vieţii mele, cînd în studiile mele a intervenit o pauză din lipsă de mijloace materiale şi, luîndu-mi vacanţă de la orice studiu, am început să-mi duc existenţa alături de părinţii mei, iar mărăcinii poftelor mi-au crescut pînă peste cap; n-a fost, vai, atunci nici o mînă care să-i smulgă din rădăcini! Ba dimpotrivă, cînd acel tată m-a văzut la baie că mă făcusem mare şi că trecusem la tinereţea mea neliniştită, a tresăltat de bucurie din cauza aceasta, de parcă şi-ar fi văzut nepoţii, şi, bucu-rîndu-se, m-a arătat mamei; el se bucura de fapt de beţia în care lumea asta Te-a uitat pe Tine, Creatorul său; ea a iubit în locul Tău pe creatura Ta, aprinsă fiind de licoarea nevăzută a voinţei lui perverse şi înclinate spre cele josnice. însă Tu începuseşi deja să clădeşti în inima creaturii templul Tău[26] şi temelia sfîntului Tău lăcaş; în timp ce el[27], tatăl meu, fusese pînă atunci doar catehumen şi chiar şi lucrul acesta era ceva recent. Prin urmare, a tresăltat şi mama, dar cu o emoţie pioasă şi cu un fel de cutremurare, şi, cu toate că eu nu devenisem încă adeptul Tău, ea s-a temut totuşi de că-rările întortocheate pe care umblă cei care vin către Tine nu cu faţa, ci cu spatele[28].
7. Vai mie! Şi tocmai eu îndrăznesc să afirm că Tu ai tăcut, o, Dumnezeule al meu, atunci cînd mergeam tot mai departe de Tine? Oare erai Tu chiar aşa de tăcut pentru mine pe atunci? Şi, de fapt, ale cui erau, dacă nu ale Tale, vorbele acelea pe care le-ai repetat la urechile mele prin intermediul mamei, credincioasa Ta? Dar din ele n-a coborît nimic în inima mea, ca să fac acel lucru. Căci ea voia — şi-mi aduc bine aminte cum m-a sfătuit în secret

cu foarte multă îngrijorare — să nu mă dedau desfrîului şi, mai cu seamă, să nu păcătuiesc cu soţia cuiva. Dar pentru mine acestea toate nu erau decît sfaturi muiereşti, pentru care s-ar fi cuvenit să mă ruşinez că le ascult. însă acele sfaturi erau ale Tale, iar eu nu ştiam asta şi credeam că Tu taci şi că ea vorbeşte aşa, de la ea, cea prin care, de fapt, îmi grăiai Tu; dar în ea Tu erai cel dispreţuit de către mine, de mine, Jiul *acesteia, Jiul roabei Tale, eu, robul Tău*[2]^. însă eu nu ştiam asta şi mergeam prăvălindu-mă în atîta orbire încît, între cei de aceeaşi vîrstă cu mine, îmi era ruşine de o ticăloşie prea mică, adică ceva mai prejos decît ticăloşiile cu care îi auzeam pe ei că se grozăveau; iar ei se grozăveau cu atît mai tare, cu cît faptele lor erau mai murdare; şi le plăcea să le facă nu atît pentru plăcerea faptului în sine, cît mai ales pentru laude.
Şi acum mă întreb ce anume este mai demn de dojana decît viciul? Iar eu, ca să nu fiu acuzat de ei, deveneam şi mai vicios, şi cînd nu exista ceva demn de a fi acceptat, prin care să fiu la înălţimea celor pierduţi, mă prefăceam că am făcut şi ceea ce nu făcusem, ca să nu par mai puţin josnic, cu cît eram mai inocent, şi să nu fiu considerat mai puţin netrebnic, cu cît eram mai neprihănit[30].
8. Iată cu ce prieteni băteam eu drumul pieţelor Babi-lonului[31], şi în noroiul lui mă scăldam ca într-un *balsam*[32] şi ca în nişte parfumuri de mare preţ. Şi în mijlocul lui, în care mă ţineam cu tot mai multă îndărătnicie, un duşman nevăzut mă călca în picioare şi mă ispitea, dat fiind că eu eram atît de uşor de ispitit. Căci şi aceea[33] care fugise din mijlocul Babilonului[34], dar care mai în-tîrzia încă pe cărările-i mărginaşe, adică mama trupului meu, m-a sfătuit să nu-mi pierd niciodată ruşinea, dar nu la fel s-a îngrijit ca ceea ce auzise despre mine de la bărbatul său şi ceea ce şi ea simţise a fi murdar şi periculos pentru viitorul meu să mă constrîngă cu îngrădirile impuse de iubirea conjugală, în cazul în care n-ar fi reuşit ca eu să fiu tăiat în carne vie[3]^. Nu s-a îngrijit de asta, întrucît exista teama să nu-mi fie zădărnicită speranţa după ce aş fi fost prins în lanţurile căsătoriei[36], nu speranţa aceea în *viaţa viitoare*[37]*, pe care mama mea o avea Intru Tine,* ci speranţa în literatură, aceea pe care, aşa cum mi-am dat seama, ambii părinţi o nutreau peste măsură: el[38], ca unul care nu se gîndea aproape deloc la Tine, iar despre mine nu cugeta decît lucruri cu totul deşarte; şi ea[3]^, pentru că socotea că acele preocupări ştiinţifice nu numai că nu-mi vor fi păgubitoare, dar chiar îmi vor fi de ajutor pentru a Te dobîndi pe Tine. Căci numai aşa îmi explic eu acum, cînd rememorez, atît cît pot, comportările părinţilor mei. Ba chiar mi se lăsau libere frîiele pentru a mă juca mai mult decît permitea măsura severităţii, spre desfătarea feluritelor stări sufleteşti, dar şi în acestea toate stăruia o negură ce-mi întuneca de tot seninătatea adevărului Tău, o, Dumnezeule al meu, şi astfel *nedreptatea mea creştea ca dintr-un pămînt gras^o.*

CAPITOLUL IV

Arborele era un păr

9. Desigur, legea Ta, o, Doamne, pedepseşte furtul şi tot aşa şi legea înscrisă în inimile oamenilor[41], pe care nedreptatea n-o distruge nicidecum. Căci ce hoţ rabdă cu sufletul împăcat pe un hoţ? Dar nici un om bogat nu-l suportă pe unul care este împins să fure de nevoie. Şi eu (iată!) am vrut să fur şi am şi furat fără să fiu împins de nici o nevoie, ci numai şi numai din lipsa simţului dreptăţii şi din dispreţul pentru dreptate*, din îmbuibarea cu nedreptate*^*.* Fiindcă am furat un lucru pe care îl aveam deja din belşug, şi chiar de o calitate cu mult mai bună. Şi, de fapt, nici nu voiam să mă bucur de lucrul pe care-l dorisem prin furt, ci doar de furtul în sine şi de păcat.
Era cîndva un păr în vecinătatea viei noastre, un păr încărcat de fructe, lipsite total de gust şi de aspect. Ne-am dus odată pe la miezul nopţii, ca să-l scuturăm şi să-i luăm fructele, noi, nişte tineri neisprăviţi, după ce ne întinseserăm cu joaca prin pieţe, conform unui nenorocit obicei; şi am cărat de acolo, din el, grămezi enorme nu pentru a le mînca, ci pentru a le azvîrli la porci, deşi ceva-ceva din ele tot am mîncat; numai ca să facem ceea ce ne plăcea, cu atît mai mult cu cît nu era permis.
Iată inima mea, o, Dumnezeule, iată inima mea, cea de care Tu Te-ai milostivit, tocmai cînd se afla în adîn-cul prăpastiei. Iată, să-Ţi spună Ţie acum inima mea ce căuta ea acolo, oare numai ca să fiu rău fără nici o noimă şi motivul răutăţii mele să nu fie nimic altceva decît răutatea în sine!? Hidoasă era această răutate şi eu am preţuit-o, mi-a făcut plăcere sa mă distrug, mi-am iubit decăderea; am iubit nu lucrul acela după care mă prăpădeam, ci am iubit însăşi distrugerea mea: suflet plin de scîrbă şi care se îndepărta de sprijinul Tău[43], spre exterminarea lui; care prin murdărie nu căuta ceva anume, ci murdăria însăşi.

CAPITOLUL V

Bune sînt toate; însă, pentru ce El a făcut şi rele?

10. într-adevăr, lucrurile materiale frumoase au o înfăţişare plăcută: fie aurul, fie argintul, fie toate celelalte; dar, cum într-un contact al cărnii potrivirea este aceea care are o foarte mare importanţă, şi pentru celelalte simţuri există o modificare a corpurilor, specifică fiecăruia. Are farmecul ei chiar şi onoarea temporară,

şi puterea de a stăpîni şi de a învinge, aceea din care se naşte dorinţa de răzbunare. Şi totuşi, pentru a dobîndi toate acestea, nu trebuie să ne îndepărtăm de Tine, Doamne, şi nici să ne abatem de la legea Ta. Şi viaţa pe care o trăim aici are frumuseţea ei, graţie unei anumite măsuri a farmecului ei şi graţie acordului perfect cu toate aceste frumuseţi mărunte. încă şi prietenia este dulce şi ea, datorită strînsei legături dintre oameni şi datorită unirii mai multor suflete. Din cauza tuturor acestora şi a altora de acest gen se comite păcatul, atîta timp cît există această nemăsurată înclinare spre păcat, cînd bunurile cele mai de jos sînt preferate celor care sînt mai presus şi de cel mai mare preţ, — adică Tu, Doamne, Dumnezeule al nostru, adevărul Tău şi legea Ta. Fiindcă şi în cele mai de jos există desfătări, dar nu aşa cum sînt desfătările întru Tine, o, Dumnezeule al meu, Tu, Care le-ai făcut pe toate, deoarece întru Tine se desfată cel drept şi *Tu însuţi eşti desfătarea din inima drepţilor*[44].

11. Aşadar, cînd se cercetează o crimă şi se pune întrebarea din ce motiv a fost ea comisă, de obicei nu se dă crezare vreunui mobil decît atunci cînd s-a făcut dovada că ar fi fost vorba de dorinţa pătimaşă a cuiva de a obţine acele bunuri pe care le-am numit cele mai de jos, ori atunci cînd s-a dovedit că a putut să fie la mijloc frica de a le pierde[45]. Căci sînt frumoase şi au farmec, deşi, puse în faţa bunurilor de sus şi a celor cereşti, ele sînt josnice şi demne de dispreţ. Cineva a să-vîrşit un omor. Pentru ce l-a săvîrşit? Se îndrăgostise cumva de soţia celui ucis, ori îi jinduia cumva averea, sau a vrut să-l prade, ca să aibă cu ce să trăiască, ori s-a temut că va pierde ceva de acest fel din cauza aceluia, sau, fiind jignit de el, a dorit cu ardoare să se răzbune? Ar fi putut oare săvîrşi cineva un omor fără vreun anume motiv, doar aşa, de dragul omorului însuşi? Cine ar putea să creadă? Căci şi despre omul lipsit de inimă şi din cale afară de crud, despre care s-a zis că era crud şi rău mai degrabă fără motiv, s-a menţionat totuşi un motiv: „ca nu cumva, zice istoricul, din cauza trîndăviei, să-i lîncezească mîna ori sufletul"[46]. Dar chiar şi asta, de ce, din ce cauză? De bună seamă pentru ca, prin acel exerciţiu al crimelor, după ce Roma va fi fost cucerită, el[47] să-şi poată însuşi onorurile, comenzile militare, bogăţiile, şi să nu mai aibă vreo teamă de legi, ori de lipsa resurselor materiale, dată fiind sărăcia şi conştiinţa crimelor[48]. Aşadar, nici măcar Catilina nu şi-a iubit crimele, dar a iubit în orice caz altceva, din cauza căruia înfăptuia toate acelea.

CAPITOLUL VI

Ce anume m-a încîntat pe mine atunci în furtul acela?

12. Aşadar, ce anume mi-a plăcut atît de mult mie, nenorocitul, la tine, o, furt al meu, o, tu, nelegiuire a mea nocturnă, în acel al şaisprezecelea an al vieţii mele? Căci nu puteai să fii frumos, deoarece erai furt — sau eşti într-adevăr altceva, ca să mă adresez ţie[49]? Frumoase cu adevărat erau poamele acelea pe care noi le-am furat, fiindcă erau creaţia Ta, o, Tu, Cel mai frumos dintre toate, Creatorul tuturor, Dumnezeule Bun, Tu, Bunul meu cel mai înalt, Adevăratul meu Bun! Frumoase erau poamele acelea, dar sufletul meu nenorocit nu pe ele le-a dorit; căci aveam eu acasă destule poame cu mult mai bune, însă pe acelea le-am cules numai de dragul de a le fura. Fiindcă, o dată culese, le-am şi aruncat, iar apoi m-am ospătat numai cu ticăloşia mea, de care, furînd, mă bucuram din cale afară. Deoarece, dacă vreunul dintre acele fructe mi-ar fi intrat în gură, ticăloşia mea n-ar fi fost atunci decît savoarea lor. Şi acum Te întreb pe Tine, o, Doamne, Dumnezeule al meu, ce anume m-o fi desfătat pe mine în furtul acela; şi iată, constat că nici o frumuseţe nu era în el; nu mă refer la acea frumuseţe din actul dreptăţii, ori din actul înţelepciunii; şi nici măcar la aceea din mintea omului, din memorie, din simţuri şi din viaţa care ne însufleţeşte; nici aşa cum sînt stelele frumoase şi pline de podoabă în locurile lor, şi pămîntul şi marea cea plină de vieţuitoare, care, născîndu-se, succedă celor care mor[50]; nici măcar aşa cum există o frumuseţe oarecare, nedesăvîr-şită şi aparentă, în viciile care ne înşală.

13. Căci şi trufia imită înălţimea cerească, însă Tu eşti Unul, *singurul Dumnezeu înălţat peste toate*[51]. Şi ce altceva caută ambiţia omenească decît onorurile şi gloria, cînd de fapt numai Tu, Singurul, înaintea tuturora, trebuie să fii onorat şi slăvit întru vecie? Dar sălbăticia tiraniilor vrea şi ea să fie temută; cine ar trebui să fie de temut însă, în afară de Tine, Dumnezeule Unule; cine ar putea să fie răpit puterii Tale, ori sustras — cine, cînd, unde, ori încotro, sau de către cine? Şi mîngîierile desfrînaţilor vor să fie iubite; dar decît iubirea Ta nu există nimic mai blînd şi mai binefăcător; iar decît acel adevăr al Tău nimic .nu este socotit mai binefăcător, mai frumos şi mai luminos, înaintea tuturora. Dar şi *curiozitatea,* se pare, tinde să se identifice cu studiul ştiinţei, cînd Tu le cunoşti în cel mai înalt grad pe toate.-De asemenea, însăşi prostia se ascunde sub numele de simplitate şi de nevinovăţie, cînd mai simplu decît Tine nu poate să fie nimic; sau ce poate să fie mai nevinovat decît Tine, cînd celor răi pînă şi faptele lor le sînt duşmane? Şi lenea doreşte să fie socotită linişte, dar ce linişte poate să fie sigură în afară de Domnul? Dorinţa fără saţ vrea să fie numită saturare şi abundenţă; cu toate că numai Tu eşti plenitudinea şi bogăţia, şi nu se află un alt izvor nesecat şi nestricăcios al plăcerii. La rîndul ei, risipa vrea şi ea să împrumute chipul dărniciei, dar Tu eşti singurul distribuitor deplin a tot felul de bunuri. Şi lăcomia ar vrea să aibă în stăpînire multe, însă Tu eşti singurul care le stăpîneşti pe toate. Invidia se luptă din răsputeri pentru obţinerea celor mai înalte situaţii, dar ce poate fi mai înalt decît Tine? Mînia caută să-şi afle răzbunarea; dar cine poate răzbuna mai cu dreptate decît Tine? Teama se îngrozeşte de cele neobiş-nuite şi neaşteptate, potrivnice lucrurilor care sînt iubite, în timp ce se preocupă de siguranţa sa; dar, pentru Tine, ce ar putea să fie neobişnuit, sau cine să Te despartă de ceea ce iubeşti, ori unde în afară de Tine să-şi afle cineva siguranţa lipsită de griji? Tristeţea se topeşte după lucrurile pierdute, prin care pofta se desfăta, fiindcă n-ar vrea

să i se ia astfel nimic, aşa cum nici Ţie nu Ţi se poate lua nimic.
14. în felul acesta sufletul meu se lasă pradă des-frîului ori de cîte ori se îndepărtează de Tine[52] şi caută să afle în afara Ta lucrurile pe care nu le poate găsi pure şi curate decît atunci cînd se întoarce la Tine. în mod viclean Te imită toţi cei care se poartă departe de Tine şi care se ridică împotriva Ta. Dar chiar şi atunci, imitîndu-Te astfel, ei arată că Tu eşti Creatorul întregii naturi şi că de aceea nu există loc în care să se poată retrage cu totul în afară de Tine.
Aşadar, ce anume mi-a plăcut mie aşa de mult în furtul acela, în care eu l-am urmat pe Domnul meu fie de-a-ndoaselea, fie cu perversitate? Oare nu cumva mi-a făcut plăcere să acţionez împotriva legii, măcar printr-o înşelăciune, deoarece nu eram în stare să mă opun printr-o putere anume, ca să imit captiv o libertate incom-pletă[5]3, făcînd nepedepsit ceea ce nu-mi era îngăduit, printr-o întunecată asemănare cu Atotputernicia?
Iată sclavul acela care fuge de stăpînul său adevărat şi urmează umbra lui[54]! O, putreziciune şi urîciune a vieţii, o, prăpastie a morţii! Cum a fost oare posibil să-mi placă ceea ce nu era îngăduit, nu pentru altceva, ci numai datorită faptului că nu era permis?

CAPITOLUL VII
Milei şi harului Tău consider eu că trebuie să mulţumesc
15. *Ce să dau în schimb Domnului[55]?* Ce să dau pentru faptul că amintirea mea revine asupra tuturor aces-
tora şi sufletul meu nu se teme din această cauză? Să Te iubesc pe Tine, Doamne, şi să-Ţi mulţumesc, şi să mărturisesc numelui Tău, fiindcă mi-ai iertat atîtea rele şi atît de multe şi nelegiuite fapte. Harului Tău şi Milei Tale[56] cred eu că s-ar cădea să le mulţumesc, fiindcă ai topit păcatele mele întocmai ca pe o gheaţă. Harului Tău cred eu că trebuie să-i mulţumesc şi pentru faptele rele pe care nu le-am făcut. Căci ce nu aş fi fost eu în stare să înfăptuiesc, eu, care m-am încumetat şi la un rău zadarnic? Şi mărturisesc că toate mi-au fost iertate: şi relele pe care cu voia mea le-am făcut, şi cele pe care, datorită călăuzirii Tale, nu le-am făcut. Căci cine dintre oameni este acela care, cugetînd la neputinţa lui, îndrăzneşte să atribuie puterilor proprii atît curăţia cît şi nevinovăţia sa, astfel încît pe Tine să Te iubească mai puţin, ca şi cum el ar avea mai puţină nevoie de Mila Ta, aceea prin care Tu ierţi păcatele celor care se întorc la Tine? Cine, fiind chemat de Tine, a urmat glasul Tău şi a evitat acele lucruri pe care le citeşte aici, aşa cum eu însumi mi le aduc aminte despre mine şi aşa cum le mărturisesc; cine, aşadar, nu m-ar lua în rîs pentru faptul că eu, bolnavul, sînt însănătoşit de acel medic de care el a fost dintru începuturi protejat să nu se îmbolnăvească deloc ori, mai degrabă, să se îmbolnăvească mai puţin grav[57]. Şi din această cauză să Te iubească atît de mult sau din ce în ce mai mult58, deoarece vede că prin Acela prin care eu sînt scos din lîncezelile atît de cumplite ale păcatelor mele el este ferit să cadă59 în lîncezelile atît de cumplite ale păcatelor.

CAPITOLUL VIII
Mi-a plăcut tovărăşia celor care păcătuiau împreună cu mine
16. *Ce folos am avufi®* cîndva eu, *nenorocitul de mine, din acestea de care, cînd îmi aduc acum aminte, roşesc[61]*, mai cu seamă furtul acela, în care mi-a plăcut furtul în
sine şi nimic altceva, cînd nici furtul în sine nu însemna nimic, dar prin care eu eram şi mai nenorocit? Şi totuşi, n-aş fi făcut de unul singur lucrul acesta, cel puţin aşa îmi amintesc eu de starea mea sufletească de atunci, cu nici un chip n-aş fi făcut eu asta de unul singur[62]. Deduc că atunci mi-a făcut plăcere tovărăşia acelora cu care am făcut asta. Deci nu mi-a plăcut nimic altceva în afară de furt; sau, dimpotrivă, mi-a plăcut ceva, fiindcă nimicul acela înseamnă ceva.
în realitate, ce s-a întîmplat? Cine este Acela Care ar putea să-mi arate adevărul, în afară de Acela Care îmi luminează inima şi-mi limpezeşte negurile ei: ce înseamnă faptul că mă preocupă să cercetez acest lucru, să-l discut şi să ţin seama de el? Fiindcă, dacă atunci mi-ar fi plăcut cu adevărat poamele acelea pe care le-am furat şi de care aş fi dorit să mă bucur, aş fi putut să le fur chiar din proprie iniţiativă — dacă ar fi fost suficient să comit acea nesăbuinţă, prin intermediul căreia ajungeam să-mi satisfac plăcerea, şi să nu aţîţ, prin zgîn-dărirea sufletelor celorlalţi părtaşi, furnicăturile poftei mele. Dar, fiindcă eu nu găseam nici o plăcere în poamele acelea, plăcerea se afla în însăşi fapta aceea nele-giuită, pe care o săvârşea ceata tuturor acelora care păcătuiau împreună.

CAPITOLUL IX
Amuzamentul era faptul că înşelam
17. Ce anume era acea patimă a sufletului meu? Căci, de bună seamă, ea era una din cale afară de urîtă şi — vai mie! — era o patimă pe care o aveam şi eu. Şi totuşi, pentru ce o aveam? *Cine ar fi în stare să înţeleagă greşelile[63]?* întocmai ca o gîdilare la inimă, amuzamentul constă în faptul că îi înşelam pe

aceia care nu credeau că noi am fi în stare să facem asta, pe cei care n-ar fi acceptat cu nici un chip faptul în sine. Aşadar, de ce mă încînta faptul că nu făcusem asta de unul singur? Oare cumva pentru că nimeni nu rîde aşa uşor de unul singur? într-adevăr, nimeni nu rîde aşa uşor de unul singur într-o asemenea situaţie. Şi totuşi, rîsul îi biruie uneori chiar şi pe cei singuri şi izolaţi, cînd nu este de faţă absolut nimeni, dacă ceva nespus de ridicol se oferă pe neaşteptate fie sufletului, fie simţurilor lor.
Eu însă nu aş fi făcut niciodată lucrul acela de unul singur, în mod categoric nu l-aş fi făcut. Iată, o, Dumnezeule al meu, se află în faţa Ta via amintire a sufletului meu. N-aş fi făptuit de unul singur furtul acela, care nu reprezenta pentru mine nici un fel de plăcere; deoarece plăcerea se afla doar în faptul că furam. De ce să mai lungesc vorba, nu mi-ar fi plăcut să făptuiesc asta de unul singur şi nici n-aş fi făptuit-o.
O, prietenie din cale afară de vrăjmaşă[64], tu, seducţie a unei minţi care nu vrea să cerceteze urmările, o, lăcomie născută din glumă şi din plăcerea de a-l vătăma pe altul, şi tu, înclinaţie de a provoca o pagubă altuia, tu, care nu izvorăşti din patima unui cîştig personal şi nici din dorinţa vreunei răzbunări! Dar, cînd ni se zice: „hai să mergem să furăm", începe să ne fie ruşine că nu sîntem îndeajuns de neruşinaţi.

CAPITOLUL X

Departe de Tine amjugit şi am rătăcit

18. Cine ar putea acum să deznoade această încîl-ceală atît de complicată şi de întortocheată? Urîtă este ea şi asupra ei nu vreau să-mi mai îndrept atenţia, nu vreau s-o mai văd. Spre Tine tînjesc, o, dreptate şi nevinovăţie frumoasă, tu, cea împodobită cu lumini curate şi cu o saturare de nesăturat. La Tine, liniştea este atît de mare şi viaţa este netulburată. *Cel ce intră întru Tine, intru bucuria Stăpînului său* intră[65], şi nu se va teme, şi se va simţi cît se poate de bine întru bunătatea Celui Preabun. Am alergat departe de Tine şi am rătăcit, o, Dumnezeule al meu, mult prea lăturalnic am mers de la statornicia Ta în tinereţea mea şi *pe mine însumi m-am făcut loc al pustiului^.*

CARTEA A TREIA

CAPITOLUL I

Am venit la Cartagina, dorind să iubesc

1. Am venit la Cartagina[1] şi în jurul meu clocotea din toate părţile cazanul scandaloaselor amoruri. încă nu iubeam, dar îmi plăcea să iubesc[2], şi, fiind deja mistuit de o lipsă lăuntrică mai adîncă, mă uram pe mine însumi că nu simt prea îndeajuns această lipsă. Căutam cu ardoare ce să iubesc, dorind să iubesc[3], şi uram siguranţa şi calea lipsită de curse*. Asta fiindcă înlăuntrul meu duceam dorul unei hrane mai profunde[5] — adică Tu însuţi,- Dumnezeule al meu; deci nu de acea foame de plăceri lumeşti eram eu chinuit, ci eram lipsit de dorinţa alimentelor nestricăcioase, dar nu fiindcă aş fi fost plin de ele, ci dimpotrivă, cu cît eram mai lipsit de ele, cu atît eram mai scîrbit de mine însumi. Şi acesta era motivul pentru care nu se simţea bine sufletul meu, care, fiind plin de răni, se proiecta pe sine în afară într-un mod cu adevărat nefericit, avînd să se rănească prin atingerea celor care se simt cu simţurile. Dar dacă acestea n-ar avea în ele ceva incitant, n-ar fi căutate cu ardoare din toate părţile. A iubi şi a fi iubit reprezenta pentru mine ceva încă şi mai dulce, dacă îmi era dat să mă bucur şi de trupul celei care mă iubea[6].
Pîngăream, aşadar, puterea prieteniei prin josniciile poftei mele şi-i întunecam candoarea cu o dorinţă de-a-dreptul infernală[7]; şi totuşi, aşa nedemn şi necinstit cum eram, doream cu ardoare să fiu şi eu elegant şi bine crescut, deşi eram încărcat de o trufie care-mi dădea pe dinafară[8]. M-am cufundat, într-adevăr, în iubirea de care doream să fiu acaparat. *O, Dumnezeule al meu. Tu, Milostivirea meaP,* cu ce amărăciune şi cu cîtă bunătate mi-ai stropit Tu mie acea dulceaţă! Fiindcă am şi fost iubit[10], dar am şi ajuns într-ascuns în lanţul plăcerii, astfel încît mă legam bucuros cu declaraţii zbuciumate, pentru ca mai apoi să mă las biciuit de vergile de fier arzînde ale geloziei, ale bănuielilor, ale temerilor, ale acceselor de mînie şi ale certurilor.

CAPITOLUL II

Spectacolele teatrale

2. Mă fascinau spectacolele teatrale[11], pline de imaginile nefericirilor mele şi înteţite de surcelele focului meu. Ce să însemne oare faptul că acolo omul vrea să fie îndurerat, în timp ce priveşte faptele tragice şi de jale pe care n-ar voi totuşi să le încerce în realitate? Şi cu toate acestea el, spectatorul, vrea să se lase pradă durerii existente în acestea, fiindcă durerea însăşi reprezintă pentru el plăcere. Ce-ar putea să fie oare asta, dacă nu o inexplicabilă nebunie[12]? Căci cu atît mai mult este mişcat fiecare spectator de acestea, cu cît el este mai puţin însănătoşit de asemenea sentimente; deşi, atunci cînd şi el suferă, nefericirea împărtăşită cu alţii este numită de obicei milă[13]. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, ce fel de milă este aceea reflectată în lucruri închipuite şi în elemente scenice? Căci spectatorul nu este chemat pe scenă ca să vină eroului în ajutor, ci este doar invitat să sufere, şi acest fapt este cu atît mai favorabil celui ce pune în scenă aceste imagini, cu cît el, spectatorul, suferă mai vîrtos.

Iar dacă acele nenorociri ale eroilor, fie ele preluate din istorie, fie doar inventate, sînt prezentate în aşa fel încît cel care le priveşte nu şi suferă, spectatorul pleacă de acolo dezgustat şi criti-cînd; dar dacă suferă, rămîne pe loc atent şi încîntat[14].

3. Prin urmare, sînt oare lacrimile şi durerile atît de mult căutate şi preţuite? De bună seamă, fiecare om vrea să se bucure. Dar oare, cînd nimănui nu-i place să fie nefericit, dar îi face totuşi plăcere să fie milos, nu cumva tocmai de aceea sînt iubite durerile, pentru că mila nu este fără durere? Or, asta provine din acea putere a prieteniei[15]. însă încotro merge, încotro se îndreaptă ea? Pentru ce se rostogoleşte în torentul de smoală clocotindă, în flăcările imense ale poftelor dezgustătoare, în care ea însăşi se preschimbă şi se converteşte din proprie voinţă, întoarsă şi aruncată din seninătatea ei cerească[16]? Va fi condamnată, ca atare, mila? Nu, nici vor-bă! Rezultă de aici că şi durerile pot să fie uneori dorite. Dar, o, suflete al meu, fereşte-te de necurăţie, fiindcă tu te afli sub ocrotitorul tău, *Dumnezeul meu, Dumnezeul părinţilor noştri, Cel lăudat şi preaslăvit în toate veacurile^7;* fereşte-te de necurăţie! Căci eu nici acum nu sînt lipsit de milă. Pe atunci însă, pe cînd mergeam la teatru, mă bucuram împreună cu îndrăgostiţii, ori de cîte ori şi ei se bucurau unul de altul în ticăloşia lor, deşi acestea se petreceau în mod imaginar, în cadrul spectacolului scenic. Iar atunci cînd se pierdeau unul pe altul, mă întristam împreună cu ei, tocmai fiindcă eram milos; şi totuşi, mă desfătam deopotrivă şi de una şi de alta. Acum însă, mai milă îmi este de cel care se bucură în desfrîu decît de cel care a îndurat, ca pe nişte nenorociri, fie lipsa unei plăceri vătămătoare, fie pierderea unei fericiri mizere. De bună seamă că această milă este mai adevărată, dar nu din cauza ei ne încîntă durerea. Căci, cu toate că, prin îndatorirea iubirii, ea este acceptată, cel care-l deplînge pe un nefericit, întrucît el este milos din frăţietate, ar prefera totuşi să nu existe deloc lucrul care îi provoacă durerea. Fiindcă, dacă bunăvoinţa ar fi răuvoitoare, lucru care nu se prea poate în-tîmpla, atunci şi acela care, în mod adevărat şi sincer, trăieşte sentimentul milei poate să dorească să existe nefericiţi, pentru ca el să-i poată compătimi. Rezultă de aici că o durere trebuie să fie admisă, dar absolut nici una nu trebuie să fie iubită. Căci în lumina acestui lucru Tu, Doamne, Dumnezeule, Cel Care iubeşti sufletele şi Te milostiveşti de ele într-un mod cu mult mai înalt, mai pur şi mai nestricăcios decît noi, dovedeşti că nu eşti sfîşiat de nici o durere. Or, pentru aceasta, *cine ar putea săjie mai potrivit decît Tine?*[18]

4. însă pe atunci, eu, sărmanul de mine, doream să sufăr[19] şi făceam tot ceea ce-mi stătea în putinţă să găsesc ceva din cauza căruia să sufăr, fiindcă, într-o jale străină mie, falsă şi trucată[20], îmi plăcea mai mult acea acţiune în sine a histrionului şi mă atrăgea mai amarnic aceea prin care mi se storceau lacrimile. Dar ce este de mirare aici, dacă eu, sărmană oaie rătăcită de turma Ta şi neîndurînd paza Ta, eram contaminat de ruşinoasa rîie? Şi de aici venea iubirea de dureri, nu din dorinţa ca prin ele să fiu pătruns mai adînc, întrucît nu-mi plăcea să am parte de dureri similare celor pe care le urmăream la spectacole, ci doream ca prin cele auzite şi închipuite să fiu şi eu impresionat la suprafaţă[21]; dar o tumoră ce-mi dădea fierbinţeli, molima şi putreziciunea groaznică din mine le urmau pe acestea ca nişte gheare ale celor care scarpină. în acest fel îmi duceam eu viaţa, dacă cumva asta s-ar putea numi viaţă, o, Dumnezeule al meu!

CAPITOLUL III

„Distrugătorii"

5. Şi se rotea în zbor deasupra mea în ocoluri largi credincioasa Ta Milostivire. Vai, în cîte nedreptăţi m-am fărîmiţat şi am urmat nelegiuita mea curiozitate, pentru ca, părăsindu-Te pe Tine, să mă abat spre cele mai de jos necredinţe şi spre cele mai plecate ascultări de demoni, cărora eu le închinam faptele mele cele rele; dar în toate acestea Tu mă biciuiai. Am îndrăznit chiar ca, în timpul celebrării serviciilor Tale sfinte, să doresc cu ardoare o femeie şi să fac tîrgul fructului morţii[22], chiar între pereţii Bisericii Tale: din care motiv m-ai lovit cu pedepse grele, dar nu pe măsura păcatului meu, o, Tu, Milostivirea mea cea mare, Dumnezeule al meu, *Tu, Scăparea mea*[23] de la groaznicele vătămări, cele în care am rătăcit cu capul pe sus, plin de încredere, spre a merge cît mai departe de Tine, iubind cărările mele şi nu pe ale Tale, plăcîndu-mi nespus de mult libertatea mea de sclav fugar.

6. Şi studiile acelea, care se numeau cinstite, aveau un conţinut al lor ce se referea la procesele cu caracter litigios expuse în for, urmînd ca eu să mă remarc în cadrul acestora şi să fiu cu atît mai lăudat, cu cît eram mai iscusit în şarlatanii. Iată cît de mare este orbirea oamenilor care se laudă chiar şi cu orbirea lor! Şi în şcoala retorului aceluia eu eram foarte bine văzut, şi mă bucuram cu mîndrie şi mă umflam în pene[24], deşi Tu ştii, o, Doamne, că eram cu mult mai potolit decît alţii[25], şi cu totul retras de la distrugerile acelea pe care le înfăptuiau *distrugătorii*[2]® (căci acesta este numele sălbatic şi diavolesc, întocmai ca o pecete a urbanităţii lor), indivizii în mijlocul cărora trăiam eu, cu o ruşine neruşinată, deoarece eu nu eram asemenea lor. Eram deci împreună cu ei şi uneori mă simţeam bine în relaţii de prietenie cu ei, chiar dacă de faptele lor mă delimitam întotdeauna cu dezgust — mă refer la acele defăimări prin care ei atacau cu neruşinare sfiala şi respectul celor neiniţiaţi, le turburau sufletele fără nici un motiv anume, printr-o bătaie de joc absolut gratuită, culegîndu-şi de aici bucuriile lor meschine. Nimic nu este mai asemănător comportării lor decît faptele demonilor. Altfel spus, ce termen se poate dovedi mai potrivit pentru ei decît acela de distrugători? De bună seamă, stricaţi[27] mai întîi ei înşişi şi întorşi pe dos[28] de către spiritele înşelătoare care-şi băteau joc de ei şi care îi ispiteau într-ascuns, prin acelaşi procedeu prin care lor le plăcea să-i ia în rîs pe alţii şi să-i înşele.

CAPITOLUL IV

Hortensius

7. Printre aceştia buchiseam eu la vîrsta mea fragedă cărţile de elocinţă[29], în care doream să excelez, mî-nat de un scop condamnabil şi orgolios datorită satisfacţiilor deşertăciunii omeneşti. Şi, în conformitate cu ordinea riguroasă a procesului de învăţare, ajunsesem la cartea unui oarecare Cicero[30], scriitor a cărui limbă literară o admiră aproape toţi, dar nu-i admiră şi inima deopotrivă. însă cartea conţine îndemnul acestuia la filozofie şi este intitulată *Hortensius*[31]. Şi trebuie să recunosc că acea carte mi-a modificat pur şi simplu sufletul şi către Tine mi-a îndreptat rugăciunile şi a făcut ca năzuinţele şi dorinţele mele să fie altele. Dintr-o dată, parcă, şi-a pierdut pentru mine valoarea orice speranţă şi cu ardoarea de necrezut a inimii mele doream nemurirea adusă de înţelepciune[32]; şi deja *începusem să mă ridic, ca să mă întorc către Tine*[33]. Dar nu ca să-mi ascut limba, adică în scopul pentru care păream a plăti cu banii de la mama[34], deoarece tatăl meu murise deja cu doi ani mai înainte[35], pe cînd mă aflam în cel de-al nouăsprezecelea an al vieţii mele; deci nu ca să-mi ascut limba citeam şi reciteam eu cartea aceea, şi nici exprimarea ei aleasă nu mă captivase, ci eram copleşit de ceea ce se punea acolo în chestiune, conţinutul ei.

8. în ce fel ardeam, o, Dumnezeule al meu, în ce fel ardeam de dorinţa de a mă ridica în zbor către Tine de la cele pămînteşti! Şi eu nu ştiam ce aveai Tu de gînd cu mine: *Căci înţelepciunea numai la Tine este*[36]. însă dragostea de înţelepciune, care poartă numele grecesc de (piXoocxpta[3]?, era cea prin care scrierea aceea mă înflăcăra. Sînt unii care, prin intermediul filozofiei, ajung să-şi înşele semenii, colorîndu-şi şi sulemenindu-şi erorile cu minunatul, seducătorul şi cinstitul ei nume[38]. Şi aproape toţi cei care erau asemenea lor în acele vremuri, şi chiar şi mai înainte, sînt în cartea aceea[3^] demascaţi şi arătaţi cu degetul; şi se scoate acolo în evidenţă îndemnul acela aducător de mîntuire al Spiritului Tău, prin intermediul robului Tău bun şi credincios[40]: *Luaţi aminte ca nu cumva cineva să facă din voi o pradă prin filozofie şi prin deşartă înşelăciune din predania omenească, după stihiile lumii şi nu după Hristos. Căci întru El locuieşte trupeşte toată deplinătatea dumnezeirii*[41].

Iar eu, în vremea aceea, ştii Tu, Lumina inimii mele, că, deşi nu-mi erau cunoscute încă aceste cuvinte ale Apostolului, totuşi mă desfăta în acel îndemn numai faptul că, datorită acestui discurs filozofic, eram îmbărbătat să iubesc şi să caut, să dobîndesc şi să îmbrăţişez cu toată puterea nu o sectă filozofică sau alta, ci înţelepciunea însăşi, oricare ar fi fost ea: eram aprins şi ardeam, şi numai într-o singură privinţă imensa mea înflăcărare îşi scădea în mine flacăra[42], anume că acolo nu se afla şi numele lui Hristos. Fiindcă numele acesta, după Mila Ta, o, Doamne, numele acesta al Mîntuitoru-lui meu, al Fiului Tău, îl sorbise pînă atunci cu evlavie inima mea fragedă în laptele însuşi al mamei mele, şi-l păstra în adîncul ei, şi orice ar fi fost, fără numele acesta, n-ar fi reuşit să mă acapareze în întregime, chiar dacă ar fi fost scris cu măiestrie, şlefuit cu migală şi plin de adevăr.

CAPITOLUL V

Scriptura mi se părea nepotrivită în comparaţie cu prestigiul lui Cicero

9. Şi astfel, am hotărît să-mi îndrept sufletul spre Sfintele Scripturi, ca să văd în ce fel erau ele. Şi iată că văd un lucru nedezvăluit celor mîndri şi nici revelat copiilor, dar smerit la mers, semeţ la înaintare şi învăluit în taine; şi eu nu eram în aşa fel pregătit încît să pot să pătrund în acesta, ori să-mi aplec grumazul pe potriva pasului său. Căci pe atunci nu am simţit aşa cum vorbesc acum, cînd mi-am îndreptat atenţia la acea Scriptură, ci mi s-a părut nedemnă, şi n-ar fi potrivit s-o compar cu prestanţa strălucitoare a lui Tullius[43]. Deoarece orgoliul meu făcea nazuri la simplitatea ei, iar ascuţişul minţii mele nu pătrundea înlăuntrul ei. Căci ea era una care creştea o dată cu copiii. De aceea eu refuzam să fiu copil şi, aşa umflat de îngîmfare, mi se părea că sînt plin de măreţie[44].

CAPITOLUL VI

Am dat peste nişte oameni care aiurau de atîta îngîmfare

10. Aşadar, am dat peste nişte indivizi care aiurau de atîta îngîmfare[45], din cale afară de vorbăreţi şi des-frînaţi, în gura cărora se aflau capcanele diavolului şi vîscul[46] obţinut din amestecul silabelor numelui Tău, dar şi al Domnului nostru Iisus Hristos şi al Paracletu-lui[47] nostru cel mîngîietor, Duhul cel Sfînt. Căci vorbele acestea nu mai dispăreau din gura lor, ci se reduceau la sunetul făcut de limbă; în rest, inima lor era golită de orice adevăr. Şi-mi tocau întruna la ureche: „adevărul şi iarăşi adevărul"; ci mulţi îmi vorbeau de aceasta, dar adevărul nu se afla niciodată în aceştia, iar ei spuneau tot felul de minciuni, nu numai despre Tine, Cel Care eşti adevărul, ci chiar despre stihiile acestei lumi, care reprezintă făptura Ta[48], în legătură cu care am fost nevoit să trec cu vederea filozofi care afirmau chiar lucruri adevărate, aceasta numai din dragoste pentru Tine, o, Părinte al meu,,Binele meu cel mai înalt, Frumuseţe a tuturor frumuseţilor. O, adevăr, adevăr, cît de adînc suspina pentru tine miezul sufletului meu[49], chiar şi atunci cînd aceia mi te făceau cunoscut mereu sau din ce în ce mai des, fie cu glasul lor, fie prin cărţi multe şi voluminoase[50]! Dar acelea nu erau decît nişte aperitive în care mie, cel însetat de Tine, mi se aduceau în locul Tău soarele şi luna, frumoasele Tale opere, dar totuşi operele Tale şi nu Tu — şi nici măcar cele dintîi[5]1. Căci făpturile Tale spirituale au fost mai înainte decît cele corporale, chiar dacă ele sînt strălucitoare şi cereşti.

Dar eu nu de cele care fuseseră mai înainte, ci de Tine însuţi, o, Adevăr, eram însetat şi înfometat, de

Tine, *cel în care nu este schimbare şi nici umbră de mutare*[52]. Şi, între acele feluri de mîncare, încă mi se mai puneau înainte şi nişte fantasme strălucitoare, în locul cărora mi se părea preferabil să iubesc acest soare mai degrabă, fiindcă măcar era adevărat pentru ochii mei, decît să iubesc acele lucruri mincinoase, după cum, tot prin intermediul ochilor, îmi fusese înşelat şi sufletul. Şi cum nu aveam încredere decît în Tine, nu mă ospătam totuşi din ele cu lăcomie, chiar dacă în gura mea Tu nu aveai gustul a ceea ce eşti; dar fiindcă Tu nici nu erai vreuna dintre acele plăsmuiri deşarte, nici eu nu mă ospătam cu ele, motiv pentru care îmi era şi mai foame. în somn, mîncarea este foarte asemănătoare bucatelor reale, dar din această mîncare cei care dorm nu iau totuşi pentru hrana lor nimic, deoarece dorm. Tot aşa nici acelea nu se asemănau în nici un fel cu Tine, aşa cum eşti Tu cînd îmi vorbeşti mie acum; fiindcă acelea erau arătări întrupate, adică false corpuri, decît care sînt mai sigure aceste corpuri pe care le vedem cu simţul concret al văzului, fie ele cereşti, fie pămînteşti. Pe acestea le vedem o dată cu turmele şi cu zburătoarele şi, în mod evident, sînt mai sigure decît atunci cînd ni le imaginăm pe celelalte. Şi iarăşi, într-un mod cu mult mai sigur ni le imaginăm pe unele decît le presupunem pe altele, care provin din ele, cu mult mai mari, ba chiar infinite, care, în realitate, nici măcar nu există; lucruri în genul cărora erau acele deşertăciuni cu care eram eu hrănit pe atunci, fără să fi fost de fapt hrănit.
Dar Tu, o, dragoste a mea, Cel întru Care mă istovesc, ca să devin tare, nu eşti nici aceste corpuri pe care le vedem, chiar dacă ele sînt din cer; nu eşti nici celelalte corpuri pe care nu le vedem în cer, deoarece tot Tu eşti Cel Care le-ai întemeiat acolo; şi nici de stăpînit nu le stăpîneşti în cel mai înalt mod de a fi al fiinţei Tale. Aşadar, cît eşti Tu de departe de acele închipuiri ale mele, de închipuirile acelor corpuri care, de fapt, nici nu există; cele decît care sînt mai sigure imaginile corpurilor celorlalte, care există; însă şi mai sigure decît acestea sînt corpurile care totuşi nu Te reprezintă pe Tine. Dar Tu nu eşti nici sufletul[53], care este viaţa trupurilor: de aceea viaţa trupurilor este mai bună şi mai sigură decît trupurile. Căci Tu eşti viaţa spiritelor, eşti viaţa vieţilor, Tu eşti Cel Care trăieşti în Tine însuţi şi Care nu Te schimbi, o, Tu, Viaţă a sufletului meu[54].
11. Prin urmare, unde îmi erai Tu atunci, şi cît de departe îmi erai? Atunci cînd eu hălăduiam prin lume lipsit de Tine şi de ghinda porcilor[55], pe care eu îi hrăneam cu ghindă. Căci, mă întreb, cu cît erau mai bune povestioarele grămăticilor şi ale poeţilor decît acele amăgiri?! Fiindcă atît versurile şi poezia, cît şi Medeea care zbura[56] se dovedeau în mod cert mai folositoare pentru mintea mea decît cele cinci elemente falsificate în fel şi chip, în funcţie de cele cinci peşteri ale întunericului, care nu există absolut deloc, şi care îl ucid pe cel care crede în ele[57]. Căci eu puteam să transform versul şi chiar melodia în adevărate porţii de hrană, însă, chiar dacă declamam episodul cu Medeea care zbura, eu nu îl consideram adevărat; şi chiar dacă îl auzeam cîntat, nu credeam, pe cîtă vreme acele poveşti le-am crezut.
Vai de mine, vai, prin ce căderi succesive am fost dus eu pînă în adîncul iadului[58], eu care, de bună seamă, eram muncit şi înfierbîntat de lipsa adevărului, cînd de fapt pe Tine, o, Dumnezeule al meu (căci Ţie îţi mărturisesc, Ţie, Celui care Te-ai milostivit de mine, chiar şi, atunci cînd nu mă mărturiseam Ţie), pe Tine Te căutam, nu după puterea de înţelegere a minţii mele, datorită căreia Tu ai voit să fiu mai presus de animale, ci după simţul cărnii[59]. însă Tu Te aflai mai înlăuntrul meu decît partea cea mai lăuntrică a mea, şi mai sus decît partea cea mai de sus. Dar m-am izbit de femeia aceea îndrăzneaţă, lipsită de înţelepciune, de „nebunia gălăgioasă" a lui Solomon, cea care stă pe tron în faţa uşilor şi zice: *Mîncaţi cu plăcere pîinile ascunse şi beţi dulcea apă furată*[60]. Ea m-a înşelat, fiindcă m-a găsit locuind în afară, sub privirea trupului meu, rumegînd în mine ceea ce înghiţisem prin intermediul acestei priviri.

CAPITOLUL VII

Eram îmboldit să Jiu de aceeaşi părere cu înşelătorii

12. Căci nu cunoşteam nimic altceva care ar exista cu adevărat şi eram parcă îmboldit să fiu şi eu de aceeaşi părere cu înşelătorii cei nebuni, cînd ei căutau să afle de la mine „de unde vine răul, dacă Dumnezeu poate fi definit printr-o formă corporală şi dacă merită să fie socotiţi drepţi aceia care aveau mai multe soţii în acelaşi timp, şi care ucideau oameni, şi aduceau jertfe din rîndul animalelor"[61]. Necunoscînd nimic despre toate acestea, eram tulburat peste măsură de aceste întrebări şi, îndepărtîndu-mă de adevăr, mi se părea totuşi că mă duc înspre el, deoarece nu ştiam că răul nu este altceva decît lipsa binelui[62], ajuns pînă la a nu mai exista deloc. De unde însă aş fi putut eu să-mi dau seama de asta, cînd îmi era dat să văd cu ochii doar pînă la trup şi cu sufletul doar pînă la închipuiri? Şi nu ştiam *că Dumnezeu este duh*[6^] şi că nu putea să aibă membre în lungime ori în lăţime şi nici să fie o masă materială uriaşă, fiindcă masa materială este într-o parte a sa mai mică decît în întregul său, iar în cazul în care aceasta este infinită, ea este totuşi într-o anume parte a ei mai mică, acolo unde este delimitată de un spaţiu cert, ceea ce înseamnă că ea nu este toată peste tot, aşa cum este spiritul, cum este, de pildă, Dumnezeu; eu ignoram deci în totalitate ce anume exista în noi, conform căruia noi sîntem asemănători lui Dumnezeu şi, respectiv, pentru ce în Scrierile Sfinte sîntem consideraţi a fi alcătuiţi *după chipul lui Dumnezeu*[64].

13. Şi nu cunoşteam nimic despre adevărata dreptate dinlăuntrul nostru, cea care nu judecă potrivit cu vreun obicei, ci potrivit cu legea cea mai dreaptă a lui Dumnezeu cel Atotputernic, cea datorită căreia se formează moravurile regiunilor şi ale zilelor[65], pentru anumite regiuni şi pentru anumite zile[66], deoarece ea este aceeaşi peste tot şi întotdeauna, nu alta în alt loc şi nici altfel în alt timp, aceea datorită căreia Avraam, Isaac şi lacob, Moise şi David, şi toţi cei care au fost lăudaţi prin gura lui Dumnezeu erau consideraţi drepţi; dar nu ştiam nici că ei sînt socotiţi nedrepţi de către cei necunoscători, *care judecă după ziua omenească*[67] şi care apreciază toate moravurile neamului omenesc după o parte a moravului lor. Ca şi cum cineva care nu se pricepe la echipamentele militare şi care nu ştie ce este specific fiecărei părţi a corpului ar vrea să-şi acopere capul cu jambierele şi să-şi pună în picioare coiful, şi vociferează că nu i se potriveşte nimic; iar cînd într-o anume zi, după ce a fost anunţată încetarea activităţii, un altul s-ar supăra că nu i se îngăduie să expună în orele de după-amiază ceea ce este de vînzare, pe motiv că lucrul acesta a fost îngăduit numai în cursul dimineţii; sau, în sfîrşit, un altul ar vedea că într-o casă un sclav oarecare manevrează la masă ceva care nu-i este îngăduit sclavului care serveşte băuturile, sau că, după grajd, se întîmplă lucruri ce nu sînt permise înainte de masă, şi respectivul s-ar indigna că, deşi există o singură locuinţă şi o singură familie, nu li se acordă tuturor acelaşi lucru în orice loc şi împrejurare. în felul acesta sînt şi aceia care se indignează cînd aud că în cutare secol li s-a îngăduit celor drepţi ceva care în secolul nostru nu li se îngăduie celor drepţi, pe motiv că acelora le-a fost indicat de Dumnezeu un anumit lucru, iar celorlalţi altceva, potrivit cu problemele momentului aceluia; cînd, de fapt, atît unii, cît şi ceilalţi au fost în slujba aceleiaşi dreptăţi; se indignează, în sfîrşit, cînd un singur om, într-o singură zi şi într-una şi aceeaşi casă, observă că ceea ce i se potriveşte unui membru al casei reprezintă ceva care i-a fost îngăduit mai demult, iar după o oră, nu i se mai îngăduie deloc; că într-un ungher al aceluiaşi aşezămînt unuia i-a fost îngăduit ori poruncit ceva şi că acelaşi lucru, într-un alt ungher, este de-a-dreptul oprit şi pedepsit.
Oare dreptatea este într-adevăr ceva inconstant şi schimbător[68]? Dar vremurile pe care ea le conduce nu se scurg toate la fel, căci doară sînt vremuri. Oamenii însă, a căror viaţă pe pămînt este scurtă[69], dat fiind că ei nu sînt în stare să lege, prin puterea lor de judecată, cauzele secolelor şi ale altor neamuri, adică să facă o legătură între cele pe care nu le-au cunoscut şi cele pe care le-au cunoscut, nu pot deci să-şi dea seama; dar cînd e vorba de un singur corp, de o singură zi ori de o singură casă, ei pot cu uşurinţă să vadă ce anume se potriveşte cutărui membru, cutăror momente, cutăror părţi ori cutăror persoane, că în unele cazuri li se aduce un prejudiciu şi că în altele li se aduce un folos.
14. Pe acestea eu nu le ştiam deloc atunci şi nu le observam, şi, cu toate că ele îmi izbeau privirile din toate părţile, eu nu le vedeam. Şi cîntam[70] versuri şi, în timp ce declamam, nu mi se îngăduia sub nici un motiv să aşez oriunde orice picior, ci ba într-un sistem metric, ba în altul, tot altfel şi altfel, şi într-unui şi acelaşi vers, nu în toate locurile acelaşi picior; şi însăşi prozodia în care declamam nu prevedea fiecare lucru în alt loc, ci pe toate deodată. Iar eu nu vedeam că dreptatea, pe care oamenii buni şi drepţi o slujeau, le cuprinde pe toate în acelaşi timp şi într-un mod cu mult mai ales şi mai înălţător, pe toate cele pe care Dumnezeu le-a poruncit; şi vedeam că ea nu este diferită de restul în nici o parte a ei, cu toate că ea nu le-a distribuit şi nu le-a impus pe toate în acelaşi timp într-o epocă sau alta, ci doar pe cele specifice fiecărei, epoci. Şi, orb cum eram, îi criticam pe părinţii cei pioşi[71], care nu numai se foloseau de cele prezente în felul în care Dumnezeu le poruncea şi-i inspira, ci le vesteau pe cele care aveau să vină, aşa cum Dumnezeu li le revela.

CAPITOLUL VIII
Acestea se întîmplă atunci cînd Tu, izvorul vieţii, eşti lăsat la o parte
15. Poate oare să fie pe undeva vreodată ceva nedrept în îndemnul să *iubeşti pe Dumnezeu din toată inima ta, din tot sufletul tău şi din tot cugetul tău, iar pe aproapele tău întocmai cape tine însuţF[2]?* în cazul acesta, netrebniciile care sînt împotriva firii[7]3 trebuie să fie detestate şi pedepsite peste tot şi întotdeauna, aşa cum au fost pedepsite cele ale locuitorilor Sodomei[74], infamii care, dacă le-ar face toate neamurile, ar fi puse sub aceeaşi învinuire de nelegiuire de către dumnezeiasca lege, care nu i-a creat pe oameni aşa, ca să se folosească de ei înşişi în modul acesta. Se vede clar că este profanată însăşi relaţia pe care trebuie să o avem cu Dumnezeu[75], atunci cînd aceeaşi natură, al cărei creator este El, se pîngăreşte datorită perversiunii impuse de poftă.
însă aceste mîrşăvii, care sînt împotriva obiceiurilor omeneşti[7]^, trebuie să fie evitate în funcţie de diversitatea moravurilor, pentru ca înţelegerea dintre indivizii unei societăţi sau naţii, întărită prin obicei sau lege, să nu fie violată de nici o toană a vreunui cetăţean de-al ei sau a vreunui străin: fiindcă orice parte care nu se armonizează cu întregul său este nedemnă de el. însă cînd Dumnezeu porunceşte ceva împotriva obiceiului sau înţelegerii anumitor oameni, ceea ce El a poruncit trebuie să fie îndeplinit, chiar dacă n-a fost aplicat acolo niciodată, iar dacă a fost omis, trebuie să fie instaurat, şi dacă n-a fost instituit niciodată mai înainte, trebuie să fie instituit. Căci dacă, de exemplu, unui rege i se permite să ordone ceva într-o cetate peste care domneşte, ceva pe care nimeni altul înainte de el şi nici el însuşi nu-l ordonase, şi i se dă ascultare, nu legea este împotriva societăţii acelei cetăţi, ci, dimpotrivă, a nu te supune acelei porunci reprezintă ceva împotriva cetăţii: dat fiind că există o înţelegere unanimă a societăţii omeneşti să se dea ascultare regilor săi; aşadar, ne întrebăm cu cît mai vîrtos trebuie să i se dea ascultare fără şovăire lui Dumnezeu, Stăpînitorul întregii creaţii, pentru ceea ce El a poruncit? Fiindcă, aşa cum în cadrul puterilor unei societăţi omeneşti puterea mai mare este socotită deasupra uneia mai mici, căreia i se cere supunere, tot aşa şi Dumnezeu trebuie socotit mai presus de toţi.

16. La fel şi în privinţa nelegiuirilor, în care se constată o anume patimă de a prejudicia pe altul, fie prin batjocorire, fie prin nedreptate; atît într-un caz, cît şi în altul există un motiv de răzbunare, aşa cum procedează cineva cu duşmanul său; ori există un motiv de a obţine un bun al altuia, aşa cum face tîlharul cu călătorul; ori se întîmplă spre a se evita o nenorocire, aşa cum face cineva care se teme pentru altul; ori se întîmplă din invidie, aşa cum face unul mai nefericit cu unul mai fericit, care a săvîrşit ceva cu mai multă dibăcie decît el şi acum se teme să-i fie egal un altul, ori suferă la gîn-dul că cineva l-ar putea egala; ori fie şi numai din plăcerea de a provoca un rău altuia, aşa cum spectatorii savurează nenorocirile gladiatorilor, sau asemeni celor care rid sau îşi bat joc de oricine. Acestea sînt motivele esenţiale ale nedreptăţii, toate iscîndu-se din patima de a domina, de a privi şi de a simţi, ori numai dintr-una dintre acestea, ori din două, ori din toate trei în acelaşi timp. Şi rău se mai trăieşte împotriva celor trei şi a celor şapte[77], adică a psalteriului Tău, cel cu zece corzi[78], Decalogul Tău, o, Dumnezeule, Tu, Cel Preaînalt şi Cel Preadulce.
Dar Tu, Care nu eşti niciodată supus stricăciunii, ce nelegiuiri pot să existe întru Tine, sau ce fărădelegi pot să fie împotriva Ta, Care nu poţi să fii vătămat? Ci Tu răzbuni numai ceea ce oamenii fac unii împotriva altora, fiindcă, chiar şi atunci cînd ei păcătuiesc împotriva Ta, ei fac asta într-un mod nelegiuit contra propriilor lor suflete şi atunci cînd *nedreptatea se minte pe ea în-săşiJS,* fie corupînd ori pervertind natura umană, pe care Tu ai creat-o şi ai întocmit-o, fie folosindu-se fără măsură de ceea ce este îngăduit, ori arzînd de dorinţa celor care nu sînt îngăduite, *Intr-o întrebuinţare a lor care este împotriva firii[80];* sau rămîn vinovaţi[8]! cu sufletul şi cu vorbele, cînd se *pornesc cu furie împotriva Ta şi împotriva imboldului Tău, cînd se dovedesc nărăvaşi[82];* sau cînd, datorită anulării îngrădirilor sociale, se bucură plini de cutezanţă de relaţiile lor particulare sau de jafurile lor, după cum vreun lucru i-a încîntat ori i-a ofensat.
Şi toate acestea se întîmplă cînd Tu, Izvor al vieţii, eşti lăsat la o parte, Tu, Care eşti Unicul şi Adevăratul Creator şi Conducător al universului, Tu, Care eşti iubit cu o trufie proprie, atunci cînd o parte a întregului este iubită ca un întreg adevărat. Şi astfel omul se reîntoarce la Tine cu o evlavie smerită şi Tu ne curăţeşti pe noi de obiceiul cel rău şi Te arăţi încă şi mai binevoitor cu păcatele celor care Ţi se mărturisesc, şi auzi *gemetele celor aflaţi în lanţuri[3]* şi ne dezlegi de lanţurile pe care chiar noi ni le-am făcut, dacă nu vom ridica iarăşi împotriva Ta *coarnele falsei libertăţi^[4]*, dintr-o lăcomie de a avea tot mai mult şi din teama de a pierde totul, iubind mai mult propria noastră fiinţă decît pe Tine, Bunul tuturor.

CAPITOLUL IX

Fericiţi cei ce ştiu că Tu ai poruncit

17. însă, între atîtea ticăloşii şi fărădelegi şi între atît de numeroase nedreptăţi se află păcatele celor care pornesc pe drumul greşelilor, adică acele păcate pe de o parte criticate de către cei care judecă bine, potrivit cu legea desăvîrşirii, şi pe de alta lăudate, în speranţa roadelor lor, asemenea ierbii holdelor. Şi unele sînt fie asemenea unei ticăloşii, fie asemenea unei fărădelegi, dar de fapt nu sînt păcate, deoarece nici pe Tine, Domnul şi Dumnezeul nostru, nu Te rănesc, şi nici comunitatea n-o afectează, atunci cînd sînt dobîndite anumite lucruri spre folosul vieţii, potrivite momentului, cînd nu se ştie dacă au fost dobîndite din dorinţa de a avea ori dacă sînt pedepsite cu intenţia de a îndrepta, în funcţie de o putere rînduită, adică atunci cînd nu se ştie dacă toate acestea se întîmplă dintr-o dorinţă evidentă de a vătăma. Prin urmare, multe fapte care par a nu fi trebuit să fie aprobate de oameni au fost aprobate de mărturia Ta; şi multe fapte lăudate de oameni, luîndu-Te pe Tine drept martor, au fost condamnate, fiindcă deseori într-un mod ni se arată chipul faptei, iar în altul spiritul şi împrejurarea momentului nevăzut.
Dar cînd Tu porunceşti pe neaşteptate ceva neobişnuit şi neprevăzut, în ciuda faptului că tot Tu ai interzis cîndva aceasta, şi în ciuda faptului că, pentru un timp, Tu ascunzi motivul propriei Tale porunci şi că aceasta este împotriva a ceea ce a fost cîndva stabilit, cine dintre indivizii acelei societăţi se îndoieşte că lucrul acesta ar fi trebuit să fie făcut, de vreme ce acea societate umană, care Ţie îţi slujeşte, este o societate dreaptă? Fericiţi sînt însă aceia care îşi dau seama că Tu eşti Cel Care a poruncit. Fiindcă toate sînt săvîrşite de către cei care îţi slujesc Ţie, fie cu scopul de a se arăta ceea ce este necesar în prezent, fie cu scopul de a anunţa din vreme pe cele viitoare.

CAPITOLUL X

Am *crezut că smochina plînge atunci cînd este culeasă*

18. Necunoscînd eu toate acestea, îmi băteam joc de acei sfinţi slujitori ai Tăi şi de profeţi. Şi cînd îmi băteam joc de ei, ce altceva se întîmplă decît că şi eu eram luat în rîs de către Tine, şi că, puţin cîte puţin şi pe nesimţite, eram purtat înspre nişte bazaconii, încît ajunsesem că cred, de pildă, că smochina plînge[85] atunci cînd este culeasă, şi că mama ei[86], respectiv copacul, plînge şi ea cu lacrimi de lapte. Smochină pe care, dacă ar fi mîncat-o totuşi vreun nu ştiu care sfînt, după ce a fost culeasă printr-o

ticăloşie străină de el, în nici un caz prin a sa, acesta ar mesteca-o în măruntaiele sale şi din ea ar ţîşni îngeri, dacă nu chiar părticele din Dumnezeu, în timp ce el se roagă gemînd şi înghiorţăind; părticele din Preaînaltul şi Adevăratul Dumnezeu, care ar fi stat mult şi bine spînzurate în acel pom, dacă n-ar fi fost mîncate şi mistuite de dinţii şi stomacul sfîntului. Iar eu, bietul de mine, am crezut că trebuie să acord fructelor pămîntului mai multă milă decît oamenilor, spre folosul cărora fuseseră create. Fiindcă, dacă cineva care n-ar fi fost maniheu ar fi cerut, înfometat fiind, o singură muşcătură din acele roade, mi s-ar fi părut că trebuie condamnat la cel mai mare supliciu, în cazul în care i s-ar fi dat.

CAPITOLUL XI

Visul mamei — „Unde eşti tu, acolo va fi şi el"

19. Dar *Ţi-ai trimis dintru înalt mîna Ta*[87] şi din întunericul cel adînc *ai scos sufletul meu*[88], în timp ce pentru mine înaintea Ta plîngea mama mea, cea credincioasă Ţie, cu mult mai mult decît plîng de obicei mamele trupurile fiilor lor duse la groapă. Fiindcă ea, sărmana, datorită credinţei şi duhului pe care le avea de la Tine, vedea bine moartea mea, dar Tu, o, Doamne, ai auzit-o pe ea. Ai auzit-o şi nu Te-ai uitat cu dispreţ la lacrimile ei, care, şiroindu-i pe obraji, udau pămîntul de sub ochii ei, în orice loc al rugăciunii sale, *da, ai* auzit-o[89]. Căci mă întreb acum de unde oare va fi venit visul acela prin care Tu ai consolat-o, ca să accepte să trăiască alături de mine, şi să aibă aceeaşi masă şi aceeaşi casă, lucru pe care ea era pe punctul de a nu-l voi, arătîndu-şi împotrivirea şi detestînd hula rătăcirilor mele? Fiindcă ea a visat că stătea pe o scîndură de lemn şi că spre ea venea un tînăr strălucitor, vesel şi surîzîndu-i, în timp ce ea era mohorîtă şi măcinată de o tristeţe adîncă. Care tînăr, după ce a întrebat-o care erau motivele tristeţii şi ale lacrimilor sale zilnice (nu ca să se informeze[90], ci să o consoleze după obicei), după ce şi ea i-a răspuns că plînge pierderea mea, el i-a poruncit să fie fără teamă, şi a sfătuit-o să se gîndească îndelung şi să observe că acolo unde este ea, tot acolo sînt şi eu. Iar ea, privind cu atenţie, a constatat că şi eu stăteam alături de ea pe aceeaşi scîndură. De la cine oare a venit visul acesta, dacă nu de la faptul că urechile Tale erau atente la inima ei, o, Tu, Cel Bun şi Atotputernic, Tu, Care Te îngrijeşti de fiecare dintre noi ca şi cînd Te-ai îngriji de unul singur, şi la fel de toţi, ca şi cînd Te-ai îngriji de fiecare în parte?

20. De unde venea şi celălalt fapt, anume că, după ce ea mi-a povestit visul, iar eu încercam să o conving să nu-şi piardă speranţa, pentru că ea va fi mai degrabă ceea ce eram eu, fără nici un fel de ezitare mi-a zis imediat aşa: „Nu, fiindcă nu mi s-a spus în vis că acolo unde este el, tot acolo vei fi şi tu; ci unde eşti tu, acolo va fi şi el." O, Doamne, Ţie îţi mărturisesc acum această amintire a mea, atît cît sînt eu în stare s-o reîmprospătez în memorie, îţi mărturisesc ceva pe care deseori nu l-am ţinut sub tăcere, anume că eu am fost atunci mişcat mai mult de acest răspuns al Tău dat prin intermediul mamei mele care mă veghea (întrucît ea fusese atît de tulburată de o interpretare a visului vecină cu falsitatea şi a văzut atît de repede ceea ce trebuia să vadă, lucru pe care eu cu siguranţă nu-l înţelesesem înainte ca ea să mi-l fi spus), decît[91] de visul însuşi, prin intermediul căruia bucuria ei de femeie pioasă avea să fie după aceea cu atît mai mare, cu cît fusese prezisă cu atîta timp mai înainte pentru alinarea frămîntărilor ei de atunci.

Căci s-au scurs mai apoi aproape nouă ani[92], timp în care eu m-am tăvălit în acel „noroi al adîncurilor"[93] şi în acele tenebre ale minciunii, cînd de atîtea ori am încercat să mă ridic, dar şi mai rău m-am prăbuşit; pe cînd această văduvă curată, evlavioasă şi sobră, de felul celor care îţi plac Ţie, deja mai dîrză în speranţele ei, dar nu mai puţin şovăitoare la plînset şi la suspine, nu înceta, în toate ceasurile ei de rugă, să se vaite de mine în faţa Ta; dar, cu toate că rugăciunile ei ajungeau la urechile Tale94, Tu mă lăsai să mă prăvălesc şi să mă cufund în întuneric.

CAPITOLUL XII

Fiul acestor lacrimi

21. între timp însă, mi-ai dat şi un alt răspuns, pe care eu mi-l aduc aminte bine. Dar, cum mă grăbesc să ajung mai repede la cele care mă determină mai mult să mă mărturisesc Ţie, las

multe deoparte, iar pe altele nici măcar nu le mai pomenesc. Mi-ai dat, aşadar, un alt răspuns printr-un slujitor al Tău, un anume episcop[95], format în Biserica Ta şi bun cunoscător al cărţilor Tale. Episcop pe care femeia aceea[9]6, după ce l-a rugat să se învrednicească a vorbi cu mine şi să-mi corecteze rătăcirile, să mă dezveţe de cele rele şi să mă înveţe cele bune (deoarece ea, mama mea, mai proceda şi aşa, dacă din întîmplare găsea astfel de oameni potriviţi), acela, de bună seamă din prudenţă, n-a voit, pe cît mi-am dat eu seama după aceea. Căci el i-a răspuns mamei că sînt încă îndărătnic, deoarece fusesem pur şi simplu burduşit cu învăţăturile acelei erezii atît de neobişnuite[97]; şi că, prin anumite întrebări, eu deja îi încurcasem pe mulţi nepricepuţi în astfel de probleme, după cum îi relatase ea lui. „Dar lasă-l într-ale lui", i-ar fi zis el, „şi roagă-te Domnului pentru el; căci citind va ajunge singur să descopere în ce constă eroarea lui şi cît de mare îi este necredinţa".

Tot atunci i-a mai povestit mamei că şi el fusese dat de mic la o şcoală maniheistă de către mama sa, care şi ea se lăsase atrasă de sectă, şi că operele maniheilor, atîtea cîte apăruseră, nu numai că le citise aproape pe toate, dar chiar le copiase; şi că el, fără să aibă vreo discuţie în contradictoriu cu cineva, se convinsese singur cît de mult trebuia să se îndepărteze de această sectă; că numai în felul acesta a scăpat de maniheism. După ce i-a prezentat mamei mele toate acestea, iar ea nu voia să fie de acord cu el, ci insista şi mai mult, rugîn-du-se de el şi plîngînd fără istov ca să mă primească şi să stea de vorbă cu mine, el, înfuriindu-se, cu dezgust, i-a spus: „Mergi de la mine, femeie, şi procedează aşa cum ţi-am zis, căci nu este posibil ca fiul acestor lacrimi să piară. "[9]8 De acest răspuns îşi amintea deseori mama mea în discuţiile cu mine, răspuns primit de la el, însă vorbele acestea îi păruseră a-i fi venit de la un glas din cer.

CARTEA A PATRA

CAPITOLUL I

Eram ispitiţi şi, la rîndu-ne, ispiteam plini de falsitate şi înşelăciune

1. în acest răstimp de nouă ani, de la cel de al nouăsprezecelea an al vieţii mele pînă la cel de al douăzeci şi optulea, eram ispitiţi şi la rîndu-ne ispiteam[1] pe alţii, plini de falsitate, cu tot felul de pofte, înşelînd fie pe faţă, prin acele discipline pe care oamenii le numesc liberale[2], fie în ascuns, dar sub falsul nume de religie: cînd îngîmfaţi, cînd superstiţioşi, însă întotdeauna falşi; urmăream prin aceasta pe de o parte deşertăciunea gloriei populare, de la aplauzele din teatru şi întrecerile poetice atît de mult disputate, ori competiţiile epuizante pentru coroanele de fîn[3], pînă la flecuşteţele spectacolelor şi la nestăpînirea pornirilor rele; iar pe de altă parte, doream eu însumi să mă curăţ de aceste murdării, în timp ce duceam de zor alimente celor care erau numiţi aleşi şi sfinţi[4], şi din ale căror pîntece urmau să ni se nască niscaiva îngeri şi niscaiva zei, prin mijlocirea cărora aveam să fim eliberaţi; ei bine, pe acestea le urmăream eu şi le săvîrşeam împreună cu prietenii mei, ei înşişi amăgiţi de mine şi cu mine.

N-au decît să *rida de mine*[5] cei trufaşi, care încă nu au fost trîntiţi la pămînt şi loviţi spre propria lor salvare de către Tine, o, Dumnezeule al meu! Eu îţi voi mărturisi totuşi ticăloşiile mele spre lauda Ta. îngăduie-mi, rogu-Te, şi dă-mi putere să parcurg cu amintirea mea de acum toate ocolişurile trecute ale rătăcirilor mele, şi să-Ţi jertfesc *jertfă de slavă*[6]. Căci, ce aş putea să fiu eu pentru mine însumi faţă de Tine, în afară de o călăuză spre prăpastie? Sau ce altceva sînt eu, cînd îmi merge bine, dacă nu un sugaci al laptelui Tău[7], ori unul care se hrăneşte cu hrana Ta cea nestricătoare? Şi care om este orice fel de om, cînd el e om? Să rîdă, aşadar, de noi cei care sînt tari şi puternici; iar noi, cei slabi şi sărmani, să ne mărturisim Ţie.

CAPITOLUL II

îmi vindeam oratoria

2. Predam deci în anii aceia retorica şi, fiind dominat de dorinţa succesului, îmi vindeam oratoria cea aducătoare de glorie[8]. Preferam totuşi, ştii bine, o, Doamne, să am elevi buni, aşa cum sînt numiţi ei buni; şi fără viclenie îi învăţam pe aceştia anumite viclenii, nu cele prin care ei ar fi putut să acţioneze împotriva unei persoane nevinovate, ci, dimpotrivă, pe acelea care ar fi dus la condamnarea unei persoane vinovate[9]. Şi Tu, Dumnezeule, ai văzut de departe credinţa mea, care mergea pe un drum alunecos şi care, în fumul cel gros, abia scînteia, credinţă pe care o dovedeam în acel *magisterium*[10] tuturor celor ce iubeau deşertăciunea şi căutau minciuna[11], eu, tovarăşul lor.

în anii aceia aveam o singură femeie[12], pe care n-o cunoscusem prin acea căsătorie numită legală, ci pe care o alesese patima mea nestatornică şi lipsită de înţelepciune, însă una singură, căreia îi păstram fidelitatea patului; prin aceasta, desigur, încercam eu, prin propriul meu exemplu, să-mi dau seama ce deosebire este între o legătură conjugală, care se încheie numai cu dorinţa de a procrea, şi o legătură a unei iubiri des-frînate, în urma căreia, chiar dacă se nasc copii, ei se nasc împotriva voinţei părinţilor, deşi, o dată născuţi, ei îi silesc pe părinţi să-i iubească.

3. îmi amintesc chiar cum o dată, plăcîndu-mi să particip la un concurs de poezie dramatică, un nu ştiu care haruspice mi-a transmis prin cineva următoarea vorbă: ce plată aş fi eu dispus să-i dau ca să ies în-

vingător; dar eu i-am transmis că resping cu dezgust acel tîrg, şi am adăugat că aşa ceva n-aş dori să se întîmple nici chiar dacă acea coroană ar fi pe veci din aur, şi că, pentru victoria mea, n-aş îngădui să fie ucisă nici măcar o muscă. Fiindcă haruspicele acela intenţiona să jertfească, în cadrul unor sacrificii ale sale, anumite vieţuitoare, şi mi se mai păruse că pentru obţinerea acelor onoruri el avea de gînd să invoce demonii, care ar fi urmat să vină în ajutorul meu. Dar nici răul acesta nu l-am respins datorită Curăţiei Tale, o, *Dumnezeule al inimii mele*[1]^; deoarece nu ştiam că Te iubesc, eu care nu ştiam să mă gîndesc decît la strălucirile legate de partea corporală a fiinţei mele; întrucît un suflet care tînjeşte după astfel de plăsmuiri nu să-vîrşeşte oare păcatul departe de Tine, nu se încrede el în minciuni şi se hrăneşte cu vînt[14]? De bună seamă însă, eu nu doream să se aducă sacrificii pentru mine unor demoni, cărora eu le aduceam totuşi sacrificii prin acea superstiţie a mea. Fiindcă ce altceva înseamnă „a te hrăni cu vînt", decît a-i cultiva pe înşişi aceştia, adică[15] a pierde drumul cel bun şi a deveni pentru ei motiv de plăcere şi rîs?

CAPITOLUL III

Nu încetam săi consult pe acei şarlatani

4. Din cauza aceasta, nu încetam să-i consult pe şarlatanii aceia pe care oamenii îi numesc matematici[16], dat fiind că acestora nu li se aducea nici un sacrificiu şi pentru că nu li se adresează nici un fel de rugăciuni[1]7 cu scopul de a înlesni ghicitul; un lucru pe care evlavia creştină şi adevărată îl respinge şi-l condamnă cu consecvenţă[18]. Căci bine este a mă mărturisi Ţie, o, Doamne, şi a zice: *Ai milă de mine, vindecă sufletul meu, căci am greşit Ţie*[19]*;* dar nici să nu abuzăm de dreptatea Ta, pentru a păcătui după bunul nostru plac, ci să ne aducem aminte de cuvîntul Domnului, care zice: *Iată, te-ai făcut sănătos, de acum să nu mai greşeşti, ca să nu-ţifie ţie mai rău*[20]. Or, ei încearcă să ucidă toată această învăţătură sănătoasă, de fiecare dată cînd spun: „îndemnul de a păcătui îţi vine în mod inevitabil din cer"[21] sau „asta a făcut-o Venus, Satur-nus sau Marte"[22]; vezi, Doamne, pentru ca omul să fie fără pată, el, *care este carne şi sînge, şi putregai ingîm*-/at[23]; cu alte cuvinte, Creatorul şi Orînduitorul cerului şi al stelelor ar trebui să fie învinuit. Şi cine altul este acest Creator, dacă nu Tu, Dumnezeule al nostru, Dulceaţa şi începutul dreptăţii, Tu, Cel Care dai fiecăruia după meritele sale, şi nu dispreţuieşti inima zdrobită şi smerită24?

5. Era în vremea aceea un bărbat înţelept, deosebit de iscusit în arta medicinei şi foarte renumit[25], care, în calitate de proconsul, îmi pusese cu propria lui mînă cununa aceea de concurent[26] pe capul meu nesănătos, dar nu ca medic mi-o pusese. Căci tămăduitorul bolii aceleia numai Tu eşti, Tu, *Cel Care Te ridici împotriva celor mîndri, dar Care dai har celor smeriţi*[27]. Oare Tu chiar ai încetat să mă mai ajuţi prin intermediul bătrî-nului aceluia, ori ai vrut să renunţi a-mi mai tămădui sufletul? Fiindcă, într-adevăr, îi devenisem acestuia tot mai familiar, fiind nelipsit de la discursurile lui şi mă ţineam strîns şi fără întrerupere de convorbirile cu el, întrucît erau plăcute şi pline de miez şi lipsite de vreo preocupare stilistică anume, plăcîndu-ne unul pe altul datorită vioiciunii părerilor noastre, dar ştiind să devenim şi gravi; dar, cînd din convorbirea mea cu el a aflat că eu mă dedicasem cîndva cărţilor cu horoscoape, m-a sfătuit cu blîndeţe şi ca un părinte să renunţ la ele şi să nu-mi mai risipesc în zadar pentru acea deşertăciune nici preocuparea şi nici munca, mult mai necesare unor lucruri folositoare; ba chiar mi-a mărturisit că şi el le studiase odinioară atît de bine, încît, în primii ani ai vieţii lui, voise să-şi facă din asta o meserie de pe urma căreia să trăiască; şi zicea că, dacă reuşise să-l înţeleagă pe Hippocrate[28], ar fi putut cu siguranţă înţelege şi scrierile acelea, dar că totuşi, mai apoi, le-a abandonat, urmînd medicina, nu din alt motiv decît acela că îşi dăduse seama cît de false erau acelea şi, om în toată firea cum era, nu voise să-şi agonisească traiul înşelîn-du-i pe oameni. „însă tu", îmi zise el, „care, ca să trăieşti decent printre oameni, ţii cursuri de retorică, umbli după escrocheria aceea din propriul tău îndemn, nu determinat de nevoi băneşti; atunci, cu atît mai mult trebuie să-mi dai crezare în legătură cu asta, fiindcă eu am muncit din greu să mi-o însuşesc atît de bine, încît mi-am dorit întotdeauna să-mi cîştig existenţa numai din ea". Totuşi, după ce mai apoi am căutat să aflu de la el cum se face că multe din cele spuse acolo ajung să fie adevărate, mi-a răspuns, aşa cum s-a priceput, că întîmplarea, cea care s-a răspîndit peste tot în natură, este aceea care face asta. Căci, dacă în paginile unui anumit poet, care cîntă dar este atent la cu totul altceva, se iveşte adesea şi cîte un vers în uimitoare consonanţă cu subiectul cîntării lui, atunci cînd cineva îl consultă din întîmplare[2]9, nu trebuie să ne mire, zicea el, dacă, dintr-un imbold cu mult mai înalt[30], dintr-un suflet omenesc care habar nu are ce se petrece într-în-sul, se face totuşi auzit ceva semnificativ nu graţie meşteşugului, ci purei întîmplări, ceva care să se potrivească cu lucrurile şi faptele celui care întreabă[31].

6. Şi avertismentul acesta, de bună seamă, de la el şi prin intermediul lui mi l-ai oferit Tu, şi mi-ai conturat în linii mari ce anume să cercetez eu însumi mai apoi prin mine însumi. Atunci însă, nici el şi nici prea dragul meu Nebridius[32], un tînăr din cale afară de bun şi de curat, care-şi bătea joc de acel gen de ghicire, n-au reuşit să mă convingă să arunc cît colo astfel de preocupări, fiindcă mă impresiona mai mult autoritatea autorilor înşişi şi nici nu aflasem încă pînă atunci vreo dovadă sigură, în felul în care doream eu să o aflu — o dovadă prin care să mi se arate fără nici un fel de dubiu ce adevăruri erau afirmate de ei cînd erau consultaţi şi ce adevăruri erau afirmate pur şi simplu la întîmplare, adică nu datorită ştiinţei observării astrelor.

CAPITOLUL IV

Pierdusem un prieten scump aflat în floarea tinereţii

7. în anii aceia, mai precis în vremea cînd începusem să predau retorica în oraşul în care mă născusem[33], îmi făcusem un prieten foarte drag, ca urmare a comuniunii studiilor, de aceeaşi vîrstă cu mine şi în aceeaşi floare a tinereţii ca şi mine. Crescuse de mic copil împreună cu mine, şi tot împreună merseserăm la şcoală, şi tot împreună ne şi jucaserăm. Dar pe atunci încă nu-mi era aşa de bun prieten precum a fost mai tîrziu[34], — cu toate că prea mult nici atunci, în felul în care este o prietenie adevărată, fiindcă o prietenie nu este socotită adevărată decît atunci cînd Tu o statorniceşti între cei care îţi rămîn credincioşi[35] *printr-o dragoste revărsată în inimile noastre de la Duhul Sjint, Care nea fost dat nouă[3];* prietenia ne era însă din cale afară de dulce, coaptă la flacăra aceloraşi studii. Căci eu reuşisem să-l întorc de la povestioarele superstiţioase şi primejdioase, din cauza cărora mă plîngea şi pe mine mama, la credinţa cea adevărată, pe care el nu o mai păstra în toată profunzimea şi în tot adevărul ei ca tînăr. Acum, omul acela rătăcea cu sufletul împreună cu mine, iar sufletul meu nu putea trăi fără de el. Şi iată că Tu, Cel Care Te afli mereu în spatele celor care fug de Tine, *Dumnezeule al răzbunărilor[37]* şi totodată izvor al milelor, *Tu, Cel Care în mii de feluri ne întorci pe noi cu faţa către Tine[3^]*, iată că ai luat la Tine pe omul acela din viaţa aceasta, cînd de abia împlinisem un an de prietenie cu el, care pentru mine a fost mai dulce decît toate dulceţile vieţii aceleia a mele.

8. *Cine ar putea să numere laudele Tale[39]*, pe care a încercat să le socotească numai el singur întru sine însuşi? Ce-ai făcut Tu atunci, o, Dumnezeule al meu, *cit de nepătruns este adîncul judecăţilor Tale[40]?* Căci atunci cînd acela suferea de friguri, a zăcut multă vreme în nesimţire, într-o sudoare de moarte, şi exact atunci cînd cei din jurul său îşi pierduseră speranţa, a fost botezat fără ca el să-şi dea seama[41], eu neputînd să mă preocup de lucrul acesta şi bănuind că sufletul lui păstrează mai degrabă ceea ce primise mai întîi de la mine şi nu ceea ce se petrecea în trupul unuia care îşi pierduse cunoştinţa. însă realitatea era cu totul alta; căci el şi-a revenit şi s-a făcut sănătos. Şi imediat ce am putut să stau de vorbă cu el — de bună seamă, am putut de îndată ce a putut şi el, fiindcă nu mă îndepărtasem de el şi depindeam foarte mult unul de altul, — am încercat să-l fac să rida, la gîndul că şi el va rîde împreună cu mine de botezul pe care abia îl primise, într-un moment în care era cu totul absent cu mintea şi cu simţirea; dar el aflase că primise botezul. Drept care m-a izgonit ca pe un duşman şi m-a sfătuit cu o uimitoare şi neaşteptată francheţe ca, dacă mai doresc să-i fiu prieten, să încetez a-i mai spune asemenea lucruri. Eu însă, uluit şi în acelaşi timp tulburat, am renunţat la toate emoţiile mele, dorind cu ardoare să se întremeze şi să capete forţele sănătăţii, pentru ca mai apoi să pot vorbi cu el despre ceea ce voiam. Dar el a fost smuls din calea nebuniei mele, pentru a fi păstrat la Tine, spre mîngîierea mea; iar după cîteva zile, într-un moment cînd eu lipseam de lîngă el, a fost din nou cuprins de friguri şi a murit.

9. Ca un tăciune s-a înnegrit atunci inima mea din cauza acestei dureri, şi tot ceea ce vedeam în jurul meu nu era decît moarte, iar locul în care mă născusem devenise pentru mine un adevărat chin, şi casa părintească o nefericire ciudată, şi tot ceea ce împărtăşisem cînd-va cu el se transformase acum, în lipsa lui, într-un chin insuportabil[42]. Şi ochii mei îl căutau peste tot, dar el nu se mai arăta nicicum, şi pe toate le uram fiindcă ele nu-l mai conţineau şi nici nu-mi mai spuneau: „uite-l că vine", după cum se întîmpla să-mi spună cînd trăia şi cînd era doar plecat. Şi devenisem eu însumi pentru mine o mare problemă, *şi mereu îmi întrebam sufletul pentru ce este trist şi pentru ce mă chinuie atît de mult[43];*

dar el, sufletul, nu ştia să-mi răspundă nimic. Dar dacă îi spuneam: „Pune-ţi speranţa în Dumnezeu", el pe bună dreptate nu asculta, deoarece era mai adevărat şi mai bun omul acela atît de drag pe care sufletul meu îl pierduse, decît imaginea închipuită[44] în care i se propunea să spere. Numai plînsul mai era pentru mine alinător, şi el, singurul, îi luase locul prietenului meu în desfătările inimii mele[45].

CAPITOLUL V

Sufeream şi plingeam

10. Şi acum, o, Doamne, iată că acelea au trecut şi o dată cu trecerea timpului s-a potolit şi durerea mea. Pot eu oare acum să aud de la Tine, Care eşti adevărul, să apropii de gura Ta urechea inimii mele, ca Tu să-mi spui de ce este atît de dulce plînsul pentru cei nefericiţi? Au Tu, cu toate că te afli peste tot, ai aruncat departe de Tine nenorocirea noastră şi Tu rămîi mereu întru Tine, în timp ce noi ne rostogolim în tot felul de încercări? Şi totuşi, nimic n-ar mai rămîne din speranţa noastră, dacă nu ne-am plînge la urechile Tale. De unde, aşadar, se culege fructul cel dulce scos din amărăciunea vieţii, oare din plîngere, gemere, suspinare şi jeluire? Nu curnva acestea ni se par dulci deoarece sperăm că Tu ne auzi? Faptul acesta este valabil în cazul rugăciunilor, fiindcă în el rezidă dorinţa de a ajunge la Tine. Cumva în durerea după un lucru pierdut şi în jalea de care eram eu copleşit pe atunci? Căci eu nu mai nădăjduiam că acela va reveni la viaţă şi nici nu ceream asta cu lacrimi în ochi, ci sufeream doar şi plîngeam; fiindcă eram nefericit şi-mi pierdusem bucuria. Nu cumva plînsul, care este ceva amar, ne desfată tocmai datorită dezgustului de lucrurile de care mai înainte ne bucuram, şi la fel ne bucură şi atunci cînd ne dăm înapoi cu groază de la ele?

CAPITOLUL VI

Jumătatea sufletului meu

11. Dar mă întreb: pentru ce relatez eu toate acestea? Pentru că acum nu este timpul să cercetez motivele, ci doar

să mă mărturisesc Ţie. Eram nefericit! Dar nefericit este orice suflet care s-a lăsat cuprins de iubirea tuturor celor trecătoare şi este sfîşiat ori de cîte ori le pierde pe acestea. Aşa eram şi eu în vremea aceea şi *plîngeam cu foarte mult amar, şi tot întru amărăciune mă şi linişteam*[46]. Şi astfel eram nefericit şi socoteam că însăşi viaţa mea, oricît ar fi fost ea de nenorocită, îmi era totuşi mai dragă decît acel prieten al meu. Căci, deşi aş fi vrut să mi-o schimb, n-aş fi voit să o pierd mai curînd pe ea decît pe acela, aşa cum se povesteşte despre Pylade şi Oreste[47] (dacă nu cumva aceasta nu-i decît o plăsmuire); ei, care voiau să moară în acelaşi timp unul în locul celuilalt, căci pentru ei a nu trăi în acelaşi timp amîndoi era ceva mai rău decît moartea. în cazul meu însă, nu ştiu ce sentiment cu totul contrar acestuia se născuse în mine, deoarece stăruia în fiinţa mea şi un foarte puternic dezgust de viaţă, dar şi o frică de moarte. Eu cred că, pe cît îl iubeam mai mult pe acesta, pe atît mai tare uram moartea, fiindcă mi-l răpise, întocmai ca pe o duşmancă foarte crudă, dar mă şi temeam de ea, şi îmi imaginam că ea îi va nimici într-o zi pe toţi oamenii deodată, fiindcă putuse face un asemenea lucru cu el; ei bine, aşa eram eu pe atunci, dacă îmi amintesc bine.

Iată inima mea, o, Dumnezeule al meu, iată ceea ce este înlăuntrul meu, ia aminte la ceea ce-mi amintesc, o, Tu, Speranţa mea, Tu, Care mă cureţi de necurăţia unor asemenea gînduri, îndreptîndu-mi ochii către Tine şi smulgîndu-mi din laţ picioarele mele[48]. Căci eram uimit de faptul că ceilalţi muritori trăiesc, în timp ce acela pe care atîta îl îndrăgisem, de parcă nu avea să moară, murise; dar, încă şi mai mult decît aceasta, mă miram că eu trăiesc totuşi după ce el murise, eu, care eram un alt el[49]. Bine a zis cineva despre un prieten al său că acesta este „jumătatea sufletului său"[50]. Fiindcă eu am simţit că sufletul meu şi sufletul lui fuseseră un singur suflet în două trupuri[51], şi din cauza aceasta viaţa devenise pentru mine o adevărată spaimă, fiindcă nu voiam să trăiesc înjumătăţit; şi, probabil, tot din acelaşi motiv mă temeam să şi mor, ca nu cumva să moară de tot şi cel pe care eu îl iubisem atît de mult.

CAPITOLUL VII

încotro aveam să Jug? Din oraşul Thagaste am venit la Cartagina

12. O, ce nebunie, să nu ştii să-i iubeşti pe oameni omeneşte! O, ce smintit este omul care îndură fără măsură cele omeneşti, aşa cum înduram eu pe atunci! Căci aşa mă topeam eu pe atunci de dor, suspinam, plîngeam, mă lăsam robit de gînduri negre şi, pentru mine, nu mai exista nici pic de odihnă şi nici vreun sfat chibzuit. Căci duceam pretutindeni cu mine sufletul meu sfîşiat şi însîngerat, care nu mai îndura să fie purtat de mine, şi nu era chip să aflu unde anume să-l pun. Nu-şi găsea liniştea nici în dumbrăvile încîntătoa-re, nici la jocuri şi cîntece, nici în locuri plăcut mirositoare, nici la ospeţele minunat pregătite, nici în ambianţa camerei de dormit şi a patului, în sfîrşit, nici în poezii şi nici în cărţi. Absolut toate mă îngrozeau, pînă şi lumina; şi tot ceea ce nu era ce era el îmi devenise urît şi dezgustător, afară doar de gemete şi lacrimi, în-trucît numai în acestea există o anumită alinare[52].

Iar cînd sufletul meu era tîrît de acolo în altă parte, uriaşa povară a nefericirii mele mă strivea. Ştiam eu, o, Doamne, că povara aceea numai la Tine trebuia să fie uşurată şi îngrijită; dar, în momentul acela, nici nu voiam şi nici nu puteam, cu atît mai mult cu cît *Tu nu erai pentru mine ceva tare şi sigur, atunci cind cugetam la Tine*[53]. Căci pentru mine Tu nu erai ceea ce eşti, ci o închipuire deşartă[54], şi eroarea aceasta era a mea şi numai a mea, o, Dumnezeule al meu. Iar dacă încercam să-mi duc sufletul acolo, ca să-şi găsească odihna, el luneca în gol şi se prăvălea din nou peste mine[55], aşa încît eu ajunsesem pentru mine un loc nefericit[56], unde nici nu puteam să fiu, dar nici să mă retrag de acolo nu eram în stare. Căci încotro ar fi putut să fugă inima mea din inima mea, încotro aş fi putut să fug eu însumi de mine însumi[57], încotro m-aş fi dus ca să nu mă mai urmez? Şi totuşi, am fugit de locul naşterii mele; fiindcă ochii mei căutau, în mai mică măsură, să-l afle pe acesta, pe care ochii mei nu-l vedeau de obicei. în astfel de împrejurări am venit eu la Cartagina din oraşul Thagaste.

CAPITOLUL VIII

Mînglierile altor prieteni

13. Timpul nu stă degeaba şi prin simţurile noastre nu se scurge lent; el produce în sufletul nostru schimbări uimitoare. Iată că vremea venea şi trecea de la o zi la o altă zi[58], şi, venind şi trecînd, ea îmi strecura în suflet alte chipuri şi alte amintiri, şi puţin cîte puţin mă lega din nou de vechile soiuri de desfătări, în faţa cărora durerea aceea a mea cedase, dar lor nu le urmau alte dureri, ci doar cauzele altor dureri. Căci din care alt motiv mă pătrunsese pe mine atît de uşor suferinţa aceea pînă în adîncul fiinţei, dacă nu din cauză că eu îmi clădisem sufletul pe

nisip[59], iubind o fiinţă muritoare, de parcă ar fi fost nemuritoare? Dar mai cu seamă mîngîierile altor prieteni mi-au refăcut sufletul sfîşiat şi mi l-au întremat, prieteni cu care eu iubeam ceea ce iubeam în locul Tău. Şi ceea ce preţuiam noi era de fapt o colosală ficţiune60 şi o minciună gogonată, de a cărei atingere păcătoasă era infestată mintea noastră, cea cu mîncărimi în urechisi. însă tocmai povestea aceea închipuită nu mi-ar fi murit în suflet, dacă vreunul dintre prietenii mei ar fi murit.

Dar mai erau şi altele care ne prindeau în iţele lor sufletul: să vorbim unii cu alţii şi să rîdem împreună; să ne facem pe plac reciproc cu toată bunăvoinţa; să şi citim împreună cărţi compuse cu har, dar să şi glumim ori să ne lăudăm reciproc; uneori, să fim chiar şi în dezacord, dar fără ură, aşa cum orice om este în dezacord cu sine însuşi şi să aromăm cu o foarte rară divergenţă de păreri cele mai multe acorduri ale noastre; să ne învăţăm unii pe alţii cîte ceva şi să ne însuşim cîte ceva unii de la alţii[62]; să-i regretăm cu mîhnire pe cei care erau absenţi, dar să-i primim cu bucurie pe cei care veneau. Prin aceste semne şi altele de felul acestora, care izvorau din inima celor care iubeau şi la rîndul lor erau iubiţi, dovezi ce se exteriorizau fie prin chipul nostru, fie prin vorbire, prin ochi şi prin mii şi mii de gesturi pline de tandreţe, ne plăcea să ne aprindem sufletele asemenea unor surcele, şi din toţi să facem o singură fiinţă[63].

CAPITOLUL IX

Fericit este cel care Te iubeşte pe Tine

14. Acesta este lucrul care, între prieteni, se află la mare preţ, şi în aşa măsură este apreciat, încît conştiinţa umană se învinovăţeşte pe sine însăşi dacă nu a iubit la rîndul ei pe cel care o iubeşte[64], nepretinzînd nimic de la trupul acestuia în afară de semnele devotamentului său[65]. De aici provin acea jale atunci cînd cineva moare, şi negurile durerilor, şi dulceaţa care se schimbă în amărăciune, inima îmbibată de lacrimi, iar din viaţa pierdută a celor care mor, moartea celor care trăiesc. însă fericit este acela care Te iubeşte pe Tine şi care, datorită Ţie, îl iubeşte pînă şi pe duşman. Căci numai acela nu ajunge să piardă nici un prieten drag, deoarece lui îi sînt toţi dragi întru Acela pe care nimeni nu-l pierde. Şi cine este acesta, dacă nu Dumnezeul nostru, Dumnezeul *care a făcut cerul şi pămîntul*[66] şi care le umple pe ele fiindcă le-a făcut împlinindu-le? Pe Tine nu Te pierde nimeni, în afară de acela care Te părăseşte. Şi cel care Te părăseşte încotro merge el, sau unde se refugiază, dacă nu de la Tine, Care eşti liniştit, la Tine, Care eşti mîniat? Fiindcă unde ar putea ei să nu descopere legea Ta în pedeapsa lui? Şi *legea Ta este adevăr, iar Tu eşti adevărul*[67].

CAPITOLUL X

Toate îmbătrînesc şi toate pier

15. *Doamne al puterilor, întoarce-ne pe noi şi arată-Ţi faţa Ta şi ne vom mîntui*[68], fiindcă oriîncotro se îndreaptă sufletul omului, el pentru dureri se aşază, afară numai de locul în care eşti Tu: chiar dacă el se fixează asupra unor locuri frumoase în afara Ta şi în afara sa[69], nici acestea nu pot să existe dacă nu sînt de la Tine. Ele se nasc şi mor şi încep să fie, născîndu-se, iar apoi cresc, ca să se împlinească, şi, o dată împlinite, îmbătrînesc şi pier; căci, într-adevăr, toate îmbătrînesc şi toate pier. Prin urmare, atunci cînd se nasc şi cînd tind să existe, cu cît cresc mai repede ca să fie, cu atît se şi grăbesc mai mult ca să nu mai fie: asta este legea lor. Şi Tu le-ai dat-o într-o aşa de mare măsură, încît ele nu pot să existe toate în acelaşi timp; însă, prin legea lor de a se retrage la vreme, venind unele după altele, ele toate alcătuiesc universul, cel ale cărui părţi sînt. în acelaşi mod se pune în mişcare şi vorbirea noastră: prin semne sonore; căci procesul vorbirii nu se poate realiza în întregimea lui, dacă un anumit cuvînt nu lasă locul altuia, după ce şi-a îndeplinit rolul prin sonorizarea părţilor sale, astfel încît să urmeze un altul.

Cu astfel de cuvinte să *Te laude pe Tine inima mea, o, Dumnezeule, Tu, Creatorule al tuturor lucrurilor*[7]] Dar în cuvintele mele să nu fie întipărită lauda Ta cu cleiul iubirii dobîndite prin simţurile trupului[7]!. Căci asemenea cuvinte merg acolo unde îşi aveau menirea să meargă, adică să nu mai fie[72], şi ajung să sfişie sufletul cu dorinţe fatale, întrucît acesta vrea să se întîmple aşa, şi-i place să-şi afle odihna în lucrurile pe care el le preţuieşte. Dar în ele nu există un loc anume, fiindcă lucrurile nu au însuşirea de a sta pe loc, ci fug; şi cine poate să le urmeze cu simţirea sa trupească, sau cine le poate cuprinde cu mintea, chiar şi atunci cînd îi stau la îndemînă? Căci simţul trupului este zăbavnic, deoarece este simţul cărnii şi

el însuşi îşi este propria lege. El nu este îndeajuns decît pentru ceea ce a fost făcut; pentru altceva nu este suficient — de pildă, să reţină lucrurile care trec cu repeziciune de la un început anume destinat înspre un sfîrşit anume destinat[73]. Căci în Cuvîntul Tău, Cel prin care ele au fost create, acolo aud: „de aici pînă acolo"[74].

CAPITOLUL XI

De departe mai bun decît acestea este Cel Care le-a făcut pe toate

16. Nu fi deşert[75], o, suflete al meu, şi nu deveni surd de urechea inimii din cauza zgomotului deşertăciunii tale. Ascultă şi tu: Cuvîntul însuşi îţi strigă să te întorci la tine însuţi^, căci locul liniştii tale netulburate va fi acolo unde nu este părăsită dragostea, dacă nici ea nu părăseşte. Priveşte şi tu cum se retrag unele, pentru ca altele să le ia locul, şi pentru ca întregul în cea mai mică dimensiune a lui să se poată alcătui din toate aceste părţi ale sale. „Dar Eu mă voi retrage oare undeva"?, zice Cuvîntul lui Dumnezeu. Acolo să-ţi stabileşti sălaşul, acolo să-ţi încredinţezi tot ceea ce ai de aici, o, suflete al meu, tu, care ai fost fie şi numai obosit de înşelăciuni; încredinţează Adevărului tot ceea ce ai de la Adevăr şi nu vei pierde nimic, şi vor înflori din nou cele putrede ale tale, se vor însănătoşi slăbiciunile tale, vor căpăta din nou formă[77] şi se vor reînnoi şi se vor aduna la tine şi nu te vor părăsi acolo unde dispar toate, ci vor sta neclintite şi vor rămîne împreună cu tine pentru totdeauna la Dumnezeu, Cel Care stă neclintit şi rămîne în veci.
17. Dar tu, o, suflete al meu, cum de urmezi fără socoteală pornirile trupului tău?[7]^ Ar trebui să te urmeze el pe tine, întorcîndu-se din pornirile lui. Tot ceea ce tu simţi prin el există numai parţial, iar tu ignori întregul, acel întreg ale cărui părţi sînt cele care totuşi te desfată. Dar dacă simţul trupului tău ar fi fost apt să înţeleagă totul şi, pentru pedepsirea ta, n-ar fi fost şi el strict limitat la o parte a universului, de ce ai vrea tu acum ca el să poată trece dincolo de ceea ce există în prezent, pentru ca ţie să-ţi placă şi mai mult totul? Căci tu percepi prin acelaşi simţ al cărnii şi ceea ce vorbim noi acum şi nu vrei, desigur, ca silabele să rămînă pe loc[79], ci să zboare repede dincolo de clipa de faţă, pentru ca în locul lor să vină tot altele şi altele, astfel încît tu să poţi auzi totul, în felul acesta sînt percepute întotdeauna toate cele din care este constituit un anumit lucru şi care nu există toate în acelaşi timp, toate cele din care este el constituit. Căci dacă ele ar putea să fie simţite toate laolaltă în acelaşi timp, ne-ar desfăta mai mult în întregul lor decît ne desfată fiecare în parte. Dar cu mult mai bun decît acestea este Cel Care le-a făcut pe toate, El, însuşi Dumnezeul nostru, şi El nu se retrage nicăieri, fiindcă în locul Lui nu mai poate veni nimic.

CAPITOLUL XII

Binele, pe care voi îl preţuiţi, de la El este

18. Dacă trupurile îţi plac, atunci laudă pe Dumnezeu, Cel Care se află în ele, şi întoarce-ţi dragostea către Făcătorul lor, pentru ca nu cumva tu să-i displaci în mijlocul celor care-ţi plac.
Dacă îţi sînt dragi sufletele, atunci ele să fie iubite întru Dumnezeu, fiindcă şi ele sînt schimbătoare şi doar întru El ajung să-şi dobîndească stabilitatea: altminteri, ele s-ar putea duce fără întoarcere şi ar putea să piară. Prin urmare, întru El să fie iubite, iar atunci cînd pleci din lumea aceasta, ia cu tine la El tot ceea ce poţi, şi spune-le tuturor: pe Acesta să-L iubim; El este Cel Care le-a făurit şi nu se află departe de noi. Căci nu le-a întocmit şi s-a retras, ci toate sînt dintru El şi întru El. Iată unde se află: acolo unde se simte gustul adevărului, în adîncul inimii se află, dar inima s-a îndepărtat de El. O, voi, trădători ai cauzei celei bune[80], întoarceţi-ud *la inima voastră*[81] şi lipiţi-vă cu sufletul de Cel Care v-a făcut. Staţi acum împreună cu El şi veţi sta apoi de-a pururi. Odihniţi-vă întru El şi vă veţi afla odihna, încotro vă purtaţi paşii spre cele abrupte, încotro vă îndreptaţi? Binele pe care voi îl iubiţi numai de la El vine, însă acesta este bun şi suav doar atîta timp cît se află la El; dar, pentru că este iubit cu intenţii nedrepte, pe drept va fi amar ceea ce este iubit în mod nedrept, după ce a fost părăsit ceea ce este de la El.
De unde vă vin vouă mereu şi mereu căile cele grele şi anevoioase? Liniştea nu se află acolo unde o căutaţi voi. Voi căutaţi viaţa fericită *întru împărăţia morţii*[82]*?* Ea nu este acolo. Căci, în ce fel ar putea să existe viaţă fericită acolo unde nici măcar viaţă nu este?
19. Dar El, Care este însăşi Viaţa noastră, a coborît aici[83], întru împărăţia morţii, şi a luat asupră-şi moartea noastră şi a biruit-o cu bogăţia Vieţii Sale, şi a tunat strigînd să ne întoarcem de aici la El, în acel loc tainic[84], din care El a purces la noi, venind pentru prima dată în însuşi pîntecele Fecioarei, acolo unde firea umană s-a unit cu El, pentru ca trupul cel muritor să nu mai fie mereu muritor; şi de aici, *asemenea unui mire care iese din camera sa de nuntă, s-a bucurat ca un atlet pentru cursa pe care trebuia să o străbată*[85]. Căci n-a mai zăbovit, ci a alergat strigînd: cu vorbele, cu faptele, cu moartea, cu viaţa, cu coborîrea şi cu înălţarea Sa, strigînd către noi să ne reîntoarcem la El. Şi s-a făcut nevăzut pentru ochii noştri, *pentru ca noi să ne reîntoarcem la inima noastră*[8]^ şi acolo să-L aflăm pe El.
Căci s-a retras de la noi, *dar iată că El este aici*[87]. Nu a voit să mai fie cu noi multă vreme, dar nici nu ne-a părăsit. Fiindcă s-a retras acolo de unde nu s-a retras, deoarece lumea a fost zidită prin El şi *El era întru această lume*[88] şi a venit în lumea aceasta *ca săi mîn-tuiască pe cei păcătoşi*[89]*;* El, Căruia i se mărturiseşte acum sufletul meu, pentru ca El să-l însănătoşească, întrucît faţă de El a păcătuit. O, voi, fii ai oamenilor, *pînă cînd veţi fi tot grei la inimă?*[90] Oare nici după coborîrea vieţii la noi nu voiţi să urcaţi spre ea şi să trăiţi? Dar în ce loc vă urcaţi,

atunci cînd sînteţi în înalt şi *cînd aţi dus pînă la cer gura voastră?*[91] Coborîţi, dacă vreţi să urcaţi la Dumnezeu. Fiindcă, urcînd împotriva lui Dumnezeu, aţi căzut. Spune-le lor acestea, pentru ca ei să plîngă în valea plîngerii[92], şi astfel ia-i pe aceştia cu tine la Dumnezeu, deoarece de la Duh le spui pe acestea, dacă le spui arzînd în focul iubirii.

CAPITOLUL XIII

Ce este frumosul?

20. Pe toate acestea nu le cunoşteam pe atunci şi iubeam frumuseţile de rang inferior, şi mergeam spre prăpastie, şi ziceam prietenilor mei: „Oare noi iubim altceva decît ceea ce este frumos? Dar, în definitiv, ce este frumosul? Şi ce anume este frumuseţea? Ce este acel ceva care ne îmbie şi ne face să ne apropiem de lucrurile care ne plac? Căci dacă în acestea nu ar exista nici un fel de podoabă şi nici o frumuseţe, cu nici un chip nu ne-ar atrage spre ele."[93] Şi-mi concentram atenţia, şi vedeam că în corpurile înseşi acest ceva există ca un tot, şi de aceea este frumos — ceva pe care de aceea se cuvine să-l numim frumos, fiindcă se potriveşte perfect cu altceva, aşa cum o anumită parte a trupului se potriveşte perfect cu întregul său, ori cum încălţămintea se potriveşte cu un anume picior, şi aşa mai departe. Această observaţie a izvorît din sufletul meu, din adîncul inimii mele, şi eu am scris în acest sens două sau trei cărţi, după cîte ştiu, sub titlul *De pulchro et* apto9[4]. Tu, Doamne, ştii mai bine lucrul acesta, căci mie îmi scapă acum numărul lor exact. Pe aceste cărţi însă nu le mai avem, deoarece s-au rătăcit într-un mod pe care nu-l mai ştim.

CAPITOLUL XIV

Adevărul tot na mi se arăta clar

21. Dar, o, Doamne, Dumnezeule al meu, care să fi fost motivul care m-a determinat pe mine atunci să le dedic pe acestea lui Hierius, unul dintre oratorii vestiţi ai Romei, să scriu acele cărţi în onoarea cuiva pe care nici măcar nu-l văzusem la faţă, dar pe care îl stimasem mult ca om, datorită faimei învăţăturii lui, care era, de bună seamă, notorie, şi pentru că auzisem anumite maxime ale lui care îmi plăcuseră? Dar eu cred că mult mai important decît aceasta a fost faptul că el făcea impresie bună şi altora, cei care îl ţineau tot în laude, uimiţi fiind că un cetăţean asirian, care fusese mai întîi un maestru în elocinţă grecească, iar mai apoi ajunsese chiar un minunat orator şi în elocinţă latină, a devenit şi un om extrem de învăţat în tot ceea ce se referă la studiul filozofiei, lucru care şi mie îmi făcea plăcere. Iată deci că un om este lăudat şi iubit chiar şi în absenţa lui. Şi, chiar dacă aşa stau lucrurile, eu încă nu-mi dau seama cum şi de ce dragostea pentru cineva trece din gura celui care laudă în inima celui care ascultă?! Să ne ierte Dumnezeu dacă nu judecăm corect! Dar se întîmplă ca unul să se aprindă de iubire pentru cineva de la un altul care-l iubeşte pe acesta. Căci numai de aici plecînd, ajunge cineva să fie iubit în felul acesta: datorită faptului că anumite lucruri nu par a fi spuse dintr-o inimă mincinoasă. Cu alte cuvinte, atunci cînd unul îl laudă pe un altul, el îl şi iubeşte pe cel pe care îl laudă.
22. Fiindcă aşa stimam eu pe atunci oamenii, numai potrivit cu judecata semenilor lor, nu potrivit cu judecata Ta, o, Dumnezeule al meu, singura în care nimeni nu se înşală. Şi totuşi, pentru ce un asemenea om nu este lăudat, de pildă, ca un celebru conducător de care, ca un vînător devenit cunoscut prin aprecierile înflăcărate ale poporului, ci cu totul altfel, într-un mod grav, şi aşa cum şi eu aş fi vrut să fiu lăudat? Căci eu, unul, n-aş fi vrut să fiu lăudat şi iubit ca actorii, cu toate că pe aceştia şi eu i-am lăudat şi i-am iubit, ci, preferind să fiu mai degrabă necunoscut decît să fiu cunoscut aşa, aş fi vrut chiar să am parte de ură, decît să fiu iubit în felul acesta. Mă întreb acum în ce fel se vor fi orîn-duit în inima mea toate aceste poveri ale iubirilor mele diferite şi de tot felul? Ce este de fapt lucrul acela pe care eu îl iubesc la altul, lucru pe care, iarăşi, nu l-aş detesta şi nu l-aş respinge dacă nu l-aş urî, dat fiind că fiecare dintre noi este om? Căci nu este iubit precum un cal bun de către cel care n-ar vrea să fie cal, chiar dacă ar putea; or, afirmaţia aceasta trebuie să fie făcută şi despre un histrion, deoarece el este unul care împărtăşeşte totuşi natura noastră umană. Aşadar, mie îmi place cumva la un om exact ceea ce detest să fiu eu, cu toate că şi eu sînt om? Ce abis profund este şi omul acesta, *ale cărui fire de păr Tu, Doamne, le-ai numărat deja*[95], şi nici un fir nu-i pierdut pentru tine; şi încă, firele de păr ale capului sînt mai uşor de numărat decît simţămintele lui şi bătăile inimii lui.
23. Dar retorul acela era din genul celor care mie îmi plăceau atît de mult, încît aş fi vrut să fiu şi eu un asemenea om, şi datorită trufiei mele rătăceam şi *eram purtat de colo-colo de orice vlnt*[96], căci prea în ascuns eram condus de către Tine. Şi de unde ştiu eu şi de ce îţi mărturisesc Ţie plin de siguranţă că eu îl iubisem pe omul acela mai mult din cauza admiraţiei celor care îl lăudau, decît din cauza însuşirilor

pentru care era lăudat? Pentru că, dacă, fără să-l laude, aceiaşi oameni l-ar fi criticat, şi, criticîndu-l şi dispreţuindu-l, ar fi povestit despre el aceleaşi lucruri, eu nu m-aş fi aprins de admiraţie pentru el şi nu aş fi fost atît de pornit să-i semăn. Şi, de bună seamă, lucrurile nu ar fi fost altfel de cum au fost, şi nici omul în discuţie nu ar fi fost altul, ci numai simţirea celor care îl lăudau ar fi fost alta. Iată în ce constă infirmitatea mea sufletească, încă nedeprinsă cu tăria adevărului! Aşa cum miresmele limbilor adie din inimile celor care îşi dau cu părerea, tot aşa şi sufletul este purtat, învârtit şi răsucit, şi lumina i se întunecă, şi adevărul tot nu-i apare clar. Dar iată că el, adevărul, se află în faţa noastră. Şi, pentru mine, ar fi fost un lucru de seamă, dacă modul meu de exprimare şi scrierile mele ar fi fost cunoscute de către omul acela; iar dacă le-ar mai fi şi apreciat, încă şi mai tare m-aş fi înflăcărat; iar dacă le-ar fi dezaprobat, inima mea vanitoasă şi goală, lipsită de tăria Ta, cît ar mai fi fost de sfîşiată! Şi totuşi, *acel frumos şi bine întocmit*^7, pe care i-l dedicasem, îl rumegam în suflet cu plăcere şi, ne-avînd pe cineva lîngă mine care să-l laude împreună cu mine, îl admiram singur, stînd solemn în faţa propriei mele contemplaţii.

CAPITOLUL XV

încercam să urc la Tine

24. Dar partea esenţială a unui lucru atît de mare n-o vedeam încă în lucrarea Ta, Tu, Cel Atotputernic, *Tu, Singurul Care faci minuni?,* şi sufletul meu continua să meargă printre frumuseţile cele trupeşti, iar categoria de *Frumos,* „a ceea ce este frumos prin sine", şi de *Bine întocmit,* adică „a ceea ce se cade să fie perfect potrivit la altceva", eu le defineam, le distingeam şi le deduceam numai din exemple corporale. Şi mi-am îndreptat atenţia spre natura sufletului, dar falsa opinie pe care o aveam despre cele spirituale nu mă lăsa să disting adevărul. Şi însăşi puterea adevărului îmi năvălea în priviri, dar eu îmi abăteam mintea agitată de la un lucru necorporal la linii şi culori şi la tot felul de mărimi exagerate. Şi fiindcă nu puteam să le văd cu sufletul, consideram că nu pot să-mi văd propriul suflet. Şi dacă în virtute eu iubeam pacea, în viciu eu uram dezacordul, într-una vedeam unitatea, în celălalt remarcam o anumită diviziune; iar în acea unitate mi se părea că se află gîndirea raţională şi natura adevărului şi a binelui suprem, şi, sărmanul de mine, aveam impresia că în cealaltă, în acea diviziune a vieţii neraţionale, se află nu ştiu ce substanţă şi natură a răului suprem, care nu numai că era substanţă, ci era întru totul viaţă şi totuşi nu de la Tine venea, o, Dumnezeule al meu, *Tu, Cel de la Care vin* toate[10]». Şi pe una o numeam *monadă*[10]^, un fel de minte fără sex, iar pe cealaltă o numeam *dya-dă*[102], adică furie în săvîrşirea crimelor, patimă în să-vîrşirea ticăloşiilor, neştiind de fapt în ce fel să le spun la fiecare. Căci nici nu ştiam, dar nici nu învăţasem că răul nu este o substanţă şi nici că mintea noastră nu este binele suprem şi pururi acelaşi.
25. Căci aşa cum anumite fapte sînt socotite nelegiuiri, dacă acea stare a sufletului în care se află punctul lor de plecare este vicioasă şi se aruncă în acţiune într-un mod neruşinat şi tulbure; şi aşa cum anumite fapte sînt desemnate drept ticăloşii dacă acea dispoziţie a sufletului în care sînt gustate plăcerile carnale este nemăsurată; tot astfel şi erorile şi falsele opinii pîngă-resc viaţa, dacă judecata raţională însăşi este vicioasă, aşa cum era ea în mine, cînd nu ştiam că ea trebuie să fie luminată de o altă lumină ca să poată participa la adevăr, fiindcă nu reprezintă ea însăşi natura adevărului. Căci *Tu vei aprinde făclia mea, o, Doamne, Dumnezeule al meu, vei lumina întunericul meu*[103]*,* şi *noi toţi vom primi plenitudine din plenitudinea Ta*[104]. Căci *Tu eşti lumina cea adevărată*^5, aceea *care luminează pe tot omul care vine în lumea aceastaws,* deoarece *la Tine nu este schimbare şi nici umbră de schimbare*^7.
26. Dar eu încercam să urc la Tine, însă eram respins de Tine, ca să gust moartea, *pentru că Tu le stai împotrivă celor mîndri*[10].
Ce poate fi însă mai trufaş decît să afirm, în uimitoarea mea nebunie, că eu sînt, prin fire, ceea ce eşti şi Tu? Fiindcă, în ciuda faptului că eu eram schimbător, şi lucrul acesta îmi era destul de evident, motiv pentru care eu şi doream să devin înţelept cu orice preţ, ca din mai rău să mă fac mai bun, preferam totuşi să cred că şi Tu eşti schimbător, decît să nu fiu şi eu ceea ce eşti Tu. Şi astfel eram dat înapoi, şi Tu Te împotriveai de zor vanitoasei mele încăpăţînări, iar eu îmi imaginam tot felul de forme corporale; şi trup fiind, acuzam trupul, şi, cu toate că eram *spirit nestatornic, încă nu mă întorceam la Tine*[109], şi, umblînd, umblam spre cele care nu sînt nici în Tine, nici în mine şi nici în trup; dar nici de adevărul Tău nu-mi erau create, ci-mi erau plăsmuite de vanitatea mea trupească, şi ziceam micuţilor Tăi credincioşi, concetăţenii mei, de către care eram alungat fără să-mi dau seama, le ziceam, aşadar, ca un guraliv şi ca un neghiob[110]: „Pentru ce, deci, rătăceşte sufletul, pe care Dumnezeu l-a făcut?" Şi nici nu doream să mi se răspundă cu întrebarea: „dar de ce, deci, greşeşte Dumnezeu?" Mai mult decît atît! Susţineam mai degrabă că substanţa Ta cea neschimbătoare este constrînsă să greşească decît să mărturisesc că substanţa mea cea schimbătoare s-a abătut din propriu îndemn, şi, drept pedeapsă, greşeşte.
27. Şi aveam probabil douăzeci şi şase sau douăzeci şi şapte de ani cînd am redactat acele volume, frămîn-tînd în mintea mea plăsmuiri corporale, care vîjîiau la urechile inimii mele, urechi pe care le aţinteam, o, Dulce Adevăr, la melodia Ta din adîncul fiinţei mele, cuge-tînd despre categoria de

Frumos şi bine întocmit şi dorind să stau neclintit şi să *Te ascult şi să mă bucur cu bucurie de glasul mirelui*[lu]. Dar nu puteam, fiindcă, dus în afară de glasurile păcatului meu şi din cauza greutăţii mîndriei mele, mă prăbuşeam întru cele mai de jos. Deoarece Tu nu dădeai auzului meu bucuria şiveselia, şi nici *oasele mele nu se bucurau cu bucurie mare, ele, care încă nufuseseră supuse smereniei*[112].

CAPITOLUL XVI

Neadevăr era tot ceea ce cugetam despre Tine

28. Şi la ce mi-a folosit mie faptul că în jurul vîrstei de douăzeci de ani, mi-au căzut în mîini nişte scrieri ale lui AristotePiS, pe care experţii le numesc *Cele zece categorii*[114], al căror titlu mi-l menţiona şi retorul de la Cartagina, fostul meu profesor, cu fălcile lui care plesneau de îngîmfare, precum şi alţii care erau consideraţi savanţi, iar eu căscam gura încremenit ca la nu ştiu ce lucru mare şi dumnezeiesc; cărţi pe care le-am citit şi singur şi le-am înţeles? După ce le-am dezbătut cu cei care afirmau că de abia le înţeleseseră, cu profesori deosebit de erudiţi, care nu le prezentau numai oral, dar şi desenau pe nisip anumite figuri[115], aceştia nu au fost în stare să-mi răspundă nimic altceva despre ele, decît ceea ce eu însumi înţelesesem citind singur. Şi mi se părea că ele vorbesc destul de clar despre substanţe, cum este de pildă omul; şi tot aşa despre ceea ce se află în substanţe, cum este, de exemplu, figura omului; în ce fel este şi statura lui şi de cîte picioare este aceasta; apoi înrudirea, al cui frate este cutare; sau unde s-a stabilit; sau dacă s-a născut; sau dacă stă în picioare ori dacă sade jos; sau dacă este încălţat ori înarmat; sau dacă face ceva ori suferă ceva, şi multe altele care se mai află în aceste nouă genuri, din care eu n-am dat decît cîteva exemple, care se găsesc însă cu nemiluita chiar în genul substanţei înseşi.

29. La ce mi-au folosit mie toate acestea, cînd ele mai degrabă mi-au stat împotrivă, ori de cîte ori chiar şi pe Tine, o, Dumnezeule al meu, Care eşti uimitor de simplu şi de neschimbător, considerînd că ceea ce există se află în întregime inclus în cele zece categorii, încercam să Te înţeleg ca şi cum şi Tu ai fi fost supus propriilor Tale categorii de mărime sau de frumuseţe, astfel încît acelea să fie întru Tine întocmai ca într-un subiect, ca într-un corp, cînd, în realitate, Tu însuţi eşti şi mărimea şi frumuseţea Ta; fiindcă un corp nu este mare şi frumos datorită faptului că este corp; întrucît, chiar dacă el ar fi mai puţin mare şi mai puţin frumos, n-ar înceta cu nimic să fie corp. De unde concluzia mea că ceea ce gîndeam eu despre Tine era falsitate şi nu adevăr, şi pure plăsmuiri ale nefericirii mele, nicidecum temelii ale fericirii Tale. Căci porunciseşi — şi lucrul acesta se întîmpla atunci în fiinţa mea — ca pămîntul să-mi producă spini şi scaieţi, şi la pîinea mea să nu ajung decît prin muncă[1 J]6.

30. Şi la ce mi-a mai folosit şi faptul că am citit şi am şi înţeles eu, robul ticălos al relelor mele porniri, toate cărţile artelor, cele pe care cărturarii le numesc liberale n?, cărţi pe care am avut posibilitatea să le citesc? Şi-mi găseam în ele o nespusă bucurie, dar nu ştiam de unde s-ar fi putut afla acolo ceea ce este adevărat şi sigur; fiindcă eu aveam spatele spre lumină, iar faţa mea era întoarsă înspre cele care erau luminate, drept urmare, însăşi faţa mea, graţie căreia vedeam lucrurile luminate, rămînea neluminată[118]. Astfel am înţeles tot ceea ce se referă la arta de a vorbi şi a discuta, tot ceea ce se referă la dimensiunile figurilor, la muzică şi la numere, fără multă greutate şi fără să mi le explice cineva, Tu ştii lucrul acesta, o, Doamne, Dumnezeule al meu, fiindcă atît iuţeala înţelegerii, cît şi subtilitatea observaţiilor reprezintă darul Tău; însă nu din această bogăţie de cunoştinţe îţi aduceam eu Ţie prinos. Căci toate acestea nu erau spre folosul meu, ci mai degrabă spre pieirea mea, deoarece mă străduisem atîta să am în stăpînire o aşa de mare parte din substanţa mea[119], şi *nu-mi păstram puterea mea pentru Tine*[120], ci am plecat de la Tine spre un ţinut îndepărtat ca să mi-o risipesc[121] în poftele desfrînării. Căci la ce-mi folosea mie un lucru bun, de vreme ce nu mă foloseam de el cum trebuie? Fiindcă nu-mi dădeam seama cum acele arte liberale sînt înţelese cu foarte mare greutate chiar şi de către cei studioşi şi înzestraţi cu mult talent, decît atunci cînd eu însumi încercam să expun împreună cu aceştia aceleaşi subiecte, iar cînd abordam un subiect, nici cel mai eminent dintre aceştia nu mă putea urmări decît cu multă dificultate.

31. Prin urmare, ce folos îmi aducea mie faptul că pe Tine, o, Doamne, Dumnezeule al meu, Tu, Care eşti Adevărul, Te consideram a fi un corp luminos şi fără măsură, iar pe mine numai o fărîmă din acel corp? O, ce uriaşă sminteală, dar exact asta eram! Şi nu mă ruşinez, o, Dumnezeule al meu, să recunosc, mărturisin-du-mă, milele Tale faţă de mine şi să Te invoc, eu, care nu m-am ruşinat cîndva să-mi arunc blasfemiile în faţa oamenilor şi să latru împotriva Ta[122]. Aşadar, ce folos mi-a adus atunci talentul meu, care se mişca plin de vioiciune printre acele doctrine, cînd, fără nici un fel de sprijin omenesc ori îndrumare, care m-ar fi ajutat să descifrez atîtea cărţi mult prea încurcate, le-am descifrat totuşi, dacă eu rătăceam într-un mod atît de nedemn, cu o neruşinare nelegiuită de la învăţătura dumnezeieştii evlavii? Sau, cu ce era păgubitoare pentru mărunţii Tăi robi mintea lor mult prea înceată, cînd nu se îndepărtau aşa de mult de Tine, pentru ca în cuibul Bisericii Tale să se acopere cu toţii de pene şi să-şi hrănească aripile iubirii cu hrana credinţei celei sănătoase?

O, Doamne, Dumnezeule al nostru, *întru acoperă-mîntul aripilor Tale să nădăjduim*[123], iar Tu ocroteşte-ne şi ne apără. Pe braţe îi vei purta şi pe cei micuţi şi îi *vei purta chiar pînă la adinca lor cărunteţe*[124]. Fiindcă atunci cînd

Tu eşti tăria noastră, există cu adevărat tărie; dar cînd noi sîntem tăria noastră, ea nu este decît slăbiciune. La Tine trăieşte în veci binele nostru, dar am devenit răi fiindcă ne-am îndepărtat de Tine. De acum înainte, la Tine să revenim, o, Doamne, ca să nu ne prăpădim de tot, pentru că la Tine dăinuie fără nici un prejudiciu binele nostru[125], întrucît Tu însuţi eşti acesta, şi nu ne temem că nu există un loc unde să ne întoarcem, deoarece de acolo am căzut, iar în lipsa noastră nu se năruie ea, casa noastră, care este veşnicia Ta.

CARTEA A CINCEA

CAPITOLUL I

înalţă-se din lîncezeală sufletul meu spre Tine

1. Primeşte acum jertfa mărturisirilor mele din mina gurii mele, căreia Tu i-ai dat grai şi *ai îndemnat-o să se mărturisească numelui Tău*[1]. Primeşte şi însănătoşeşte şi toate oasele mele, pentru ca ele să-Ţi poată zice: *„Doamne, cine poate Ji asemenea* Ţie?'[2]. Căci cel care Ţi se mărturiseşte nici nu îţi arată ce se petrece înlăuntrul său, dat fiind că inima lui nu se poate feri de ochiul Tău, chiar dacă este ferecată, şi nici asprimea oamenilor nu poate respinge mîna Ta; ci Tu topeşti răutatea lor ori de cîte ori vrei, fie prin milostivirea, fie prin pedeapsa Ta, şi *nu rămîne nimeni care să se poată ascunde de văpaia Ta*[3].
Dar aş vrea ca sufletul meu să Te laude, pentru a Te iubi, şi să mărturisească milele Tale, pentru a Te lăuda. Nu încetează a Te lăuda nici întreaga Ta creaţie, nici toată suflarea prin gura ei întoarsă înspre Tine, nici cele însufleţite, nici cele neînsufleţite; dar nici cele cu trup, prin graiul celor ce cugetă acestea, pentru ca sufletul nostru să se ridice din lîncezeală către Tine, sprijinindu-se pe cele pe care Tu le-ai făcut, astfel încît să poată ajunge la Tine[4], Cel Care le-ai făcut pe ele în chip minunat; să ajungă acolo unde se află tăria şi adevăratul curaj.

CAPITOLUL II

Unde mă ajlam, pe cînd încercam să Te găsesc?

2. Să se *ducă şi să fugă dinfaţa Ta*[5] toţi cei neliniştiţi şi cei nedrepţi^; Tu îi vezi şi le distingi bine umbrele; şi iată că umbrele lor sînt frumoase, dar ei înşişi sînt urîţi. Dar ce rău Ţi-au putut face ei Ţie, ori în ce fel au necinstit împărăţia Ta, care este dreaptă şi întreagă, din cer pînă la cele mai de jos ale pămîntului? Căci unde s-au dus, atunci cînd *fugeau dinaintea feţei Tale*[7]*;* sau unde n-ai putea Tu să-i găseşti? De bună seamă că ei n-au fugit decît ca să nu Te mai vadă pe Tine, Cel Care îi vezi cum erau de orbiţi, şi că s-au izbit de Tine, deoarece *Tu nu părăseşti ceva din cele pe care Tu le-ai făcut^;* pentru ca de Tine să se izbească cei nedrepţi, şi pe bună dreptate să fie zdruncinaţi cei care s-au sustras blîndeţii Tale şi s-au izbit de dreptatea Ta şi au căzut sub asprimea Ta, întrucît ei nu ştiu că Tu Te afli peste tot. Tu, Cel pe Care nici un loc nu-l mărgineşte; nu ştiu că Tu eşti singurul prezent chiar şi în fiinţa celor care se îndepărtează de Tine. *Să se întoarcă, aşadar, şi să Te caute pe Tine$,* fiindcă Tu nu ai părăsit creatura Ta, aşa cum ei au părăsit pe Creatorul lor. Să se întoarcă de bună voie ei înşişi, dar iată că Tu,eşti acolo, în inima lor, în inima celor care Ţi se mărturisesc Ţie şi care Ţi se aruncă la picioare şi care plîng la sînul Tău, după ce au străbătut cărările lor cele anevoioase. Iar Tu, uşor, le ştergi lacrimile; şi ei mai tare vor plînge şi întru lacrimile lor se vor bucura, fiindcă Tu, o, Doamne, nu eşti ca un om oarecare, Tu nu eşti *carne şi sînge*[10]*;* ci, dimpotrivă, Tu, Doamne, Cel Care i-ai făcut, îi refaci acum şi-i mîngîi. Şi eu, cînd Te căutam, oare unde erarn? Tu erai înaintea mea, dar eu mă îndepărtasem pînă şi de mine, şi de aceea nu mă mai găseam! Atunci, cu cît mai puţin Te-aş fi putut găsi pe Tine?!

CAPITOLUL III

Faustus, marea cursă a diavolului

3. Voi vorbi acum în faţa Dumnezeului meu despre anul acela, cel de al douăzeci şi nouălea al vîrstei mele. Venise cîndva la Cartagina un anume episcop n al ma-
niheilor pe nume Faustus[12], o *mare cursă a diavolului*[13]*,* şi mulţi mai erau cei care se lăsau seduşi de el prin acele momeli ale unei vorbiri fermecătoare, vorbire pe care cîndva chiar dacă şi eu o lăudasem, o delimitasem totuşi de adevărul lucrurilor pe care eram atît de avid să le cunosc, nefiind deloc atent la felul în care era vasul acelei vorbiri frumoase, ci fiind atent, mai degrabă, la ce anume din ştiinţă îmi punea el dinainte ca să mănînc, cel ce era numit la ei Faustus[14]. Căci faima lui mi-l făcuse încă de mult cunoscut; se spunea că ar fi fost cel mai iscusit cunoscător al tuturor doctrinelor morale şi un erudit de prima mînă în disciplinele liberale 15.
Şi fiindcă citisem multe dintre cărţile filozofilor[16] şi le aveam în minte, pe unele dintre acestea le comparam cu acele lungi poveşti ale maniheilor, şi-mi păreau mai demne de crezare cele pe care le afirmaseră filozofii care putuseră să aibă atîta previziune încît fuseseră în stare să aprecieze vremea sosirii Domnului[17], *deşi nu-L cunoscuseră cîtuşi de puţin pe DomnuU*[8]*. Căci mare eşti Tu, Doamne, şi cu respect Te uiţi la cele smerite, iar pe cele semeţe le cunoşti de departe^.* Şi nu *Te apropii decît de cei cu inima zdrobită*[20]*,* dar de cei mîndri nu eşti aflat nici chiar dacă aceştia, printr-o ciudată iscusinţă, ar reuşi să numere stelele şi nisipul, şi ar măsura bolţile înstelate şi ar descoperi drumurile astrelor.
4. Căci ei le caută pe acestea cu mintea şi cu talentul pe care Tu li le-ai dat, şi ei multe au aflat şi au prezis cu

mulţi ani înainte eclipsele de soare şi de lună: în ce zi, la ce oră, din care parte anume urmau să fie, iar calculul lor nu i-a înşelat; şi exact aşa s-a şi întîmplat, cum au prevăzut ei. Şi au formulat regulile cuvenite de care se ţine seama şi astăzi, şi, în funcţie de acestea, se poate prevedea în ce an, în ce lună a anului, în care zi a lunii, la ce oră din zi, şi din care parte a luminii sale va suferi eclipsa luna ori soarele; şi aşa se va întîmpla cum a fost prevăzut de ei dinainte. Şi se miră oamenii de toate acestea, şi rămîn uimiţi cei care nu le cunosc, dar cei care le ştiu se bucură mult şi se laudă nevoie mare! Şi din cauza acestei nelegiuite trufii, îndepărtîn-du-se şi lipsindu-se de lumina Ta, cu atîta timp înainte prevăd ei viitoarea eclipsă de soare, cu cît nu-şi dau seama de eclipsa prezentă din capul lor. Pentru că ei nu cercetează cu evlavie, ca să ştie de unde anume au talentul cu care cercetează toate acestea. Şi, cu toate că ei descoperă că Tu i-ai făcut, nu Ţi se încredinţează Ţie, pentru ca să păzeşti Tu ceea ce ai făcut; şi ca şi cum s-ar fi creat ei înşişi, nu se jertfesc pentru Tine, şi nu-şi înfrînează izbucnirile, ca pe nişte zburătoare; nu-şi nimicesc nici curiozităţile, ca pe nişte peşti ai mării — curiozităţi datorită cărora ei străbat pînă la capăt cărările cele ascunse ale abisului; şi nu-şi înfrîng nici desfrîu-rile, ca pe nişte turme ale cîmpiei, pentru ca şi Tu, o, Doamne, să nimiceşti, asemenea unui foc mistuitor, grijile lor muritoare, renăscîndu-i pe ei întru nemurire[21]. 5. Ci ei nu cunosc calea, care este Cuvîntul Tău[22], Cel prin care Tu ai creat cele pe care ei le numără, şi .prin care i-ai creat şi pe ei, cei care numără, şi simţul prin care ei văd ceea ce numără, şi mintea cu care ei numără, şi faptul că *înţelepciunea Ta nu are număr*[2]^. Dar însuşi Unul-Născut *sa făcut pentru noi înţelepciune, dreptate şi sfinţenie*[24], şi s-a numărat printre noi şi *a dat dqjdie Cezarului*^. De bună seamă, ei nu cunosc această cale, prin care să se coboare de la înălţimea lor la Acela, şi nici pe aceea prin care să se urce la Acesta. Ei nu cunosc calea aceasta şi se socotesc pe ei înşişi sus de tot, cu stelele, şi se cred strălucitori ca şi ele; şi iată-i, prăvălitu-s-au la pămînt şi *întunecatu-s-a inima lor cea nechibzuită*[26]. Ei spun multe adevăruri despre făptură, dar Adevărul, adică pe Creatorul făpturii, nu-l cercetează cu evlavie, şi de aceea nici nu-l găsesc; iar dacă îl află, *cu toate că îl cunosc pe Dumnezeu, nu-L cinstesc ca pe un Dumnezeu şi nu-I aduc mulţumiri*[27]*; ci se pierd în cugetele lor deşarte, şi spun că sînt înţelepţi,* atribuindu-şi cele ce sînt ale Tale, dar, din cauza orbirii lor nelegiuite, ei se silesc să-Ţi atribuie Ţie cele ce sînt ale lor, aruncînd asupra Ta tot felul de minciuni, Tu, Care eşti Adevărul; şi *schimbînd slava lui Dumnezeu Cel nestricăcios în ceva asemănător omului celui stricăcios, şi păsărilor, ori celor cu patru picioare, ori tîrîtoarelor*[29]*;* într-un cuvînt, ei *schimbă Adevărul Tău cu minciuna, cinstesc şi slujesc Creaturii mai mult decît Creatorului.* 6. Totuşi, am reţinut de la ei şi multe lucruri adevărate, susţinute de ei în legătură cu făptura însăşi, şi-mi venea în minte calculul prin intermediul numerelor, prin intermediul ordinii timpurilor şi prin mărturiile vizibile ale stelelor, şi le comparam cu cele spuse de către ManichaeusSi, cel care a scris numeroase lucrări despre toate acestea[32], aiurind din belşug; şi nu-mi venea în minte lămurirea solstiţiilor şi a echinocţiilor, nici a eclipselor de soare şi de lună, şi nici ceea ce învăţasem eu în mod asemănător din cărţile lumeşti de înţelepciune. Or, tocmai în acestea mi se poruncea să-mi pun credinţa, dar faptul acesta nu venea în întîmpinarea acestor teorii care rezultaseră din calculele inele, şi care fuseseră cercetate cu propriii mei ochi, ci se deosebeau de acestea în toate privinţele.

CAPITOLUL IV

Nefericit este omul care nu Te cunoaşte

7. Oare cumva, o, Doamne, Dumnezeule al adevărului, orice om care cunoaşte acestea este deja în măsură să-Ţi placă Ţie? Căci nefericit este omul care ştie toate acestea, dar pe Tine încă nu Te ştie; dar fericit este cel care Te cunoaşte pe Tine, chiar dacă pe acelea nu le cunoaşte. Iar acela care Te cunoaşte pe Tine şi le cunoaşte şi pe acelea este încă şi mai fericit, dar nu din cauza acestora din urmă, ci numai şi numai din cauza Ta este fericit[33], întrucît, *cunoscîndu-Te, nu pe altul, ci pe Tine Te slăveşte ca pe un Dumnezeu, şi Ţie îţi mulţumeşte, şi în cugetele lui nu se pierde*[34].

Căci aşa cum este mai bun cel care ştie să posede un pom şi îţi mulţumeşte Ţie pentru foloasele lui, chiar dacă n-ar şti nici cîţi coţi[35] are în înălţime şi nici pe ce întindere se revarsă coroana acestuia, mai bun deci decît acela care-l măsoară şi-i numără toate ramurile, dar pe Creatorul lui nici nu-l are în fiinţa sa, nici nu-l ştie şi nici nu-l iubeşte; la fel este şi cel credincios, care are întreaga lume a bogăţiilor şi care, *ca şi cum n-ar avea nimic, posedă totul*[3]^, lipindu-şi sufletul de Tine, Cel Căruia îi slujesc toate, chiar dacă unul ca acesta nu ar cunoaşte nici măcar *orbitele constelaţiilor de la nord*[37]*;* ar fi, aşadar, o prostie să se pună la îndoială că el nu este întru totul mai bun decît cel care măsoară cerul şi face numărătoarea constelaţiilor şi cîntăreşte stihiile, dar pe Tine Te nesocoteşte, *Tu, Cel Care le-ai orînduitpe toate cu măsură, în număr şi în greutate*[3]^.

CAPITOLUL V

Că afirmase lucruri false

8. Şi totuşi, cine putea pretinde de la un maniheu ca tocmai el să scrie acestea, fără înţelegerea cărora evlavia nici n-ar putea să fie învăţată? Căci Tu ai zis omului: *Iată, evlavia ta este*

înţelepciunea ta[3]^, evlavie pe care el ar fi putut să n-o cunoască, în ciuda faptului că pe celelalte le-ar fi putut cunoaşte în mod desăvîrşit; dar, fiindcă nici pe acestea nu le cunoscuse, îndrăznind cu cea mai mare neruşinare să le predea altora, el n-ar fi fost în stare să cunoască nici credinţa. Căci este deşertăciune a-i învăţa pe alţii asemenea lucruri lumeşti, şi atunci cînd acestea sînt deja cunoscute; dar a le mărturisi Ţie înseamnă pioşenie. Or, eHO s-a îndepărtat de la acestea şi, cu toate că a vorbit mult, a fost învinovăţit de neştiinţă de către aceia care le cunoşteau perfect de bine pe acestea, astfel încît s-a aflat în mod clar care este opinia sa în privinţa lucrurilor ce dovedesc mai multă subtilitate. Mai mult, n-a voit să fie luat drept un om lipsit de valoare, ci s-a străduit să-i convingă că Sfîntul Duh, Mîngîietorul şi Izvorul bunătăţilor pentru toţi cei ce cred întru Tine, se află în el, personal, cu în-
treaga sa putere. în consecinţă, ori de cîte ori era surprins afirmînd lucruri false despre cer şi despre stele, despre mişcările soarelui şi cele ale lunii, în ciuda faptului că acestea nu aveau nici o legătură cu vreo doctrină religioasă, reieşea totuşi suficient de clar că îndrăznelile lui erau pur şi simplu nişte blasfemii, nu numai atunci cînd afirma lucruri neverificate, dar chiar şi atunci cînd profera tot felul de lucruri eronate, cu o deşertăciune a îngîmfării atît de descreierată, încît se vedea că face tot efortul să-şi atribuie sieşi anumite lucruri ca unei persoane dumnezeieşti.

9. Căci şi eu, cînd aud pe cîte un frate creştin, ba ici, ba colo, că înţelege anumite lucruri în locul altora, fără să le cunoască de fapt pe nici unele, îl privesc cu răbdare pe omul acela, care-şi tot dă cu părerea, şi, în cazul în care văd că nu-i dăunează şi că nici despre Tine nu crede lucruri nedemne, o, Doamne, Tu, Cel Care eşti Creatorul tuturor, chiar dacă din întîmplare ignoră poziţia şi aspectul creaţiei Tale, îl las în pace; însă consider dăunător dacă susţine că aceste cunoştinţe confuze au importanţă pentru forma învăţăturii evlaviei şi, la fel, dacă îndrăzneşte să afirme cu prea multă încăpă-ţînare ceea ce de fapt nu cunoaşte.

Dar o asemenea infirmitate, pe care o aflăm în leagănul credinţei, este suportată de iubirea maternă pînă ce omul cel nou se ridică şi atinge statutul de bărbat desăvîrşit şi *nu mai poate fi dus încoace şi încolo de orice vînt al doctrinelor*[41]. însă, în ceea ce-l priveşte pe acela care a îndrăznit să se proclame învăţător, sfătuitor, conducător şi fruntaş al acelora pe care a căutat atît de mult să-i convingă de anumite lucruri, astfel încît cei care îl urmează să creadă că ei urmează nu pe un om oarecare, ci pe Duhul Sfînt, cine oare n-ar fi de părere că o aşa de mare nebunie nu trebuie să fie de-a dreptul detestată şi aruncată cît colo, dacă se dovedeşte că acela a afirmat pe undeva lucruri false?

Şi totuşi, nu înţelesesem prea clar dacă, chiar potrivit cu vorbele lui, cineva ar fi putut să înfăţişeze alternanţele zilelor şi nopţilor mai lungi şi mai scurte, ori
eclipsele[42] din timpul nopţii şi al zilei înseşi, şi dacă nu cumva eu mai citisem ceva de genul acesta şi prin alte cărţi; pentru că, în cazul în care acel cineva ar fi putut expune toate acestea, eu n-aş mai fi fost sigur care era situaţia în sine; însă, pentru buna mea credinţă, aş fi pus autoritatea aceluia mai presus de orice, tocmai datorită sfinţeniei ce i se atribuia.

CAPITOLUL VI

îl aşteptam pe faimosul Faustus

10. Şi timp de aproape nouă ani, în care i-am audiat pe manihei, fiind rătăcitor cu sufletul, aşteptam cu o dorinţă din cale afară de încordată să vină faimosul Faustus. Căci cei pe care îi întîlnisem în mod cu totul întîmplător şi care nu erau capabili să răspundă întrebărilor inele cu privire la asemenea lucruri mi-l promiteau neîncetat pe el. Or, la sosirea lui, începînd cu el o discuţie, i-am cerut să-mi răspundă la nişte întrebări cu toată familiaritatea posibilă şi cu maximă limpezime, ba chiar să-mi lămurească unele probleme încă şi mai importante, dacă îmi pot permite să-l întreb.

Dar, de îndată ce a sosit, mi-am dat seama că este doar un om plăcut la înfăţişare şi dulce la vorbă, că ştia să cîripească43 într-o manieră cu mult mai suavă ceea ce ceilalţi manihei spuneau într-un mod obişnuit. Ei bine, cum ar fi putut potoli vîrtoasa mea sete un asemenea slujitor al preţioaselor pahare, chiar dacă era considerat a fi cel mai apt cu putinţă? De astfel de lucruri urechile mele erau deja sătule şi din această cauză nu mi se părea că sînt nici mai bune decît cele ştiute, în ciuda faptului că erau spuse mai frumos, şi nici măcar adevărate, ci doar că erau prezentate cu mai mult talent oratoric; drept urmare, nici sufletul nu-mi deveni mai înţelept doar pentru că

înfăţişarea lui era agreabilă, iar vorbirea sa încîntătoare. însă cei care mi-l recomandaseră cu căldură nu se dovediseră nici ei critici corecţi ai împrejurărilor, fiindcă el li se păruse priceput şi înţelept numai datorită faptului că îi încîntase în timp ce le vorbise.
Eu însă am cunoscut şi alt gen de oameni[44], care sesizau adevărul, dar nu voiau să-şi găsească întru el odihna decît dacă acesta era exprimat într-un limbaj îngrijit şi îmbelşugat. Numai Tu, o, Doamne, Dumnezeule al meu, mă învăţaseşi adevărul în chipuri minunate şi ascunse; şi cred că Tu eşti Cel Care m-a învăţat, deoarece tot ceea ce cred este adevărat, şi nimeni altul în afară de Tine nu mai poate fi un învăţător al adevărului, oriunde şi de oriunde s-ar ivi el plin de strălucire. Aşadar, de la Tine învăţasem eu că nu trebuie să fie privit adevăr ceea ce doar pare a fi adevărat, numai şi numai pentru că este exprimat într-un chip convingător, şi doar pentru că semnele formate cu ajutorul buzelor ne sună în urechi într-un mod plăcut. Şi iarăşi, nu poate fi numit adevărat ceva pentru simplul fapt că este exprimat fără şlefuire şi nici fals, fiindcă stilul celui care îl exprimă este strălucitor, ci, în egală măsură, atît înţelepciunea, cît şi prostia sînt la fel ca mîncărurile: folositoare sau nefolositoare; cu precizarea că, prin vorbe împodobite sau neîmpodobite, pot să fie exprimate atît adevărul, cît şi falsul, după cum mîncărurile folositoare şi nefolositoare pot să fie servite deopotrivă, fie în vase orăşeneşti, fie în vase ţărăneşti.
11. Aşadar, dorinţa mea vie, cu care îl aşteptasem de atîta amar de timp pe omul acela[45], era într-adevăr satisfăcută de gestica şi de simţirea celui care dezbătea problemele, de vorbele potrivite, care îi veneau cu atîta uşurinţă în minte pentru a-şi înveşmânta ideile. Eram de-a dreptul încîntat şi, alături de mulţi alţii, dacă nu înaintea multor altora, îl lăudam şi-l ridicam în slăvi; dar mă supăra faptul că, în mulţimea celor care îl ascultau, nu mi se îngăduia să intru şi eu în discuţie cu el şi să-i înfăţişez grijile şi preocupările mele, discutîn-du-le cu familiaritate, ascultîndu-l şi punîndu-i întrebări.
Cînd însă am putut face lucrul acesta şi am început să-i atragem atenţia eu şi prietenii mei apropiaţi, într-un moment în care nu era o lipsă de cuviinţă să discutăm cu el pe rînd, şi cînd i-am înfăţişat ceea ce mă frămînta pe mine, mi-am dat seama mai întîi că omul acela era lipsit de cunoaşterea disciplinelor liberale[46], în afară poate doar de gramatică[47], şi chiar şi pe aceea la nivelul obişnuit de cunoaştere; şi, fiindcă el citise unele discursuri ale lui Tullius[48] şi foarte puţine cărţi ale lui Seneca, şi unele volume ale poeţilor şi ale sectei sale, şi, întrucît aceste volume fuseseră scrise cu foarte mult meşteşug în latină, la care se mai adăuga şi exerciţiul de a conversa în fiecare zi cu cineva, am dedus eu că de aici îi venea darul vorbirii, care-l punea în situaţia de a fi şi mai bine primit şi mai seducător datorită talentului şi graţie unui anumit farmec natural.
Mă întreb acum dacă este sau nu aşa cum îmi aduc aminte, o, Doamne, Dumnezeule al meu, Tu, Care eşti stăpînul absolut al conştiinţei mele? în faţa Ta se află acum inima şi amintirea mea, Tu, Care pe atunci conlucrai cu mine prin secretul deplin al providenţei Tale şi-mi puneai înaintea ochilor respingătoarele mele erori[49], ca să le văd şi să mă dezgust de ele.

CAPITOLUL VII

Acela mi-a apărut ca un nepriceput

12. Căci, după ce acela mi-a lăsat impresia că este destul de necunoscător al disciplinelor liberale, în care eu crezusem că excelează, am început să-mi pierd speranţa că el poate să-mi deschidă drumul spre adevăr şi să-mi dezlege problemele care mă frămîntau[50]; că un necunoscător al acestora ar fi putut într-adevăr să deţină adevărul credinţei, însă numai cu condiţia ca el să nu fi fost un maniheu. De bună seamă, cărţile lor sînt pline de poveşti foarte lungi despre cer şi despre stele, despre soare şi lună, dar eu deja consideram că el nu
poate să-mi explice cu toată profunzimea ceea ce doream, adică, după ce vor fi fost comparate calculele numerelor pe care eu le citisem în altă parte, să văd dacă ele erau mai degrabă aşa cum fuseseră expuse în cărţile maniheilor, sau dacă nu se dădea cumva o explicaţie mulţumitoare chiar acolo. Totuşi, cînd i-am înfăţişat, cu modestie, de bună seamă, probleme care meritau să fie examinate cu atenţie şi discutate, el n-a cutezat să ia asupra sa nici măcar sarcina asta; deoarece ştia că nu le cunoaşte şi, în consecinţă, nici nu s-a ruşinat să mărturisească acest lucru. El nu era unul dintre acei vorbăreţi de felul cărora eu suportasem mulţi, indivizi care se străduiseră să mă înveţe ceva şi nu-mi spuseseră de fapt nimic. Omul acesta avea măcar o *inimă,* care, deşi nu era *îndreptată spre Tine^,* nu era totuşi nici lipsită de prudenţă cu privire la sine însăşi. Nu era nici un neştiutor al neştiinţei sale[52], şi nu a voit ca, dis-cutînd într-un mod nesistematic, să fie încolţit în aceste probleme, de unde n-ar mai fi avut nici un fel de ieşire şi nici vreo întoarcere lipsită de dificultate; un lucru pentru care el mi-a plăcut şi mai mult. Căci modestia unui suflet care se mărturiseşte este mai frumoasă decît acele lucruri pe care eu doream să le cunosc; or, eu îl găseam pe acesta exact aşa în toate privinţele şi în toate chestiunile mai grele şi mai subtile.
13. Aşadar, după ce am renunţat la orice efort prin care intenţionam să pătrund în literatura maniheilor, pierzîndu-mi şi mai mult încrederea în ceilalţi învăţaţi ai lor, deoarece, în centrul multor probleme care mă frămîntau atît de mult, a apărut cel menţionat mai sus, am început să-mi duc viaţa alături de el, în vederea unui studiu de care el însuşi era înflăcărat, cel referitor la litere; litere pe care eu le predam deja pe atunci adolescenţilor din Cartagina, în calitate de retor; şi am început să şi citesc împreună cu el fie cele pe care el le dorea, după ce le audiase, fie cele pe care eu însumi le consideram potrivite unui atît de mare talent ca al lui. Dar toate

încercările mele, prin care mă decisesem să fac progrese în cadrul acestei secte, după ce l-am cunoscut pe omul acela, m-au dezgustat pînă la urmă, însă nu într-o aşa de mare măsură încît să mă rup definitiv de manihei, ci, negăsind ceva mai bun decît nenorocirea aceea în care mă prăvălisem, hotărîsem să fiu pentru moment mulţumit, pînă cînd mi-ar fi strălucit la orizont ceva care mi s-ar fi părut probabil mai potrivit să fie ales.
în felul acesta, interesul meu pentru faimosul Faus-tus, care pentru mulţi se ivise pe lume ca o capcană a morţii, o capcană în care mă prinsesem şi eu, începuse deja să pălească, fără ca el să vrea şi să-şi dea seama. Căci mîinile Tale, o, Dumnezeule al meu, în taina providenţei Tale, nu părăseau sufletul meu, şi ceva din sîn-gele inimii mamei mele şi lacrimile ei de zile şi nopţi Ţi se aduceau Ţie jertfă pentru mine. Iar Tu ai conlucrat cu mine în chipuri minunate şi tainice; Tu ai făcut lucrul acela, o, Dumnezeule al meu; *deoarece paşii omului vor fi îndreptaţi de Domnul şi omul va voi calea LuP[3];* ori ce ispaşă a mîntuirii mai poate exista în afară de mîna Ta care le reînnoieşte pe toate cele pe care Tu le-ai făcut?

CAPITOLUL VIII

Mama a plecat la cele obişnuite, iar eu la Roma

14. Aşadar, ai mers împreună cu mine, ca să mă determini să călătoresc la Roma şi să predau acolo mai degrabă ceea ce predam la Cartagina. Şi nu voi omite să-ţi mărturisesc din care anume moment m-ai convins, fiindcă şi în aceste privinţe retragerea din înălţimea Ta şi milostivirea Ta imediată faţă de noi trebuie să fie întipărită în minte şi spusă cu glas tare. De aceea nu m-am decis să-mi continuu drumul la Roma, fiindcă acolo mi se promiteau cîştiguri mai mari şi o mai mare consideraţie de către prieteni, care mă îndemnau să fac acest lucru cu toate că şi acestea îmi stăpîneau pe atunci sufletul; motivul cel mai important la vremea aceea, şi probabil singurul, era că auzisem că acolo tinerii studiază mai în linişte şi că, printr-o constringere mai bine întocmită a învăţării, ei sînt mai bine struniţi, ca nu cumva, în şcoala aceluia pe care nu-l au ca profesor, ei să se năpustească peste tot şi cu neruşinare; ba chiar să nu fie acceptaţi în locul acela decît dacă profesorul le va fi îngăduit54.
Cu totul invers se prezentau lucrurile la Cartagina: aici obrăznicia şcolarilor era îngrozitoare şi fără măsură. Ei se năpusteau peste tot fără nici un fel de neruşinare, şi cu mutrele lor turbate stricau ordinea pe care fiecare profesor o stabilea elevilor, pentru a le fi de folos tot lor; aici ei puneau la cale multe ticăloşii de o îngrozitoare obrăznicie, pe care, dacă obişnuinţa nu le-ar ocroti, ar trebui să fie pedepsite de legi, arătînd că aceştia sînt cu atît mai nenorociţi, cu cît făptuiesc ceea ce prin legea Ta cea veşnică niciodată nu li se va îngădui; dar ei socotesc că săvîrşesc toate acestea fără să sufere vreo pedeapsă ca şi cum li s-ar îngădui, cînd, în realitate, ei sînt pedepsiţi prin însăşi orbirea lor, din cauza căreia comit asemenea fapte şi urmează să suporte lucruri incomparabil mai rele decît cele pe care le fac. Aşadar, pe cînd eu însumi studiam, n-am dorit ca asemenea moravuri să devină ale mele, dar, pe cînd predam, eram con-strîns să le suport pe cele ale altora; şi de aceea îmi doream să merg acolo unde toţi cei care fuseseră deja îmi aduceau dovezi că asemenea lucruri nu se întîmplă. Dar Tu, o, Speranţa mea şi *partea mea Inpămintul celor vii[5]5,* ca să schimb cu adevărat locul de pe pămînt cu preţul salvării sufletului meu, atît la Cartagina, cît şi la Roma, Tu mă înţepai cu ghimpi ca să mă smulg de acolo, mă îndemnai să mă apropii şi-mi puneai în faţă tot felul de momeli, prin care să fiu atras — indivizi care iubeau viaţa cea muritoare într-un loc, cei care săvîr-şeau sminteli într-altul, cei care promiteau cele deşarte; şi, *pentru a-mi îndrepta paşii mei^,* Tu Te foloseai într-ascuns şi de sminteala lor şi de sminteala mea. Căci şi cei care tulburau liniştea mea erau orbiţi de o îngrozitoare turbare, iar cei care mă îndemnau la altceva aveau gîndul numai la cele pămînteşti; iar eu, fiindcă detestam aici adevărata nefericire, rîvneam la fericirea cea neadevărată.
15. Dar din ce motiv urma să plec eu de aici şi să ajung acolo, numai Tu ştiai, o, Dumnezeule, dar nu-mi arătai nici mie şi nici mamei mele care, văzîndu-mă ple-cînd, m-a plîns cumplit şi s-a ţinut după mine pînă la malul mării. Dar am înşelat-o, vai, atît de amarnic, pe cînd ea mă îmbrăţişa strins, pentru ca ori să mă aducă înapoi, ori să meargă împreună cu mine; iar eu am minţit-o că nu plec, ci că doresc să-mi însoţesc prietenul pînă ce el va putea să navigheze pe un vînt favorabil. Am minţit-o, aşadar, pe mama şi în felul acesta am ieşit de sub privirile ei. însă Tu mi-ai iertat cu milă şi lucrul acesta, salvîndu-mă de apele mării, pe mine cel plin de murdării respingătoare, pentru ca, pînă la apa harului Tău, în care urma să fiu spălat, rîurile de lacrimi din ochii mamei mele, prin care ea uda pămîntul sub privirea Ta în fiecare zi, să mă fi curăţat. Şi totuşi, în timp ce refuza să se întoarcă fără mine, cu greu am convins-o să rămînă în acea noapte în locul cel mai apropiat de corabia noastră, un loc închinat

amintirii Fericitului Ciprian[57]. Dar eu am plecat într-ascuns chiar în acea noapte, şi ea a rămas rugîndu-se şi plîngînd. Şi ce anume cerea ea de la Tine, o, Dumnezeule al meu, prin atî-tea lacrimi vărsate, dacă nu ca Tu să nu mă laşi să navighez? Dar Tu, cugetînd adînc şi ascultînd doar latura esenţială a dorinţei ei, nu Ţi-ai plecat urechea la ceea ce cerea ea atunci, ci ai vrut să aduci în fiinţa mea ceea ce ea îţi cerea mereu.
Vîntul a suflat deci favorabil nouă, ne-a umflat pîn-zele corăbiei şi a tras ţărmul de sub privirile noastre, într-o dimineaţă în care ea, nebună de durere şi de tîn-guiri, umplea cu geamătul ei urechile Tale, care nu ţineau seama de asemenea lucruri, fiindcă Tu mă smulgeai dorinţelor mele pătimaşe, pentru a o sfîrşi o dată cu acestea, iar dorinţa ei cea trupească o pedepseai cu biciul drept al durerilor. Căci ea, după obiceiul bine cunoscut al mamelor, dorea ca eu să fiu în permanenţă
lîngă ea; dar nu ştia cîte bucurii aveai să-i aduci Tu, tocmai datorită absenţei mele. Nu ştia, şi de aceea plîn-gea şi se jeluia, şi prin chinurile acelea se arătau în-tr-însa rămăşiţele Evei, căutînd să obţină prin geamăt ceea ce născuse cu geamăt. Şi totuşi, după acuzaţiile aduse înşelăciunii şi cruzimii mele, întorcîndu-se iarăşi la obiceiul de a se ruga Ţie pentru mine, s-a dus la cele obişnuite ale sale, iar eu am plecat la Roma.

CAPITOLUL IX

în timp ce se afla departe, ea se ruga pentru mine

16. Şi iată că acolo pune stăpînire pe mine nenorocirea unei boli trupeşti, şi mă *îndreptam deja spre lumea cealaltă^,* ducînd cu mine toate relele pe care le făcusem atît împotriva Ta, cît şi împotriva mea ori împotriva altora, rele multe şi grave, pe deasupra păcatului originar, *prin care toţi murim întru Adam*[59]. Căci nu-mi dăduseşi *ceva întru Hristos*[60], şi nici Acesta nu anulase vrăjmăşiile prin crucea Sa, vrăjmăşii pe care mi le atrăsesem de la Tine, din cauza păcatelor mele; căci în ce fel le-ar fi putut El anula prin crucea unei închipuiri, pe care eu o crezusem în legătură cu El? Drept care, pe cît de neadevărată mi se părea moartea trupului Său, tot pe atît de adevărată mi se părea moartea sufletului meu; şi pe cît de adevărată era moartea trupului Său, tot pe atît de neadevărată era viaţa sufletului meu, care nu credea în aceasta. Şi, din cauza frigurilor care mi se agravau, simţeam cum deja mă duceam la vale şi piereamei. Şi, de fapt, unde aş fi mers eu, dacă aş fi plecat atunci de aici, dacă nu *în foc şi în chinurile cele cuvenite păcatelor melesz,* întru adevărul rînduielilor Tale? Iar ea, mama mea, nu ştia lucrul acesta şi totuşi se ruga pentru mine, deşi se afla departe, însă Tu, Care eşti prezent peste tot, o auzeai pe ea acolo unde se afla, şi Te milostiveai de mine acolo unde mă
aflam, ca să-mi pot recăpăta sănătatea trupului, pînă atunci nesănătos din cauza inimii mele nelegiuite. Căci, aflîndu-mă într-o aşa de mare primejdie, nici nu doream botezul Tău, şi aş fi fost mai bun pentru el pe cînd eram copil, cînd l-am cerut stăruitor prin evlavia mamei, aşa cum deja am amintit şi am mărturisit^. Dar eu crescusem în ticăloşia mea şi-mi băteam joc ca un nebun de sfaturile medicinei Tale, Tu, Care în două rîn-duri nu m-ai lăsat să mor astfel[64]: o rană de care, dacă ar fi fost lovită inima mamei, nu s-ar mai fi vindecat niciodată. Fiindcă nu am destule cuvinte ca să pot exprima cît suflet a pus ea pentru mine şi cum mă năştea ea duhovniceşte cu o grijă încă şi mai mare decît mă născuse trupeşte.
17. Drept care eu, unul, nu văd cum s-ar fi însănătoşit, dacă o astfel de moarte a mea ar fi străpuns partea cea mai adîncă a iubirii ei. Şi către cine erau îndreptate atît de fierbinţile sale rugi, atît de dese şi atît de îndelungate, dacă nu către Tine? Dar oare Tu, o, *Dumnezeule al Milelor®*[5], ai fi dispreţuit Tu *inima zdrobită şi smerită*[66] a unei văduve curate şi cumpătate, care făcea continuu milostenii, care se supunea şi slujea sfinţilor Tăi, care nu lăsa să treacă nici măcar o singură zi fără să-şi aducă prinosul la altarul Tău, de două ori pe zi, dimineaţa şi seara; care venea fără întrerupere la Biserica Ta, nu pentru poveşti deşarte ori fleacuri băbeşti, ci ca să Te audă pe Tine în Scripturile Tale, iar Tu să o asculţi pe ea în rugăciunile ei?
Oare ai fi putut Tu s-o lipseşti de ajutorul Tău şi să nu ţii seama de lacrimile ei, prin care nu cerea de la Tine aur sau argint, şi nici vreun alt bun schimbător sau trecător, ci mîntuirea sufletească a fiului său, Tu, prin al Cărui dar era ea în acest fel; ai fi putut Tu oare să o lipseşti pe ea de ajutorul Tău? O, Doamne, nicidecum, ci, dimpotrivă, Tu erai mereu alături de ea, o ascultai şi făceai totul după rinduiala pe care Tu o stabiliseşi din vecie că trebuie să se facă. Departe de mine gîndul că Tu ai fi putut s-o amăgeşti cu acele arătări şi răspunsuri ale Tale, de care eu deja am pomenit, şi cele de care nu am pomenit încă, cele pe care ea le păstra în inima ei plină de credinţă şi pe care, rugîndu-se neîncetat, Ţi le înfăţişa ca pe nişte însemne[67] ale mîinii Tale. Căci Tu eşti Cel Care binevoieşti, *întrucît mila Ta este în veac*[68], să fii dator chiar şi acelora cărora le ierţi toate datoriile.

CAPITOLUL X

La Roma m-am alăturat falşilor sfinţi

18. Aşadar, m-am vindecat de acea boală şi *Tu ai făcut sănătos pe fiul roabei Tale*[6]^, pentru moment atunci doar

cu trupul, ca să fie în viaţă cel căruia urma să-i dai ulterior o sănătate[70] mai bună şi mai sigură. Şi aveam la Roma, şi pe atunci, legături cu nişte falşi sfinţi şi cu unii care erau gata în orice moment să înşele. Căci ei nu se numărau numai printre auditorii acestora, din rîndul cărora era chiar şi acesta în casa căruia eu mă îmbolnăvisem şi unde mai apoi începusem să mă întremez[71], ci printre ei se aflau chiar şi aceia pe care oamenii îi numesc *aleşi* Fiindcă, pînă atunci, mi se părea că nu noi sîntem cei care păcătuim, ci că în noi păcătuieşte nu ştiu ce altă natură, şi trufia mea se desfăta la gîndul că eu, personal, sînt în afara păcatului; iar cînd se întîmpla să fi făcut vreun rău, nu mărturiseam că eu îl făcusem, pentru ca Tu să dai sănătate trupului meu, *deoarece eu greşisem Ţie*[72], ci îmi plăcea să-mi găsesc scuze şi să dau vina pe nu ştiu ce altceva care era cu mine, dar eu nu aveam nici o legătură cu el. în realitate însă, toate acestea eram eu, şi necredinţa mea era aceea care mă întorsese astfel împotriva mea, iar lucrul acesta constituia un păcat destul de greu de tămăduit, datorită căruiam consideram că nu eu sînt păcătosul; şi era îngrozitoare nedreptatea mea faţă de Tine, Dumnezeule Cel Atotputernic, întrucît preferam ca Tu să fii învins în mine pentru pierzania mea, decît ca eu să fiu învins de Tine, pentru mîntuirea mea.
Aşadar, încă nu *puseseşi strajă gurii mele şi uşă de îngrădire împrejurul buzelor mele, ca să nu abaţi inima mea spre cuvinte de vicleşug, ca să-mi dezvinovăţesc păcatele; iar cu oamenii care lucrează fărădelegea să nu mă însoţesc*[73]; şi de aceea mă *însoţisem pînă atunci cu aleşii* lor[74]; însă, pierzîndu-mi totuşi speranţa că aş putea să trag vreun profit din această învăţătură, mă decisesem să mă declar mulţumit chiar şi în cadrul ei, în situaţia în care n-aş fi găsit ceva mai bun; era o doctrină de care mă ţineam totuşi agăţat, dar deja într-un mod mai reticent şi mai nepăsător.
19. Căci mă bătuse gîndul să cred că mai înţelepţi decît aceştia fuseseră filozofii de odinioară, pe care oamenii îi numesc Academici[75], pentru că ei consideraseră că trebuie să ne îndoim de toate, şi stabiliseră că omul nu este în stare să priceapă ceva din adevăr. Lucru care şi mie, pe cînd încă nu înţelesesem direcţia gîndirii lor, mi se păruse limpede, adică aşa cum erau toate considerate în general.
Şi nu m-am dat înapq,i să-i slăbesc acelui om, care mă găzduise, încrederea prea mare, pe care am simţit că o are în legătură cu acele lucruri lipsite de miez, de care sînt pline cărţile maniheilor. Totuşi, mă foloseam de prietenia lor într-un mod şi mai apropiat decît de a celorlalţi oameni, care încă nu aparţinuseră ereziei aceleia. Căci nu o mai apăram cu însufleţirea mea de altădată; însă prietenia lor apropiată — dat fiind că pe foarte mulţi dintre aceştia Roma îi ţinea într-ascuns — mă determina să nu-mi mai dau silinţa să caut a afla şi altceva, mai ales într-un moment în care pierdusem speranţa că se poate afla adevărul în Biserica Ta, o, Doamne *al cerului şi al pămîntuluF^,* Tu, Care eşti Creatorul tuturor celor văzute şi nevăzute, un adevăr de la care ei mă îndepărtaseră[79]. Foarte urît din partea mea şi de-a dreptul ruşinos mi se părea faptul de a crede că Tu ai înfăţişarea unui corp omenesc şi că poţi să fii conturat cu contururile corporale ale membrelor noastre. Şi, atunci cînd voiam să cuget despre Dumnezeul meu, nu eram în stare să-mi imaginez decît mase uriaşe de corpuri, întrucît nici nu mi se părea că există ceva care să nu fie aşa8<> această foarte mare pricină şi, probabil, singura aparţinea în mod inevitabil erorilor mele.
20. Fiindcă de aici credeam eu că decurge şi o anumită substanţă a răului, de acelaşi gen, care este uriaşă, sumbră şi hidoasă, fie densă şi grosolană, pe care ei o numeau pămînt, fie subţire şi fină, aşa cum este substanţa aerului, pe care ei şi-o imaginau ca pe un spirit perfid ce se tîrăşte pe pămînt. Şi, pentru că orice fel de credinţă mă obliga să cred că Dumnezeul cel Bun nu a putut să creeze nici un fel de natură rea, decisesem să-mi imaginez că există două mase uriaşe, în contradicţie una cu alta, ambele infinite[81], dar cea rea mai îngustă, iar cea bună mai mare: însă tocmai din acest început nesănătos porneau şi mă urmau îndeaproape şi celelalte nelegiuiri. întrucît, ori de cîte ori sufletul meu încerca să se reîntoarcă la *credinţa universală*[82], era azvîrlit înapoi, fiindcă credinţa cea universală nu era aceea care credeam eu că este. Dar încă şi mai evlavios mi s-ar fi părut mie că devin dacă pe Tine, o, Dumnezeule al meu, *Cel Căruia îi sînt acum mărturisite Milele Tale faţă de* mine83, Te-aş fi crezut nemărginit chiar şi în privinţa celorlalte părţi, cu toate că, din acea parte din care Ţi se opunea masa cea uriaşă a răului, eram constrîns să Te recunosc ca finit, Te-aş fi considerat conturat de formele unui trup omenesc în toate părţile Tale.
Dar încă şi mai potrivit mi s-ar fi părut să cred că Tu nu ai creat nici un fel de rău — rău care mie, celui ce nu ştiam, mi se părea că este nu numai o anumită substanţă materială, dar chiar una corporală, deoarece partea raţională a materiei nu ştiam să mi-o imaginez în mintea mea decît ca pe ceva fin[84], care se răspîndeşte totuşi prin spaţiile specifice locului —, decît să cred că de la Tine este natura răului, aşa cum de altfel crezusem că este. Chiar şi pe însuşi Mîntuitorul nostru, Cel Unul-Născut al Tău, îl consideram tot ca pe ceva purces din masa cea mai strălucitoare a infinităţii Tale, fiind coborît pe pămînt în vederea mîntuirii noastre, astfel încît nu puteam să cred altceva despre El, decît ceea ce aş fi putut să-mi imaginez cu deşertăciunea minţii mele[85]. într-un cuvînt, eu socoteam că o astfel de natură nu poate să se nască din Fecioara Măria, decît dacă se amesteca cu trupul; însă nu vedeam cum s-ar fi amestecat cu trupul şi nu s-ar fi pîngărit, fiindcă eu aşa îmi imaginam. Aşa stînd lucrurile, mă temeam să mai cred în Cel întrupat, ca nu cumva să fiu constrîns să cred că El s-a pîngărit din pricina trupului. Acum ştiu că toţi ai Tăi, cei cu sufletul curat, vor ride de mine cu blîndeţe şi cu multă îngăduinţă, cînd vor citi aceste mărturisiri ale mele. Şi totuşi eu aşa eram.

CAPITOLUL XI

Eram atlt de mult atras şi înăbuşit...

21. Apoi, eu nu consideram că pot să fie apărate cele pe care ei le criticau în Scripturile Tale, însă uneori doream din tot sufletul să discut cu cineva despre asta, cu cineva care ar fi fost un foarte bun cunoscător al acestor scrieri, problemă cu problemă, şi să-mi dau seama cam ce ar putea el crede despre toate astea. Fiindcă, iată, chiar şi la Cartagina începuseră să mă pună pe gînduri cuvîntările unui anume Elpidius86, care vorbea despre toate într-un mod direct şi conferenţia împotriva aceloraşi manihei, scoţînd în relief astfel de idei despre Scripturi, idei cărora cu greu ar fi putut cineva să le ţină piept. Iar răspunsul acestora, răspuns pe care ei, într-adevăr, cu greu îl mărturiseau pe faţă, dar nouă ni-l spuneau mai în ascuns, mie mi se părea caduc, atunci cînd afirmau că Scrierile Noului Testament fuseseră falsificate de nu ştiu cine, de unii care voiseră chiar să introducă în credinţa creştină legea iudeilor, dar ei nu ne arătau cîtuşi de puţin aşa-zisele exemplare neco-rupte87. Dar pe mine, care eram deosebit de atras de această problemă şi într-un anumit fel sufocat, pe mine, cel care nu mă gîndeam decît la cele trupeşti, mă apăsau acele uriaşe mase, sub greutatea cărora, gîfî-ind, nu mai puteam să respir văzduhul limpede şi curat al adevărului Tău.

CAPITOLUL XII

începusem să predau la Roma, cu toată hărnicia, arta oratorică

22. Aşadar, începusem să mă preocup cu toată silinţa de lucrul pentru care venisem aici, la Roma, adică să predau arta oratorică, şi mai întîi să adun la un loc, la mine acasă, pe cîţiva, cărora urma să le predau şi prin care aş fi început să mă fac cunoscut; şi iată, aflu că şi la Roma se întîmplă nişte lucruri pe care nu le suportam în Africa. Mi se dovedise, într-adevăr, că aici nu aveau loc acele mici incorectitudini săvîrşite de nişte tineri lipsiţi de caracter. Dar, pe neaşteptate, mi se spunea că numeroşi tineri, ca să nu-i plătească profesorului taxa şcolară, se coalizează şi se duc la un alt profesor — adică un fel de înşelători ai bunei credinţe, pentru care corectitudinea nu are, practic, nici un preţ în faţa iubirii de bani. Ah! Cit de mult îi ura pe aceştia inima mea, deşi *nu cu o ură definitivă*[88]. Aceasta, probabil, pentru că uram mai degrabă ceea ce urma să sufăr eu din partea lor, decît faptele nepermise pe care ei le săvîrşeau împotriva cuiva.
De bună seamă că astfel de lucruri sînt totuşi pline de ruşine, iar cei care le săvîrşesc *păcătuiesc îndepăr-tîndu-se de Tine*[83], iubind batjocurile trecătoare ale vremurilor şi cîştigul întinat; cîştig care, atunci cînd este însuşit, pîngăreşte mîna Ta; şi, îmbrăţişînd lumea care se află în permanentă goană, Te dispreţuiesc pe Tine, Cel Care rămîi în veci, Care dăruieşti şi chemi din nou la Tine şi ierţi sufletul omenesc cel păcătos ori de cîte ori se întoarce la Tine. Pe aceşti indivizi decăzuţi şi diformi la suflet îi urăsc şi acum, cu toate că, spre a-i îndrepta, trebuia să-i iubesc în aşa fel încît ei să prefere în locul banilor ştiinţa însăşi pe care o învăţau, iar în locul ei să Te prefere pe Tine, Dumnezeule, pe Tine, Care eşti adevărul şi belşugul binelui neclintit şi pacea cea mai curată. însă pe atunci nu voiam să-i suport pe cei răi, mai mult pentru confortul meu personal, datorită faptului că doream ca ei să devină buni pentru Tine[90].

CAPITOLUL XIII

Am sosit la Mediolanum, la episcopul Ambrozie

23. Aşadar, după ce a fost trimisă o scrisoare de la Mediolanum[91] la Roma, la prefectul oraşului, ca să i se trimită acestei cetăţi un profesor de retorică, unul căruia avea să i se asigure chiar şi transportul public, eu însumi am intervenit chiar printre aceia care se lăsau îmbătaţi de deşertăciunile maniheilor, cei din cauza cărora plecam spre a mă lipsi pentru totdeauna de ei — dar despre lucrul acesta nu ştiau nici unii, nici alţii —, am intervenit deci ca Symmachus[92], prefectul de atunci al Romei, după ce îi va fi fost prezentată o cuvîntare de-a mea, să mă trimită pe mine.
Astfel am venit la Mediolanum, la episcopul Ambrozie[93], considerat a fi printre cei mai buni ierarhi de pe întreg pămîntul, un bun slujitor al Tău, ale cărui strălucite predici ofereau pe atunci cu sîrg poporului Tău *grăsimea hranei Tale*[94], şi *veselia uleiului,* şi *beţia cumpătată a vinului*[95]. Dar la el eram dus de către Tine fără să ştiu, pentru ca prin el să fiu adus la Tine, ştiind. Acel *om al lui Dumnezeu*[96] m-a primit părinteşte şi, ca un adevărat episcop[97], a dat o bogată semnificaţie îndelungatei mele călătorii.
Şi, într-adevăr, am început să-l iubesc, la început nu ca pe un învăţător al adevărului, deoarece pierdusem cu totul speranţa în Biserica Ta, ci ca pe un om binevoitor faţă de mine. Şi-l ascultam cu rîvnă cînd vorbea în faţa poporului, nu cu atenţia cu care îi eram dator, ci ca unul care cercetează dacă elocinţa îi era pe măsura faimei sale, sau dacă aceasta curgea mai frumos sau mai puţin frumos decît i se dusese vestea. Şi, cu toate că-l ascultam cu încordare, eram copleşit doar de vorbele lui, şi nu-mi trezeau interesul ideile exprimate, ba chiar le dispreţuiam, dar eram desfătat de dulceaţa predicii sale, care, deşi mai erudită, era totuşi mai puţin vioaie şi mîngîietoare decît aceea a lui Faustus, ca mod de expunere. în privinţa problemelor de fond însă, nu se mai putea stabili nici un fel de comparaţie. Căci, în timp ce acela bătea cîmpii prin tot felul de viclenii ma-niheice, acesta te conducea la mîntuire în modul cel mai sănătos cu putinţă. Dar, după cum *departe este mîntuirea de cei păcătoşi*[9]®, tot aşa era şi de mine pe atunci; şi totuşi, mă apropiam de ea puţin cîte puţin, dar încă nu-mi dădeam seama.

CAPITOLUL XIV

între atltea şi atitea, bătut fiind de valuri

24. Căci, deşi nu mă străduiam îndeajuns să-mi însuşesc ceea ce spunea, ci mai cu osebire să iau aminte la felul cum spunea (deoarece unui om ca mine, care pierduse deja speranţa că maî poate găsi calea spre Tine, nu-i mai rămăsese decît o preocupare lipsită de conţinut), îmi veneau în minte în acelaşi timp cu vorbele sale, pe care le preţuiam în mod deosebit, şi lucrurile pe care nu le luam în seamă. Lucruri pe care, de fapt, nici nu puteam să le înlătur; şi astfel, în timp ce-mi deschideam sufletul spre a-mi da seama cît de meşteşugit vorbea, îmi pătrundea în acelaşi timp în suflet şi cît de adevărat vorbea, şi toate acestea, de bună seamă, treptat". Fiindcă, întîi de toate, a început să-mi apară clar că cele pe care el le predica puteau să fie apărate, iar credinţa universală, în favoarea căreia eu considerasem că nu se mai poate afirma nimic contrar maniheilor, care o atacaseră, constatam deja că poate să fie apărată fără nici un fel de dificultate, în mod deosebit după ce am ascultat şi un punct de vedere şi pe celălalt, şi mai ales după ce îmi fuseseră lămurite unele pasaje obscure din vechile Scripturi, pe care, dacă le-aş fi acceptat *ad litteram, ele m-arfi ucis*[100]. Aşadar, după expunerea plină de inteligenţă a celor mai multe pasaje din cărţile acelea, eu începusem să-mi dezaprob disperărea, cel puţin pe aceea datorită căreia credeam că *Legea* şi *Profeţii* nu pot să reziste în faţa celor care-i batjocoreau şi-i luau în rîs. Totuşi, nu eram convins că ar trebui să fie păstrată calea credinţei universale nici aşa, deoarece şi ea însăşi putea să-şi aibă învăţaţii şi apologeţii ei, care ar fi putut să respingă cu argumente destule şi într-un mod temeinic toate obiecţiile aduse; şi, tot din acelaşi motiv, socoteam că nu trebuie condamnat ceea ce se afla în mintea mea, deoarece părţile apărării celor două tabere aflate în conflict dispuneau de forţe egale; fiindcă, în cazul în care lucrurile stăteau în acest fel, credinţa universală[101] nu mi se părea învinsă, chiar dacă ea nu mi se părea încă biruitoare.

25. într-adevăr, atunci mi-am încordat atenţia cu toată puterea, gîndindu-mă cum se putea, în vreun fel, prin anumite argumente sigure, să dovedesc falsitatea maniheilor; însă, chiar dacă aş fi putut să ajung la ideea unei substanţe spirituale, toate acele maşinaţii ar fi fost imediat distruse şi aruncate din sufletul meu; dar nu eram în stare.

Şi totuşi, examinîndu-le şi comparindu-le mereu şi mereu pe toate, îmi dădeam seama că, în legătură cu materialitatea însăşi a acestei lumi şi cu întreaga creaţie, foarte mulţi filozofi sesizaseră lucruri cu mult mai apropiate de adevăr. în consecinţă, după obiceiul academicilor[102], după cum se spune despre ei, îndoindu-mă de toate şi şovăind în toate privinţele, am hotărît că trebuie să-i părăsesc într-adevăr pe manihei, considerînd că în acest răstimp al îndoielii mele nu mai este cazul să rămîn în secta aceea, mai presus de care eu deja îi puneam pe cei mai mulţi filozofi; filozofi cărora, totuşi, eu refuzam să le încredinţez lecuirea slăbiciunii sufletului meu, fiindcă ei nu se aflau sub semnul binefăcător al numelui lui Hristos. Am hotărît, aşadar, să fiu cîtva timp catehumen în Biserica Universală[103], încredinţată mie de părinţi, pînă cînd avea să mă lumineze ceva cu adevărat sigur, ceva spre care puteam să-mi îndrept paşii.

CARTEA A ŞASEA

CAPITOLUL I

Pierdusem speranţa de a mai găsi vreodată adevărul

1. O, Tu, *nădejdea mea din tinereţile mele*[1], unde îmi erai Tu atunci, şi în ce loc Te retrăseseşi? Oare nu Tu mă creaseşi şi mă făcuseşi să mă deosebesc de patrupede şi de zburătoarele văzduhului? Tu mă creaseşi mai înţelept decît ele, *dar eu umblam prin întuneric*[2] şi pe teren alunecos, şi mă străduiam să Te aflu în afara mea, şi nu Te găseam *pe Tine, Dumnezeul inimii mele*[3]*;* şi ajunsesem pînă în *adîncul mării,* nu mai aveam nici o credinţă şi-mi pierdusem speranţa de a mai găsi vreodată adevărul[4]. Cam pe atunci venise la mine mama, ea, cea tare întru credinţă, care mă urmase pe uscat şi pe mare, şi în toate primejdiile, sigură pe sine în privinţa Ta. Căci, pînă şi în timpul călătoriilor pe mare atît de primejdioase, ea era aceea care îi încuraja pe navigatorii adîncului, care, de regulă, îi încurajează ei pe călătorii începători, cînd îşi pierd cumpătul; şi le prevedea atingerea scopului lor cu bine, fiindcă Tu i-o prevăzu-seşi ei printr-un vis.

Şi, într-adevăr, m-a găsit într-o mare primejdie, din cauza disperării mele de a nu mai putea căuta şi afla adevărul. Cu toate acestea însă, după ce i-am dovedit că nu mai sînt maniheu, dar că nici credincios creştin nu sînt, n-a sărit în sus de bucurie ca şi cum ar fi auzit ceva neaşteptat, deoarece ea căpătase deja certitudinea în privinţa nefericirii mele şi mă plîngea ca pe un mort; dar mă plîngea pentru a mă readuce la viaţă şi pe targa gîndirii mele ea mă oferea Ţie, pentru ca Tu să-i poţi spune fiului văduvei: *tinere, ţie îţi zic, ridică-te*[5]*;* şi el să revină la viaţă, să înceapă să vorbească, iar Tu să-l redai mamei sale. Aşadar, inima ei n-a tresăltat de nici o bucurie neaşteptată, după ce a auzit că devenisem într-o foarte mare măsură ceea ce ea îţi cerea Ţie plîngînd să devin; că încă nu dobîndisem adevărul, dar că mă smulsesem deja din mirajul înşelătoriei. Ci, dimpotrivă, tocmai fiindcă era sigură că Tu îi vei dărui şi ceea ce mai rămăsese, Tu, Cel Care făgăduiseşi totul, mi-a răspuns, într-o perfectă stare de linişte şi cu inima plină de încredere, că are credinţa întru Hristos că, înainte ca ea să părăsească această viaţă, mă va vedea aparţinînd credinţei universale.

Şi, într-adevăr, aşa s-a întîmplat; de aceea ea Ţie, Izvor al Milelor, îţi adresa rugăciuni şi lacrimi tot mai dese, pentru ca Tu să-Ţi grăbeşti ajutorul şi să *aduci lumină în bezna ochilor mei*[6] şi cu şi mai multă rîvnă alerga la

biserică, se agăţa de vorbele lui Ambrozie şi poposea *lafîntîna apei care ţîşneşte spre viaţa cea eternă*[7]. însă pe bărbatul acela ea îl iubea *ca pe un înger al lui Dumnezeu*[8], fiindcă îşi dăduse seama că datorită lui fusesem condus între timp la acea mîntuitoare şovăire, graţie căreia aveam să trec de la boală la sănătate; că, intervenind o primejdie ceva mai serioasă, ca printr-o febră acută, pe care medicii o numesc stare critică, eu mă voi reîntoarce la calea cea bună; aşa presupunea ea plină de siguranţă.

CAPITOLUL II

Mama la pomenirea sfinţilor

2. Aşadar, după ce a adus pentru pomenirea sfinţilor fiertură, pîine şi vin curat, aşa cum obişnuia să facă în Africa, şi a fost oprită de portar; cînd a aflat că episcopul interzisese lucrul acesta, cu atîta evlavie şi supunere a îmbrăţişat porunca, încît eu însumi m-am mirat cît de uşor devenise ea mai degrabă o acuzatoare a propriului său obicei, decît o judecătoare a acelei interdicţii. Căci beţia nu punea stăpînire pe sufletul ei, şi dragostea de vin nu o determina la ura adevărului, aşa cum îi determină pe cei mai mulţi bărbaţi şi pe cele mai multe femei, care, la auzul unui cîntec de cumpătare, fiind îmbătaţi de vreo băutură ameţitoare, simt dezgust ca în faţa unui pahar cu apă. Ci ea, după ce adusese un coş cu mîncăruri de sărbătoare, pentru a fi mai întîi gustate şi apoi împărţite, nu-şi turna mai mult de un păhărel de vin, potrivit după gustul său destul de cumpătat, ca să facă gestul de cinstire. Şi dacă erau numeroase mormintele răposaţilor, care socotea ea că trebuie cinstite în felul acesta, ducea de jur-împrejur acelaşi unic pahar, pe care-l aşeza peste tot: pentru ca — nu numai diluat cu apă din belşug, dar chiar şi foarte călduţ — ea să-l împartă cu toţi cei prezenţi prin înghiţituri mici, deoarece ea căuta acolo evlavia, şi nu plăcerea.
Aşadar, în momentul în care a aflat că dispoziţia venise din partea ilustrului predicator şi a marelui slujitor al evlaviei, pentru ca astfel de lucruri s,ă nu se mai întîmple nici chiar din partea acelora care le practicau într-un mod cuviincios[9], ca nu cumva să se dea celor beţivi vreo ocazie de a se ghiftui cu lăcomie; şi fiindcă astfel de practici erau foarte asemănătoare acelor ceremonii numite *parentalia*[10], specifice practicilor religioase ale neamurilor păgîne, ea s-a abţinut de la ele cu deosebită plăcere, şi în locul unui coş plin cu roade ale pămîntului se deprinsese să aducă la mormintele martirilor inima ei plină de ofrande mult mai curate, pentru ca celor lipsiţi să le dea ceea ce putea ea şi, în felul acesta, să celebreze în acel moment comuniunea cu trupul Domnului, pentru imitarea patimilor căruia s-au jertfit şi au fost încununaţi martirii.
Şi totuşi, o, Doamne, Dumnezeule al meu, mi se pare că mama mea n-ar fi renunţat cu uşurinţă la acest obicei, care, probabil, ar fi trebuit să fie scos din uz — şi Tu ştii că aşa este, deoarece părerea mea referitoare la acest lucru se află sub privirile Tale — dacă ar fi fost oprită de un altul, pe care nu l-ar fi preţuit ca pe Ambrozie, om pe care ea îl venera enorm fiindcă mă salvase; căci şi el o preţuia pentru purtarea ei plină de evlavie, fiindcă mergea neîncetat la biserică şi era *atît de fierbinte cu sufletul*[11], întru săvîrşirea faptelor bune; astfel încît Ambrozie, ori de cîte ori vedea că sunt de faţă la predica lui, izbucnea în tot felul de felicitări pentru faptul de a-mi fi fost dat să am o asemenea mamă; dar el nu ştia ce fel de fiu avea ea, adică pe mine, care mă îndoiam de toate cele şi care consideram că putinţa de a afla *calea vieţii*[12] este de cea mai mică importanţă.

CAPITOLUL III

îl *ascultam pe Ambrozie în fiecare duminică*

3. Dar dacă începusem să gem, rugîndu-mă ca Tu să-mi vii în ajutor, atenţia mea era încordată spre a afla, şi era plină de nelinişte ca să discute, iar pe Ambrozie însuşi îl consideram un om fericit, după cum îl considera şi lumea, un om ce era caracterizat de însuşiri atît de mari şi minunate; doar că celibatul săuis mi se părea un lucru extrem de chinuitor. Dar ce speranţă purta el în inima lui, ce luptă ducea împotriva ispitelor poziţiei sale înalte, sau ce mîngîiere avea în necazurile lui eu nu aveam cum să ştiu; şi adevăratul său chip, care se afla în inima lui; ce bucurii ascunse, pline de înţelepciune, putea să guste din pîinea Ta, iarăşi nu aveam cum să ştiu şi nici cum să-mi dau seama, dar nici el nu ştia nimic de arşiţele mele şi nici de prăpastia primejdiei mele. Căci n-am putut niciodată să aflu de la el ceea ce voiam, din cauza mulţimilor de indivizi preocupaţi de tot felul de probleme, care mă separau de gura şi urechile lui, oameni plini de slăbiciuni, cărora el le venea fără preget în ajutor. Iar atunci cînd nu se afla împreună cu ei, un răstimp de altfel foarte scurt, el ori îşi refăcea trupul cu alimentele necesare vieţii, ori îşi întărea sufletul prin lectură.
Iar cînd citea, ochii îi erau conduşi de-a lungul paginilor, şi inima căuta să descopere înţelesul celor citite, iar glasul şi limba îi amuţeau. Deseori cînd eram de faţă — căci nu i se interzicea nimănui să intre, şi nu exista nici obiceiul să fie anunţat cînd cineva intra —, l-am privit citind în acest fel, în tăcere, şi niciodată într-un alt mod; iar noi, păstrînd o îndelungată linişte (căci cine ar fi îndrăznit să devină o povară unui om atît de atent?), ne retrăgeam şi ne imaginam, în acel scurt răstimp, pe care îl dobîndea pentru cultivarea minţii sale, scutit de zarva problemelor altora, că nu voia să fie chemat la altceva şi că, probabil, se păzea ca nu cumva, din cauza vreunui ascultător atent şi atras de cele auzite, el să simtă nevoia să-i explice mai în detaliu, în cazul în care autorul pe care îl citea i-ar fi pus vreo problemă mai dificilă, ori să discute despre chestiuni mai complicate şi, fiind obligat să acorde acestei activităţi un anumit timp, să ajungă să citească mai puţine volume decît ar fi voit, cu toate că şi dorinţa de a-şi conserva glasul, care îi răguşea foarte uşor, putea să fie un motiv mult mai plauzibil de a citi în

tăcere. Totuşi, indiferent cu ce intenţie ar fi făcut lucrul acesta, el acţiona pretutindeni numai spre bine.
4. Dar mie, de bună seamă, nu mi se dădea nici o posibilitate de a căuta să aflu ceea ce doream de la oracolul Tău atît de sfînt, din inima lui, decît atunci cînd trebuia să i se aducă la cunoştinţă ceva scurt. însă sufletul meu zbuciumat dorea foarte mult să-l găsească disponibil, ca să i se destăinuie din belşug, dar nu-l afla niciodată în acest fel. Şi, într-adevăr, în fiecare zi de duminică îl ascultam expunînd în mod direct în faţa poporului *cuvîntul adevărului*[1]*, şi din ce în ce mai mult mi se confirma faptul că toate ţesăturile calomniilor şirete împotriva cărţilor divine, pe care le împleteau cu tenacitate acei înşelători ai noştri, puteau să fie lesne anulate[1]^
Dar, cînd am aflat într-adevăr că expresia „omul a fost făcut de Tine după chipul Tău" nu este înţeleasă de fiii Tăi duhovniceşti, pe care Tu i-ai născut din nou prin har din maica Biserică Universală[16], după cum credeau şi gîndeau ei, cum că omul a fost determinat de către Tine prin forma trupului omenesc, eu, cu toate că nu bănuiam nici măcar în mică măsură, ori în chip tăinuit, cum se menţine substanţa spirituală în această formă, totuşi am roşit de bucurie pentru faptul că, timp de atîţia ani, am lătrat nu împotriva credinţei Universale[17], ci împotriva plăsmuirilor cugetelor carnale. într-adevăr, eu fusesem cu atît mai îndrăzneţ şi mai nelegiuit, cu cît cele pe care ar fi trebuit să le învăţ, cercetîndu-le în mod temeinic, le prezentasem aducînd învinuiri. Fiindcă Tu, Preaîndepărtatulei[8] şi Preaapropiatule, Preaascunsule şi Preaevidentulei9, Tu, Care ai membrele atît de mari, încît altele mai mari nu există, şi, de asemenea, atît de mici, încît altele mai mici iarăşi nu există, dar Care eşti întreg în tot locul şi de fapt nu Te afli pe nicăieri, Tu nu eşti în nici un caz această formă corporală; şi totuşi, Tu l-ai făcut *pe om după chipul Tău*[2], şi iată că omul însuşi, din cap pînă la picioare, se află în tot locul[21].

CAPITOLUL IV
Eram şi mai tare distrus de această stare de indecizie
5. Aşadar, întrucît nu ştiam în ce fel putea să fie chipul acesta al Tău, îmi propusesem ca, bătînd la uşă[22], să întreb în ce fel ar trebui să cred şi nu să mă opun, batjocorind, ca şi cum credinţa s-ar fi realizat în felul acesta; ci frămîntarea mea îmi rodea adîncul sufletului cu atît mai amarnic, că nu ştiam ce adevăr să reţin ca adevărat, cu cît mă ruşinam tot mai mult că, înşelat şi decepţionat atîta vreme de promiterea certitudinilor, eu trăncănisem, cu avîntul şi erorile mele puerile, foarte multe lucruri nesigure, ca şi cum ele ar fi fost sigure; fiindcă mi-a devenit mai apoi limpede faptul că ele erau false. Sigur era totuşi că erau nesigure şi că odinioară fuseseră considerate de mine drept sigure, în timp ce eu acuzam, în dispute oarbe, Biserica Ta Universală; şi, cu toate că încă nu mi se dovedise că ea pre-dica adevărul, totuşi nu predica acele lucruri de care eu o acuzam cu asprime. în felul acesta eu eram cu totul încurcat, dar mă îndreptam spre adevăr şi mă bucuram, o, Dumnezeule al meu, că Biserica Ta este una, ea, trupul Unicului Tău Fiu, aceea în care mi se arătase numele lui Hristos, încă de pe cînd eram copil, şi unde nu erau gustate poveştile puerile şi nici loc nu se găsea în învăţătura ei sănătoasă pentru ideea că Tu, Ziditorul tuturor lucrurilor, deşi eşti atît de mare şi atît de întins, ai putea totuşi să fii mărginit într-un punct din spaţiu, că ai putea să fii vîrît în conturul trupurilor omeneşti, determinat în toate privinţele ca şi omul.
6. într-adevăr, mă bucuram chiar şi pentru faptul că Vechile Scripturi, cele ale Legii şi ale Profeţilor[23], nu-mi fuseseră recomandate spre a le citi cu acel ochi cu care mai înainte le văzusem cu totul absurde, cînd îi învinu-iam pe Sfinţii Tăi că le-ar fi considerat şi ei aşa; dar ei nu le consideraseră defel aşa. Şi, ca şi cum ar fi recomandat cu cea mai mare grijă o regulă, îl ascultam cu bucurie pe Ambrozie cum zicea adesea jn predicile lui rostite în faţa poporului: *litera ucide, iar duhul face viu*[24], ori de cîte ori el dezvăluia, într-un mod plin de duh, îndepărtînd vălul mistic, lucrurile care, *ad litteram,* păreau a ne îndemna la sminteală, neafirmînd ceva care m-ar fi ofensat, deşi el spunea lucruri despre care eu nu ştiam pînă atunci dacă sînt sau nu sînt adevărate. Căci îmi stăpîneam sufletul de la orice fel de încuvi-inţare, temîndu-mă de prăpastie; dar de această stare de indecizie mă simţeam şi mai mult distrus. Voiam, aşadar, să capăt o siguranţă cît mai mare cu privire la cele pe care nu le vedeam, ca atunci cînd eram sigur că şapte şi cu trei fac zece. Deoarece nu eram atît de nebun încît să consider că nici măcar acest lucru nu poate să fie înţeles; însă, aşa cum doream lucrul acesta, tot aşa le doream şi pe celelalte: pe de o parte, pe cele corporale, care nu se aflau în faţa simţurilor mele, pe de altă parte, pe cele spirituale, despre care nu ştiam să gîndesc decît trupeşte. Şi aş fi putut să devin sănătos crezînd, pentru ca ascuţişul minţii mele să fie mai curat şi într-un fel mai îndreptat spre Adevărul Tău,
care rămîne în veci şi care nu duce lipsă de nimic. Dar, aşa cum se întîmplă de obicei, cînd cel care a întîlnit un medic rău ajunge să se teamă chiar şi de unul bun, tot aşa era şi starea sănătăţii sufletului meu, care nu se putea îmbunătăţi cu totul decît crezînd. Şi pentru ca ea să nu ajungă cumva să creadă lucruri false, refuza să fie îngrijită, împotrivindu-se mîinilor Tale, Care ai făcut leacurile credinţei şi le-ai risipit peste bolile globului pămîntesc, dîndu-le o atît de mare putere.

CAPITOLUL V

Deja începusem să cred

7. Din *cauza,* aceasta, punîndu-mi-se în faţă învăţătura universală[25], simţeam că în aceasta mi se impunea să cred într-un mod mai cuviincios şi aproape fără nici un fel de înşelăciune, să cred ceea ce nu se demonstra, ori că ceva exista, dar că nu exista cel pentru care exista, ori că nu exista nimic[2^] altceva decît mi se impusese dincolo, la manihei[2^], ca, printr-o îndrăzneaţă promite-re a ştiinţei, să fie mai întîi luată în rîs credinţa, iar mai apoi să se ordone necesitatea de a crede tot felul de lucruri totalmente fabuloase şi extrem de absurde, tocmai pentru că ele nu putuseră să fie demonstrate. Dar apoi, puţin cîte puţin, Tu, Doamne, atingîndu-mă cu mînaTa atît de blîndă şi atît de miloasă, şi refăcînd inima mea, m-ai convins, în timp ce judecam cît de multe lucruri crezusem, cu toate că nu le văzusem[2^] şi nici de faţă nu fusesem cînd ele se făcuseră, aşa cum sînt, de pildă, atîtea cîte s-au petrecut în istoria neamurilor, atît de multe referitoare la locuri şi la cetăţi, atît de multe referitoare la prieteni, şi tot aşa şi cele referitoare la medici; atît de multe referitoare la diferiţi oameni şi diferite locuri, care, dacă n-ar fi crezute, de bună seamă că n-am mai acţiona în nici un fel în viaţa asta; în sfîrşit, cîte lucruri de nezdruncinat reţinusem eu purtat de credinţă, referitoare la părinţii din care mă născusem, pe care n-aş fi avut de unde să le ştiu, decît dacă le-aş fi crezut în baza celor auzite; m-ai convins deci că nu pe aceia care cred în Cărţile Tale[2^], pe care le-ai întocmit cu atîta autoritate la aproape toate popoarele, ci pe aceia care nu cred trebuia să-i învinuiesc şi să nu-i ascult, dacă, din întîmplare, îmi ziceau: „de unde ştii tu că acele cărţi au fost date neamului omenesc de spiritul lui Dumnezeu cel unic adevărat şi preaadevărat?"
Căci însuşi lucrul acesta trebuia să fie crezut cu cea mai mare tărie, deoarece nici o combatere a problemelor calomnioase prin intermediul atîtor şi atîtor idei ale filozofilor aflaţi mereu în conflict unii cu alţii, idei despre care eu citisem, nu a fost în stare să mă determine vreodată să nu cred că Tu nu eşti ceea ce eşti (lucru pe care eu nu-l ştiusem), ori să nu cred că această cîr-muire a celor omeneşti nu stă totuşi în puterea Ta^o.
8. Or, eu tocmai asta credeam cu mai multă tărie uneori, iar alteori, deşi cu mai puţină tărie, aveam totuşi mereu convingerea că Tu exişti şi că Tu ne porţi de grijă, cu toate că nu-mi dădeam seama nici ce trebuie crezut în legătură cu substanţa Ta, nici ce cale ar putea duce la Tine, ori ar putea să readucă la Tine.
Şi, din această cauză, în timp ce ne simţeam neputincioşi să găsim adevărul cu mintea clară, drept care aveam nevoie de autoritatea Sfintelor Scripturi, începusem deja să cred că Tu n-ai fi atribuit cu nici un chip o autoritate atît de mare acelei Scripturi răspîndite deja pe toate pămînturile, dacă nu ai fi voit ca, prin intermediul ei, să fii căutat şi aflat. Căci partea absurdă, care mă izbea de obicei în acele Scripturi, după ce ascultasem o grămadă de lucruri, multe dintre acestea expuse în chip verosimil[31], o raportam la adîncimea celor sfinte, iar autoritatea ei îmi apărea cu atît mai venerabilă, cu atît mai demnă de credinţa preasfîntă, cu cît Scriptura trebuia să le fie tuturor la îndemînă pentru lectură iar demnitatea tainei sale să se păstreze în vederea unei înţelegeri şi mai adînci, oferindu-se tuturor cu vorbele cele mai clare şi cu cel mai smerit mod de a vorbi, şi atrăgînd atenţia celor care nu sînt *uşuratici la ini* pentru ca ea pe toţi să-i primească în sînul atotcuprinzător, şi prin porţile sale înguste săi ducă la Tine pe puţini dintre ei[33], dar cu mult mai mulţi totuşi decît dacă ea nu s-ar distinge printr-o aşa de mare şi de înaltă autoritate, şi dacă n-ar atrage mulţimile la sînul sfintei smerenii.
La astfel de lucruri mă gîndeam eu, şi Tu mă ocroteai; suspinam, şi Tu mă auzeai; eram bătut de valuri, şi Tu mă cîrmuiai; mergeam pe calea cea largă a veacului meu, şi Tu nu mă părăseai.

CAPITOLUL VI

Aflasem că este spre răul meu

9. Aspiram plin de ardoare la onoruri, la cîştiguri şi la tot felul de căsătorii, iar Tu rîdeai. în asemenea pofte nemăsurate înduram greutăţile cele mai amare, iar Tu îmi erai cu atît mai binevoitor, cu cît îmi permiteai mai puţin să mă îndulcesc cu ceea ce nu erai Tu.
Caută înspre inima mea, o, Doamne, Tu, Care ai voit să-mi aduc aminte de lucrul acesta şi să mă mărturisesc Ţie. Lipească-se acum sufletul meu de Tine, suflet pe care Tu l-ai scos din vîscul atît de îndărătnic al morţii. Vai, cît de nenorocit era el! Iar împungeai nervul rănii mele, pentru ca sufletul meu, după ce vor fi fost părăsite toate, să se întoarcă la Tine, *Cel Care eşti peste toate*[3*], să se întoarcă la Tine, Cel fără de Care nu poate exista nimic, şi să se facă sănătos. Aşadar, cît eram eu de nefericit şi cum ai făcut Tu în aşa fel ca eu să-mi simt fericirea în ziua aceea în care mă pregăteam să rostesc laude la adresa împăratului[35], laude în care minţeam copios; şi, în timp ce minţeam spre a fi simpatizat de către cei care cunoşteau aceste griji, din *cauza* cărora inima mea gîfîia şi clocotea de febra gîndurilor mele distrugătoare, iată că, mergînd pe nu ştiu ce stradă din Mediolanum, am observat un cerşetor, cred că deja sătul, care glumea de unul singur şi se veselea. Şi am gemut, şi am vorbit atunci cu prietenii care erau cu mine despre tot felul de dureri pricinuite de nebuniile noastre, fiindcă din cauza tuturor planurilor noastre de acest fel, de care mă lăsam copleşit pe atunci, tîrîndu-mi povara nefericirii sub îndemnul sălbatic al poftelor — şi, pe măsură ce o tîram, o şi măream neîncetat —, am constatat că noi nu doream de fapt nimic altceva decît să ajungem la veselia aceasta plină de siguranţă, prin care cerşetorul acela deja ne întrecuse, dovedindu-ne că noi nu vom ajunge probabil niciodată acolo. Căci, chiar la ceea ce sărmanul acela dobîndise deja cu cîţiva bănuţi, şi aceia cerşiţi, încercam eu să ajung prin tot felul de cărări întortocheate şi prin ocolişuri

atît de chinuitoare, adică la sentimentul acela al fericirii trecătoare; fiindcă el, săracul, nu avea bucuria cea adevărată, dar eu cu atît mai puţin, eu, care o căutam într-un mod cu mult mai fals, prin acele ambiţii ale mele. Dar, în timp ce el se bucura în siguranţă, eu eram neliniştit; în timp ce el era sigur pe sine, eu eram mereu scuturat de spaimă. Iar dacă cineva m-ar fi întrebat atunci ce aş prefera: să mă bucur sau să mă tem, eu i-aş fi răspuns că să mă bucur. Şi iarăşi, dacă m-ar fi întrebat cineva dacă aş prefera să fiu aşa cum era acela, ori, dimpotrivă, să fiu aşa cum eram eu pe atunci, lipsit de sinceritate şi nicidecum în adevăr, m-aş fi ales pe mine însumi, pe mine cel copleşit de griji şi de temeri. Fiindcă — deh! — nu era cazul să mă pun mai presus decît acela, în comparaţie cu care mă consideram învăţat. însă, vai, nu de aici venea bucuria mea, ci din faptul că eu căutam să plac oamenilor, şi nicidecum ca să-i învăţ ceva, ci numai şi numai ca să le plac[3]6. Şi tocmai de aceea Tu, cu băţul învăţăturii Tale, straşnic îmi rupeai de zor oasele[37]. 10. în consecinţă, să se îndepărteze de sufletul meu cei care spun: „există un motiv din cauza căruia cineva se bucură". Cerşetorul acela se bucura datorită beţiei, iar tu, suflete al meu, ai vrea să te bucuri de glorie; dar de care glorie, o, Doamne? De o glorie care nu există întru Tine. Căci, după cum aceea nu era bucurie adevărată, tot aşa nici cealaltă nu era glorie adevărată, dar tocmai ea era aceea care tot mai vîrtos îmi sucea şi răsucea mintea. Şi, în timp ce acela, în chiar noaptea respectivă, avea să-şi risipească beţia, eu mă culcam şi mă sculam stăpînit de ea, şi aveam să mă tot culc şi să mă scol, vezi bine, atîtea zile în şir. Un motiv pentru care cineva se bucură există însă, ştiu bine asta; dar bucuria speranţei se află numai în credinţă şi este la o distanţă incomparabilă de acea deşertăciune şi, între noi, chiar şi în acel moment exista o distanţă. Fiindcă el, cerşetorul, era fără îndoială mai fericit decît mine, nu numai pentru că se cufunda pur şi simplu în veselia lui, în timp ce eu eram sfîşiat de tot felul de griji; ci chiar pentru că el obţinuse vinul datorită dorinţei lui sincere, iar eu căutam să-mi cîştig gloria orgolioasă prin minciună. Am spus atunci multe, în această ordine de idei, celor dragi mie, şi deseori căutam să văd cum mă simt în aceste împrejurări, şi constatam că mă simt rău, sufeream şi-mi dublam răul, iar dacă îmi su-rîdea ceva prielnic, îmi era silă să mă bucur de el, fiindcă, mai înainte de a mă bucura, se si făcea nevăzut.

CAPITOLUL VII

11. Gemeam împreună cu aceia cu care îmi duceam viaţa la un loc într-un mod amical, dar eram foarte apropiat mai ales de Alypius şi de Nebridius39, cu care purtam discuţii; între aceştia, Alypius era din acelaşi municipiu în care mă născusem şi eu, provenind din părinţi de frunte ai oraşului, dar mai mic decît mine ca vîrstă. Căci el studiase la şcoala mea, pe cînd începusem să predau în oraşul nostru, şi după aceea la Car-tagina. Şi ţinea mult la mine, fiindcă îi păream bun şi erudit, iar eu îl preţuiam pentru deosebita lui înclinaţie spre virtute, care, în ciuda vîrstei sale destul de fragede, ieşea în relief într-un mod cu totul deosebit. Totuşi, vîl-torile moravurilor cartagineze, în care clocoteau reprezentaţiile uşuratice, îl absorbiseră şi pe el, cu nebunia jocurilor de circ. Dar, în timp ce el se rostogolea în chip nefericit spre aşa ceva, iar eu predam acolo retorica într-o şcoală publică, el încă nu mă audia ca profesor, din cauza unui anumit diferend ce se ivise între mine şi tatăl său. Şi înţelesesem că iubea circul cu o pasiune din ce în ce mai mare şi eram foarte îngrijorat că eram cît pe ce să-mi pierd speranţa pusă în el, ba chiar mi se părea că deja o pierdusem. Dar nu găseam în sufletul meu nici un fel de putere spre a-l sfătui şi a-l recîştiga, bunăoară printr-o anumită constringere, nici chiar prin bunăvoinţa unei prietenii, sau prin dreptul pe care mi l-ar fi dat calitatea de profesor; căci socoteam că şi el avea faţă de mine aceleaşi sentimente ca şi tatăl său; dar el nu era aşa. Aşadar, lăsînd la o parte voinţa tatălui său în această privinţă, el a început să mă salute în momentul întîlnirii în sala de curs, cînd asculta cîte ceva şi apoi pleca.

12. Dar îmi scăpase din vedere să stau de vorbă cu el, ca să-l determin să nu-şi piardă cumva, din cauza unei pasiuni oarbe şi periculoase pentru jocurile deşarte, talentul atît de deosebit.

însă Tu, Doamne, Care stai la cîrma tuturor celor pe care le-ai creat, n-ai uitat că el va fi un slujitor de frunte al Sfintei Tale taine printre fiii Tăi. Şi ca îndreptarea lui să Ţi se dea pe faţă, Tu chiar prin mine ai lucrat aceasta, fără ca eu să-mi dau seama. Pentru că, într-una din zile, pe cînd stăteam la locul obişnuit şi discipolii se aflau în faţa mea, a venit şi el, a salutat, s-a aşezat şi şi-a îndreptat atenţia asupra celor care se discutau. Şi, din întîmplare, aveam în mînă cursul, şi, în timp ce-l citeam, mi s-a părut potrivit să stabilesc o analogie cu jocurile de circ, pentru ca ceea ce voiam să demonstrez să devină şi mai plăcut, şi mai clar, printr-o ridiculizare caustică a celor prin care acea nebunie îl captivase[40]. O, Dumnezeule al nostru, Tu ştii că eu nu mă gîndisem atunci să-l vindec pe Alypius de acea boală vătămătoare ca o ciumă. Dar el a raportat la sine tot ceea ce zisesem eu, şi a crezut că din cauza lui făcusem acea ironie. Şi faptul acesta, pe care un altul l-ar fi considerat un motiv întemeiat de a se mînia pe mine, a devenit în mintea acestui tînăr curat la suflet un motiv de a se supăra pe sine şi de a mă preţui pe mine cu şi mai multă ardoare. Căci Tu deja spuseseşi odinioară şi strecu-raseşi în Scripturile Tale:

„Dqjeneşte-lpe cel înţelept şi el te va iubi."[41]

însă eu nu-l certasem, ci Tu erai Cel Care Te foloseai de toţi: şi de cei care ştiu, şi de cei care nu ştiu; şi în ce ordine ştii numai Tu, şi cît de dreaptă este această ordine. Tu ai făcut cărbuni aprinşi din inima şi din limba mea, pentru ca prin ele să aprinzi spiritul speranţei celei bune şi să-l însănătoşeşti pe cel bolnav. Să înceteze a-Ţi mai aduce laude cel care nu cugetă la milostivirile Tale, pe care eu Ţi Le mărturisesc din adîncul inimii mele.

într-adevăr acela, după ce am zis cele amintite mai sus, s-a năpustit afară din groapa adîncă în care se afundase cu atîta plăcere şi se lăsase orbit de o nefericită voluptate, şi şi-a scuturat sufletul de vrajă în urma unei hotărîrî bărbăteşti, şi toate murdăriile Jocurilor de circ s-au desprins de pe el, şi nu s-a mai dus acolo niciodată. Apoi, a

reuşit să-l înduplece şi pe tatăl său, care se împotrivea să mă aibă de profesor, iar acesta, la rîn-dul său, a cedat şi i-a făcut pe voie. Şi începînd din nou să mă audieze, s-a lăsat şi el sedus o dată cu mine de acea superstiţie[42] şi a preţuit la manihei aceeaşi paradă de înfrînare neadevărată, pe care el, ca şi mine, o considera adevărată şi autentică; ea, care, dimpotrivă, era smintită şi plină de atracţii nefaste, în căutările sale de a atrage sufletele celor aleşi, care nu ştiau încă în ce fel să atingă adîncimea virtuţii, ci se lăsau uşor înşelaţi de aparenţa unei virtuţi neadevărate şi ipocrite.

CAPITOLUL VIII

Alypius în amfiteatru

13. într-adevăr, fără să abandoneze calea pămîn-tească, pe care i-o zugrăviseră părinţii săi în culori pline de farmec, se dusese înaintea mea la Roma ca să înveţe dreptul; şi acolo a fost copleşit de o dorinţă de necrezut pentru spectacolele de gladiatori. Căci, cu toate că simţea aversiune pentru asemenea lucruri şi le detesta, unii prieteni şi colegi de şcoală, o dată, din întîmplare, într-un moment cînd se întorceau de la masa de prînz şi el era liber, l-au dus cu forţa, în ciuda vehementelor sale împotriviri şi a rezistenţei la violenţa lor amicală, l-au dus deci în amfiteatru[43], în zilele cu cele mai crude şi mai sinistre jocuri; iar el, îndreptîndu-se spre locul acela, zicea: „Credeţi oare că dacă tîrîţi trupul meu spre locul acela şi îl ţintuiţi acolo, veţi putea să-mi aţintiţi ochii şi sufletul spre acele spectacole? Aflaţi deci că voi fi acolo prezent doar cu trupul, dar absent cu sufletul şi vă voi învinge astfel şi pe voi şi acele jocuri." Iar aceia, deşi auziseră aceste vorbe, l-au dus cu ei în ciuda voinţei lui[44], dorind probabil să vadă cu propriii lor ochi lucrul acesta, anume, dacă el putea să facă ceea ce spusese. Dar cînd au sosit acolo şi s-au aşezat pe băncile pe care au putut, în jurul lor totul fierbea de patimile cele mai îngrozitoare. El însă, închizîndu-şi bine uşile ochilor, a interzis sufletului său să pătrundă în mijlocul unor fărădelegi atît de mari, şi bine ar fi făcut dacă şi-ar fi astupat şi urechile! Dar s-a întîmplat ca într-un anumit moment al luptei, cînd strigătul uriaş al întregii mulţimi l-a izbit cu violenţă, să fie învins de curiozitate şi, cu toate că era pregătit să deteste şi să biruie ceea ce vedea, indiferent ce s-ar fi întîmplat, el şi-a deschis totuşi ochii şi pe dată sufletul său a fost străpuns de o rană cu mult mai gravă decît primise în trupul său cel pe care nu dorise să-l vadă, şi mai de plîns decît cel pentru a cărui cădere se produsese urletul care a pătruns în urechile lui şi care i-a deschis ochii, astfel încît a existat ceva prin care sufletul său a fost izbit şi azvîrlit afară din el; suflet care, pînă atunci, fusese mai degrabă cutezător decît tare, şi cu atît mai slab, cu cît îşi imaginase despre sine că are puteri mai mari decît ar fi trebuit să-şi imagineze despre Tine. Fiindcă, îndată ce a văzut sîngele acela, a şi sorbit sălbăticia celor prezenţi şi nu şi-a mai întors privirile, ci şi le-a fixat acolo, şi se desfăta cu furia luptătorilor, fără să ştie că se desfăta cu nelegiuirea acelei lupte şi că se îmbăta de o plăcere sîngeroasă. Şi iată că nu mai era deloc cel care venise, ci devenise unul din mulţimea la care venise, un adevărat tovarăş al celor de care fusese adus. Ce să mai vorbesc? A privit, a urlat, s-a aprins pînă la nebunie; apoi a luat cu sine nebunia, prin care era îndemnat să se întoarcă iarăşi acolo, nu numai cu aceia de care fusese tîrît mai înainte, ci chiar înaintea lor, şi chiar tîrîndu-i şi el pe alţii. Şi totuşi, Tu l-ai scos de aici cu mîna Ta cea atît de puternică şi de milostivă, şi l-ai învăţat să aibă încredere nu în el, ci în Tine; dar toate acestea s-au petrecut mult mai tîrziu.

CAPITOLUL IX

Alypius este prins de paznicii forului

14. Şi totuşi faptul acesta se fixa deja în memoria lui în vederea viitoarei sale vindecări. Fiindcă odată, pe vremea cînd studia la Cartagina, audiindu-mă pe mine şi tot gîndindu-se, pe la mijlocul zilei, la ceea ce urma să recite în for[4^], aşa cum exersează de obicei şcolarii, s-a trezit că este înşfăcat de către paznicii forului, ca şi cum ar fi fost un hoţ. Dar eu cred că s-a întîmplat aceasta nu din vreo altă cauză, decît că Tu, Dumnezeule al nostru, ai îngăduit-o, pentru ca el, care avea să devină un bărbat atît de însemnat, să înceapă deja să înveţe cît de prudent ar trebui să fie condamnat un om de către un alt om, şi nu cu uşurinţă necugetată; cum trebuie să se implice el în cunoaşterea adevăratelor cauze. într-adevăr, el se plimba singur prin faţa tribunei[46], cu tăbliţele şi condeiul în mînă, cînd iată că un tînăr din rîndul şcolarilor, hoţ adevărat, purtînd la el în ascuns o secure, a ajuns la balustrada de plumb care este aşezată deasupra străzii cămătarilor, şi a început să taie plumbul. Făcîndu-se însă auzit zgomotul de secure, cămătarii, care se aflau dedesubt, au început să protesteze şi au trimis pe unii care trebuiau să-i prindă pe toţi cei care s-ar fi aflat întîmplător pe acolo. Dar hoţul, îndată ce a auzit glasurile lor, şi-a părăsit unealta, temîndu-se să nu fie prins cu ea asupra sa, şi s-a îndepărtat de la locul faptei. Alypius însă, care nu-l observase pe cel ce intrase, l-a simţit totuşi cînd ieşea şi l-a zărit cum se îndepărta în fugă. Şi dorind să cunoască motivul, a intrat în

locul acela şi privea aşa, cu uimire, la securea găsită. Cînd, iată, sosesc cei care fuseseră trimişi, şi-l găsesc numai pe el ţinînd securea în mînă, securea de al cărei zgomot fuseseră stîrniţi. Aceştia pun mîna pe el, îl tî-răsc întocmai ca pe un hoţ dovedit şi, în timp ce toţi cei aflaţi în for se adunaseră în jur, cei care îl înşfăcaseră se felicitau că au pus mîna pe el şi că de acolo urma să fie dus în faţa judecătorului şi dat în seama acestuia.
15. Dar numai pînă aici a trebuit să fie el dojenit. Căci, imediat, Tu, Doamne, ai venit în ajutor nevinovăţiei lui, fiindcă numai Tu îi fuseseşi martor. Pentru că, în timp ce era dus la temniţă sau la supliciu, le-a ieşit în cale, un arhitect care avea răspunderea principală a stabilimentelor publice[47]. Se bucurară deci că l-au în-tîlnit pe cel mai de seamă veghetor, cel căruia de obicei i se încredinţa cercetarea lucrurilor furate, sau care dispăreau din for, în ideea că el şi-ar da în sfîrşit seama de către cine fuseseră înfăptuite furturile.
Dar omul acesta îl văzuse deja pe Alypius în casa unui oarecare senator, la care el venea des ca să-l salute[48], şi, recunoscîndu-l imediat, l-a luat de mînă şi l-a scos din mulţimea adunată; şi, cercetînd motivul unei infracţiuni atît de mari, a aflat ce se întîmplase în realitate şi a poruncit ca toţi cei care se adunaseră făcînd scandal şi murmurînd ameninţător să vină cu el. Şi au ajuns la casa tînărului care săvîrşise fapta. Dar în faţa uşii se afla un sclav de vîrsta unui copil, care era atît de mic, încît, netemîndu-se de nimic în privinţa stăpînului său, putea să dezvăluie cu multă uşurinţă totul; fiindcă el, într-adevăr, îl însoţise pe jos în for pe stăpîn. Pe el l-a arătat Alypius arhitectului, după ce l-a recunoscut. Iar acesta i-a arătat sclavului securea, încercînd să afle de la el a cui anume este. Sclavul a răspuns imediat: „este a noastră". Apoi, fiind interogat cu de-amănuntul, a dezvăluit şi restul. în felul acesta, întreaga chestiune judiciară a trecut asupra acelei case, şi mulţimile, care începuseră deja să jubileze împotriva lui Alypius, au rămas ruşinate, iar el, care avea să fie slujitorul Cuvântului Tău şi judecător al multor cauze judiciare din Biserica Ta, a ieşit din această întîmplare cu mai multă experienţă şi mai bine instruit.

CAPITOLUL X

Nu ne apărea limpede ceva sigur

16. Aşadar, pe Alypius îl găsisem eu la Roma, şi el s-a ataşat de mine cu o trăire sufletească foarte puternică şi, ca să nu se despartă de mine, am plecat împreună la Mediolanum, ca să facă, într-adevăr, ceva cu studiile juridice pe care le urmase, conformîndu-se de fapt voinţei părinţilor săi mai degrabă decît voinţei sale. Şi iată că el fusese de trei ori asesor, dovedind un uimitor dezinteres material în raport cu ceilalţi, şi arătîndu-se tot mai uimit de cei care puneau aurul mai presus de nevinovăţie. Dar firea sa n-a fost pusă la încercare numai prin momeala poftei, ci şi prin imboldul temerii. La Roma, el fusese asesorul prefectului, fiind însărcinat cu administrarea finanţelor Italiei[4]9.
Era pe vremea aceea un senator cu o foarte mare trecere, căruia mulţi îi erau îndatoraţi datorită binefacerilor lui, dar şi mai mulţi îi erau subordonaţi de frică. El a pretins să i se permită nu ştiu ce, oricum, ceva care, în virtutea puterii lui, nu-i era îngăduit prin lege. Alypius însă i s-a opus; i s-a făgăduit o recompensă, dar Alypius a luat-o în rîs; i-au fost adresate ameninţări; Alypius le-a călcat în picioare sub privirile tuturor celor care îi admirau sufletul atît de neobişnuit, fiindcă el nu dorea să aibă ca prieten pe un om atît de important, care devenise foarte cunoscut datorită faimei sale extraordinare de a-i veni cuiva în ajutor prin tot felul de modalităţi, sau de a-l distruge; dar nici nu tremura de frica lui ca duşman. însă chiar şi judecătorul al cărui consilier era, cu toate că nici acesta nu dorea să se întîmple ceea ce voia senatorul, nu i se opunea totuşi în mod deschis, ci, transferînd asupra lui Alypius cauza judiciară, afirma că nu a primit aprobarea acestuia, deoarece, dacă în realitate el ar fi fost de acord, Alypius tot nu şi-ar fi dat avizul. Doar într-un singur caz era el cît pe ce să fie atras în cursă, din cauza slăbiciunii sale pentru literatură, cînd ar fi trebuit să se îngrijească de multiplicarea unor manuscrise cu preţuri stabilite de pretor. însă, consultînd legea, şi-a schimbat hotărîrea spre o soluţie mai bună, judecind că este mai bună dreptatea prin care i se interzicea lucrul acesta, decît puterea prin care i se îngăduia aceasta. Fapt de mică importanţă; dar cel care este credincios în ceva neînsemnat este credincios şi în ceva însemnat[50]. Şi cu nici un chip nu va fi deşert ceea ce a izvorît din gura adevărului Tău: „dacă n-aţi fost credincioşi nici măcar în *mamona*[51] cel nedrept, cine vă va încredinţa vouă lucrul cel drept? Şi *dacă faţă de un străin nu v-aţi dovedit credincioşi, cine vă va da vouă ceea ce vă aparţine?"*[52] în felul acesta era el atunci cînd îmi era atît de ataşat, şi cînd se sfătuia cu mine spre ce mod de viaţă ar fi trebuit să năzuim amîndoi.
17. Chiar şi Nebridius care, după ce şi-a părăsit locul de naştere vecin cu Cartagina, şi după ce a părăsit şi Cartagina, unde mergea foarte des; după ce şi-a părăsit şi domeniul părintesc cu pămînt foarte bun, şi casa, şi mama, care nu intenţiona să-l urmeze, a venit şi el la Mediolanum, din nici o altă cauză decît aceea de a trăi alături de mine cu cel mai pasionat zel pentru adevăr şi înţelepciune, deopotrivă suspinînd şi şovăind, el,

înflăcăratul căutător al vieţii fericite şi cercetătorul cel mai ager al celor mai dificile probleme. Şi erau cele trei guri[53] ale celor trei însetaţi de adevăr, care urmăreau cu înfocare adevărul, mărturisindu-şi unii altora neputinţa şi aşteptînd de la Tine să *le dai lor hrana la momentul potrivit*[54]. Şi în tot amarul acesta care urma faptelor noastre din această lume graţie Milostivirii Tale, în timp ce priveam atenţi scopul pentru care ele se desfăşurau în timp, ne copleşeau tenebrele şi reveneam la ale noastre gemînd şi zicînd: pînă cînd toate astea? Şi deşi spuneam adesea astfel de vorbe, totuşi, zicîndu-le, nu le părăseam, fiindcă nu ni se arăta clar nimic sigur, adică ceva pe care să ni-l însuşim, după ce le-am fi părăsit pe acelea.

CAPITOLUL XI

De ce să mai zăbovim, aşadar?

18. Şi mă miram eu foarte mult, frămîntîndu-mă şi reamintindu-mi, cît de mult timp se scursese de la cel de al nouăsprezecelea an al vieţii mele, cînd începusem să mă preocup cu toată seriozitatea de studiul înţelepciunii[55], şi cum m-am decis ca, îndată ce o voi fi aflat, să părăsesc toate speranţele goale ale poftelor deşarte şi nesănătoasele minciuni. Şi iată că mergeam deja pe cel de al treizecilea an al vieţii mele, şovăind în acelaşi noroi dacă să mă bucur sau nu cu lăcomie de cele prezente, care fugeau şi mă sfărîmau în bucăţele, pe cînd îmi tot ziceam: „Mîine voi afla; iată că adevărul îmi va apărea cu claritate şi voi deţine certitudinea; va sosi Faustus[56], şi-mi voi explica totul. O, mari bărbaţi academici! Oare nu se poate şti nimic cu certitudine pe lumea aceasta, ca să ne putem duce viaţa? Dimpotrivă! Va trebui să cercetăm cu mai multă atenţie şi să nu disperăm[57]. Iată că cele care par absurde, în cărţile bisericeşti deja nu sînt absurde şi ele pot să fie înţelese în mod corect[58] şi altfel. îmi voi înfige picioarele pe acea treaptă pe care, copil fiind, fusesem aşezat de către părinţii mei, pînă cînd va putea să fie aflat adevărul adevărat. Dar unde să fie căutat acest adevăr şi cînd anume să fie căutat? Ambrozie nu are timp pentru aceasta, eu nu am timp să citesc. în ce loc am putea să căutăm şi să aflăm miraculoasele scrieri? De unde şi cînd să ni le procurăm, de la cine să le împrumutăm? Să luăm deci în calcul toate clipele, să împărţim orele pentru mîn-tuirea sufletului. S-a ivit o mare speranţă, credinţa universală[5]9; ea, care nu ne învaţă ceea ce gîndeam noi şi acuzam plini de deşertăciune. învăţaţii acesteia consideră că este o nelegiuire să crezi că Dumnezeu este mărginit de figura unui trup omenesc; şi noi mai stăm la îndoială să batem la uşă, ca să ni se deschidă^o, şi celelalte? în orele de dinainte de amiază, şcolarii ne ocupă timpul; în restul orelor însă, ce facem, de ce nu ne ocupăm de aceasta? Dar cînd să mergem să-i salutăm[61] pe prietenii noştri suspuşi, de ale căror servicii avem nevoie, de unde găsim timp? Dar timpul cînd pregătim ceea ce trebuie să cumpere şcolarii[62]? Dar atunci, cînd ne mai refacem pe noi înşine, relaxîndu-ne sufletul de apăsarea grijilor?
19. Să piară o dată toate acestea şi să lăsăm deoparte cele deşarte şi nefolositoare; să ne concentrăm atenţia numai asupra cercetării adevărului. Viaţa aceasta este nenorocită, iar moartea ne ia prin surprindere; dacă ne ia fără de veste, în ce fel vom pleca de aici? Şi unde va trebui să învăţăm ceea ce aici n-am luat în seamă? Nu va trebui oare să ispăşim mai întîi chinuri grele pentru această neglijenţă? Ce se va întîmpla dacă moartea însăşi va anula orice grijă şi va aduce sfîrşitul o dată cu simţirea? Deci şi lucrul acesta trebuie cercetat, însă departe de mine gîndul că s-ar putea să fie aşa. Căci nu este deloc o vorbă goală şi nici zădărnicie faptul că atît de înalta autoritate a credinţei este răs-pîndită pe tot globul pămîntesc[63]. Niciodată nu s-ar putea realiza, într-un chip atît de dumnezeiesc, lucruri atît de mari şi de importante, dacă, prin moartea trupului, ar fi nimicită şi viaţa sufletului. Aşadar, pentru ce să mai zăbovim ca, după ce am abandonat orice speranţă în cele ale veacului nostru, să nu ne încredinţăm cu totul căutării lui Dumnezeu şi vieţii fericite?
Dar aşteaptă puţin, suflete al meu! Şi cele ale lumii acesteia sînt plăcute, şi ele au dulceaţa lor, şi încă deloc neglijabilă. Nu este chiar aşa de uşor să-ţi asumi hotărîrea de a te desprinde de ele, fiindcă ar fi ruşinos să te întorci iarăşi la ele. Iată de cîtă trudă este nevoie ca să se poată dobîndi o anumită onoare! Iar între toate acestea, ce anume ar trebui să dorim mai întîi şi mai întîi? Ne stau la îndemînă numeroşi prieteni mai sus-puşi, şi chiar dacă nu ne grăbim să obţinem altceva mai mult, să obţinem totuşi o preşedinţie de tribunal sau un post de guvernator; ar trebui, de pildă, luată în căsătorie o femeie cu avere, ca nu cumva să ne împovărăm prea tare bugetul; dar şi acesta este un chip al poftei, însă mulţi oameni mari şi foarte demni de a fi imitaţi s-au dedat studiului înţelepciunii, cu toate că au. fost căsătoriţi."
20. Pe cînd ziceam aceasta, şi astfel de vînturi suflau rînd pe rînd şi-mi îmboldeau inima încoace şi încolo, clipele vieţii mele se scurgeau, iar eu *întîrziam să mă întorc la Domnul,* şi amînam *de la o zi la alta să trăiesc*[64] întru Tine, deşi ar fi fost mai bine să amîn a muri în fiecare zi în mine însumi. Iubind viaţa fericită, mă temeam de ea în aşezămîntul ei şi, fugind de ea, o căutam. într-adevăr, consideram că voi fi din cale afară de nefericit, dacă mă voi lipsi de îmbrăţişările unei femei; ci nu mă gîndeâm deloc la leacul milostivirii Tale, pentru a-mi vindeca aceeaşi slăbiciune, fiindcă eu nu încercam încă acest leac, şi credeam că există o stăpînire a puterilor proprii, de care eu nu eram încă pe deplin conştient, căci eram atît de prost, încît nu ştiam cum este consemnat în Scripturi, anume că *nimeni nu poate săjie cum-pătat şi să se abţină decît dacă i-afost dat de Tine*[65]. Dar Tu mi-ai fi dat mie oricum, numai să fi lovit urechile Tale cu geamătul meu lăuntric şi să-mi fi pus întru Tine grija cu credinţă deplină.

CAPITOLUL XII

îmi tîram cătuşele cuprins de o distrugătoare dulceaţă

21. De fapt, Alypius era acela care mă oprea să mă căsătoresc[66], cîntîndu-mi la ureche că noi doi n-am putea trăi într-o tihnă sigură cu nici un chip, avînd un asemenea statut, şi totodată nici în dragostea de înţe-
lepciune, aşa cum am fi dorit încă de mult, dacă eu aş fi făcut aceasta. în ceea ce îl privea pe el, Alypius era, chiar şi la vîrsta de atunci, cu totul neprihănit în această privinţă şi atît de neexperimentat, încît era de mirare cum dobîndise atîtea cunoştinţe despre concubinaj încă de la începutul adolescenţei sale, fără să se fi dedulcit cu acea plăcere, ci mai degrabă suferind şi dispreţuind-o, iar mai apoi a trăit într-o totală abstinenţă. Eu însă îl contraziceam, aducînd în discuţie exemplele celor care, căsătoriţi fiind, cultivaseră totuşi înţelepciunea şi cîştigaseră merite în faţa lui Dumnezeu, şi avuseseră prieteni de nădejde pe care îi iubiseră; dar de măreţia sufletească a acestora eu mă aflam la mare distanţă; ci fiind legat de patima trupului, îmi tîram lanţurile cuprins de o ucigătoare dulceaţă, temîndu-mă să mă dezleg de ea, şi, ca şi cînd aş fi atins o rană, respingeam vorbele celui care mă sfătuia de bine, şi tot aşa, şi mîna celui care voia să mă dezlege.

în plus, chiar prin mine însumi şarpele îi vorbea şi lui Alypius, prin intermediul limbii mele; îi ţesea şi-i întindea în cale dulci capcane, în care picioarele lui de bună-credinţă şi libere se puteau încurca.

22. Fiindcă el se minuna că eu, cel pe care îl aprecia, sînt cuprins de vîscul acelei plăceri într-o aşa măsură, încît aş fi fost în stare să afirm, ori de cîte ori discutam unul cu altul despre acest lucru, că n-aş fi putut în ruptul capului să duc o viaţă de celibatar şi, cînd îl vedeam că se miră, mă apăram în aşa fel încît ziceam că există o mare deosebire între ceea ce experimentase el, în propria sa persoană, şi pe apucate, şi în grabă, adică ceva de care nici nu-şi mai aducea aminte bine, deza-probîndu-l cu toată uşurinţa şi fără vreo jenă, şi desfătările apucăturilor mele, la care dacă s-ar fi adăugat şi termenul cinstit de căsătorie, n-ar mai fi trebuit să se mire de ce nu eram eu în stare să dispreţuiesc viaţa aceea; astfel încît, şi el începuse să-şi dorească o căsătorie; dar el nu era nicidecum biruit de patima unei astfel de plăceri, ci dorea lucrul acesta numai din curiozitate. Fiindcă susţinea că nu doreşte decît să ştie ce anume este lucrul acela fără de care viaţa mea, care lui îi era pe plac aşa cum era, mie nu mi se părea că este viaţă, ci o adevărată pedeapsă.

Şi sufletul lui liber stătea ca înmărmurit în faţa sclaviei mele, tocmai din cauza acelui lanţ, şi, cu toate că era înmărmurit, continua să se îndrepte spre dorinţa de a experimenta situaţia respectivă. Şi, de bună seamă, el avea să atingă acea experienţă, pentru ca mai apoi să cadă în sclavia însăşi, de care iniţial era atît de uimit, deoarece voia parcă *să facă un pact cu moartea, iar cel care iubeşte primejdia va cădea cu siguranţă în* ea[67]. Căci pe nici unul dintre noi nu-l ducea gîndul, decît cu totul vag, la îndatorirea de a păstra şi respecta căsătoria şi de a da naştere copiilor, dacă acestea reprezintă într-adevăr podoabele căsătoriei. însă, în timp ce pe mine, în cea mai mare măsură şi într-un chip amarnic, mă chinuia obişnuinţa intrată în sînge de a sătura nesăturata mea poftă carnală, pe el în schimb îl atrăgea numai şi numai curiozitatea. Aşa eram noi pe atunci pe cînd Tu, Preaînalte, nelepădînd ţarina din noi şi milostivindu-Te de cei nefericiţi, găseai potrivit să ne vii în ajutor în minunate şi tainice chipuri.

CAPITOLUL XIII

Mama îşi dădea toată silinţa pentru viitoarea mea căsătorie

23. Şi se stăruia fără încetare să-mi iau o soţie. Şi deja mă îndreptam spre cineva, ba chiar mi se sugera ceva în acest sens; cert este însă că mama îşi dădea toată silinţa ca, o dată căsătorit, botezul cel mîntuitor să mă spele de păcate, botez de care ea se bucura zi de zi, observînd că dorinţele sale şi promisiunile Tale îşi găsesc împlinirea în credinţa mea. însă, nici la rugămintea mea, nici la dorinţa ei, prin strigătul puternic al inimii sale de a cere stăruitor de la Tine să-ţi arăţi printr-un vis ceva în legătură cu viitoarea mea căsătorie, Tu n-ai voit asta niciodată.

Şi ea vedea în somn imagini vane şi ireale, din cele spre care o silea impulsul unui suflet omenesc ce se frămîntă cu acest lucru, şi-mi povestea mie toate acestea nu cu încrederea cu care obşinuia să-mi povestească atunci cînd i le arătai Tu, ci cu un anumit dispreţ. Căci zicea că distinge bine, prin nu ştiu ce simţ pe care nu-l putea descrie prin cuvinte, cîtă deosebire este între Tine, Cel Care trimiţi revelaţii, şi ceea ce-i arăta sufletul ei cînd visa. Cu toate acestea însă, ea stăruia şi a fost peţită o fată a cărei vîrstă era cu doi ani sub vîr-sta căsătoriei[68]; şi fiindcă plăcea tuturor era aşteptată.

CAPITOLUL XIV

Că pot, probabil, să convieţuiască zece oameni în aceeaşi întovărăşire

24. Şi mai mulţi prieteni puseserăm la cale în principiu, discutînd aprins unii cu alţii şi detestînd supărătoarele neajunsuri ale vieţii umane, şi aproape că ne în-ţeleseserăm ca, retraşi de mulţimile semenilor, să trăim în linişte[69]: izbutind să cîştigăm o astfel de tihnă, ziceam noi, în situaţia în care am fi putut să avem ceva avere, să punem totul laolaltă, şi din averile tuturor să facem una singură şi, prin sinceritatea prieteniei, să nu mai aparţină nici ceva unuia şi nici altceva altuia, ci din toate să se facă

una, şi totul să aparţină fiecăruia dintre noi şi toate tuturor, întrucît ni se părea nouă că este posibil ca măcar zece oameni să coexiste în aceeaşi întovărăşire; mai ales că printre noi erau unii foarte bogaţi, îndeosebi Romanianus[7]o, originar din acelaşi oraş cu mine, un foarte bun prieten din copilărie, pe care, pe atunci, problemele ridicate de averea sa îl aduseseră în situaţia de a avea escortă[7]1. El, mai ales, era acela care insista asupra acestui lucru, şi în încercarea lui de a ne convinge avea un foarte mare succes, tocmai fiindcă averea lui era atît de mare încît depăşea cu mult pe a tuturor celorlalţi.
Şi căzuserăm de acord ca doi dintre noi, desemnaţi anual, întocmai ca nişte magistraţi, să se îngrijească de cele necesare, iar celorlalţi să li se dea pace. însă, imediat ce am început să ne gîndim dacă soţioarele noastre vor îngădui lucrul acesta, soţii pe care unii dintre noi deja le aveau, iar noi[72] doream să le avem, întreagă acea înţelegere, pe care o puseserăm bine la cale, s-a făcut praf în mîinile noastre şi fiind compromisă, a fost abandonată. Din această cauză se ajunsese la suspine şi gemete, şi la nevoia de a umbla pe căile cele largi şi bătătorite ale veacului, fiindcă *în inima noastră erau, într-adevăr, multe gînduri, dar numai hotărîrea Ta este aceea care rămîne în veac*[73]. Dar Tu rîdeai de planurile noastre şi le pregăteai pe ale Tale, *vrînd să ne dai nouă hrana la bună vreme şi să-Ţi deschizi Tu mina Ta, şi să umpli sufletele noastre cu binecuvîntarea*

CAPITOLUL XV

A fost smulsă de Ungă mine

25. în vremea aceasta păcatele mele ajunseseră fără de număr şi femeia cu care obişnuiam să mă culc a fost smulsă de lîngă mine, fiind considerată o piedică în calea căsătoriei mele, şi inima mea, care era lipită de ea, a rămas zdrobită şi rănită, şi-şi tîra după ea sîngele[75]. Ci fata s-a reîntors în Africa, jurînd în faţa Ta că nu va mai şti de nici un alt bărbat, lăsîndu-mi mie pe acel fiu natural născut din ea[76]. Iar eu, nefericitul, cu toate că nu imitam caracterul unei femei[77], incapabil să suport amînarea, ca şi cum n-aş mai fi primit-o după doi ani pe aceea pe care o cerusem în căsătorie, mi-am găsit o alta, dar nu o soţie (tocmai fiindcă nu eram amator de căsătorie, ci eram sclavul poftelor mele}, o femeie prin care boala sufletului meu avea să se prelungească şi să se menţină nemicşorată, dacă nu chiar cu mult mai învîrtoşată, datorită sclaviei faţă de obişnuinţa care urma să dureze pînă în pragul căsătoriei. Dar rana aceea a mea, care fusese pricinuită de despărţirea de mai înainte, nu se vindeca, ci, după atîta frămîntare şi durere, se infesta într-un mod îngrozitor şi tocmai fiindcă devenise mai rece mă durea cu tot mai multă disperare.

CAPITOLUL XVI

Epicur ar fi primit cununa de lauri

26. Laudă Ţie, mărire Ţie, Izvor al milelor! Cu cît deveneam mai nefericit, cu atît Tu veneai mai aproape de mine. Şi iată că sosise, într-adevăr, venise peste mine dreapta Ta, pregătită să mă smulgă din noroi şi să mă spele; şi eu nu-mi dădeam deloc seama. Şi din prăpastia tot mai adîncă a plăcerilor trupeşti nu mă rechema la lumină nimic altceva decît teama de moarte şi de judecata Ta viitoare, teamă care nu s-a îndepărtat totuşi niciodată din inima mea, în ciuda atîtor opinii de tot felul. Şi discutam cu prietenii mei Alypius şi Nebridius despre Binele Suprem şi Răul Suprem, afirmînd că Epicur[7^] ar fi primit în sufletul meu o cunună de lauri dacă eu n-aş fi crezut că după moartea trupului sufletul rămîne viu, şi că, tot aşa, rămîn şi urmele meritelor, adică ceea ce Epicur nu voise în ruptul capului să conceapă.
Şi mă întrebam: dacă noi am fi nemuritori şi am trăi într-o veşnică desfătare a trupului, fără-nici un fel de teamă de a o pierde, pentru ce n-am fi noi deja fericiţi; ori ce altceva mai căutăm să aflăm, neştiind că însuşi lucrul acesta e cel care duce la marea nefericire; lucrul pe care eu, aşa de afundat şi de orb cum eram, nu l-aş fi putut cugeta, astfel încît să nu îmbrăţişez lumina cinstei şi frumuseţea dată pentru ea însăşi; o lumină pe care ochiul trupului n-o vede, dar care este întrezărită din ascunsul adînc al sufletului. Şi nu băgăm de seamă, nefericitul de mine, din care anume venă îmi izvora ea, fiindcă discutam toate aceste lucruri urîte cu prietenii mei cu toată încîntarea, şi n-aş fi putut să fiu fericit fără prieteni, nici chiar după simţirea pe care o aveam pe atunci, într-o atît de mare pornire a poftelor carnale; pe prietenii aceia îi iubeam într-un mod dezin-teresat, şi simţeam că şi ei mă iubesc pe mine la fel de dezinteresat.
O, căi întortocheate! Vai de sufletul cel necugetat, care a sperat că, dacă s-ar îndepărta de Tine, ar putea să aibă ceva mai bun! S-a întors şi s-a răsîntors, ba pe spate, ba pe laturi, ba pe pîntece, şi a constatat că toate sînt aspre şi că numai întru Tine este odihnă. Şi iată că Tu eşti de faţă şi ne eliberezi de rătăcirile cele nefericite, şi ne aşezi pe calea Ta, ne mîngîi şi ne zici: *„Jilergaţil Eu vă voi ocroti şi vă voi purta de grijă*[79]*, şi acolo,* pe calea cea dreaptă pe care mergeţi, *vă voi da vouă izbînda."*^

CARTEA A ŞAPTEA

CAPITOLUL I

încercam din răsputeri să mi Te închipui

1. Şi iată că tinereţea mea dintîi[1] cea rea şi ticăloasă se dusese pentru totdeauna şi mă îndreptam acum spre cea

de a doua tinereţe[2], aceea în care, cu cît eram mai înaintat în vîrstă, cu atît eram mai de ruşine din cauza deşertăciunilor mele, fiindcă nu puteam să gîn-desc despre nici o altfel de substanţă decît despre aceea care se vedea de obicei cu ochii mei. Nu Te cugetam o, Doamne, sub înfăţişarea unui trup omenesc; ci din momentul în care începusem să aud şi eu cîte ceva din marea înţelepciune (întotdeauna mă ferisem de a mi Te înfăţişa astfel şi mă bucuram că am aflat lucrul acesta în credinţa maicii noastre spirituale, Biserica Universală[3]); dar nu-mi venea în minte nici un alt mod în care să mi Te imaginez. Şi încercam eu, omul, să mi Te închipui; şi, în calitatea mea de om, credeam întru Tine din toată fiinţa mea, că Tu eşti Cel Preaînalt, singurul, adevăratul, cel nesupus stricăciunii, inviolabilul şi neschimbătorul, fiindcă, deşi nu ştiam de unde şi în ce fel eşti, îmi dădeam totuşi seama în mod clar şi eram sigur că ceea ce poate fi distrus definitiv este mai prejos decît ceea ce nu poate să fie distrus nicidecum, şi că ceea ce nu poate să fie atins de stricăciune trebuia să fie pus fără şovăire mai presus decît cele supuse stricăciunii; şi că, în sfîrşit, ceea ce nu suferă nici un fel de schimbare este mai bun decît ceea ce se poate schimba. împotriva tuturor acestor închipuiri ale mele inima mea striga fără preget.

Şi numai cu acest unic efort încercam eu să îndepărtez de tăişul minţii mele mulţimea necurăţiilor ce-mi dădeau tîrcoale şi care, de abia potolite bine, *doar cît ai clipi din ochi*[4], iată că mi se înfăţişau din nou concentra-te, şi cădeau greu peste înfăţişarea mea şi o întunecau în aşa fel încît, deşi nu luau forma unui trup omenesc, eram silit totuşi să Te imaginez ca pe ceva corporal: fie ca pe ceva existînd pe întinsul spaţiilor, fie ca pe ceva implicat în lume, fie ca pe ceva în afara lumii, răspîndit în infinit; şi chiar şi cu acest ceva nesupus stricăciunii şi neatins de murdărie şi neschimbător, pe care eu îl situam mai presus de ceea ce este stricăcios, murdar şi schimbător, fiindcă îl deposedam de orice asemenea delimitări, mi se părea în final că nu mai există nimic, dar absolut nimic, nici măcar neant, ca şi cînd un corp oarecare ar fi fost luat dintr-un anume loc şi locul însuşi ar fi rămas golit de orice fel de corp fie pămîntesc, fie umed, fie aerian, fie ceresc, doar că ar fi fost totuşi vorba de un gol, un fel de nimic spaţial.

2. în felul acesta eu, *cu inima învîrtoşată*[5], nefiind prea bine lămurit nici cu mine însumi, nici în mine însumi[6], consideram drept vid total, adică neant absolut, tot ceea ce n-ar putea să se întindă pe anumite spaţii, ori să se reverse, ori să se contracte, ori să se dilate, ori, în sfîrşit, tot ceea ce să nu fie cuprins sau să nu poată cuprinde ceva de genul acesta. Căci tot peste înfăţişările peste care se perindau de obicei privirile mele, se perinda şi inima mea, iar eu nu reuşeam să văd că aceeaşi încordare a gîndirii mele, prin care eu dădeam contur acelor imagini, nu le-ar fi putut da contur dacă n-ar fi fost şi ea ceva mare. Tot aşa şi pe Tine, o, Tu, viaţă a vieţii mele, mi Te închipuiam imens şi pătrunzînd spaţiile infinite, îmi închipuiam că eşti în întreaga alcătuire a lumii, ba chiar pînă dincolo de aceasta, în fiecare parte cu putinţă, prin imensităţi fără capăt, astfel încît Te putea cuprinde şi pămîntul, şi cerul, Te puteau cuprinde toate, iar acestea se terminau întru Tine, iar Tu nu erai nicăieri.

însă, *aşa cum*[7] luminii soarelui nu i s-ar putea opune materialitatea atmosferei aflată deasupra pămîntu-lui, astfel încît să nu i se permită luminii să treacă prin ea, dar aceasta o pătrunde totuşi, fără să o rupă sau să o taie, şi o umple în întregime, *tot* aşa Te consideram şi eu pe Tine, gata oricînd să pătrunzi nu numai materialitatea cerului, a aerului şi a mării, dar chiar şi pe aceea a pămîntului, fiind pătrunzător în toate părţile universului, atît în cele mai mari, cît şi în cele mai mici, pentru ca să fie cuprinsă prezenţa Ta, iar printr-o suflare tainică dinlăuntru sau din afară să fie conduse toate cele pe care Tu le-ai creat. Aşa bănuiam eu, fiindcă nu eram în stare să cuget altceva; dar totul era fals. Căci, în conformitate cu acest mod de a gîndi, partea mai mare a pămîntului conţinea o parte mai mare din Tine, iar partea mai mică, o parte mai mică, şi tot aşa, toate ar fi fost pline de Tine, ca şi cum corpul unui elefant ar fi conţinut din Tine mai mult decît cel al unei vrăbii, şi cu cît acest corp era mai mare, cu atît ocupă din Tine un loc mai mare şi, tot aşa, bucăţele, se întîmplă şi cu părţile lumii, din părţile mari, părţi mari, iar în părţile mai mici Tu ai putea să faci prezente părţile Tale mai mici. însă nu era posibil să fie nici aşa. Dar Tu nu luminaseşi încă întunericul minţii mele[8].

CAPITOLUL II

Ceea ce Nebridius obişnuia să ne propună

3. împotriva acelor înşelători înşelaţi şi vorbăreţi muţi era destul pentru mine, o, Doamne, faptul că nu de la ei răsuna Cuvîntul Tău; era suficient aşadar că lucrul acela nu era pus în faţă de obicei de către Nebridius încă de multă vreme, mai precis, de cînd ne aflam la Cartagina, şi toţi cei care îl auziserăm rămăseserăm profund impresionaţi. Ce ar fi putut să-Ţi facă nu ştiu ce neam al întunecimilor, neam pe care ei Ţi-l opun de obicei ca izvorind dintr-o masă uriaşă potrivnică, dacă Tu n-ai fi voit să lupţi cu ea? Căci dacă mi s-ar răspunde că acel lucru ar fi putut să-Ţi fie vătămător, Tu ai fi putut să fii lipsit de curăţie şi stricăcios. Dar dacă s-ar afirma că acea masă potrivnică n-ar fi fost în stare să Te vatăme cu nimic, n-ar mai fi cazul să existe nici un motiv de luptă, şi mai ales să se dea lupta astfel încît o anume parte a Ta, ori un mădular al Tău, sau un vlăstar din propria Ta substanţă s-ar contopi cu puterile adverse şi nu cu cele ale naturilor create de Tine, şi el ar fi într-o aşa de mare măsură stricat de ele şi schimbat în rău, încît ar putea să se întoarcă de la beatitudine la nefericire şi să aibă nevoie de ajutor, prin care să poată fi readus la lumină şi purificat; iar această substanţă este sufletul[9], cel căruia Cuvîntul Tău i-a fost dat să-i slujească şi să-i vină în ajutor, el, liber şi ferit de

molip-sire şi neatins de stricăciune; iar altfel şi el însuşi ar fi supus stricăciunii, fiindcă izvorăşte din una şi aceeaşi substanţă.
Aşadar, dacă ei ar zice că Tu eşti totuna cu substanţa Ta, care este lipsită de stricăciune, toate acelea ar fi false şi demne de a fi blestemate; dar dacă ar zice că Tu .eşti supus stricăciunii, încă şi lucrul acesta ar fi fals şi ar trebui să fie respins categoric. în concluzie, era suficient acest argument împotriva celor care trebuiau să fie în mod categoric respinşi de la apărarea inimii; fiindcă, în timp ce gîndeau şi vorbeau acestea în legătură cu Tine, ei nu mai aveau nici un fel de ieşire fără să comită vreun îngrozitor sacrilegiu de inimă şi de vorbire.

CAPITOLUL III
Nu consideram explicată convingător cauza răului
4. Dar nici eu, cu toate că pînă atunci afirmam şi susţineam cu tărie că Domnul nostru este Dumnezeul cel adevărat, neprihănit, neschimbător şi lipsit de mişcare în oricare din părţile sale, că Tu eşti Cel Care ai făcut nu numai sufletele noastre, ci şi trupurile noastre, şi nici numai sufletele şi trupurile noastre, ci pe toţi şi pe toate, nici eu nu consideram totuşi că ar fi fost descurcată şi lămurită cauza răului. însă, oricare ar fi fost ea, eu, unul, găseam cu cale că aceasta ar trebui să fie cercetată, astfel încît să nu fiu constrîns, din cauza ei, să cred că Dumnezeu cel neschimbător este schimbător, ca nu cumva să devin eu însumi ceea ce căutam să aflu. în consecinţă, căutam cauza răului fără nici o teamă şi cu convingerea că nu este adevărat ceea ce afirmau aceia de care eu fugeam cu întreaga mea putere; deoarece vedeam bine că ei, cercetînd de unde anume vine răul, se umpleau de răutate şi, în consecinţă, opinau mai degrabă că substanţa Ta este aceea care suferă răul, decît că substanţa lor este aceea care face răul.
5. Şi îmi încordam atenţia ca să înţeleg bine ceea ce auzisem, cum că *liberul arbitru*[10] al voinţei este cauza pentru care noi facem răul, *iar judecata Ta cea dreaptă*[1] i n-ar fi decît cauza pentru care suferim; însă motivul acesta nu eram în stare să-l înţeleg în mod lămurit. De aceea, încercînd să-mi ridic din adînc ascunzişul minţii mele, mă cufundam iarăşi în adînc, şi ori de cîte ori încercam să mă ridic, mereu şi iar mereu mă cufundam. Căci mă înălţa la lumina Ta ceea ce deja ştiam atît de bine, anume că am voinţă, tot pe cît ştiam de bine că trăiesc. Drept urmare, ori de cîte ori voiam sau nu voiam ceva, eram absolut sigur că eu şi nu altcineva vreau sau nu vreau ceva, şi-mi dădeam seama iar şi iar că aici şi nu în altă parte se află cauza păcatelor mele. însă, în privinţa a ceea ce făceam fără voia mea, vedeam că eu mai degrabă sufăr decît înfăptuiesc ceva şi consideram că asta nu constituie o greşeală, ci o pedeapsă, care mi se dădea pe drept, şi întrucît pe Tine Te gîn-deam a fi drept, repede mă şi mărturiseam Ţie.
Şi iarăşi îmi ziceam: „Cine m-a făcut? Nu oare Dumnezeul meu, Cel Care este nu numai bun, ci şi Binele însuşi? Atunci de unde îmi vine mie dorinţa de a vrea răul şi de a nu vrea binele, ca să fie un motiv pentru care eu să ispăşesc pe drept pedepsele? Cine a pus în mine lucrul acesta şi a răsădit mlădiţa amărăciunii, de vreme ce eu fusesem întocmit de prea dulcele meu Dumnezeu? Dacă autorul acestui rău este diavolul, de unde vine diavolul însuşi?[12] Iar dacă şi diavolul însuşi a rezultat dintr-un înger bun, din cauza voinţei sale celei rele, de unde vine şi în cazul lui voinţa cea rea, în urma căreia îngerul a devenit diavol, cînd orice înger a fost făcut şi el bun de către Ziditor?" Din cauza acestor gînduri mă simţeam iarăşi deprimat şi parcă eram sufocat. Dar nu ajungeam pînă la acel iad al rătăcirii, în *care Ţie nimeni nu Ţi se mai mărturiseşte*[13], cînd se consideră că Tu faci răul într-o mai mare măsură decît îl face omul.

CAPITOLUL IV
Şi *nici să cugete ceva care săjie mai presus de Tine*
6. Căci aşa cum mă străduiam să le aflu şi pe celelalte, tot aşa aflasem deja că ceea ce este nestricăcios este mai bun decît ceea ce este stricăcios, şi de aceea mărturisisem că Tu, indiferent ce ai fi putut să fii, eşti nestricăcios. Şi nici nu cred că vreun suflet[14] a putut ori va putea vreodată să cugete ceva care să

fie mai presus decît Tine, Care eşti Binele cel mai mare şi cel mai bun dintre bunuri[15]. Cînd însă ceea ce este nestricăcios în modul cel mai adevărat şi mai sigur este pus mai presus decît ceea ce este stricăcios, aşa cum făceam eu lucrul acesta pe atunci, aş fi putut deja să ating cu gîndi-rea mea ceva care ar fi fost mai bun decît Dumnezeul meu, dacă El nu ar fi fost nestricăcios. Aşadar, acolo unde îmi dădeam seama că incoruptibilul trebuie să fie pus mai presus decît coruptibilul, tot acolo trebuia să încep să Te caut şi de acolo să observ de unde vine răul, adică de unde vine stricăciunea însăşi, aceea prin care substanţa Ta nu poate fi atinsă de ceva cu nici un chip. Căci pe Dumnezeul nostru nu-L poate atinge stricăciunea în nici un fel, prin nici un fel de voinţă, prin nici un
fel de necesitate, prin nici un fel de întîmplare neaşteptată, fiindcă *El este însuşi Dumnezeu*[1]® şi ceea ce vrea pentru sine este binele, şi acelaşi bine este El însuşi; or, a fi supus stricăciunii nu reprezintă binele. Tu nu poţi să fii constrîns să faci ceva fără voia Ta, întrucît voinţa Ta nu este mai mare decît puterea Ta; ci ea ar fi mai mare numai dacă Tu însuţi ai fi mai mare decît Tine însuţi; deoarece voinţa lui Dumnezeu şi puterea lui Dumnezeu sînt Dumnezeu însuşi. Şi pentru Tine, Cel Care le ştii pe toate şi pentru care nu mai există nici o altă natură, ce altceva ar mai putea să fie neaşteptat decît faptul că Tu o cunoşti?[17] însă nu ştiu de ce să mai spunem noi atîtea, întrebîndu-ne pentru ce nu este coruptibilă substanţa care este Dumnezeu, cînd ea, dacă ar fi aşa, n-ar mai fi Dumnezeu? .

CAPITOLUL V

Dacă Dumnezeul cel bun le-a făcut pe toate cele bune, atunci de unde vine răul?

7. Şi încercam să aflu de unde vine răul, dar încercam rău[18] să aflu asta, şi nu vedeam răul în însăşi cercetarea mea. Şi, în faţa spiritului meu, eu puneam unele lîngă altele pe toate cele pe care le puteam distinge în întreaga creaţie, pămîntul şi marea, aerul, stelele, arborii şi vieţuitoarele sortite morţii; dar aveam în vedere şi ceea ce nu vedem în ea, cum ar fi tăria cerului şi partea de deasupra a acestuia, toţi îngerii şi toate cele spirituale ale lui; dar chiar şi pe acestea eu le orînduiam ca şi cum ar fi fost nişte corpuri, iar imaginaţia mea le aşeza pe unele în anumite locuri şi pe altele în alte locuri. Şi, uite aşa, am reuşit ca din creaţia Ta să alcătuiesc o masă uriaşă, determinată prin varietatea corpurilor creaturilor Tale, pe de o parte cele care erau în mod cert corpuri, iar pe de altă parte cele pe care eu în-sumi mi le imaginasem drept spirite; şi mi-am imaginat această masă uriaşă mare-mare, dar nu atît cît era ea, deoarece nu puteam să ştiu, ci atît cît mi-a fost mie pe plac, mărginind-o, bineînţeles, din toate părţile, iar pe Tine, o, Doamne, mi Te imaginam înconjurînd-o de fiecare dată şi pătrunzînd-o, dar rămînînd peste tot infinit, cam cum ar fi marea infinită peste tot şi din toate părţile, infinită numai prin imensităţile ei, şi ar avea în-lăuntrul său un fel de burete uriaş, dar infinit, însă gîn-deam că buretele acela ar fi plin în fiecare parte a lui de marea cea imensă. Ei bine, în felul acesta îmi imaginam eu întreaga Ta creaţie finită, dar plină de Tine, Care eşti infinit, şi, imaginîndu-mi totul, ziceam: „Iată-L pe Dumnezeu, şi iată şi ceea ce a creat Dumnezeu, un Dumnezeu Care este bun şi cu mult mai presus decît toate acestea şi cu mult mai tare; dar El, Cel Bun, a creat cele bune, şi iată cît este de uimitor felul în care El le încon-joară şi le umple ori le pătrunde pe acestea.
Toate bune, dar unde este Răul, de unde şi pe ce cale s-a strecurat el aici? Care este rădăcina lui şi care este sămînţa lui? într-un cuvînt, pentru ce ne temem de el şi ne ferim, dacă el nu există? Sau, dacă ne temem degeaba, în mod sigur teama însăşi este un rău datorită căruia inima se chinuie şi se agită zadarnic, iar răul este cu atît mai mare şi mai grav, cu cît lucrul de care ne temem nu există, în ciuda faptului că noi ne temem totuşi. Drept care, ori este un rău lucrul de care noi ne temem, ori răul constă tocmai în faptul că ne temem. Prin urmare, de unde vine el, fiindcă Dumnezeul cel bun le-a făcut pe toate acestea bune? Un bun mai mare, într-adevăr, Bunul Suprem a făcut bunurile mai mici, dar atît Creatorul cît şi cele create sînt totuşi în totalitatea lor bune. Dar răul de unde vine? Oare din faptul că materia aceasta era întru cîtva real9 şi El i-a dat o formă anume, şi a orînduit-o în felul în care era iniţial, lăsînd în ea ceva care nu s-ar fi putut totuşi converti în bine? Dar pentru ce şi asta? Oare El era incapabil să o prefacă în întregime şi să o schimbe, în aşa fel încît să nu mai fi rămas nimic rău în ea — El, Care este Cel Atotputernic? în final, pentru ce a voit să facă ceva din ea, dar n-a făcut, şi nici n-a hotărît ca, prin aceeaşi omnipotenţă, aceasta să nu mai existe? Ori era posibil cumva să existe ceva împotriva voinţei sale? Sau, dacă materia era eternă, pentru ce a

îngăduit ca aceasta să existe în acest mod atîta vreme, prin nemărginitele întinderi de timp în trecut, şi de ce abia cu mult mai apoi i-a plăcut să facă totuşi ceva din ea?
Sau dacă, pe neaşteptate, a vrut într-adevăr să facă ceva din ea, pentru ce El, Atotputernic fiind, nu a făcut asta mai curînd, astfel încît aceea, materia, să nu mai existe deloc, ci să existe doar El însuşi, El, Tot Adevărul, Binele Suprem şi nemărginit? Sau dacă nu era bine ca să se întocmească şi să se zidească ceva care să nu fie bine, El, Care era Cel Bun, pentru ce nu a alcătuit El însuşi una bună, după ce materia cealaltă ar fi fost înlăturată şi redusă la nimic, şi apoi din cea bună să le creeze pe toate? Căci, în cazul în care n-ar fi în stare să alcătuiască ceva bun în afara materiei aceleia pe care El însuşi o făcuse, servindu-se de materie, n-ar mai fi Atotputernic. Astfel de gînduri răsuceam eu pe toate părţile în inima mea nefericită, copleşită de cele mai muşcătoare griji, provocate de teama de moarte şi de neputinţa de a găsi totuşi adevărul; însă persista în mintea mea într-un mod neclintit credinţa în Biserica Universală a lui *Cristos, Domnul Său, şi în Mvntuitorul nostru*[20], credinţă care, pînă atunci, şovăia în multe puncte lipsite de formă şi în afara normelor învăţăturii, dar sufletul meu nu o părăsea totuşi, ci, dimpotrivă, zi de zi o sorbea din ce în ce mai mult.

CAPITOLUL VI
Firminus
8. Respinsesem deja mincinoasele preziceri şi nelegiuitele aiureli ale astrologilor. Mărturisite să-Ţi fie Ţie Milele Tale, chiar de aici, din partea cea mai adîncă a sufletului meu, o, Dumnezeule al meu! Căci Tu şi numai Tu, nimeni altcineva nu ne mai cheamă din nou din moartea oricărui păcat, nimeni decît viaţa care nu ştie să moară şi înţelepciunea care ne luminează minţile aflate în nevoie, cea care nu duce lipsă de nici o lumină şi prin care lumea este cîrmuită pînă la frunzele bătute de vînt ale arborilor! Tu eşti Cel Care Te-ai preocupat de îndărătnicia mea, prin care m-am împotrivit lui Vindicianus, un bătrin cu mintea ascuţită, şi lui Nebridius, acel tînăr cu suflet minunat: celui dintîi, ori de cîte ori făcea afirmaţii pline de vehemenţă, iar celuilalt, atunci cînd era într-adevăr cuprins de o anumită şovăială, dar cînd susţinea totuşi adesea că nu există nici o artă a prezicerii celor viitoare, doar că presupunerile oamenilor au deseori puterea destinului şi că, spu-nînd multe, multe din cele care au fost spuse se vor în-tîmpla, fără ştirea celor care le afirmaseră, dar care le nimeresc totuşi tocmai din cauză că nu tac; aşadar, Tu eşti Cel Care Te-ai îngrijit de un om prietenos, care îi consulta de zor pe astrologi, dar nu se pricepea prea bine la scrierile lor, ci, aşa cum am afirmat, îi consulta din curiozitate; şi cunoscînd totuşi ceva despre care zicea că a auzit de la tatăl său, nu-şi dădea seama cît de mult valora acest ceva în vederea combaterii renumelui acelei arte. Aşadar, acest bărbat cu numele de *Firminus,* care se instruise în artele liberale şi devenise un expert în arta oratoriei, în timp ce mă consulta ca pe unul foarte drag lui, în legătură cu diferite probleme ale sale, în care speranţa lui legată de veacul acesta luase un mare avînt, mă întreba ce cred eu despre zodia lui, pe care astrologii o numesc constelaţie; eu însă, care începusem deja să ader la părerea lui Nebridius în legătură cu aceasta, nu m-am eschivat să fac tot felul de presupuneri şi să afirm ceea ce îmi venea atunci în minte, ca unuia lipsit de siguranţă; dar lăsam să se înţeleagă faptul că sînt convins că toate acele lucruri erau ridicole şi lipsite de temei. Dar atunci el mi-a relatat că tatăl său fusese cîndva din cale afară de curios să cunoască astfel de cărţi şi că avusese un prieten care le căuta cu aceeaşi ardoare şi cam în acelaşi timp; apoi, amîndoi se dădeau în vînt după astfel de fleacuri cu o pasiune egală şi cu dorinţa de a le discuta cu tot focul inimii lor, astfel încît ajunseseră să observe minuţios soroacele animalelor mute, momentele în care acestea năşteau; şi dacă acestea năşteau acasă la el, stabileau un raport între acestea şi poziţia cerului, pentru ca de aici să deducă dovezile aşa-zisei arte.
De pildă, Firminus pretindea că ar fi auzit de la tatăl său că, pe cînd mama sa era gravidă, şi sclava acelui prieten al tatălui său începuse şi ea să se simtă însărcinată întocmai ca şi stăpîna. Faptul acesta n-a putut să treacă neobservat de stăpînul casei, care se îngrijea să ştie cu cea mai mare scrupulozitate pînă şi zilele de fătare ale căţelelor sale; s-a întîmplat deci ca, în timp ce unul ţinea socoteala cu maximă grijă a zilelor, orelor şi unităţilor mai mici ale orelor[2]! cu referire la soţie, celălalt ţinea aceeaşi socoteală în privinţa sclavei. Şi în timp ce amîndouă erau în acelaşi timp în chinurile facerii, s-a întîmplat în aşa fel încît şi unul, şi celălalt să fie puşi .în situaţia de a observa aceleaşi constelaţii, pînă la aceleaşi amănunte, unul avînd în vedere fiul care i se năştea, iar celălalt sclavul. Căci, după ce femeile au început să nască, cei doi şi-au relatat unul altuia ce anume se petrecea în casa fiecăruia, şi şi-au pregătit oameni pe care să-i trimită unul altuia, în aşa fel încît fătul era anunţat în acelaşi timp fiecăruia cu toate momentele succesive ale naşterii. Totuşi, pentru ca acest lucru să fie comunicat imediat fiecăruia, ei au pus la punct în detaliu cu multă uşurinţă şi întocmai[22] tot ceea ce îşi propuseseră. în felul acesta, cei care fuseseră trimişi de fiecare dintre cei doi se întîlneau, zicea el, la intervale de timp şi de spaţiu atît de egale faţă de casele lor, încît nici unul dintre aceştia nu putea să-şi noteze o altă poziţie a stelelor ori alte unităţi de timp ale momentelor[23]. Cu toate acestea, Firminus, fiind născut într-o poziţie socială superioară,

mergea pe cărările mai strălucitoare ale secolului, era binecuvîntat cu bogăţii şi încărcat de onoruri, iar sclavul acela, fără să-i fi fost slăbit în vreun fel jugul condiţiei sale, slujea în continuare stăpînilor, potrivit mărturiei celui care ştia.
9. Aşadar, după ce am ascultat şi am dat crezare celor auzite, de bună seamă şi felului în care fuseseră povestite, toată acea împotrivire a mea, fiind demontată, s-a prăbuşit, şi am încercat mai întîi să-l abat pe Firminus însuşi de la acea curiozitate, asigurîndu-l că, numai după ce ar fi fost examinate atent toate zodiile lui, i-aş putea spune adevărul, dar că ar trebui ca eu să văd acolo că părinţii săi se află, între neamurile lor, printre cei mai de frunte, că familia sa este vestită în propria cetate, că fiii săi sînt de condiţie liberă, că se bucură de o educaţie aleasă şi că li se predau disciplinele liberale. Dar dacă sclavul acela, care se născuse sub aceleaşi zodii ca şi el, mi-ar fi cerut sfatul, rugîndu-mă să-i spun şi lui adevărul, fiindcă acele zodii îi aparţineau şi lui, ar fi trebuit să-i spun că, în ceea ce-l priveşte, eu văd acolo[24] o familie foarte umilă, că destinul lui este să fie în continuare sclav, şi toate celelalte, de departe altele decît cele de mai înainte şi cu mult diferite de ele. Nu rezulta oare clar de aici că, privind aceleaşi zodii, afirmam lucruri complet diferite, în cazul în care spuneam adevărul, iar dacă i-aş fi spus că văd în constelaţii aceleaşi lucruri pentru amîndoi, i-aş fi spus minciuni? De aici am conchis cu maximă justeţe că ceea ce se afirmă după ce au fost consultate constelaţiile nu este spus în conformitate cu o metodă ştiinţifică, ci absolut la întîmplare; iar cele false sînt false nu din cauza nepriceperii artei astrologice, ci din cauza minciunii înseşi a profeţiei.
10. Pornind însă de la această întîmplare auzită, ru-megînd în mine însumi asemenea lucruri, pentru ca nu cumva vreunul dintre smintiţii aceştia care urmăresc un anume cîştig şi pe care eu doream să-i demasc cît de curînd şi să-i dovedesc ca şarlatani luîndu-i în rîs, să nu-mi opună cumva vreo rezistenţă, după ce am pretextat fie că Firminus mi-ar fi povestit lucruri false, fie că tatăl său i-ar fi povestit lui, am lărgit aria cercetărilor mele asupra celor care se nasc gemeni, între care cei mai mulţi sînt eliminaţi din pîntecele mamei lor unul după altul, astfel încît, oricît de mare importanţă ar fi susţinut ei că are în desfăşurarea lucrurilor chiar intervalul acela de timp deosebit de mic, el n-ar fi putut totuşi să fie pus la socoteală, graţie observaţiei umane, şi nici nu s-ar putea în vreun fel să fie însemnat cu semnele pe care astrologul are de gînd să le urmărească pentru a pronunţa adevărul. Şi spusele lui nu vor fi adevărate ca urmare a faptului că el, cercetînd atent aceleaşi semne, ar trebui să spună aceleaşi lucruri atît despre Esau cît şi despre Iacob[25]. Dar celor doi nu li s-au întîmplat aceleaşi lucruri; drept care, astrologul ar afirma lucruri false. Or, dacă el ar spune adevărul, n-ar mai spune aceleaşi lucruri, în ciuda faptului că a observat aceleaşi semne. De unde rezultă că el ar spune adevărul nu datorită ştiinţei, ci datorită întîmplării. Fiindcă Tu, Doamne, Cel Care eşti preadreptul Cîrmuitor al universului, faci şi pentru cei care cercetează, şi pentru cei care au fost cercetaţi, fără ştirea lor, printr-o inspiraţie ascunsă, ca atunci cînd fiecare consultă un oracol să audă ceea ce trebuie să audă, în raport cu meritele ascunse ale sufletelor din adîncul dreptei Tale judecăţi, căreia omul nu se cade să-i spună: „dar asta ce este?" sau „de ce este aceasta?". Să nu spună, să nu spună, fiindcă este doar om.

CAPITOLUL VII
Ce chinuri şi ce gemete!

11. Aşadar, în acest fel, *o, Tu, Ajutorule al meu*[26], mă eliberaseşi de lanţurile acelea şi eu căutam să aflu de unde venea răul, şi cum de nu era nici o ieşire! Dar Tu, prin anumite frămîntări ale gîndirii, nu mă lăsai să mă smulg din acea credinţă care ne spune că Tu exişti şi că substanţa Ta este neschimbătoare, că ai grijă de oameni şi-i judeci, că în Hristos, Fiul Tău şi Stăpînul nostru, şi în Sfintele Scripturi, pe care le recomandă autoritatea Bisericii Tale Universale[27], ai pus calea mîntuirii omeneşti în acea viaţă care începe după moarte. Prin urmare, prin intermediul acestor principii păstrate intacte ale existenţei[28], ancorate cu toată puterea în sufletul meu, căutam să aflu plin de ardoare de unde vine răul. Ce fel erau, o, Dumnezeule al meu, acele chinuri ale facerii în care se zbătea inima mea, ce fel erau gemetele! Tot acolo se aflau şi urechile Tale, fără ca eu să ştiu, dar, în timp ce în tăcere căutam cu îndîrjire să aflu ceva, marile glasuri ale sufletului meu, tăcutele disperări se îndreptau către mila Ta: Tu ştiai bine cît sufeream eu, dintre oameni însă — nici unul. Căci cît de mult din acestea ar fi putut să răzbată de aici la urechile prietenilor mei prin intermediul limbii mele? Putea oare să răzbată pînă la ei întreaga frămîntare a sufletului meu, căruia nu îi erau de ajuns nici clipele şi nici glasul meu? în schimb, la auzul Tău ajungea totul, tot ceea ce ţîşnea din geamătul inimii mele, şi *înaintea Ta se afla dorinţa mea, iar lumina ochilor mei nu era cu mine*[29]. Nu era, deoarece ea se afla înlăuntrul meu, iar eu eram afară, adică acolo unde ea nu se afla. Dar eu îmi îndreptam atenţia spre ceea ce exista în diferite locuri, şi nu acolo găseam eu sălaşul pentru a mă odihni, dar nici acele locuri nu mă primeau, astfel încît să pot spune: „este îndeajuns şi este bine"; şi nici măcar nu-mi permiteau să mă reîntorc acolo unde mi-ar fi fost îndeajuns de bine. Căci era mai presus decît acestea, însă cu mult mai prejos decît Tine.

Şi, în timp ce Tu erai pentru mine adevărata bucurie, pentru mine, care îţi eram supus Ţie, Tu mă subordonaseşi mie, adică la ceea ce creaseşi mai prejos decît mine.
Şi aceasta este adevărata măsură şi mijlocul hotarului[30] mîntuirii mele, pentru ca eu să rămîn asemeni chipului Tău şi, slujindu-Ţi, să pun stăpînire pe trupul meu. Dar ori de cîte ori mă ridicam cu trufie împotriva Ta şi *alergam împotriva Domnului Dumnezeu cu grumazul învîrtoşat*[31] *al scutului meu,* pînă şi cele mai de jos ajungeau să fie deasupra mea, şi mă apăsau, şi nicăieri nu era pentru mine vreo uşurare ori vreun loc unde să-mi trag sufletul. Toate acestea îmi ieşeau întru întîmpinare cu grămada din toate părţile, şi se concentrau ori de cîte ori le priveam; dar, în timp ce cugetam la imaginile corpurilor, ele însele mi se împotriveau exact în momentul în care mă reîntorceam, ca şi cum mi-ar fi zis: „încotro te duci tu, nevrednicule şi întinatule?". Şi creşteau acestea din rana mea*, fiindcă Tu l-ai smerit pe cel mîndru*[32]*,* şi datorită rănii mele eram despărţit de Tine şi faţa mea peste măsură de umflată acoperea ochii mei.

CAPITOLUL VIII

Mă împungeai cu îmboldiri lăuntrice

12. însă *Tu, Doamne, rămîi în veac*[33], dar *nu pe veci Te-ai mîniat pe noi*[3]**, fiindcă Ţi-a fost milă de pămînt şi de cenuşă*[3]**?,* şi *în faţa Ta ai găsit cu* caie[36] să îndrepţi hidoşeniile mele. Şi mă îmboldeai cu îmboldiri lăuntrice, pentru ca eu, printr-o intuiţie interioară, să nu-mi aflu odihna pînă cînd n-am să devin sigur. Şi astfel rana mea descreştea datorită mîinii ascunse a medici-nei Tale, iar ascuţişul învolburat şi întunecat al minţii mele se însănătoşea de la o zi la alta numai prin leacul cel tare al durerilor mele mîntuitoare.

CAPITOLUL IX

Şi *mi-ai procurat atunci nişte cărţi de-ale platonicilor*

13. Şi voind Tu să-mi arăţi cît de mult *Te ridici împotriva celor mîndri, iar celor smeriţi le dai har*[37]*,* şi cît de mare s-a arătat mila Ta oamenilor pe calea smereniei, fiindcă *Cuvîntul Tău sa făcut trup şi a locuit printre oameni*[38]*,* mi-ai procurat, prin intermediul unui om plin de o nemaipomenită trufie[3]^, nişte cărţi de-ale platoni-cienilor40, traduse din limba greacă în limba latină. Şi acolo am citit eu, desigur, nu cu aceleaşi cuvinte, că şi ei susţineau cu multe şi felurite raţionamente exact acelaşi lucru, anume că: *„la început era Cuvîntul* şi *Cuvîn-tul era la Dumnezeu* şi *Dumnezeu era Cuvîntul. Acesta era întru început la Dumnezeu; toate prin El s-au făcut; şi fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut. întru El era viaţa şi viaţa era lumina oamenilor. Şi lumina luminează în întuneric şi întunericul nu a cuprins-o"*[41]. Dar că sufletul omului, deşi are mărturie despre lumină, nu este totuşi lumina însăşi, ci Cuvîntul lui Dumnezeu; deoarece Dumnezeu este *„lumina cea adevărată, care luminează pe tot omul care vine în lume";* şi fiindcă *„El în lume era, şi lumea prin El s-a făcut, dar lumea nu l-a cunoscut';* dar pentru că *„ întru ale Sale a venit, dar ai Săi nu l-au primit; şi celor cîţi l-au primit, care cred în numele Lui, le-a dat lor putere ca să se facă fii ai lui Dumnezeu"*[42]*,* toate acestea nu le-am citit acolo.
14. Am citit însă acolo că Dumnezeu Cuvîntul nu s-a născut nici din carne, nici din sînge, nici din dorinţa vreunui bărbat, ci din Dumnezeu s-a născut. Dar că *„Cuvîntul S-a făcut trup şi că S-a sălăşluit întru* noi"[4]3, n-am citit. într-adevăr, am aflat din scrierile acelea ceea ce s-a spus într-un mod diferit şi sub multe aspecte, cum că Fiul este chipul Tatălui, dar că Tatăl n-a considerat a fi nici o ştirbire faptul că El este asemenea lui Dumnezeu[44], ci că în chip cu totul firesc este Dumnezeu însuşi. Dar fiindcă „pe Sine de Sine S-a golit, lu-înd chip de rob, şi făcîndu-se asemenea oamenilor şi aflîndu-se la înfăţişare ca un om, S-a smerit pe Sine şi S-a făcut ascultător pînă la moarte, şi încă de moartea pe cruce. Din care cauză L-a ridicat pe El din morţi şi I-a dat un nume care este mai presus de orice nume, astfel încît întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cereşti, al celor pămînteşti şi al celor de dedesubt, şi toată limba să mărturisească că Iisus este Domn întru slava lui Dumnezeu Tatăl"[45]; cărţile acelea nu conţineau aşa ceva.
Dar faptul că El rămîne fără schimbare înainte de toate timpurile şi peste toate timpurile, Unul Născut Fiul Tău, împreună veşnic cu Tine, şi că din plenitudinea Lui sufletele dobîndesc[46] darul de a fi fericite, şi că prin participarea la înţelepciunea care rămîne întru El se reînnoiesc toate ca să devină înţelepte, acestea se aflau acolo. Dar faptul că El, la plinirea vremii, a murit pentru noi, cei nelegiuiţi, şi că Tu nu L-ai cruţat aici pe Singurul Tău Fiu, ci L-ai dat morţii pentru noi toţi[47], nici aceasta nu se afla acolo. Căci Tu ai ascuns aceste lucruri de cei înţelepţi şi le-ai descoperit pruncilor, pentru ca la El să vină cei osteniţi şi împovăraţi şi El să-i odihnească, fiindcă El este blînd şi smerit cu inima[4]^, şi conduce pe cei blînzi la judecată şi le arată căile Sale cele blînde, văzînd smerenia şi strădania noastră şi ier-tînd păcatele noastre[49]. Aceia însă care, ridicaţi ca pe nişte coturni ai

unei învăţături mai elevate, nu-L aud pe El cînd zice: *„învăţaţi de la Mine că Eu sînt blînd şi smerit cu inima şi vă veţi găsi odihnă sufletelor voastre"[50];* şi chiar dacă ei „îl *cunosc pe Dumnezeu, nu cape un Dumnezeu* îi *slăvesc, şi nu-i aduc Lui mulţumiri, ci ei îl destramă în cugetele lor şi inima lor necugetată se întunecă, şi susţinînd că sînt înţelepţi, au devenit neînţe*-fepţf 51.
15. Şi de aceea citeam acolo că *„slava neschimbată a nestricăciunii Tale a fost strămutată la idoli şi la felurite chipuri, întru asemănarea chipului celui stricăcios al omului, ori al păsărilor, al celor cu patru picioare şi al tîrîtoa-relor"[52],* adică mîncarea egiptenilor, pentru care Esau şi-a pierdut dreptul său de întîi născut[53] şi datorită căreia poporul cel dintîi născut a cinstit în locul Tău corpul unui animal cu patru picioare, *întorcîndu-se cu inima în Egipet*[54] şi făcînd în aşa fel ca chipul Tău, care este sufletul lor, să se *plece înaintea chipului unui viţel care mănîncăfîn[55];* am găsit acestea acolo şi dintr-o astfel de mîncare n-am mîncat. Căci Ţi-a plăcut, o, Doamne, să *abaţi de la Iacov ruşinea pierderii acestui drept*[5]®, pentru ca *cel mai mare să slujească celui mai mic[57] şi la moştenirea Ta ai chemat neamurile[58].*
Dar şi eu venisem la Tine din rîndul neamurilor şi mi-am îndreptat atenţia spre aurul59 p_e care Tu ai voit ca poporul Tău să-l ia din Egipt, fiindcă aurul Tău era peste tot pe unde Tu erai[60]. Şi, prin apostolul Tău[61], ai spus atenienilor *că noi toţi numai întru Tine ne mişcăm şi sîntem, aşa cum au afirmat şi unii dintre poeţii şi gîn-ditorii lor[62].* Ei bine, cărţile acelea erau întru totul inspirate de aici. Iar eu nu mi-am îndreptat atenţia la idolii egiptenilor, cărora *cei care preschimbaseră adevărul lui Dumnezeu în minciună le dădeau din aurul Tău, astfel încît ei s-au închinat şi au sligit mai degrabă creaturii decît Creatorului^.*

CAPITOLUL X

într-un cuvînt, nu exista nici un motiv ca să mă îndoiesc

16. Şi, fiind îndemnat din acest moment să mă întorc la mine însumi, am pătruns adînc înlăuntrul meu, sub oblăduirea Ta, şi am reuşit într-adevăr, fiindcă *Tu ai devenit ajutorul meu*®[4]. Am pătruns adînc şi am văzut cu ochiul inimii mele aşa cum era el, şi chiar dincolo de acest ochi al sufletului meu[65], deasupra minţii mele, am văzut deci lumina cea neschimbătoare, nu aceasta de rînd şi vizibilă oricărui trup[66], şi nici o alta care ar fi fost de acelaşi fel cu aceasta, ci una mai mare, de parcă ar fi strălucit mai mult şi cu mult mai clar, şi ca şi cum cu măreţia ei ar fi descoperit totul. Dar ea nu era nici asta, ci altceva, ceva cu totul şi cu totul diferit de toate acestea. Şi nu era deasupra minţii mele, aşa cum este uleiul deasupra apei, şi nici cum este cerul deasupra pămîntului, ci mai sus, fiindcă ea este aceea care m-a alcătuit pe mine, iar eu mă aflam mai jos, deoarece am fost alcătuit de ea. Cel care cunoaşte adevărul o cunoaşte şi pe ea, şi cel care o cunoaşte pe ea cunoaşte eternitatea; pe ea numai dragostea o cunoaşte[67].
O, Tu, Adevăr etern, şi Tu, iubire adevărată şi eternitate scumpă! Tu eşti Dumnezeul meu, pentru Tine suspin eu zi şi noapte. Şi atunci cînd Te-am cunoscut
pentru prima dată, *Tu mi-ai ridicat*[6]^ ca să văd că ceea ce eu văzusem există, dar că eu încă nu sînt cel care să o poată vedea[69]. Dar Tu ai dat la o parte slăbiciunea privirii mele şi, răspîndind cu putere lumina asupra mea, m-am cutremurat deopotrivă de iubire şi de teamă sfîntă. Şi mi-am dat seama că, într-o zonă ce-Ţi este cu totul străină, eu mă aflam departe de Tine, de parcă aş fi auzit vocea Ta din înaltul cerului cînd îmi zicea: „fiindcă Eu sînt hrana celor tari, creşte şi tu şi vei ajunge să Mă mănînci; dar nu tu Mă vei schimba întru tine, aşa cum schimbi hrana trupului tău, ci tu te vei schimba întru Mine". Şi am aflat *cape om, din cauza nedreptăţii lui, l-ai învăţat, şi ai făcut ca sufletul meu să se destrame caopînză de păianjen[70].* Şi mi-am zis: „nu cumva adevărul nu este nimic, fiindcă nu este răspîndit nici prin spaţiile nemărginite, nici prin cele mărginite ale locurilor?". Dar Tu ai strigat din depărtare: „ba, din contră, Eu sînt, Cel Care sînt"[71]. Şi am auzit, aşa cum se aude în inimă, şi nu mai era absolut nici un motiv ca să mă mai îndoiesc, ci era mai degrabă un motiv să mă îndoiesc că eu trăiesc, decît că nu există adevărul, care se vede clar şi explicit prin cele care au fost făcute.

CAPITOLUL XI

Toate celelalte sînt mai prejos decît Tine

17. Şi m-am uitat apoi la toate celelalte care sînt mai prejos decît Tine şi am văzut că ele nici există în mod absolut, dar nici nu există în mod absolut. Că, de bună seamă, există, întrucît de la Tine sînt; şi că nu există, fiindcă ele nu sînt ceea ce eşti Tu: deoarece există cu adevărat numai ceea ce rămîne neschimbat[72]. *Pentru mine însă este bine numai dacă mă lipesc de Dumnezeu[73],* fiindcă, dacă eu nu voi rămîne întru El, nici în mine însumi nu voi putea să rămîn. Ci El, rămînînd întru Sine, le înnoieşte pe toate, şi *Tu eşti Domnul Dumnezeul meu, deoarece Tu nu ai nevoie de bunurile mele[74].*

CAPITOLUL XII

Răul nu este substanţa

18. Şi a devenit limpede pentru mine că există bunuri care se strică, ceea ce înseamnă că, dacă ar fi bunuri supreme, n-ar putea să se strice şi ar putea să fie stricate doar dacă n-ar fi bunuri supreme. Fiindcă, dacă ar fi bunuri supreme, ele n-ar fi atinse de stricăciune; pe cînd, dacă n-ar fi deloc bunuri, n-ar exista nimic la ele care să se deterioreze. Deoarece stricarea vatămă, şi în situaţia în care bunul nu

s-ar deprecia, înseamnă că vătămarea nu-l atinge. Aşadar, ori stricarea nu dăunează bunului cu nimic, fapt ce nu se poate întîmpla, ori, lucru din cale afară de sigur, toate cele care se strică sînt lipsite de calitatea de a fi bune. Iar în cazul în care vor fi lipsite de calitatea de a fi bune, ele nu vor mai exista deloc. Căci dacă vor exista şi deja nu vor putea să fie stricate, vor fi mai bune, deoarece vor dăinui fără să fie atinse de stricăciune.

Or, ce ar putea să fie mai nefiresc decît să se spună că acestea au devenit mai bune, după ce va fi fost pierdută orice categorie de bine? Prin urmare, dacă vor fi ' private de orice categorie de bine, ele nu vor mai exista deloc; însă, atîta timp cît ele există, sînt bune; ceea ce înseamnă că toate cîte există sînt bune, şi răul acela, despre care ne întrebam de unde vine[75], nu este substanţă[76], întrucît, dacă ar fi substanţă, ar fi bun. Fiindcă, ori ar fi o substanţă nestricăcioasă, în care sens s-ar putea vorbi de un mare bun, ori ar fi o substanţă atinsă, care, dacă n-ar fi bună, ar putea să fie deteriorată. Am văzut, aşadar, şi a devenit limpede pentru mine faptul că Tu ai întocmit toate lucrurile bune şi că nu există nici un fel de substanţe pe care să nu le fi făcut Tu. Şi de aceea au toate existenţă, fiindcă nu le-ai făcut pe toate egale; ele sînt bune şi atunci cînd sînt luate unul cîte unul, şi sînt foarte bune şi atunci cînd sînt luate la un loc, deoarece Tu, Dumnezeule al nostru, *le-ai făcut pe toate bune*[77].

CAPITOLUL XIII

Toate sînt bune

19. Iar pentru Tine răul nu există în nici un fel, şi nu numai pentru Tine, ci pentru întreaga Ta creaţie, fiindcă în afara acesteia nu mai există nimic altceva care să irumpă în lumea creată şi să tulbure ordinea pe care Tu ai pus-o în ea.

Dar, pentru că la nivelul părţilor acesteia unele nu convin unora, cele care nu convin sînt considerate rele, şi tot aceleaşi, întrucît convin altora, sînt considerate bune, şi la fel de bune sînt şi în ele însele. Dar toate cîte nu se potrivesc între ele convin unei laturi inferioare a lucrurilor, pe care noi o numim pămînt, avînd cerul ei noros şi vîntos potrivit sieşi.

însă departe de mine gîndul de a zice că ele n-ar exista, fiindcă eu, chiar dacă nu le-aş vedea decît pe acestea, aş dori totuşi lucruri mai bune; dar chiar şi numai pentru existenţa acestora s-ar cuveni să Te laud. Şi faptul că Tu trebuie să fii lăudat ne este arătat de toţi balaurii de pe pămînt şi de toate adîncurile, focul, grindina, zăpada, îngheţul, vuietul furtunii, ele, care alcătuiesc cuvîntul Tău; munţii şi toate colinele, pomii cei roditori şi toţi cedrii; fiarele şi toate turmele, tîrîtoarele, şi păsările, făpturi înaripate; regii pămîntului şi toate neamurile, căpeteniile şi toţi judecătorii pămîntului; tinerii şi fecioarele, bătrînii împreună cu tinerii, toţi laudă numele Tău[78]. Şi, pentru că, într-adevăr, din ceruri Te laudă, să Te laude pe Tine, o, Dumnezeule al nostru, toţi îngerii Tăi, toate puterile Tale, soarele şi luna, toate stelele şi lumina, cerurile cerurilor şi apele care sînt deasupra cerurilor, toate să laude numele Tău[?]9; dar eu nu mai doream lucruri mai bune, fiindcă pe toate le cugetam a fi bune, însă pe cele cu adevărat superioare le consideram a fi mai bune decît cele inferioare; dar, de fapt, eu le cîntăream în mintea mea cu mai multă judecată şi le socoteam pe toate laolaltă mai bune decît cele superioare luate separat.

CAPITOLUL XIV

întru numele Tău am vegheat şi Te-am văzut altfel, nemărginit

20. Pentru cei cărora nu le place ceva din creaţia Ta *nu există sănătate*^, aşa cum nu era nici pentru mine cînd nu-mi plăceau multe pe care Tu le-ai făcut. Şi fiindcă inimii mele nu îndrăznea să nu-i placă Dumnezeul meu, ea nu voia să-Ţi aparţină Ţie ceea ce nu-i plăcea. Din cauza aceasta se născuse în gîndul meu ideea a două substanţe, şi nu-şi afla deloc liniştea şi vorbea în dodii. De aceea, reîntorcîndu-se la începuturi, imaginaţia mea îşi alcătuise un Dumnezeu risipit prin spaţiile nemărginite ale tuturor locurilor şi pe acela îl considerase a fi Tu, şi pe el îl pusese în inima sa şi devenise iarăşi templul idolului său, urît Ţie. Dar, după ce Tu ai privit cu bunăvoinţă mintea celui care nu ştie şi *ai acoperit ochii mei ca să nu vadă deşertăciunea*[81], s-a potolit nebunia mea şi a dispărut în rnine puţin cîte puţin. Şi am vegheat şi m-am trezit în preajma Ta, şi Te-am văzut într-un alt chip, nemărginit, iar viziunea aceasta nu rni se trăgea de la trup.

CAPITOLUL XV

Toate sînt adevărate în măsura în *care slnt*

21. Şi mi-am întors privirile şi asupra altor lucruri şi mi-am dat seama că ele Ţie îţi datorează faptul că

există, şi că întru Tine toate sînt mărginite, dar în alt mod, nu aşa cum sînt în spaţiu, ci că Tu eşti Cel Care le ţii ca într-o mînă, într-adevăr. Şi toate sînt adevărate în măsura în care sînt, şi nu există nici un fel de falsitate, decît doar dacă se crede că există ceea ce nu există. Şi am văzut că fiecare lucru este potrivit nu numai cu locul său, ci şi cu timpul său, şi că Tu, singurul Care eşti veşnic, n-ai început să lucrezi după nenumărate intervale de timp, că atît cele care au trecut, cît şi cele care
vor trece, n-ar pleca şi n-ar veni decît dacă Tu lucrezi şi dăinui.

CAPITOLUL XVI

Nu am găsit că nedreptatea este substanţă

22. Şi am înţeles, şi am aflat şi din experienţă că nu este deloc ciudat faptul că pentru cerul gurii unui bolnav pînă şi pîinea este un calvar, ea, care este atît de plăcută unui om sănătos, şi, de asemenea, că pentru nişte ochi bolnavi lumina este nesuferită, ea, care este atît de dragă ochilor sănătoşi. Dar şi dreptatea Ta displace celor nedrepţi, ca să nu mai vorbesc de viperă şi de vierme, pe care Tu i-ai făcut buni, adică potriviţi părţilor inferioare ale creaţiei Tale; părţi cărora le sînt pe potrivă şi cei nedrepţi, în măsura în care îţi sînt mai puţin asemănători Ţie; dar potriviţi fiinţelor superioare cu cît devin mai asemănători Ţie. Şi am căutat să aflu ce este nedreptatea şi am aflat că ea nu ar fi substanţă, ci o sminteală a voinţei care s-a abătut de la Tine, o, Dumnezeule, Tu, suprema substanţă, spre partea cea mai de jos, ca una care îşi arunca din sine ceea ce are mai intim înlăuntrul său şi se umfla de trufie în afară.

CAPITOLUL XVII

Aflasem veşnicia de nestrămutat a adevărului

23. Şi mă miram că eu deja Te iubeam pe Tine şi nu o anumită fantomă82. Şi nu mă rezumam doar la faptul de a mă bucura de Dumnezeul meu, ci eram răpit la Tine de frumuseţea Ta, pentru ca imediat să fiu tras în jos de greutatea mea şi să mă prăbuşesc cu geamăt la cele de jos; iar această greutate era patima mea trupească[83]. Se afla însă mereu cu mine amintirea Ta şi cu nici un chip nu mă îndoiam că există cineva de care să mă ataşez, dar că nu exist eu, cel care să mă lipesc de
acesta: deoarece trupul, care este supus stricăciunii, îngreuiază sufletul, iar sălaşul meu pămîntesc îmi înăbuşă cugetul care cugetă la multe[84], dar eram din cale afară de sigur că *cele nevăzute ale Tale se fac înţelese de la facerea lumii prin cele care au fost zidite, ba chiar şi puterea Ta eternă şi Dumnezeirea* Ta[85].
într-adevăr, încercînd eu să aflu pe ce cale apreciez frumuseţea corpurilor fie cereşti, fie pămînteşti, şi ce anume aveam eu la îndemînă spre a gîndi corect despre cele schimbătoare şi a zice: „cutare lucru trebuie să fie aşa, iar cutare lucru nu aşa"; deci, încercînd să aflu în baza cărui fapt judecam ori de cîte ori judecam aşa, aflasem că veşnicia cea adevărată şi neschimbătoare a adevărului se afla deasupra minţii mele celei schimbătoare[86], în felul acesta m-am ridicat în mod treptat de la corpuri la sufletul care simte prin intermediul trupului, şi de aici la forţa interioară a acestuia, căruia simţurile trupului îi comunică ceea ce se întîmplă în afara sa, adică pînă acolo unde şi animalele pot să-şi dea seama; iar de aici, din nou la partea care raţionează, aceea la care este adus spre a fi judecat tot ceea ce se percepe prin simţurile trupului, o putere care, descoperindu-se schimbătoare înlăuntrul meu, se înălţa la propria sa înţelegere şi scotea cugetul din categoria obişnuitului; adică se elibera de mulţimea fantasmelor care se contrazic, avînd mereu scopul de a afla în ce lumină era scăldată atunci cînd striga că neschimbătorul trebuie să fie aşezat neîndoios mai presus decît schimbătorul; de unde urma să se deducă faptul că neschimbătorul însuşi n-ar fi fost pus mai presus decît schimbătorul sub nici un motiv, dacă pe cel dintîi nu l-am fi cunoscut; s-a ajuns deci la ceea ce se află doar în lucirea unei priviri care tremură şi se zbate[8]?. într-adevăr, atunci am întrezărit cele nevăzute ale Tale[88], înţelegîndu-le din cele care au fost făcute, dar nu am putut să-mi fixez privirea asupra lor, şi, după ce mi-am reprimat slăbiciunea devenind iarăşi apt pentru activităţile mele obişnuite, nu purtam cu mine decît o amintire scăldată în iubire, una care ar fi dorit să simtă aroma unor mîn-căruri, pe care, de altfel, nici nu le-aş fi putut mînca.

CAPITOLUL XVIII

Căutam să aflu calea; nu aveam înfiinţa mea pe Iisus Hristos

24. Şi căutam să găsesc *o cale*[89] de a-mi aduna puterea care să-mi fie potrivită în a mă bucura de Tine, dar n-am găsit-o pînă ce n-am îmbrăţişat pe *Mijlocitorul lui Dumnezeu şi al oamenilor, pe Hristos*

Iisus Omul[9(>], *Cel Care este deasupra tuturor, Dumnezeu Cel btnecu-vîntat în veci*[91]*;* El, Care ne cheamă la El şi ne zice: *„Eu sînt calea, adevărul şi viaţa."*[9^] El era şi hrana pe care eu nu eram în stare să mi-o însuşesc, aceea care se amestecă cu trupul, deoarece *Cuvîntul trup s-a făcut*[93]*,* pentru ca înţelepciunea Ta, aceea prin care Tu ai făcut totul, să se transforme în laptele copilăriei noastre.
Căci eu nu aveam în fiinţa mea pe Dumnezeul meu Iisus Hristos, eu smeritul, pe Cel Smerit, şi nici nu cunoşteam ce urma să ne înveţe slăbiciunea Lui[94]. Deoarece Cuvîntul Tău, adevărul cel veşnic, depăşind cu mult părţile superioare ale creaţiei Tale, îi înalţă pe cei smeriţi la Sine însuşi; iar pentru cei de jos, El şi-a făcut Sieşi din ţarina noastră o casă smerită, pentru ca prin mijlocirea ei să desprindă de ei înşişi pe cei care ar fi trebuit să se umilească; şi să-i aducă la Sine, vindecîn-du-le trufia şi hrănindu-le iubirea, astfel încît ei să nu se încreadă prea mult în ei înşişi, ci, mai curînd, să se smerească văzînd la picioarele lor dumnezeirea smerită, cea care a luat parte la tunica făcută din pielea noastră; şi în felul acesta ei, obosiţi, să se plece în faţa Dumnezeirii, iar Ea, ridicîndu-se, să-i înalţe şi pe ei.

CAPITOLUL XIX
în *Hristos, întruparea adevărului, eu recunoşteam pe tot omul*

25. Eu însă mă gîndeam la altceva, şi despre Domnul meu Hristos numai atît cugetam cît ar putea gîndi cineva despre un bărbat înzestrat cu o inteligenţă ieşită din comun, Cel Căruia nimeni n-ar fi putut să-i fie pe potrivă, mai ales pentru faptul că, născîndu-se în chip miraculos dintr-o Fecioară, drept pildă de dispreţ faţă de bunurile trecătoare, spre a dobîndi nemurirea, mi se părea că, numai pentru grija divină pe care o dovedise faţă de noi, El meritase pe deplin o aşa de mare autoritate a învăţăturii Sale. Dar ce taină se ascundea în expresia „şi *Cuvlntul trup s-a făcut"*[95] nu putusem niciodată să bănuiesc. Din cele pe care le transmiseseră Scrierile Sfinte ştiam doar că El a mîncat, a băut, a dormit, a umblat, S-a întristat, S-a veselit, a conversat[^6] şi că trupul acela nu se ataşase de Cuvîntul Tău decît prin intermediul sufletului şi cu mintea omenească. Ştie lucrul acesta oricine cunoaşte atributul de a fi neschimbător^, Cel al Cuvîntului Tău, pe care eu deja îl ştiam atît cît îmi stătea mie în puteri şi de care nu mă îndoiam absolut deloc. într-adevăr, capacitatea de a mişca membrele unui trup ori de a nu le mişca prin intermediul unei voinţe; aceea de a fi stăpînit de un sentiment, ori aceea de a nu fi stăpînit; de a exprima prin cuvinte idei înţelepte ori aceea de a vieţui în tăcere sînt într-adevăr proprii unui suflet şi unei minţi schimbătoare. Or, dacă aceste consemnări în scris referitoare la El ar fi fost false, ele ar fi fost puse toate sub semnul minciunii, şi în scrierile acelea n-ar mai fi rămas nici o salvare a credinţei pentru neamul omenesc.
Dar, întrucît acestea au fost consemnate în scris ca adevărate, eu recunoşteam în Hristos un om în adevăratul sens al cuvîntului, adică nu numai trupul unui ora sau ceva cu trup, ori un suflet lipsit de judecată, ci omul în totalitatea lui; nu-l consideram o întruchipare a adevărului, ci eram de părere că El trebuie să fie pus mai presus de ceilalţi oameni, datorită unei anumite superiorităţi a naturii Sale cu totul deosebite, şi datorită desăvîrşitei Lui participări la înţelepciune. Alypius însă^s îl gîndea pe Dumnezeu ca fiind întrupat, aşa cum credeau şi adepţii Bisericii Universale", şi cum se declara că în afară de dumnezeire şi de trup, în Hristos nu exista suflet omenesc şi că mintea umană, de ase-
menea, nu exista întru El. Dar, fiindcă el[100] era ferm convins că ceea ce se spunea despre Hristos prin tradiţie putea fi valabil numai în cazul unei făpturi dotate cu suflu vital şi cu raţiune, era mai anevoie atras la însăşi credinţa creştină. însă, mai apoi, aflînd că aceasta este şi eroarea ereticilor apollinarişti[101], s-a potolit şi s-a alăturat bucuros credinţei universale[102]. Eu însă mărturisesc că am învăţat ceva mai tîrziu în ce fel adevărul credinţei universale se disocia de eroarea lui Fotinus[10]3 în înţelegerea expresiei „şi Cuvîntul trup s-a făcut". Fiindcă respingerea ereticilor făcea să iasă în evidenţă ce crede Biserica Ta şi ce conţine cu adevărat învăţătura cea sănătoasăi[04]. Căci a trebuit să existe şi erezii, pentru ca cei tari să fie dovediţi între cei slabi[1]05.

CAPITOLUL XX
După ce am citit cărţile platonicienilor

26. Dar atunci, după ce am citit cărţile platonicienilor[106] şi după ce am fost îndemnat să cercetez adevărul neîntrupat[107], mi-am dat seama că cele nevăzute ale Tale au devenit inteligibile [1Q]8 prin cele care au fost făcute de Tine, şi, fiind dezamăgit, am văzut ceea ce nu mi se îngăduia să văd prin întunecimile sufletului meu, anume că Tu exişti cu adevărat, că eşti de necuprins, dar că nu Te reverşi prin locuri delimitate ori nelimitate; că exişti cu adevărat, Tu, Care mereu acelaşi eşti Tu însuţi, că din nici o parte şi prin nici o modificare nu eşti altul ori altfel; dar că toate celelalte de la Tine sînt, dată fiind această unică şi puternică dovadă, anume faptul că există; într-adevăr, datorită acestora eram eu sigur, deşi prea slab pentru a mă bucura de Tine. De bună seamă că eu trăncăneam vrute şi nevrute ca şi cum m-aş fi priceput, şi dacă n-aş fi încercat să *aflu calea Ta Intru Hristos, Mîntuitorul nostru*[109], nu aş fi ajuns să cunosc nimic şi aş fi pierit. Căci începusem să vreau să fiu admirat ca un înţelept, eu, cel plin de pedeapsa mea, şi nu plîngeam, ba chiar mă mai şi mîn-dream cu ştiinţa mea.
Căci unde se afla *dragostea aceea de a* zidi[110] iz-vorîtă din adîncul smereniei, care este Iisus Hristos? Sau cura m-ar fi putut învăţa cărţile acelea asta[1]1[x]? Către acelea, cred eu, ai voit Tu să alerg mai înainte de a cerceta Scripturile Tale, pentru ca în memoria mea să se întipărească în ce fel fusesem impresionat de ele şi în ce fel mai apoi aveam să-mi aflu liniştea în Cărţile Tale şi în ce fel rănile mele urmau să fie examinate atent de degetele Tale mîntuitoare, iar eu să discern şi să disting ce deosebire este între presupunere şi mărturisire, între cei care văd încotro trebuie să se meargă şi cei care nu văd pe unde trebuie să se meargă şi care nu zăresc calea ce duce la patria aducătoare de fericire, nu numai pentru a o privi, ci şi pentru, a locui într-însa. Căci dacă aş fi fost instruit de la bun început în Cărţile Tale sfinte şi m-aş fi îndulcit cu intima lor apropiere, şi abia după aceea aş fi luat contact cu volumele acelea, fie că ele m-ar fi îndepărtat probabil de la temelia credinţei, fie că aş fi rămas adeptul lor, în cazul în care aş fi absorbit de acolo în sufletul meu ceva sănătos, ba chiar consideram că din cărţile acelea cineva poate să devină un altul, în cazul în care le-ar fi studiat numai pe acelea.

CAPITOLUL XXI

Am pus mîna cu cea mai mare aviditate pe cărţile Sf. Pavel

27. Aşadar, ara pus mîna cu cea mai mare aviditate pe venerabilul condei al Duhului Tău şi înaintea tuturor celorlalţi pe Apostolul Pavel, şi au pierit problemele acelea în care mi se păruse că el se contrazisese şi că, în predicile sale, el nu se află în acord cu mărturiile legii şi cu textul profeţilor[112], şi mi-a apărut *că forţa cuvintelor curate*[113] este una singură, şi am *învăţat să mă bucur plin de cutremur*[114]. Şi am început, şi am aflat că ceea ce citisem adevărat acolo fusese spus cu încuviinţarea harului Tău, pentru ca cel ce vede să *nu se laude ca şi cînd nu ar fi primit*[115] nu numai ceea ce vede, dar chiar şi facultatea de a vedea. Căci *ce are el fără să fi pri-mit*[116]*?* Şi pentru ca pe Tine, care eşti mereu acelaşi, să fie îndemnat nu numai să Te vadă, dar chiar să se vindece şi să Te aibă întru sine. Iar cel care nu poate să Te vadă de la mare distanţă să ajungă totuşi să meargă pe calea pe care poate să vină, să Te vadă şi să Te aibă întru sine. Fiindcă omul, chiar dacă este desfătat de legea lui Dumnezeu în conformitate cu fiinţa sa lăuntrică, în ce fel se va comporta cu *o altă lege care, în mădularele lui, este împotriva minţii lui şi-lface prizonier întru legea păcatului, care deja se află în mădularele sale*[117]? Fiindcă *Tu, Doamne, eşti drept*[118], iar *noi am păcătuit şi am făptuit nedreptatea, neam purtat într-un mod nelegiuit*[119], şi *mîna Ta sa îngreunat asupra noastră*[120] şi pe bună dreptate am fost daţi pe mîna *vechiului păcătos pus înaintea morţii*[121]*',* deoarece a înduplecat voinţa noastră să se poarte după voinţa lui, *fiindcă el nu a stat întru adevărul Tău*[122]. Ce va face atunci sărmanul om? *Cine îl va elibera pe el de trupul morţii acesteia, afară numai de harul Tău, dat nouă prin Iisus Hristos, Domnul nostru*[123], pe Care Tu l-ai născut împreună veşnic cu Tine şi *l-ai aşezat la începutul căilor Tale, Cel în Care stăpîni-torul lumii acesteia nu a găsit ceva vrednic de moarte*[124], dar *l-ai dat pe El morţii şi ai anulat zapisul care era împotriva noastră*[125]*?*
Or, scrierile acelea[12^] nu conţineau aşa ceva. Paginile acelor cărţi nu au chipul unei asemenea pioşenii, lacrimi ale mărturisirii, *jertfa Ta — duhul umilit, inima înfrîntă şi smerită*[127]*; mîntuirea poporului, cetatea făgăduită, garanţia Sf. Duh*[128], paharul mîntuirii noastre. Acolo nimeni nu cîntă întrebîndu-se: „Oare inima mea nu va fi supusă lui Dumnezeu? Căci mîntuirea mea de la El este. într-adevăr, de la *El, Dumnezeul meu, binefăcătorul meu şi sprijinitorul meu şi nu mă voi mai clătina de acum."*[129]
Acolo nimeni nu L-a auzit pe Cel Care strigă: *„Veniţi la Mine voi cei care sînteţi osteniţi."*[130] Ei refuză să înveţe de la El, *fiindcă El este bllnd şi curat cu inima*[131]*. Căci le-ai ascuns pe acestea de cei înţelepţi şi pricepuţi şi le-ai descoperit pe ele pruncilor*[13^]. Şi una este să vezi patria păcii din vîrful cel păduros, dar drumul către ea să nu-l afli, şi în zadar să încerci să mergi prin locuri de nepătruns, în timp ce de jur împrejur atacă şi întind curse dezertori fugari ce au în frunte *leul şi dragonul*[133], şi altceva este să ţii calea care duce acolo, întărită de grija împăratului Ceresc; adică acolo unde nu tîlhăresc cei care au părăsit oastea cerească; căci ei se

feresc de aceasta întocmai ca de un supliciu.
Astfel de lucruri îmi pătrundeau pînă în adîncul sufletului în mii de feluri, în timp ce citeam *pe cel mai mic dintre apostoli*[13]^ şi cercetam lucrurile Tale temîndu-mă foarte.

CARTEA A OPTA

CAPITOLUL I

Doream să Jiu mai în siguranţă întru Tine

1. O, Dumnezeule al meu, aş vrea să-mi amintesc întru recunoştinţa mea pentru Tine şi să-Ţi mărturisesc Milele Tale asupra mea. Scăldate să-mi fie mie oasele de dragostea Ta, astfel încît ele să poată spune: *Doamne, cine este ca Tine*[1] *? Tu eşti Cel Care ai rupt cătuşele ce mă legau, deci Ţie se cuvine să-Ţi aducjertfă de laudă*[2]. Dar cum mi-ai rupt Tu cătuşele voi arăta în povestirea mea, şi toţi cei care Ţi se închină, cînd vor auzi aceasta, vor zice aşa: *Bineouvîntat este Domnul în cer şi pe pămînt şi minunat este numele Lui*[3]. Vorbele Tale se întipăriseră în inima mea şi mă simţeam înconjurat de Tine din toate părţile. Căpătasem certitudinea vieţii eterne, în ciuda faptului că o vedeam *în chip nedesluşit şi ca într-o oglindă*[4]. Totuşi, fiindcă îmi dispăruse din inimă întreaga îndoială referitoare la substanţa cea nesupusă stricăciunii, aceea din care decurge orice substanţă[5], eu nu doream să devin şi mai sigur de substanţa Ta, ci mai statornic întru Tine. într-adevăr, dacă ar fi să mă refer la viaţa mea vremelnică[6], toate se clătinau, şi inima mea trebuia să fie curăţată *de vechiul aluat*[7]*;* şi-mi plăcea calea, adică însuşi Mîntuitorul, şi încă ezitam să merg pe cărările ei anevoioase.
Şi ai înrîurit mintea mea cu gîndul, care de altfel mi s-a părut bun, să merg la Simplicianus[8], care se dovedise pînă atunci un bun slujitor al Tău, şi că harul Tău strălucea în el. Auzisem chiar că încă din tinereţe Ţi se dedicase Ţie cu cea mai mare evlavie. Pe atunci însă el era deja bătrîn şi după ce, în lunga sa viaţă, încercase multe, dorind din tot sufletul să-Ţi urmeze calea, mi se
părea că este un bun cunoscător al multor domenii, şi aşa şi era. De aici şi dorinţa mea ca în discuţiile cu el să-i relatez toate frămîntările mele, iar el să-mi arate care ar fi putut să fie modul cel mai potrivit pentru a merge pe calea Ta, în starea sufletească în care mă găseam eu atunci.
2. Vedeam, într-adevăr, că Biserica este plină de credincioşi, dar unul mergea într-o direcţie, şi altul în-tr-alta[9]. Mie însă îmi displăcea faptul că mă implicasem în problemele veacului meu, lucru care era o foarte mare povară pentru mine, care nu mai trăiam în clocotul poftelor de odinioară, aşa cum obişnuiam, adică avid de bani şi de onoruri, cuprins de vechea mea robie atît de grea. Şi iată că acelea nu mă mai desfătau în comparaţie cu dulceaţa Ta şi *cu podoaba casei Tale, pe care am iubit-o*[10], dar încă mă mai simţeam legat cu patimă de femeie[11]. Şi nici Apostolul[12] nu-mi interzicea să mă căsătoresc, deşi eram îndemnat de el la ceva mai bun, el, care dorise cu ardoare ca toţi oamenii să fie aşa cum era el[13]; dar eu, fiind mai slab, alegeam un loc mai moale. Şi tocmai din cauza acestui singur lucru mă rostogoleam, lîncezind în celelalte privinţe şi veştejindu-mă din cauza unor griji distrugătoare, fiindcă în privinţa celorlalte lucruri, pe care nu voiam să le îndur, eram constrins să fiu de acord cu viaţa conjugală, căreia robindu-mă eram înlănţuit. Auzisem din gura adevărului că există *eunuci care s-au făcut pe ei înşişi eunuci, de dragul împărăţiei cerurilor, dar cel care poate să înţeleagă,* zicea el, să înţeleagă[14]. *într-adevăr, supuşi deşertăciunilor sînt toţi oamenii în care nu se află ştiinţa lui Dumnezeu, şi nici dintre cei care par buni, nu au putut să-L afle pe Cel Ce este*[15]. Dar eu deja nu mă mai consideram atins de acea deşertăciune; o depăşisem, şi din mărturia întregii creaţii aflasem că Tu eşti Creatorul nostru, şi Cuvîntul Tău este la Tine, Dumnezeu împreună cu Tine şi Unicul Dumnezeu prin care Tu le-ai creat pe toate.
Există însă şi un alt gen de necredincioşi, care, *deşi l-au cunoscut pe Dumnezeu, nu l-au slăvit totuşi ca pe Dumnezeu, ori nu i-au adus Lui mulţumiri*[1]®. Chiar şi eu
făptuiam o asemenea greşeală, dar *dreapta Ta, o, Dumnezeule, m-a sprijinit*[17], şi, scoţîndu-mă din acel loc, Tu m-ai aşezat acolo unde m-aş fi putut însănătoşi, fiindcă Tu ai zis omului: *Iată, frica de Dumnezeu este înţelep-ciune*[18]*;* şi să *nu doreşti să pari înţelept pentru că cei care spun că sînt înţelepţi au ajuns nebuni*[19]. Aflasem deci *mărgăritarul cel bun şi, după ce am vîndut tot ceea ce aveam,* trebuia să-l cumpăr, dar eu încă mai stăteam în cumpănă[20].

CAPITOLUL II

Victorinus, cîndva retor al oraşului Roma

3. M-am dus aşadar la Simplicianus[21], care, pe atunci, era duhovnicul episcopului Ambrozie, în vederea primirii harului Tău. Pe acesta Ambrozie îl iubea într-adevăr ca pe un părinte. Lui i-am povestit eu de căile întortocheate ale erorilor mele. Cînd însă i-am pomenit că am citit unele cărţi ale platonicienilor, pe care le tradusese în limba latină Marius Victorinus[22], fost retor al oraşului Roma, despre care auzisem că murise creştin, m-a felicitat pentru faptul că nu dădusem peste cărţile altor filozofi, care erau pline de înşelăciuni şi de amăgiri *după stihiile acestei* Iumi23. dar că în acestea se pot totuşi subînţelege în felurite moduri Dumnezeu şi Cuvîntul Lui. Apoi, ca să mă îndemne la smerenia lui Hristos, care a fost *ascunsă celor înţelepţi, dar dezvăluită pruncilor*[24], mi-a spus cîte ceva şi despre Victorinus însuşi, pe care el îl cunoscuse foarte bine cînd acesta se afla la Roma, şi mi-a

relatat despre el un lucru pe care nu-l voi trece niciodată sub tăcere; căci el avea să aducă harului Tău o mare laudă; căci iată cum acel bătrîn atît de învăţat şi atît de priceput în toate disciplinele liberale, el, care citise atît de multe opere ale filozofilor şi le supusese spiritului său critic, clarificîndu-le pe deplin, el, care a fost dascălul atîtor nobili senatori, şi care chiar — datorită strălucitei distincţii a magisteriului său[25], pe care cetăţenii acestui imperiu îl consideraseră a fi fost cu totul deosebit — meritase şi i se ridicase în forul roman o statuie, el fiind pînă la acea vîrstă închinător la idoli şi un participant la ceremoniile nelegiuite, cele de care pe atunci era mîndră întreaga nobilime romană, ba chiar şi poporul de rînd năzuia spre o divinitate în mai multe chipuri, precum Anubis lătrătorul[26], nişte monştri, care odinioară îşi îndreptaseră armele împotriva lui Neptun, a Venerei şi a Minervei[27], şi către care Roma îşi îndoia acum genunchii, ea, învingătoarea celor pe care acest bătrîn Victorinus îi apărase timp de atîţia ani cu temuta sa gură — iată cum, deci, el nu s-a ruşinat să devină copilul Hristosului Tău şi prunc al izvorului izbăvirii Tale, după ce şi el şi-a supus grumazul la jugul umilinţei şi şi-a plecat fruntea sub ocara crucii[28].

4. O, Doamne, Doamne, *Tu, Cel Care ai apropiat de noi cerurile şi Te-ai coborît la noi, Tu, Cel Care ai atins cu mina Ta munţii şi ei au fumegat*[29]*,* în ce chip ai putut Tu să Te strecori în inima lui? Căci, după cum povestea Simplicianus, el citea Sfînta Scriptură şi cerceta plin de rîvnă toate scrierile creştine, le examina şi-i spunea lui Simplicianus nu în văzul lumii, ci mai în ascuns şi într-un mod mai familiar: „află că eu deja sînt creştin". Iar celălalt îi răspundea: „nu te voi crede şi nu te voi considera printre creştini decît după ce te voi fi văzut în biserica lui Hristos". Iar el rîdea de acesta zicînd: „aşadar, pereţii au ajuns să dea naştere creştinilor?". Şi una-două, el zicea că deja a devenit creştin[30]. Iar Simplicianus îi răspundea acelaşi lucru de fiecare dată, şi din nou era repetată expresia cu „pereţii" sub privirile zîm-bitoare ale celuilalt. Căci el se temea să-şi ofenseze prietenii, mîndri cinstitori ai demonilor, ale căror vrăjmăşii socotea că se vor prăvăli de tot din culmea strălucirii lor babiloniene, întocmai ca din cedrii Libanului, cedri pe care Domnul nu-i distrusese încă.

Dar mai apoi, citind necontenit şi minunîndu-se de ceea ce citea, a sorbit tăria şi s-a temut să nu fie tăgăduit de Hristos în faţa sfinţilor îngeri, dacă şi el s-ar teme *„să-L mărturisească pe El în faţa oamenilor"*[31] şi i s-a părut că se face vinovat de o mare crimă, în cazul în care s-ar ruşina de taina smereniei Cuvîntului Tău şi nu s-ar ruşina de misterele nelegiuite ale trufaşilor demoni, cei pe care el îi acceptase ca un trufaş imitator al acestora; i-a fost ruşine tare de această deşertăciune, şi a roşit în faţa adevărului şi pe neaşteptate i-a zis lui Simplicianus, aşa cum povestea acesta însuşi: „să mergem în biserică, vreau să devin creştin". Iar acela, fără să se lase cuprins de veselie, s-a dus cu el. Acolo însă, a fost supus doar primelor taine ale catehezei, şi nu mult după aceea i-a fost dat numele ca să fie renăscut prin botez, spre uimirea Romei şi spre bucuria Bisericii. Cei trufaşi *se uitau şifierbeau de mînie; scrîşneau din dinţi şi se topeau*[32]. Dar pentru robul Tău *speranţa lui* era Domnul Dumnezeu şi *nu mai arunca nici măcar o privire la deşertăciunile şi la minciunile cele nesănătoase33.*

5. în cele din urmă, cînd a venit ora mărturisirii credinţei, care, de obicei era redată prin cuvinte precise, înţelese şi învăţate pe de rost, spuse dintr-un loc mai înalt în faţa poporului dreptcredincios al Romei de către aceia care intenţionau să se apropie de harul Tău, acela[34] îmi povestea că lui Victorinus i s-a sugerat de către preoţi să-şi afirme credinţa într-un loc mai discret, aşa cum era obiceiul să li se sugereze unora care păreau a tremura de sfială; însă el a preferat să-şi mărturisească mîntuirea sub privirile sfintei mulţimi; căci ceea ce predase el în cadrul retoricii nu putea fi numit mîntuire, chiar dacă şi pe aceea o mărturisise tot public. Aşadar, cu cît mai puţin a trebuit el să se teamă de turma cea paşnică, în timp ce mărturisea Cuvîntului Tău, el care, în cuvîntările sale, nu se temea de mulţimile celor nebuni?

Aşadar, cînd s-a urcat să rostească acele cuvinte, toţi, aşa cum îl cunoştea fiecare, i-au repetat numele într-un adevărat murmur de felicitări. Căci, cine nu-l cunoştea pe el acolo? Şi, cu un glas înăbuşit, a răsunat pe buzele tuturor celor care se veseleau laolaltă: „Victorinus, Victorinus!". Şi dintr-o dată au izbucnit cu toţii într-o bucurie fără margini, pentru că îl vedeau, dar imediat au tă-cut toţi cu atenţia încordată ca să-l poată auzi vorbind. El şi-a rostit cu glas tare credinţa cea adevărată, cu o nestrămutată încredere, şi toţi voiau să-l răpească înlă-untrul inimii lor, şi-l răpeau iubindu-l şi bucurîndu-se: iar mîinile celor care-l răpeau acestea erau.

CAPITOLUL III

O bucurie mai mare este precedată de o supărare mai mică

6. O, Dumnezeule Bun, ce lucru tainic se petrece în om, că el se bucură mai mult de mîntuirea unui suflet lipsit de speranţă şi care a fost scăpat de o primejdie mai gravă, decît dacă i-ar fi fost păstrată speranţa pentru totdeauna sau dacă ar fi fost vorba de o primejdie mai mică? într-adevăr, chiar şi Tu, Milostivule Părinte, Te bucuri mai mult de *unul care se pocăieşte decît de nouăzeci de drepţi care nu au nevoie de nici o pocăinţă*[35]. Şi noi, de asemenea, cu ce mare plăcere ascultăm, cînd aflăm că pe umerii păstorului care tresaltă de bucurie este adusă oaia care rătăcise, şi în ce fel este adusă drahma cea pierdută în vistieriile casei Tale[36], întru bucuria vecinelor femeii care a găsit-o; şi veselia pentru sărbătorirea casei Tale ne aduce lacrimi în ochi, atunci cînd în casa Ta se citeşte despre fiul mai mic, *că mort a fost şi-a înviat, pierdut a fost şi sa aflat*[37]. într-adevăr, Tu Te bucuri întru noi şi întru sfinţii Tăi îngeri de o dragoste sfîntă. Fiindcă Tu eşti întotdeauna acelaşi, Tu, Care în acelaşi mod le ştii pe toate cele care nu sînt nici întotdeauna şi nici în acelaşi mod.
7. Aşadar, ce se petrece în sufletul omului cînd se bucură mai mult de lucrurile aflate sau regăsite pe care le iubeşte, decît dacă le-ar fi avut pe acestea întotdeauna? Căci şi alte împrejurări atestă asemenea lucruri şi toate sînt pline de mărturiile celor care strigă: „da, aşa este!".
Triumfă, într-adevăr, un împărat victorios, dar el n-ar fi învins dacă n-ar fi luptat, şi cu cît a fost mai mare pericolul în luptă, cu atît mai mare este bucuria sa întru biruinţă. Se dezlănţuie furtuna asupra celor care navighează, şi-i ameninţă cu naufragiul, toţi pălesc din cauza *apropiatei morţi*[38]. Dar cerul se linişteşte şi marea se potoleşte, iar navigatorii se bucură din cale afară, fiindcă s-au temut din cale afară39. Este bolnav un om drag şi pulsul organismului său dă semne că el se simte rău; toţi cei care doresc ca el să fie sănătos sînt bolnavi în inima lor o dată cu el. îi este bine, dar încă nu umblă cu vechile lui forţe, însă ameliorarea sa dă naştere la o aşa de mare bucurie, cum nu se întîmpla nici înainte, cînd el era sănătos şi umbla în putere. Oamenii obţin aceste plăceri ale vieţii umane chiar şi prin supărări, nu neaşteptate ori care vin asupră-ne independent de voinţa noastră, ci prin supărări stabilite dinainte şi voluntare. Plăcerea de a mînca şi de a bea nu există decît dacă a existat mai înainte neplăcerea de a fi fost înfometat şi de a fi fost însetat. Şi beţivii consumă anumite mîncă-r.uri sărate, pentru ca prin aceasta să se provoace o anumită arsură supărătoare, care, în timp ce băutura încearcă să o stingă, se transformă în desfătare. Şi este de asemenea stabilit ca logodnicele deja rînduite să nu fie încredinţate imediat soţilor, pentru ca nu cumva soţul s-o considere de puţin preţ pe cea dată, cea în aş-teptarea căreia, atunci cînd era logodnic, suspina.
8. Acelaşi lucru se întîmpla şi într-o bucurie nedemnă şi care merită să fie detestată; şi tot aşa şi în acea veselie care a fost acceptată şi îngăduită; şi de asemenea în însăşi prea onesta sinceritate a prieteniei; şi la fel în situaţia celui care *mort a fost şi a înviat, pierdut a fost şi sa aflat*[40]. în toate aceste cazuri, o bucurie mai mare prevalează asupra unei supărări mai mici.
Cum aş putea să numesc eu aceasta, o, Doamne, Dumnezeule al meu, cînd Tu îţi eşti Ţie însuţi etern, cînd Tu însuţi îţi eşti propria Ta bucurie, şi lucrurile din preajma Ta se bucură continuu de Tine; de ce oare[41] o anume parte dintre aceste lucruri pendulează între succes şi insucces, între ocări şi împăcări? Să fie oare acesta modul lor de-a fi, iar Tu atît le-ai dat lor, în
momentul în care, *din înălţimile cerurilor*[42] pînă în adîncurile pămînturilor, de la începutul şi pînă la sfîr-şitul veacurilor, de la înger pînă la ultimul viermişor, de la prima pînă la ultima mişcare Tu ai fost Acela Care le-ai aşezat pe toate la locurile lor, toate felurile bunurilor şi toate lucrările Tale drepte, şi pe fiecare dintre ele le-ai făcut să se manifeste la vremea lor? Vai mie, cînd văd cît de înalt eşti Tu întru cele înalte, şi cît de adînc eşti întru cele adînci, şi niciodată Tu nu Te depărtezi de noi, dar noi abia de ne putem întoarce la Tine.

CAPITOLUL IV

Bucuria împărtăşită cu mulţi este mai rodnică

9. Vino, o, Doamne, şi acţionează; trezeşte-ne şi chea-mă-ne din nou; aprinde-ne şi răpeşte-ne; îmbălsămea-ză-ne şi îndulceşte-ne; să Te iubim şi să alergăm către Tine. Oare nu se întorc la Tine mulţi dintr-un iad al orbirii lor cu mult mai adînc decît cel al lui Victorinus şi se apropie de Tine, şi, privind lumina, sînt luminaţi; lumină pe care, dacă ei o primesc, primesc de la Tine puterea, ca să devină fiii Tăi? Dar dacă ei sînt mai puţin cunoscuţi popoarelor, de ei se bucură mai puţin şi aceia care i-au cunoscut. Căci atunci cînd bucuria se împărtăşeşte cu mulţi, ea devine în fiecare dintre ei mai rodnică, deoarece fiecare se încălzeşte şi se aprinde de la celălalt; apoi, fiindcă au devenit cunoscuţi multora, pentru mulţi ei încep să fie o garanţie spre mîntuire şi trect în fruntea tuturor celor care îi vor urma. De aceea se bucură mult pentru ei şi cei care i-au precedat, fiindcă nu se bucură de ei singuri.

Dar departe de mine gîn-dul ca, în cortul Tău, în faţa săracilor, să fie primite persoanele celor bogaţi, iar în locul celor smeriţi să fie primiţi cei de neam ales, cînd Tu ai hotărît ca prin cele slabe ale lumii să le răstorni pe cele tari; şi pe cele nevrednice ale acestei lumi, şi pe cele demne de dispreţ, şi pe cele ce nu sînt Tu le-ai ales întocmai ca pe cele ce sînt, ca să le înlocuiască pe cele care sînt[43].
Şi totuşi, şi acel prea mic dintre apostolii Tăi, cel prin vocea căruia Tu ai vrut să răsune vorbele acestea, atunci cînd proconsulul Paulus, prin campania lui militară, după ce i-a fost înfrîntă trufia, a fost trimis sub jugul uşor al Hristosului Tău[44], şi devenind demnitar al marelui rege, el însuşi a preferat să i se schimbe numele din fostul Saul în Paul, în cinstea unei victorii atît de mari. Căci un duşman este învins în proporţie mai mare în persoana celui pe care îl are în pază şi prin mijlocirea căruia el îi stăpîneşte pe mai mulţi; dar pe cei trufaşi el îi stăpîneşte mai mult în numele mărinimiei, iar prin aceştia pe mulţi alţii în numele autorităţii. Aşadar, cu cît era mai plăcut cîntărită inima lui Victorinus, pe care diavolul o cîştigase ca pe un adăpost de necucerit, şi limba lui Victorinus, o armă mare şi ascuţită, prin care el îi distrusese pe mulţi, cu atît mai din belşug a trebuit să se bucure fiii Tăi, fiindcă regele nostru *l-apus în lanţuri pe cel puternic*[45]*;* iar ei vedeau că *vasele lui răpite erau curăţate şi pregătite pentru cinstirea Ta* şi că ele *devin folositoare Domnului în vederea oricărui lucru bun*[4]®.

CAPITOLUL V

Vechea voinţă, noua voinţă

10. Dar cînd omul Tău, Simplicianus, mi-a relatat acestea despre Victorinus, m-a cuprins o dorinţă grozavă de a-l imita; fiindcă şi el îmi povestise totul exact pentru lucrul acesta. Dar, după ce a mai adăugat şi faptul că pe vremea împăratului Iulian[47], printr-o lege promulgată, li se interzisese creştinilor să mai preda literatura şi retorica; îmbrăţişînd această lege, el s-a decis mai degrabă să se lase de şcoala de retorică decît de Cuvîntul Tău, Cel prin care Tu *faci să vorbească gurile pruncilor*[48], şi nu mi s-a părut a fi mai curajos cît mai degrabă mai fericit, fiindcă, în sfîrşit, găsise prilejul de a fi liber pentru Tine. Din cauza acestui lucru suspinam eu, nu atît legat de un lanţ străin, cît înlănţuit de voinţa mea[49]. Vrăjmaşul[50] pusese stăpînire pe voinţa mea şi din această vrere acaparată el făcuse un lanţ cu care mă ţinea strîns. într-adevăr, patima se născuse din voinţa cea rea şi, în timp ce ea slujea poftei, s-a transformat în obişnuinţă; şi cum obişnuinţei nu i se poate opune rezistenţă, ea a devenit necesitate. Prin aceste inele legate între ele, motiv pentru care eu am numit aceasta lanţ, îngrozitoarea robie mă ţinea strîns. Voinţa cea nouă însă, care începuse deja să mijească în mine, pentru ca în chip dezinteresat să Te cinstesc şi să doresc a mă bucura de Tine, o, Dumnezeule, Tu, singura mea plăcere sigură, încă nu era pregătită s-o învingă pe cea de mai înainte, care se întărise în timp. Şi astfel, cele două voinţe ale mele, una veche şi alta nouă, una carnală şi alta spirituală, se ciocneau între ele şi, din cauza discordiei lor, îmi zdrobeau sufletul.
11. Aşa înţelegeam eu în mine însumi, prin propria mea experienţă, ceea ce citisem, anume în ce fel *trupul este stăpînit cu ardoare de patimi împotriva sufletului şi cum sufletul se împotriveşte trupului*[51]. Eu însă ardeam de poftă şi într-Unui şi în celălalt, dar mai mult în ceea ce aprobam decît în ceea ce reprobam în mine. Fiindcă, acolo, deja nu eu eram acela care sufeream, întrucît eu în mai mare parte sufeream lucrul acesta fără voia mea, decît îl făptuiam voind; ci totuşi, obişnuinţa devenise şi mai agresivă împotriva mea, fiindcă ajunsesem de bună voie acolo unde nu voiam. Şi, pe bună dreptate, cine ar fi putut să mă contrazică, de vreme ce se ştie că pe cel care pătimeşte îl urmează o pedeapsă dreaptă?
Dar aceea nu reprezenta nicicum o dezvinovăţire, datorită căreia mi s-ar fi putut părea de obicei că din cauza mea încă nu-Ţi slujeam Ţie, deşi dispreţuiam veacul în care trăiam, fiindcă înţelegerea adevărului era pentru mine încă incertă; întrucît, iată, acum şi ea devenise certă. Ci eu, încă legat de ţarină, refuzam să-Ţi slujesc Ţie, şi mă temeam să mă dezleg de toate aceste piedici, aşa cum ar trebui să se teamă oricine s-a implicat în vreun fel în ele.
12. Şi astfel povara veacului mă apăsa într-un mod plăcut, aşa cum se întîmplă de obicei în somn, şi gîndu-rile pe care le *nutream faţă de Tine*[52] erau asemănătoare încercărilor celor care vor să se trezească din somn şi care totuşi, biruiţi de somnul adînc, se cufundă din nou în el. Şi aşa cum nu există nimeni care ar vrea să doarmă continuu, căci, în conformitate cu judecata sănătoasă a tuturor, este de preferat să veghezi, cu toate acestea omul amînă cel mai adesea să-şi scuture somnul ori de cîte ori toropeala grea îi stăruie în membre şi ori de cîte ori ea chiar îl cotropeşte cu şi mai multă plăcere pe cel căruia îi displace această stare, deşi va fi sosit deja timpul să se trezească, tot aşa aveam şi eu impresia că este mai bine să mă încredinţez dragostei Tale decît să cedez patimii mele.
Dar cu toate că celălalt lucru îmi plăcea mai mult, el nu învingea, ci acesta mă fascina şi mă domina. Căci nu aveam ce să-Ţi răspund Ţie cînd îmi ziceai: *Scoală-te, tu, cel care dormi, ridicate dintre cei morţi şi Hristos te va lumina*[53]. Şi în timp ce-mi arătai pe toate căile că Tu eşti Cel Care îmi spui cele adevărate, nu mai aveam ce să-Ţi răspund, deoarece fusesem convins de adevăr, afară dbar de nişte vorbe domoale şi somnolente: „îndată, uite acuş, lasă-mă numai un pic". Dar acest „îndată şi iarăşi îndată" nu se mai sfîrşea deloc; iar „lasă-mă numai

un pic" mergea la nesfîrşit. Zadarnic *eram eu desfătat de legea Ta, potrivit cu omul din mine, fiindcă o altă lege se lupta în mădularele mele împotriva legii minţii mele şi mă ţinea rob al legii păcatului*[54]. Căci legea păcatului reprezintă latura violentă a obişnuinţei, în care sufletul este tîrît şi menţinut chiar împotriva voinţei sale, prin acea vină prin care el lunecă în ea de bunăvoie. Aşadar, *nefericitul de mine, cine mar fi putut izbăvi de trupul morţii acesteia, afară doar de harul Tău, prin Iisus Hristos, Domnul nostru?*[55]

CAPITOLUL VI

Ponticianus

13. Şi, într-adevăr, voi povesti în continuare în ce fel m-ai scăpat Tu pe mine de lanţul patimii mele carnale, cea de care eram stăpînit într-un mod atît de nemilos, şi mă *voi mărturisi numelui Tău, o, Doamne, Tu, ajutorul meu şi Mîntuitorul meu, cum mai eliberat de robia treburilor lumeşti*[56]. în timp ce neliniştea mea creştea, eu îmi duceam viaţa mea obişnuită şi suspinam după Tine în fiecare zi. Da, frecventam Biserica Ta în timpul care îmi mai rămînea de la aceste treburi, cele sub greutatea cărora gemeam. Era cu mine şi Alypius, despovărat de funcţiile juridice, după cea de a treia alegere a sa în calitate de asesor[57], cînd, în cadrul acestora, aştepta să-şi vîndă din nou sfaturile, aşa cum şi eu îmi vindeam talentul retoric — dacă predîndu-l, el putea să fie transferat asupra cuiva[58]. Nebridius însă renunţase la tovărăşia noastră spre a veni în ajutorul celui mai apropiat dintre prietenii noştri, *Verecundus din MediolanumP*[9], cetăţean milanez, şi om de litere fiindcă el îi cerea cu toată tăria lucrul acesta şi, în baza dreptului pe care îl dă prietenia, putea să solicite pe vreunul dintre noi pentru un ajutor temeinic, de care el avea o foarte mare nevoie.

însă pe Nebridius nu l-a atras la acesta dorinţa de cîştiguri; căci dacă ar fi vrut, ar fi putut să obţină cîşti-guri mult mai mari din predarea literaturii[60]; dar, în calitatea lui de prieten din cale afară de drăguţ şi de cumsecade, n-a vrut să nesocotească cererea noastră, din obligaţia de a răspunde cu bunăvoinţă. însă acţiona în acest sens cu cea mai mare prudenţă, ferindu-se a se face cunoscut vreunor personalităţi[61] ale acestui veac, evitînd să-şi provoace din cauza lor orice fel de tulburare sufletească, fiindcă el dorea să-şi menţină sufletul liber şi, pe cît posibil, cît mai mult timp neocupat, cu scopul de a cerceta ceva, de a citi sau de a asculta ceva referitor la înţelepciune.

14. Aşadar, într-una din zile (nu-mi amintesc motivul), zi în care Nebridius nu era de faţă, a venit pe neaşteptate la noi acasă, adică la mine şi la Alypius, un anume Ponticianus[62], un concetăţean de-al nostru, originar din Africa[63], unul care deţinea un post înalt la palat; nu mai ştiu ce anume voia de la noi. Şi ne-am aşezat ca să discutăm; şi el, din întîmplare, pe o masă de joc ce se afla în faţa noastră a văzut o carte; a luat-o, a deschis-o şi a găsit epistolele Apostolului Pavel, de bună seamă într-un mod absolut întîmplător; socotea probabil că era vreuna dintre acele cărţi referitoare la profesia mea. în momentul acela, surîzînd şi privindu-mă, s-a minunat plin de bucurie că sub ochii mei găsise cartea aceea şi doar pe aceea. într-adevăr, şi el era creştin şi credincios şi deseori Ţi se închina Ţie, Dumnezeul nostru, în Biserica Ta, cu rugăciuni dese şi îndelungate. După ce i-am arătat că de fapt citesc cu cea mai mare atenţie acele Scrieri Sfinte, între noi s-a pornit o discuţie, în cadrul căreia el însuşi a relatat ceva despre un anume Antonius, monah egiptean[64], al cărui nume devenise deosebit de cunoscut robilor Tăi; nouă însă, pînă la ora aceea, ne era complet necunoscut. Cînd a aflat lucrul acesta, a stăruit mult în discuţia aceea cu noi să ni-l facă cunoscut nouă, celor care nu-l ştiam, pe acest bărbat atît de însemnat, mirîndu-se în acelaşi timp de acea ignoranţă a noastră.

Ascultîndu-l însă, eram şi noi uimiţi de aceste minuni ale Tale atît de aproape de noi şi de timpurile noastre, mărturisite cu atîta tărie întru credinţa cea adevărată şi în cadrul Bisericii Universale. Ne minunam cu toţii, pe de o parte noi, fiindcă ele erau atît de mari; pe de altă parte, fiindcă aceste minuni nu ajunseseră la urechile noastre.

15. După aceea, conversaţia a alunecat la numărul mare de mînăstiri şi la virtuţile diferite ale miresmelor Tale, apoi la fecundele ţinuturi ale pustiului, despre care noi nu ştiam absolut nimic. Exista şi la Mediola-num o mînăstire[65], plină de fraţi aleşi, situată în afara zidurilor oraşului şi sub oblăduirea lui Ambrozie, dar noi n-o ştiam nici măcar pe aceea. El întindea mult discuţia şi vorbea fără încetare, iar noi tăceam cu atenţia încordată. La un moment dat, s-a întîmplat să spună că, nu ştiu cînd, el şi trei prieteni de-ai săi au ieşit să se plimbe, dacă nu mă înşel, înspre *Treveri*[66], în timp ce împăratul era ocupat după-amiaza cu spectacolul de circ, şi au ajuns în grădinile aflate în apropierea zidurilor oraşului, şi, acolo, cum se plimbau ei aşa, din în-tîmplare cîte doi, unul cu Ponticianus, şi ceilalţi doi, s-ar fi pomenit, tot rătăcind aşa, într-o casă în care locuiau nişte robi ai Tăi *săraci cu duhul, de felul celor cărora le revine împărăţia cerurilor*[67], iar acolo au găsit o carte în care se afla consemnată viaţa lui Antonius[68].

Unul dintre ei a început să citească această carte, apoi să se minuneze şi să se înflăcăreze; şi în timp ce citea, să se gîndească a-şi însuşi şi el o asemenea viaţă, astfel încît, părăsind el slujba acestui veac, să ajungă să-Ţi slujească Ţie. Fiindcă el era unul dintre aceia care sînt numiţi agenţi de afaceri[69]. Atunci, deodată, plin de o dragoste sfîntă şi de o sacră sfială, dar mîniat pe sine, şi-a aruncat ochii asupra prietenului care-l însoţea şi i-a zis aşa: „Spune-mi, te rog, unde vrem de fapt să ajungem prin toate aceste eforturi ale noastre? în fond, ce căutăm noi? Pentru cauza cui luptăm? Putem noi oare spera ceva mai mult la palat decît să fim amicii împăratului? Iar acolo, ce situaţie nu e^te fragilă şi plină de primejdii? Şi prin cîte primejdii mai mărunte nu se ajunge la o primejdie încă şi mai mare? Şi asta cînd

va fi? Or, dacă aş vrea să fiu prietenul lui Dumnezeu, iată că pot deveni chiar în momentul acesta."
A zis aceasta şi, tulburat de durerile facerii noii vieţi, şi-a întors din nou privirile pe paginile acelea şi citea şi se schimba înlăuntrul său, adică acolo unde Tu vedeai, şi mintea lui se desprindea de lume, aşa cum mai apoi s-a şi văzut. Căci, în timp ce citea şi talazurile inimii lui se rostogoleau, deodată a gemut şi a tras parcă o linie în viaţa sa şi s-a hotărît să ia partea cea bună, iar prietenul Tău i-a zis pe loc prietenului său: „Eu m-am rupt deja de această speranţă a noastră şi m-am decis să slujesc lui Dumnezeu, şi asta chiar din acest moment, şi din acest loc eu mă îndrept spre El. Iar dacă ţie îţi este greu să mă urmezi, fă în aşa fel să nu te împotriveşti." însă acela a zis că şi el doreşte să fie părtaş la o atît de mare răsplată şi la o aşa de importantă luptă. Şi astfel au devenit ai Tăi amîndoi şi *Ţie îţi construiau turn pe propria lor cheltuială*[70], pentru a le părăsi pe toate ale lor şi a Te urma pe Tine. Atunci Ponticianus şi cel cu care se plimba prin alte părţi ale grădinii căutîndu-i pe ceilalţi au ajuns în acelaşi loc şi, găsindu-i, i-au sfătuit să se întoarcă, fiindcă deja ziua se înclina spre seară. Dar ei, după ce le-au arătat dorinţa şi planul lor, precum şi în ce fel se născuse în inima lor o astfel de ho-tărîre şi cum se întărise ea mai apoi, i-au rugat să nu-i tulbure, dacă cumva ei ar refuza să li se alăture. Aceştia însă, neschimbîndu-se întru nimic în vechile lor practici, s-au deplîns totuşi pe ei înşişi, aşa cum relata Ponticianus, şi i-au felicitat cu evlavie şi s-au încredinţat rugăciunilor lor şi tîrîndu-şi inima pe pămînt s-au îndreptat spre palat; iar ceilalţi, avîntîndu-şi inima în cer, au rămas în acea căsuţă. Şi cum amîndoi aveau logodnice, acestea Ţi-au închinat şi ele fecioria lor Ţie, după ce au aflat toate acestea.

CAPITOLUL VII

Vedeam bine cît eram de imoral şi mă îngrozeam

16. Astfel de lucruri povestea Ponticianus. Tu însă, o, Doamne, în timpul cuvîntării lui, mă întorceai pe mine la mine însumi, luîndu-mă de la spatele meu, unde mă aşezam ori de cîte ori nu voiam să fiu atent la mine şi mă puneai în faţa mea, ca să văd cît eram de imoral, cît de strîmb şi de respingător, plin de pete şi de răni; şi eu vedeam şi mă îngrozeam şi nu aveam unde să fug de mine însumi. Iar dacă încercam să-mi întorc privirea de la mine însumi, acela povestea ce povestea şi Tu din nou mă împotriveai mie însumi şi mă expu-neai privirilor mele, ca să-mi pot afla nedreptatea şi s-o urăsc. De bună seamă că eu o cunoşteam, dar mă prefăceam că n-o cunosc, o ascundeam şi uitam de ea.

17. într-adevăr, cu cît îi iubeam mai înflăcărat atunci pe aceia despre care auzeam opinii sănătoase, fiindcă ei Ţi se încredinţaseră Ţie, pentru ca Tu să-i însănătoşeşti pe toţi, cu atît mai amarnic mă puneam pe mine mai prejos decît ei şi mă uram. Fiindcă ei îşi petrecuseră cu mine mulţi ani, poate că vreo doisprezece, de cînd, din cel de al nouăsprezecelea an al vieţii mele, după ce am citit cartea lui Cicero intitulată *Hortensius*[71] şi fusesem îndemnat spre studiul filozofiei, iar eu amînam, deşi dispreţuiam fericirea pămîntească, să hotărăsc să găsesc timp ca să cercetez filozofia, a cărei nu descoperire, ci chiar simplă cercetare merita să fie pusă mai presus decît toate comorile descoperite şi decît împărăţiile neamurilor şi plăcerile trupului, care roiau în jurul meu la un simplu semn. Dar eu, tînăr nefericit cum eram, chiar prea nefericit pentru începutul tinereţilor mele, cerusem de la Tine puritatea şi zisesem: „Dă-mi mie castitatea şi stăpînirea de sine, dar nu acuma!" Căci mă temeam să nu mă auzi imediat şi tot imediat să mă şi vindeci de patima neînfrînării, pe care aş fi vrut mai de-grabă s-o satisfac decît să o extirp din fiinţa mea. Şi mergeam pe căi rele, rob al unei practici superstiţioase nelegiuite, neflind deloc sigur în mijlocul ei, ca atunci cînd pui un lucru înaintea celorlalte, lucruri pe care nu le cercetam cu evlavie, ci le atacam cu duşmănie.

18. Şi era de părere că tocmai din cauza aceasta amînam eu din zi în zi hotărîrea, pentru ca, părăsind pentru totdeauna speranţa veacului acestuia, să Te urmez numai pe Tine, deoarece mie nu mi se arăta lămurit nimic spre care să-mi îndrept paşii. Şi sosise şi ziua în care puteam să mă despoi eu însumi pentru mine, într-un moment în care conştiinţa mea m-ar fi putut dojeni aşa: „Ei, unde îţi este graiul? Parcă ziceai că din cauza incertitudinii adevărului nu vrei să arunci de la tine sarcina deşertăciunii. Iată că adevărul este acum sigur, iar conştiinţa te constrînge încă şi mai mult, şi pe umerii tăi rămaşi liberi cresc aripi care n-au fost într-o aşa măsură tocite de cercetare, şi nici toate acestea n-au fost cugetate într-un deceniu şi mai bine." Eram atît de ros înlăuntrul meu şi tulburat violent de o groaznică ruşine, în timp ce Ponticianus relata asemenea lucruri! Dar el, încheind discuţia şi motivul pentru care venise la noi, a plecat, iar eu m-am întors la mine însumi. Ce n-am zis atunci împotriva mea? Cu ce bice ale ideilor nu mi-am biciuit eu sufletul, pentru ca el să mă urmeze ori de cîte ori aş încerca să merg alături de Tine? Iar el se dădea înapoi, se împotrivea şi nu se dezvinovăţea. Toate argumentele fuseseră folosite şi respinse. Doar o frică tăcută îmi mai rămăsese, dar şi ea se temea cumplit să fie luată de şuvoiul obişnuinţei, în care se topea spre moarte.

CAPITOLUL VIII

Aşadar, m-am retras în grădină

19. Atunci, în acea mare gîlceavă a casei mele interioare, pe care o provocasem amarnic sufletului meu, retras în cămara mea, adică în inima mea, tulburat atît la minte, cît şi la înfăţişare, m-am năpustit asupra lui Alypius şi am strigat: „De ce pătimim? Ce înseamnă, de fapt, ceea ce ai auzit? Se ridică toţi nepricepuţii şi iau cerul cu asalt, iar noi, cu învăţăturile noastre lipsite de inimă, iată unde ne tăvălim cu trupul şi cu sîngele nostru! Oare, doar pentru că ne-au luat-o înainte, ne este ruşine să-i urmăm, dar nu ne este ruşine să le luăm exemplul?" Am mai spus şi nu ştiu ce alte cuvinte asemenea acestora, şi doar clocotul din mine m-a îndepărtat de acela, într-un moment în care el tăcea privindu-mă încremenit. Fiindcă eu nu făceam să-i răsune în urechi numai cuvinte obişnuite, ci fruntea, genele, ochii, culoarea feţei, felul vocii mele îmi exprimau starea sufletească cu mult mai mult decît cuvintele pe care le debitam.

Era o grădiniţă a locului nostru de popas, de care noi ne foloseam ca de o întreagă casă: căci stăpînul casei, gazda noastră, nu locuia acolo. în locul acela mă dusese frămîntarea inimii mele, unde nimeni nu mi-ar fi putut opri cearta aprinsă pe care o pornisem cu mine însumi, o ceartă ce avea să se termine atunci cînd numai Tu ştiai, eu însă nu. Fiindcă eu îmi pierdusem minţile numai cu scopul însănătoşirii şi muream cu scopul de a trăi, ştiind bine cît de rău eram şi neştiind cît de bun urma să devin puţin cîte puţin după aceea. Aşadar, m-am retras în grădină şi Alypius mă urma pas cu pas, deoarece nu exista un loc retras al meu, în care el să nu fie de faţă; sau cum ar fi putut el să mă părăsească într-o asemenea stare sufletească? M-âm aşezat cît am putut mai departe de casă. Mă frămîntam în sufletul meu, în-furiindu-mă din cauza unei foarte tulburătoare revolte, deoarece nu mergeam încă în armonie cu voinţa şi înţelegerea Ta, o, Dumnezeule al meu, spre ceea ce *toate oasele mele*[72] îmi strigau că trebuie să merg şi spre ceea ce ele, cu laudele lor, ridicau în slăvi. Căci acolo nu se putea merge nici cu corăbii, nici cu care cu patru roţi ori cu picioarele, cel puţin pentru spaţiul pe care-l făcusem din casă pînă la locul acela, unde ne aşezaserăm. Căci nu numai faptul de a merge, dar chiar şi faptul de a ajunge acolo nu însemna nimic altceva decît a dori să mergi, dar a dori cu toată tăria şi într-un mod nestrămutat; nu să-ţi întorci şi să-ţi azvîrli încoace şi încolo voinţa ta pe jumătate rănită, luptîndu-te cu o parte care se înalţă şi cu o alta care se prăbuşeşte.

20. în cele din urmă înfăptuiam cu trupul atît de multe lucruri, chiar în timpul zbuciumărilor şovăielii mele, lucruri pe care oamenii vor uneori să le înfăptuiască, dar nu sînt în stare, fie pentru că nu au membrele trebuitoare, fie pentru că acestea sînt legate cu lanţuri sau sînt moleşite de lîncezeală, fie că sînt zădărnicite în vreun fel de ceva. Atunci cînd mi-am smuls părul, cînd mi-am lovit fruntea cu palma, ori cînd, împre-unîndu-mi degetele, mi-am cuprins cu ele genunchii, am făcut lucrul acesta fiindcă aşa am vrut; aş fi putut să vreau ceva, dar să nu-l pot face, dacă flexibilitatea membrelor mele nu ar fi dat ascultare intenţiilor mele. Aşadar, am făcut atît de multe lucruri acolo unde nu exista posibilitatea să voieşti ceea ce se putea, dar, datorită unei simţiri fără seamăn, nu făceam ceea ce-mi plăcea mai mult, pentru ca mai apoi să pot aşa cum voiam, fiindcă îndată după aceea voiam aşa cum voiam. Căci acolo exista putinţa aceea care era voinţa, iar fap-
tul însuşi de a voi însemna deja a face; şi totuşi lucrul acesta nu se întîmpla, iar trupul asculta cu mult mai multă uşurinţă de voinţa atît de slabă a sufletului, pentru ca membrele să se mişte după încuviinţarea sa, decît sufletul însuşi se asculta pe sine, pentru a face ca marea sa voinţă să acţioneze drept singura voinţă.

CAPITOLUL IX

A *voi într-un mod parţial şi a nu voi într-un mod parţial*

21. De unde vine ciudăţenia aceasta şi din ce cauză este aşa? Să mă lumineze în această privinţă Mila Ta şi să întreb dacă cumva ar putea să-mi răspundă ascunzişurile pedepselor omeneşti şi atît de întunecatele fră-mîntări de conştiinţă ale fiilor lui Adam. De unde vine deci ciudăţenia aceasta şi de ce aşa? Sufletul porunceşte trupului şi i se dă ascultare imediat; porunceşte apoi sufletul lui însuşi şi i se opune rezistenţa. Dă sufletul poruncă să se mişte o mînă şi atît este de mare uşurinţa mişcării, încît cu greu s-ar putea disocia porunca de supunere; şi sufletul este suflet, iar mîna face parte din trup. Dă sufletul poruncă să vrea ceva anume sufletul şi, cu toate că nu mai există nimeni altcineva, el totuşi nu o face. Ei bine, de unde vine acest straniu miracol şi din ce cauză aşa? Şi iarăşi zic, porunceşte să vrea cel care, dacă nu ar vrea, nu ar porunci; şi ceea ce porunceşte, iată că nu face; dar el nu vrea cu tot dinadinsul, de unde deducem că nu porunceşte cu tot dinadinsul. Fiindcă porunceşte într-atît cît vrea; şi nu se întîmpla ceea ce el porunceşte în măsura în care vrea, deoarece nu vrea, pentru că voinţa porunceşte ca să existe ca voinţă şi nicidecum ca altceva, dar ea însăşi nu întru totul şi pe deplin porunceşte, din care motiv nici nu se realizează ceea ce porunceşte; întrucît, dacă ea ar fi deplină, nici n-ar trebui să poruncească să fie, fiindcă ea există deja. Aşadar, ciudăţenia nu este faptul de a voi ceva într-un mod parţial sau de a nu voi ceva într-un mod parţial; ciudăţenia este o boală a sufletului, fiindcă el nu se înalţă complet uşurat din adevăr, ci, ca de obicei, îngreuiat. Din cauza aceasta există două voinţe, fiindcă una singură dintre ele nu reprezintă întregul, şi ceea ce este prezent într-una este exact ceea ce îi lipseşte celeilalte.

CAPITOLUL X

Eu, da, eu *eram acela*

22. *Să piară de la faţa Ta*[73], o, Doamne, aşa cum pier *cei care spun vorbe deşarte şi care duc minţile pe cărări*

greşite[7]^, toţi cei care, după ce au observat că există două voinţe în actul deliberării, afirmă că ele sînt naturile a două minţi[75] — una bună şi alta rea. Răi cu adevărat sînt ei înşişi atunci cînd le consideră rele pe acestea; şi tot ei vor fi şi cei buni, dacă vor simţi cele adevărate şi vor fi de acord cu cele adevărate, pentru ca şi lor să le spună Apostolul Tău: *aţi fost cîndva întuneric, acum sînteţi lumină întru Domnul*[76]. Căci ei, în timp ce vor să fie lumină, nu întru Domnul, ci în ei înşişi, considerînd că natura sufletului este ceea ce este Dumnezeu, au devenit în felul acesta mai întunecaţi decît întunericul, fiindcă s-au îndepărtat şi mai mult de Tine prin îngrozitoarea lor trufie, *de Tine, lumina cea adevărată, cea care luminează pe tot omul care vine în lumea aceasta*[77]. Luaţi aminte deci la ceea ce spuneţi şi ruşi-naţi-vă şi *apropiaţi-vă de El şi luminaţi-vă, şi feţele voastre nu se vor mai ruşina*[78]. Cînd deliberam ca să fiu în slujba Domnului Dumnezeului meu, aşa cum hotărî-sem de multă vreme, eu eram cel care voiam şi tot eu eram şi cel care nu voiam. Eu, da, eu eram. Nici nu voiam pe deplin, dar nici nu ziceam pe deplin nu; de aceea mă luptam cu mine însumi şi mă împrăştiam de la mine însumi, şi însăşi risipirea aceasta se făcea, într-adevăr, fără voia mea; şi totuşi nici ea nu arăta natura
unei minţi străine de mine, ci pedeapsa minţii mele. *Şi de aceea nu eram eu acela care lucram asupra ei, ci păcatul care locuia în mine*[79], pentru pedeapsa unui păcat mai cutezător, fiindcă eram fiul lui Adam. Căci dacă în lume există atîtea naturi contrarii cîte voinţe se împotrivesc unele altora, atunci nu numai două voinţe există, ci vor fi mai multe.
23. Dacă cineva, de pildă, ar chibzui în mintea lui dacă să participe la un anumit loc de adunare al alor lui sau la teatru, acesta e pregătit să strige: „iată cele două naturi — una bună, care duce pe aici, şi alta rea, care duce pe acolo. Căci de unde ar putea veni această indecizie a celor două voinţe în opoziţie una cu alta?" Eu însă afirm că amîndouă sînt rele, atît aceea care duce la ei, cît şi aceea care duce la teatru. Dar el crede că este bună numai aceea care duce la el datorită unei voinţe bune. De ce? Aşadar, dacă vreunul dintre noi ar sta în cumpănă şi ar şovăi în el însuşi, într-un moment în care cele două voinţe ale sale se ceartă între ele, indecise dacă trebuie să meargă la teatru sau la Biserica noastră, oare nu şi acesta va şovăi neştiind ce să răspundă? Căci sau vor mărturisi ceea ce nu vor, că numai datorită unei voinţe bune se poate merge la Biserica noastră, aşa cum la ea merg numai cei care sînt pătrunşi de jurămintele de credinţă ale acesteia, fiind cu adevărat stăpîniţi de ele; sau vor considera că două naturi rele şi două minţi rele ajung în conflict într-unui şi acelaşi om. Prin urmare, nu va fi deloc adevărat ceea ce ei spun de obicei, anume că există o voinţă bună şi alta rea; ori se vor converti la adevăr şi nu vor nega că ori de cîte ori cineva va delibera întru sine va conchide că un singur suflet este supus frămîntărilor unor voinţe în contradicţie.
24. Aşadar, cînd îşi dau seama că într-un singur om se contrazic două voinţe, ei să nu mai susţină că se ciocnesc două minţi contrarii alcătuite din două substanţe opuse şi din două principii contrare — una bună şi alta rea. Căci Tu, *o, Dumnezeule adevărat,* îi dezaprobi pe aceştia, îi dovedeşti ca mincinoşi şi-i arăţi vinovaţi aşa cum se întîmplă în orice voinţă rea, cînd fiecare stă în cumpănă dacă să ucidă un om cu sabia sau prin intermediul otrăvii; dacă să se năpustească asupra unui teritoriu străin ori asupra altuia, întrucît nu este posibil şi una şi alta; dacă să-şi cumpere o plăcere cu o mare risipă de bani sau să-şi strîngă banii cu lăcomie; dacă să meargă la circ sau la teatru, dacă în cursul aceleiaşi zile se prezintă şi una şi alta; adaug la asta şi o a treia situaţie, dacă să se ducă să fure dintr-o casă străină, în cazul în care i s-ar oferi ocazia; şi mai adaug chiar şi un al patrulea caz, anume dacă să comită un adulter, în situaţia în care şi aici s-ar ivi posibilitatea aceasta în acelaşi timp; dacă toate acestea se oferă în acelaşi timp şi dacă toate deodată sînt dorite, ele, care nu pot să stea împreună, întrucît atunci toate cele patru voinţe simultane, sau poate chiar mai multe, distrug sufletul, con-trazicîndu-se între ele, într-o aşa de mare varietate de lucruri dorite cu ardoare în acelaşi timp, ei nu obişnuiesc să spună totuşi că există o foarte mare mulţime de substanţe diverse. Or, tot aşa se întîmplă şi în cazul voinţelor bune. Căci în cazul în care eu aş vrea să aflu de la aceştia dacă este bine să te delectezi cu citirea Apostolului^ ori dacă este bine să fii desfătat de un psalm plin de sobrietate, ori dacă este iarăşi bine să discuţi despre Evanghelie, pentru fiecare dintre aceste întrebări ei vor răspunde că „este bine!" Dar de ce, dacă toate acestea ne desfată în mod egal, şi deodată, şi în aceeaşi împrejurare? Oare nu voinţele acestea diferite încordează inima omului, în timp ce el deliberează pe ce să pună mîna mai întîi? Şi, chiar dacă se ceartă între ele, toate sînt bune pînă să fie aleasă una, prin care să se vădească o singură voinţă în întregimea ei, care era divizată în mai multe. Exact aşa şi atunci cînd eternitatea desfată latura mai înaltă a fiinţei noastre, iar plăcerea binelui trecător ne trage spre latura mai de jos a ei: acelaşi suflet nu participă cu întreaga sa voinţă, ci doreşte fie un lucru, fie un altul, motiv pentru care el este sfîşiat de o indecizie grea, pînă în momentul cînd se înclină cu adevărul spre una, ori cu obişnuinţa sa spre altceva.

CAPITOLUL XI

Nimicurile nimicurilor — vechile mele prietene

25. în felul acesta boleam eu şi mă chinuiam, învi-novăţindu-mă pe mine însumi cu mult mai amarnic decît de obicei, înfăşurîndu-mă şi răsucindu-mă în lanţul meu, pînă să ajung să-l rup definitiv, lanţ de care eram deja tot mai puţin împiedicat, dar în care eram totuşi înfăşurat. Şi Tu, Doamne, stăruiai cu aspra Ta milostivire întru adîncul tainelor sufletului meu, dublîn-du-mi loviturile — cu biciul temerii pe de o parte, şi cu cel al ruşinii pe de alta, pînă cînd el să fie rupt de tot, ca lanţul acesta slab şi firav, care mai rămăsese, să nu înceapă a prinde puteri

din nou şi să mă înlănţuie cu şi mai multă tărie.
Căci îmi ziceam mie însumi înlăuntrul fiinţei mele: „iată, acum să se întîmple, acum să se întîmple!" Şi mă îndreptam, într-adevăr, spre o decizie, dar numai cu vorba. Eram deci pe punctul de a face ceva, şi totuşi nu făceam nimic; nu mă mai rostogoleam spre cele de altădată, dar mă menţineam pe poziţia cea mai apropiată şi trăgeam aer în piept. Şi din nou încercam, şi nu mai era decît puţin şi ajungeam acolo; şi iarăşi mai era doar puţin şi ajungeam acolo, şi era cît pe ce să ating această treaptă şi să mă agăţ cu putere de ea, dar acolo tot nu ajungeam, n-o atingeam şi nu mă agăţăm, ezitînd între a mă da morţii şi a mă dărui vieţii, şi mai multă putere aveau în fiinţa mea vechile deprinderi decît deprinderile mai bune, iar clipa în care urma să devin altceva, cu cît se apropia mai mult de mine, cu atît revărsa în sufletul meu o *groază* mai mare, însă ea nici nu mă arunca înapoi şi nici din drum nu mă abătea, ci mă ţinea în ne-hotărîre, parcă suspendat.
26. Nimicurile nimicurilor şi deşertăciunile deşertăciunilor erau cele care mă reţineau, ele, vechile mele prietene. Ele mă trăgeau de haina mea de carne şi-mi murmurau încet: „Oare te laşi tu de noi? Nu vom mai fi de acum încolo, pentru totdeauna, împreună cu tine? Şi, oare, din momentul acesta, nu-ţi va mai fi îngăduit niciodată cutare şi cutare lucru?" Şi prin acel „cutare şi cutare lucru", de care am pomenit, ce-mi sugerau ele mie; ce-mi sugerau, o, Doamne, Dumnezeule al meu?! O, de-ar fi ca Mila Ta să le abată de la sufletul robului Tău; căci, ce josnicii erau acelea pe care mi le sugerau, vai, ce ticăloşii! Şi eu încă le mai auzeam la o distanţă de mai puţin de o jumătate, dar nu ca atunci cînd m-ar fi putut constrînge într-un mod liber, ieşindu-mi în întîmpinare, ci şoptindu-mi parcă de la spate şi piş-cîndu-mă pe furiş, în timp ce mă îndepărtam, ca să privesc înapoi. întrucît şovăiam, mă întîrziau în efortul meu de a mă smulge şi de a mă scutura de ele şi de a trece dincolo de locul în care eram chemat, în timp ce puternica obişnuinţă îmi zicea: „Crezi tu, oare, că vei putea trăi fără acestea?"
27. Dar, în legătură cu aceasta, deja mi se adresa cu o voce foarte slabă. Căci, din acea parte spre care îmi întorsesem faţa şi de care mă grăbeam să mă îndepărtez, mi se înfăţişa pioasa demnitate a stăpînirii de sine, senină şi din cale afară de voioasă, mîngîindu-mă cu dragoste să vin şi să nu mă mai îndoiesc, întinzîndu-mi braţele ei sfinte pentru a mă primi şi a mă îmbrăţişa, braţe pline cu mulţimile bunelor exemple. Acolo erau atîţia copii şi copile; acolo se afla un tineret numeros şi oameni de toate vîrstele: şi văduve serioase, şi fecioare bătrîne. Şi în inima tuturor stăruia însăşi stăpînirea de sine întru nimic sterilă, ci mama rodnică a bucuriilor fiilor Tăi, o, Doamne, fiindcă Tu le erai tuturor soţul. Şi-mi surîdea cu un surîs îmbietor, ca şi cînd mi-ar fi zis: „Oare tu vei fi în stare să faci ceea ce fac aceştia şi acestea? Dar, oare, şi aceştia, şi acestea pot ei să facă întru ei înşişi, sau cumva numai întru Domnul Dumnezeul lor? Domnul Dumnezeul lor m-a dat pe mine acestora. De ce stai pe gînduri şi nu te hotărăştisi? Aruncă-te întru El, nu te teme; El nu se va trage înapoi, ca tu să cazi; aruncă-te fără nici o grijă, El te va primi şi te va face sănătos." Şi ruşinea mă copleşea, fiindcă mai au-zeam încă murmurul acelor nimicuri şi, şovăind, stăteam suspendat. Şi iarăşi îmi zicea parcă cealaltă voinţă: *,Jă-te surd împotriva acelor membre murdare ale tale depepămînt*^[2], pentru ca ele să se mortifice. *Ele îţi spun ţie despre desfătări, dar nu cum îţi predică legea Domnului Dumnezeului Tău*[83]. Această gîlceavă din inima mea nu era decît în legătură cu mine însumi şi împotriva fiinţei mele înseşi. în schimb, Alypius, strins lipit de mine, aştepta tăcut rezultatul neobişnuitei mele fră-mîntări.

CAPITOLUL XII

Ia şi citeşte; ia şi citeşte!

28. într-adevăr, cînd dramatica examinare a adîncu-rilor fiinţei mele a adunat şi a făcut grămadă în faţa inimii mele întreaga mea nefericire, s-a iscat o furtună îngrozitoare ce avea să aducă cu sine o uriaşă ploaie de lacrimi, şi, pentru ca eu s-o pot vărsa cu toate urletele ei, m-am ridicat de lîngă Alypius, deoarece singurătatea mi se părea mai potrivită pentru dorinţa mea de a plîn-ge; şi m-am îndepărtat de el la o distanţă ceva mai mare, astfel încît nici măcar prezenţa lui să nu-mi poată fi împovărătoare. Aşa eram eu în acel moment şi el a înţeles asta; căci nu ştiu ce zisesem parcă, ceva în care sunetul vocii mele se arăta deja încărcat de plîns, şi în felul acesta mă putusem ridica. Deci el a rămas acolo unde şezuserăm amîndoi, însă din

cale afară de nedumerit, în cele din urmă m-am întins sub un smochin, nici eu nu ştiu cum, şi am dat frîu liber lacrimilor, şi riurile ochilor mei au izbucnit, jertfă bine primită de Tine. Şi, într-adevăr, nu cu aceste vorbe, ci în această ordine de idei Ţi-am spus multe: „Şt *Tu, Doamne, pînă cînd, ziceam, pînă cînd, o, Doamne, Te vei mînia pînă la sjîrşit? Să nu pomeneşti fărădelegile noastre cele de demult.*[84]*"* Căci înţelegeam bine că sînt acaparat de ele şi aruncam din mine vorbe pline de obidă: *„Cit timp, da, cit timp va mai fi tot miine şi iarăşi mîine*[85]. Pentru ce nu acum? Pentru ce nu vine în ceasul acesta sfîrşitul ruşinii mele?"

29. Ziceam aceste vorbe şi plîngeam cu cea mai amară obidă a inimii mele. Şi iată că aud o voce din casa vecină, ca un cîntec al cuiva, ca de copil sau de copilă, nu-mi dau seama, care zicea şi repeta întruna: „ia şi citeşte; ia şi citeşte"[86]. Şi dintr-o dată, schimbîndu-mă la faţă, am început să cuget cu maximă încordare dacă cumva copiii, în vreun gen al lor de joacă, au obiceiul să cînte ceva asemănător; dar nu-mi aminteam absolut deloc să fi auzit ceva similar vreodată. Şi, înăbuşindu-mi pornirea lacrimilor, m-am ridicat, socotind că Dumnezeirea nu-mi porunceşte nimic altceva decît să deschid cartea şi să citesc cel dintîi capitol care mi-ar fi căzut sub priviri. Căci auzisem despre Antonius că din citirea Evangheliei, care-i căzuse din întîmplare sub priviri, fusese înştiinţat, ca şi cum i s-ar fi trasat o anume sarcină, ce să citească: *„Du-te, vinde tot ceea ce ai, dă săracilor şi vei dobîndi comoară în ceruri, şi apoi vino şi urmează-Mi* Mie87; şi după o astfel de prezicere s-a întors la Tine.

Aşadar, m-am întors repede la locul unde şedea Alypius, căci acolo lăsasem eu cartea Apostolului, cînd mă ridicasem să plec. Am luat-o în mînă, am deschis-o şi am citit în tăcere capitolul pe care ochii mei s-au aruncat mai întîi: *Nu în ospeţe şi în beţii, nu în desfrînări şi în fapte de ruşine, nu în ceartă şi în pizmă; ci îmbră-caţi-vă în Domnul Iisus Hristos şi grija faţă de trup să nu o faceţi spre pofte*[88]. Şi nici n-am voit să citesc mai mult, şi, de fapt, nici nu mai era nevoie. într-adevăr, o dată cu sfîrşitul acestui pasaj, ca şi cînd în inima mea s-ar fi revărsat o lumină de siguranţă, toate întunecimile îndoielii s-au risipit.

30. Atunci, punîndu-mi între file degetul ori nu ştiu ce alt semn, am închis cartea şi cu faţa liniştită i-am povestit lui Alypius. Dar şi el mi-a relatat ce se petrecea în sufletul său şi eu nu ştiam. Mi-a cerut să vadă ce anume citisem, iar eu i-am arătat; a urmărit cu atenţie pe carte şi mai mult decît citisem eu, care nu bănuiam ce anume mai urma. într-adevăr, textul continua aşa: *Pe cel care este slab însă, primiţi-l în credinţă*[89]. El a considerat că pasajul acesta se referă la el şi mi s-a destăinuit. Dar prin acest îndemn şi-a îmbărbătat sufletul şi, urmare a unei hotăriri şi opinii mai bune, într-un deplin acord cu moravurile sale, din cauza cărora odinioară el se distanţase foarte mult de mine în sensul cel mai bun al cuvîntului, mi s-a alăturat fără nici un fel de întîrziere agitată. Am mers atunci la mama şi i-am relatat, iar ea s-a bucurat. I-am povestit cum s-a întîm-plat totul, iar ea nu mai cunoştea măsura în bucuria sa, triumfa şi Te binecuvînta pe Tine, *Cel Care eşti în stare să faci cu mult mai mult decît cerem ori pricepem noi*[90]*;* fiindcă ea vedea că acum, în sfîrşit, i-a fost dăruit de către Tine în privinţa mea cu mult mai mult decît îţi cerea ea de obicei în plînsetele şi gemetele ei nefericite. Căci *Tu mi-ai îndreptat paşii, spre Tine*[9]**,* pentru ca nici soţie să nu-mi mai caut şi nici după vreo altă speranţă a lumii acesteia să nu mai umblu, stînd neclintit întru norma credinţei în care mă dezvăluiseşi mamei mele cu atîţia ani mai înainte. *Şi ai întors plîngerea ei întru bucurie*[92], o bucurie cu mult mai îmbelşugată decît dorise, şi cu mult mai dragă şi mai curată decît ar fi cerut-o ea de la nepoţii născuţi din trupul meu.

CARTEA A NOUA

CAPITOLUL I

Unde se afla liberul meu arbitru?

1. O, *Doamne, eu sînt robul Tău, eu sînt robul Tău şi fiul roabei Tale. Tu eşti Cel Care ai rupt lanţurile mele, deci, Ţie îţi voi aduce jertfă de laudă*[1]. *Să Te laude inima mea şi limba mea, şi oasele mele toate să-Ţi zică: Doamne, cine este asemenea Ţie?*[2] Aşa să-Ţi spună ele, iar Tu răspunde şi zi sufletului meu: *Mîntuirea Ta sînt Eu*[3]. Cine eram eu şi în ce fel eram? Ce rău n-au săvîrşit faptele mele, sau dacă nu faptele mele, spusele mele, sau dacă nu cele spuse de mine, voinţa mea? Tu însă, Doamne, eşti bun şi milostiv, şi privind în adîncul morţii mele, dreapta Ta a scos din adîncul inimii mele abisul stricăciunii. Şi ce altceva eram eu în întregul meu decît a nu voi ceea ce voiam şi a voi ceea ce nu voiam.

Dar unde se afla în timpul acela atît de încărcat de ani întregul fiinţei mele, din care — o, taină adîncă şi nepătrunsă! — a fost chemat liberul meu arbitru[4], ca *să pun gîtul la jugul Tău cel lin* şi să-mi *aplec umerii la povara Ta uşoară, o, Cristoase Iisuse*[5]*, Tu, Care eşti Ajutorul şi Izbăvitorul meu^?* Cît de plăcut devenise dintr-o dată pentru mine să mă lipsesc de dulceţile nimicurilor, pe care mă temusem că le pierd şi pe care acum eram atît de bucuros să le pierd; căci Tu le alungai de la mine, şi în locul lor pătrundeai Tu, Cel Care eşti adevărata şi suprema mea plăcere, dar nu pentru trup şi pentru sînge; Tu, Care eşti mai strălucitor decît orice lumină, dar mai lăuntric decît orice secret; mai înalt decît orice mărire, dar nu pentru cele înalte întru sine. Iată, sufletul meu era de acum liber de grijile cele muşcătoare de a cere ceva stăruitor dînd tîrcoale, de a do-
bîndi, de a mă tăvăli prin mocirlă şi de a-mi scărpina rapănul poftelor, iar Ţie îţi spuneam ceea ce-mi

trecea prin minte, Ţie, strălucirii mele şi bogăţiilor mele, mîn-tuirii mele şi Domnului Dumnezeului meu.

CAPITOLUL II

Foarte puţine zile mai rămăseseră pînă la culesul viilor

1. Şi mi-a plăcut ca sub privirile Tale să nu mă deprind de toate acestea cu scandal, ci să-mi retrag pe nesimţite serviciile limbii mele de la tîrgul vorbăriei, pentru ca nu cumva copiii, negîndindu-se mai tîrziu nici la legea Ta, nici la pacea Ta, ci la *nebuniile mincinoase*[7] şi la luptele din for, să mai cumpere din gura mea arme pentru patimile lor nebune. Şi parcă la timpul potrivit mai rămăseseră foarte puţine zile pînă la sărbătoarea culesului de vie[8] şi m-am hotărît să le rabd pentru ca să mă despart de toate în mod decent şi, fiind răscumpărat de Tine, să nu mă mai întorc ca să mă vînd. Aşadar, planul nostru era făcut în faţa Ta, iar în faţa oamenilor nu era dezvăluit decît alor noştri. Şi convenisem între noi să nu fie adus la cunoştinţă cuiva de pe undeva, cu toate că Tu ne dăduseşi nouă, celor care urcam spre Tine din *Valea Plîngeriu* şi cîntam *clntecul treptelor*[9]*, săgeţi ascuţite şi cărbuni pustiitori împotriva limbii înşelătoare*[10], care, cînd dă sfaturi se contrazice şi care, aşa cum se întîmplă cu mîncarea, distruge prin plăcere[11].

3. Tu săgetaseşi inima noastră cu dragostea Ta, iar noi purtam înlăuntrul nostru vorbele Tale înfipte adînc în măruntaiele noastre, în timp ce exemplele robilor Tăi, pe care îi făcuseşi din întunecaţi luminaţi şi din morţi, vii, adunate fiind în cugetul nostru, ardeau şi mistuiau greaua toropeală din noi, ca nu cumva să ne îndreptăm spre cele josnice; ci ele ne înflăcărau foarte, pentru ca orice suflu ieşit din limba cea vicleană a contrazicerii să poată să ne aţîţe mai tare, nu să ne stingă.

Şi totuşi, fiindcă dorinţa şi scopul nostru erau ca numele Tău, pe care L-ai sfinţit pe pămînt, să aibă pretutindeni adoratori, ni se părea că este ceva asemenea unei prea mari cutezanţe faptul de a nu mai aştepta vremea atît de apropiată a vacanţelor şi de a pleca de la acea profesiune publică, ce era pusă în faţa ochilor tuturor, încît chipurile tuturor acelora care aveau să se întoarcă spre fapta mea să afirme multe şi felurite lucruri despre cît de mult am vrut eu să anticipez ziua atît de apropiată a culesului viilor, fiindcă aş fi dorit să par a fi o persoană cu totul importantă. Dar la ce-mi servea mie să se discute şi să se exprime păreri despre sufletul meu, *şi săjie defăimat binele nostru*[12].

4. Dar, mai mult decît atît, chiar în vara aceea plă-mînul meu începuse deja să cedeze activităţilor didactice exagerate, îşi trăgea respiraţia cu greu şi, din cauza unor dureri de piept, lăsa impresia că este de-a dreptul rănit, că nu mai este în stare de o pronunţie rnai clară şi mai largă în frazare, fapt ce mă punea pe gînduri în primul rînd pe mine, întrucît mă silea să abandonez acea muncă didactică[13] din cauza unei nevoi obiective; dar şi în cazul în care aş fi putut să mă îngrijesc şi să mă însănătoşesc, tot aş fi fost obligat, în mod absolut sigur, să-mi întrerup activitatea. însă, în momentul în care s-a ivit în mine dorinţa vie *de aji liber şi de a vedea că Tu eşti Domnul*[14]*,* iar această dorinţă s-a întărit tot mai mult, o, Dumnezeule al meu, Tu ştii că eu chiar am început să mă bucur, fiindcă aceasta survenea ca o dezvinovăţire nemincinoasă, menită să poată domoli supărarea oamenilor care[15], de dragul copiilor lor lăsaţi liberi, nu voiau cu nici un chip ca eu să fiu liber^.

Aşadar, plin de o asemenea bucurie înduram intervalul acela de timp pînă să se scurgă, neştiind dacă mai erau sau nu vreo douăzeci de zile; erau totuşi suportate cu tărie, fiindcă se potolise în mine pofta care purta de obicei cu mine dificila sarcină, iar eu, dacă răbdarea nu m-ar fi pătruns, aş fi rămas împovărat de ea pentru totdeauna. Cineva dintre robii Tăi, adică dintre fraţii mei, ar fi putut spune că eu am păcătuit întru aceasta, fiindcă, avînd deja inima plină de îndatorirea faţă de Tine, n-aş mai fi suportat să şed nici măcar o singură oră la *catedra minciunii*[17]. Dar eu nu contrazic lucrul acesta. Ci Tu, Doamne, Multpreamilostive, oare nu Tu m-ai iertat şi nu Tu m-ai spălat şi de păcatul acesta în apa cea sfîntă[18], împreună cu celelalte fapte de temut care erau sortite morţii?

CAPITOLUL III

Consolîndii-l pe Verecundus şi aşteptîndu-l pe Nebridius

5. Faţă de acest bine al nostru[19] Verecundus[20] era chinuit de nelinişte, fiindcă, din cauza problemelor de care era stăpînit cu foarte multă fermitate, îşi dădea seama că el era deja scos din comunitatea noastră, nefiind încă creştin, dar avînd o soţie credincioasă, care însă constituia prin ea însăşi, mai presus de celelalte piedici, un obstacol în drumul pe care porniserăm, susţi-nînd că nu voia ca el să fie creştin decît într-un mod în care nu putea să fie. Ne-a declarat totuşi cu bunăvoinţă că, atîta timp cît noi ne aflăm acolo, putem să rămînem pe proprietatea lui. îl vei răsplăti, o, Doamne, la reînvierea celor drepţi, fiindcă Tu eşti Cel Care i-ai dat şi lui propria sa soartă. Căci, cu toate că noi nu eram de faţă, dat fiindcă ne aflam deja la Roma, el a fost cuprins subit de o boală trupească şi a plecat din această viaţă, după ce în ea devenise dreptcredincios creştin. Şi astfel Te-ai

milostivit nu numai de el, dar chiar şi de noi, să nu ne chinuim cugetînd la deosebita omenie[21] a prietenului nostru fără a-l putea număra şi pe el în turma Ta, şi Te-ai îngrijit ca noi să nu fim chinuiţi de o durere cu adevărat insuportabilă.
îţi mulţumim Ţie, Dumnezeule al nostru, noi, care sîntem ai Tăi. Şi faptul că sîntem ai Tăi ne-o dovedesc îndemnurile şi mîngîierile Tale. Tu, Cel Care eşti un promiţător de cuvînt, îi vei reda şi lui Verecundus, în locul proprietăţii lui de la ţară, cea de la *Cassiciacum*[22], acolo unde ne-am regăsit întru Tine, departe de zbuciumul sufletesc al veacului, frumuseţea pe veci nepieritoare a paradisului Tău înverzit, fiindcă i-ai iertat păcatele de pe pămînt, şi pentru că Tu îl vei aşeza pe el în muntele cel bogat în caş[2]3, în muntele Tău, în muntele cel plin de belşug.
6. Aşadar, în momentul acela el era copleşit de grijă; Nebridius însă era bucuros. Căci, deşi nici el nu era încă creştin, deoarece căzuse în acea prăpastie a celei mai primejdioase erezii, astfel încît credea că trupul Fiului Tău, Adevărul, era o fantomă[24], ieşind totuşi din momentul acela de sub înrîuririle ei, deşi nu era încă în sinea lui pătruns de nici una dintre tainele Bisericii Tale, era totuşi un cercetător foarte pasionat al adevărului. Pe acesta, nu mult timp după convertirea noastră la creştinism şi după renaşterea noastră prin botezul Tău, l-ai făcut chiar credincios al Bisericii Tale Universale, şi, slujindu-Ţi Ţie în Africa,, la concetăţenii săi, printr-o puritate perfectă şi prin cumpătare, într-un moment în care întreaga lui familie trecuse la creştinism datorită lui, Tu l-ai despovărat de trupul său, şi acum trăieşte în sînul lui Avraam[25]. Orice ar fi locul desemnat prin expresia „în sînul acela", în acel loc trăieşte şi Nebridius al meu, dulcele meu prieten; însă el trăieşte acolo, o, Doamne, ca fiu adoptiv al Tău, el, cel eliberat din rîndul robilor Tăi. Căci ce loc ar fi putut să fie mai potrivit pentru un asemenea suflet? Acolo trăieşte, într-un loc despre care el căuta să afle de la mine atît de multe, de la mine, un biet om lipsit de experi-enţă. Iată că el acum nu-şi mai pleacă urechea la gura mea, ci îşi pune gura sa spirituală la izvorul Tău şi bea din el înţelepciunea atît cît este el în stare potrivit cu setea sa, fericit fiind la nesfîrşit. Dar nu cred eu că el, bînd din ea, are să se îmbete în aşa fel încît să uite de mine, de vreme ce Tu, o, Doamne, Tu, Cel pe Care el Te bea, nu-Ţi uiţi de noi niciodată. Aşadar, în acest fel eram noi, cei care îl mîngîiam pe întristatul Verecundus, întristat din cauza discuţiei noastre, prietenia rămînîndu-ne intactă; căci tot noi îl îndemnam la respectul statutului său, adică acela al vieţii conjugale. Pe Ne-bridius însă îl aşteptam, fiindcă avea să ne urmeze, lucru care putea să fie într-un răstimp cît de apropiat, şi el era chiar gata, gata să-l şi facă, cînd iată că zilele i s-au scurs pînă la urmă. Căci multe şi lungi ni se păreau zilele faţă de iubirea liniştitei libertăţi de a cînta din străfundul inimii: *Ţie Ţi-a mărturisit inima mea; am căutat pînă acum faţa Ta; şi de acum voi căuta faţa Ta, o, Doamne*[26].

CAPITOLUL IV

Acasă *cu toţi ai mei*

7. Şi a sosit şi ziua în care urma să mă despart efectiv de îndeletnicirea mea retorică, de care, în cugetul meu, mă despărţisem încă de mult. Şi aşa s-a întîmplat, şi Tu ai făcut neputincioasă limba mea, după ce făcu-seşi neputincioasă inima mea, şi eu, bucurîndu-mă, Te binecuvîntam şi plecam la casa mea de la ţară cu toţi ai mei. Dar ce anume am făcut într-adevăr acolo în acele scrieri care îţi slujeau Ţie, dar erau încă adăpate la şcoala trufiei[27], asemenea alergătorilor care îşi trag sufletul într-o pauză, stau mărturie cărţile dezbătute cu cei prezenţi şi cu mine însumi în faţa Ta[28]; cele pe care le-am pus în discuţie însă în absenţa lui Nebridius le atestă epistolele[29]. Dar cînd voi avea eu timpul cuvenit să menţionez toate marile Tale binefaceri din vremea aceea faţă de noi, dar mai ales faţă de mine, cel care mă grăbesc să întreprind lucruri şi mai mari? Căci mă cheamă din nou amintirea şi-mi face atît de plăcut faptul de a mă mărturisi Ţie, Doamne, să-Ţi spun prin ce îndemnuri lăuntrice ai reuşit Tu să mă domoleşti şi în ce fel m-ai potolit, *umilind munţii şi colinele cugetărilor mele şi cum ai pus capăt drumurilor mele întortocheate şi le-ai netezit pe cele* aspre^; şi în ce fel chiar acum l-ai adus pe Alypius, fratele inimii mele, sub ascultarea nu-
melui Unului Născut al Tău, a Domnului şi Mîntuitoru-lui Iisus Hristos, nume pe care el, dispreţuindu-L, refuza să-L vadă inserat în scrierile noastre. Căci el voia ca acestea să miroasă mai mult a cedrii gimnaziilorSi, *pe care Domnul ia distrus deja*[32], decît a ierburile cele mîntuitoare ale Bisericii, care sînt împotriva şerpilor.
8. Ce strigăte am scos atunci către Tine, o, Dumnezeule al meu, pe cînd citeam psalmii lui David, cîntări pline de credinţă, sunete ale evlaviei care îndepărtează spiritul cel trufaş, eu, cel încă neformat întru dragostea Ta cea adevărată, catehumen într-o casă de la ţară, aflat în vacanţă cu Alypius, un alt catehumen, avînd-o alături de noi pe mama, îmbrăcată în haină femeiască dar cu o credinţă bărbătească, cu siguranţa de sine dată de vîrstă, cu dragoste de mamă şi cu evlavie creştină! Ce strigăte scoteam eu pentru Tine în psalmii aceia şi cum mă mai înflăcăram întru Tine din cauza lor şi ardeam de nerăbdare să-i recit, dacă aş fi putut, pe întreg pămîntul împotriva trufiei neamului omenesc! Şi

totuşi ei sînt cîntaţi pe tot pămîntul şi *nu există nimeni care să se poată ascunde de căldura Ta*[33]. Cu ce durere amarnică şi înverşunată mă înfuriam împotriva maniheilor şi din nou mă cuprindea mila pentru ei34, pentru că ei nu aveau cunoştinţă de acele taine, acele doctorii prin care ar fi putut să devină sănătoşi, şi continuau să fie nesănătoşi împotriva antidotului bolii lor! Aş fi vrut atunci ca ei să fie pe undeva prin preajma mea şi, fără să ştiu că ei se află acolo, să privească faţa mea şi să audă strigătele mele, cînd am citit *Psalmul 4* în răgazul meu de atunci, şi să vadă ce a făcut din mine psalmul acela. *„Cînd Te-am chemat pe Tine, Tu m-ai.auzit, Dumnezeule al dreptăţii mele; la vreme de necaz Tu m-ai desfătat! Fii mie milostiv, o, Doamne, şi ascultă rugăciunea mea"*[35]. M-ar fi auzit fără ca eu să ştiu că ei mă aud, ca nu cumva să creadă că eu spun acele lucruri datorită prezenţei lor, lucruri pe care eu le-am rostit printre aceste vorbe; fiindcă altfel nici nu le-aş fi spus de bună seamă, ori mai ales nu le-aş fi spus aşa, în cazul în care mi-aş fi dat seama că sînt auzit şi văzut; dar nici ei, în cazul cînd le-aş fi spus, nu le-ar fi primit aşa cum le spuneam cu mine şi mie însumi în faţa Ta, din simţirea cea mai adîncă a sufletului meu.

9. M-am îngrozit de teamă şi, în acelaşi timp, am clocotit de speranţă, bucurindu-mă peste măsură de mila Ta, Părinte. Şi toate acestea ţîşneau parcă din ochii mei şi din glasul meu cînd Duhul Tău cel Bun, întorcîndu-se spre noi, ne zicea: *O, fii ai oamenilor, cită vreme veţi fi tot grei la inimă, şi pînă cînd veţi iubi deşertăciunea şi veţi căuta minciuna?* Căci eu iubisem deşertăciunea şi căutasem într-adevăr minciuna. *Iar Tu, Doamne, deja U prea-măriseşi pe Cel Sfint al Tău şi-L ridicaseşi din morţi şi-L aşezaseşi la dreapta Ta*[37], pentru ca mai apoi Domnul *să-L trimită din înalt pe cel promis al Său, pe Paracle-tul*[35], *Duhul adevărului,* or, El deja îl trimisese pe Acesta, dar eu nu ştiam.

îl trimisese, fiindcă El deja fusese preamărit, înviin-du-L din morţi şi înălţîndu-L la cer. Căci mai înainte, *Duhul nu fusese încă dat,.deoarece nici Iisus nu fusese încă preamărit*[39]. Şi striga profetul: *Pînă cînd veţi fi tot grei la inimă? Pînă cînd veţi tot iubi deşertăciunea şi veţi căuta minciuna?*[40]. *Şi să ştiţi că Domnul a preamărit pe Cel Ales al Său*[41]. El striga: *pînă cînd;* striga: să *ştiţi]* Şi eu, din cauza neştiinţei mele, am iubit atîta timp deşer-tăciunea şi am căutat minciuna. Şi de aceea am ascultat şi m-am cutremurat, fiindcă El li se adresează unor oameni de felul cărora îmi aminteam că am fost şi eu. Căci, în închipuirile pe care eu le luam drept adevăr, se aflau deşertăciunea şi minciuna. Şi am făcut să răsune atunci multe, şi cu gravitate, şi cu putere întru durerea amintirii mele; pe care, o, dacă le-ar fi auzit aceia care pînă azi iubesc deşertăciunea şi caută minciuna! Probabil că s-ar fi tulburat şi ar fi aruncat de la ei acea deşertăciune, iar Tu i-ai fi auzit cînd ar fi strigat către Tine; fiindcă El a murit pentru noi prin adevărata moarte a cărnii, *El, Care pe Tine Te mijloceşte pentru noi*[42].

10. Citeam apoi pasajul: *mîniaţi-vă, dar nu păcătuiţi*[43]. Şi cît eram de impresionat, o, Dumnezeule al meu, eu, care de acum eram obişnuit să mă mînii pe mine însumi pentru cele trecute, ca să nu mai păcătuiesc de acum încolo! Şi pe bună dreptate mă mîniam, fiindcă nu păcătuia prin mine o altă natură a neamului întunericului, aşa cum susţin cei care nu se mînie pe ei înşişi, şi *adună pentru ei înşişi mînie în ziua mîniei şi a dezvăluirii Dreptei Tale Judecăţi*[44]. Ci bunurile mele nu se mai aflau în afară şi nici nu erau căutate cu ochii trupului sub acest soare. Căci toţi cei care vor să se bucure în afară într-un mod facil se pierd în deşertăciuni şi se risipesc în cele ce par numai şi care sînt trecătoare, iar imaginile acestora îi învăluie cu o cugetare nesăţioasă. O, dacă ei ar fi sleiţi de foame şi ar zice: *cine ne va arăta nouă bunătăţile?* Şi noi să zicem, ei să audă: *însemna-tu-s-a peste noi lumina feţei Tale, Doamne!*[45]. Căci noi nu sîntem *lumina, care luminează pe tot omul*[46]*;* ci noi sîntem luminaţi de către Tine, pentru ca noi, cei care *am fost cîndva tenebre, să fim lumină întru Tine*[47].

O, dacă ei ar vedea lumina lăuntrică eternă[48], pentru care eu, tocmai fiindcă o gustasem, mă frămîntam pentru că nu puteam să le-o arăt şi lor; o, dacă ei şi-ar aduce la mine inima în ochii lor, aflată departe de Tine şi ar zice: *cine să ni le arate şi nouă pe cele bune?*[49] Căci acolo unde eu mă mîniasem pe mine însumi, înlăuntrul camerei mele, unde fusesem împins, unde sacrificasem, lepădîndu-mă de cele vechi ale mele şi începînd meditaţia reînnoirii mele cu speranţa întru Tine, acolo Tu începuseşi să Te faci dulce pentru mine *şi-mi dăduseşi veselie întru inima mea*[50]. Şi citindu-le pe acestea, în afară scoteam strigăte, pe care, recunoscîndu-le înlăuntrul meu, nu voiam să le sporesc cu bunurile cele pă-mînteşti, devorînd timpul şi fiind devorat de timp, deoarece, întru eterna simplitate, eu aveam o altă provizie: *altăpîine, alt vin şi alt untdelemn*[51].

11. Şi iarăşi strigam în versul care urma, cu strigătul înalt al inimii mele: *O, în pace! O, în El însuşi! O, ce a zis: voi adormi şi voi gusta somnull*[52] Fiindcă, cine ni se va mai împotrivi nouă, cînd se va adeveri cuvîntul care a fost scris: *înghiţită a fost moartea de biruinţă*[53].

Iar Tu eşti însuşi acest Atotputernic, Care nu Te schimbi, şi întru Tine se află odihna care uită de toate chinurile, fiindcă împreună cu Tine nu mai există nimeni altul. Dar nici spre a dobîndi multe altele, care nu sînt ceea ce eşti Tu; ci, Tiu, *Doamne, îndeosebi întru nădejde mai aşezaiP*[4].

Citeam şi mă înflăcăram şi nu-mi dădeam seama ce urma să fac cu aceşti morţi surzi, din rîndul cărora fusesem şi eu pînă atunci — o pacoste, un lătrător penibil, un orb pornit împotriva scrierilor de miere, luată din mierea cerului, şi luminoase, luate din lumina Ta; şi împotriva vrăjmaşilor acestor Scripturi mă îmbolnăveam de mîhnire[55].

12. Cînd oare îmi voi aminti de toate din zilele acelea de vacanţă? Dar nici nu am uitat şi nici nu voi trece sub tăcere asprimea biciului Tău şi iuţeala minunată a milei Tale. Atunci ai început să mă torturezi cu o durere de dinţi, şi cînd aceasta a început să se agraveze în aşa măsură încît nu mai puteam vorbi, s-a înfiripat în inima mea gîndul de ai îndemna pe toţi ai mei care erau de faţă să Te roage pentru mine, o, Tu Dumnezeul mîn-tuirii de orice fel. Şi am scris lucrul acesta pe o tăbliţă cerată[56] şi le-am dat-o lor s-o citească. Imediat ce ne-am plecat genunchii cu sufletul rugător durerea aceea a şi fugit. Dar ce durere, sau cum a fugit? M-ara speriat, mărturisesc asta, o, *Domnul meu şi Dumnezeul meu[57];* căci de la începutul vieţii mele eu nu încercasem o asemenea experienţă. Şi s-au strecurat în adîncul sufletului meu voinţele Tale şi, bucurîndu-mă întru credinţă, am lăudat numele Tău. Dar credinţa aceasta nu-mi îngăduia să fiu sigur pe mine din cauza păcatelor mele din trecut, care, prin botezul Tău, încă nu-mi fuseseră iertate.

CAPITOLUL V

Am renunţat la acea profesiune

13. După ce au trecut serbările legate de culesul viilor, i-am înştiinţat pe milanezi să-şi caute pentru şcolarii lor un alt negustor de cuvinte, fiindcă eu mă hotă-rîsem să-Ţi slujesc Ţie, şi fiindcă nu mai puteam să fac faţă acelei profesiuni din cauza dificultăţii de a respira şi a durerilor de piept[58]. Şi am făcut cunoscut printr-o scrisoare episcopului Tău[5]9, bărbatul sfînt Ambrozie, vechile mele erorieo şi dorinţa mea prezentă, pentru ca el să mă sfătuiască ce ar trebui să citesc cît mai degrabă din cărţile Tale spre a deveni foarte bine pregătit şi apt pentru a primi harul Tău atît de mare. Iar el m-a îndemnat să citesc pe prorocul Isaia, fiindcă, zicea el, în comparaţie cu ceilalţi proroci, el ar fi cel mai clar îna-inte vestitor al Evangheliei şi al chemării neamurilor. Cu toate acestea eu, neînţelegînd ceea ce citisem la primul contact cu profeţia acestuia şi socotind că aşa este el tot, am amînat reluarea lecturii pentru atunci cînd voi fi mai deprins cu felul de a vorbi al Domnului.

CAPITOLUL VI

Am fost botezaţi

14. Apoi, cînd a sosit vremea în care trebuia să-mi dau numele^i, părăsind casa de la ţară, am revenit la Mediolanum62. Dar şi Alypius s-a hotărît să renască întru Tine împreună cu mine, după ce se îmbrăcase în smerenia cuvenită Sfintelor Tale Taine, el, care era un foarte puternic stăpîn al propriului trup, pînă într-atît încît să meargă desculţ pe pămîntul îngheţat al Italiei, dînd dovadă de o nemaiauzită cutezanţă. Luaserăm împreună cu noi şi pe copilul *Adeodatus^,* născut din trupul meu de carne şi din păcatul meu — cel pe care Tu îl modelaseşi atît de bine; avea vreo cincisprezece ani, dar cu mintea lui îi întrecea pe mulţi bărbaţi serioşi şi învăţaţi. Mărturisesc darurile Tale, o, Doamne, Dumnezeule al meu, Creator al tuturor şi Atotputernic în a îndrepta nedreptăţile noastre. Căci eu, în copilul acela, nu aveam nimic decît păcatul; iar hrana cu care era hrănit de noi în învăţătura Ta, ne-o inspiraseşi Tu şi nimeni altul. Iată darurile pe care Ţi le mărturisesc. Există o carte a noastră care este intitulată *De magistro[64]*, unde el dialoghează cu mine. Tu ştii că ale lui sînt toate ideile care au fost puse acolo ca fiind ale interlocutorului meu, pe cînd acesta avea şaisprezece ani. Mi-am dat seama şi de multe alte însuşiri cu totul admirabile ale lui; avea acel geniu care, mie, cel puţin, îmi dădea fiori. Şi cine în afară de Tine putea să fie creatorul unor asemenea minuni?

Dar tot Tu ai ridicat atît de repede de pe pămînt şi viaţa lui şi acum îmi aduc aminte de el cu mai multă siguranţă, căci nu mă mai tem în vreun fel pentru copilăria ori pentru tinereţea lui, şi în general, nici pentru el ca om. L-am luat deci alături de noi ca şi cum ar fi fost de aceeaşi vîrstă cu noi în harul Tău, spre a-l instrui în învăţătura Ta, şi ne-am botezat; şi a fugit de la noi neliniştea provocată de viaţa trecută. în zilele acelea nu mă mai săturam cugetînd cu o uimitoare plăcere la înălţimea planului Tău asupra mîntuirii neamului omenesc. O, cît de mult am plîns la auzul imnurilor şi al recitativelor liturgice, fiind profund mişcat de glasurile Bisericii Tale, care răsunau! Vocile acelea se revărsau în urechile mele, iar adevărul Tău se decanta în inima mea şi din ea ieşea clocotind un sentiment de evlavie, şi lacrimile curgeau de-mi scăldau obrajii, iar eu mă simţeam bine cu ele.

CAPITOLUL VII

Şfintul Gervasius şi SJîntul Portasius

15. Nu de mult timp biserica din Mediolanum începuse să serbeze cu multă evlavie acel gen de mîngîiere şi de îndemn al unor fraţi care stimulau la credinţă prin cîntări şi prin simţiri. Fără îndoială, trecuse de atunci un an sau nu cu mult peste, cînd *Iustina[65]*, mama împăratului *Valentinianus[e]6,* pe atunci copil, persecuta pe Ambrozie, slujitorul Tău, pentru erezia ei, la care fusese atrasă de arieni[67]. Mulţimea pioasă făcea de gardă noaptea în biserică, fiind gata să moară împreună cu episcopul

său, robul Tău. Pe vremea aceea, mama mea, adică roaba Ta, jucînd rolul principal în momentele de grijă şi de priveghere, trăia numai din rugăciuni. Iar noi, încă indiferenţi la căldura Duhului Tău, eram totuşi impresionaţi că întregul oraş este atît de afectat şi de tulburat. Atunci, s-a instituit obiceiul de a se cînta imnuri şi psalmi, după practica celor din Orient, pentru ca poporul să nu se istovească în distrugătoarea tristeţe, şi din acea împrejurare a rămas pînă azi acest obicei în multe, dacă nu cumva în toate comunităţile Tale, şi, prin imitaţie, şi în celelalte părţi ale pămîntului.
16. Atunci ai dezvăluit Tu vestitului Tău episcop, prin intermediul unui vis, în ce loc erau ascunse trupurile martirilor Gervasius şi Protasius[68], pe care, timp de atîţia ani le păstraseşi nestricate în vistieria Tainei Tale, de unde mai apoi aveai să le scoţi pentru a pune frîu furiei unei femei, din păcate regină. Căci acestea, după ce fuseseră dezgropate şi arătate tuturor, şi mai apoi fuseseră strămutate cu toată cinstea şi onoarea în biserica lui Ambrozie, vindecau nu numai pe cei pe care îi chinuiau duhurile necurate, conform mărturisirilor aceloraşi demoni, ci chiar şi pe un orb de mai mulţi ani, foarte cunoscut în oraşul său[69], care, după ce a întrebat şi a aflat care era motivul agitatului oraş, s-a ridicat şi a rugat călăuza să-l ducă şi pe el acolo. Fiind, aşadar, dus acolo, a reuşit să capete permisiunea să atingă cu un prosop targa sfinţilor Tăi, care avuseseră *înaintea Ta o moarte atît de preţioasă*[70]. Imediat ce a făcut lucrul acesta şi şi-a dus prosopul la ochi, pe dată i s-au limpezit ochii. De aici vestea s-a răspîndit în toate părţile şi o dată cu ea şi laudele aduse Ţie, fierbinţi şi strălucitoare, şi drept urmare sufletul acelei vrăjmaşe, cu toate că nu s-a îndreptat către credinţa cea sănătoasă, şi-a stăpînit totuşi furia de a-l persecuta. *Mărire Ţie, Dumnezeule al meu*[7i]\ De unde, aşadar, şi în ce direcţie ai dus Tu aducerea mea aminte, ca să Ţi le mărturisesc Ţie chiar şi pe acestea, pe care, deşi importante, le trecusem sub tăcere, uitîndu-le? Şi totuşi, atunci, în ciuda faptului că *mirosul miresmelor Tale* se răspîndea atît de tare[72], noi nu alergam la Tine şi de aceea plîngeam mai mult în timpul cîntării imnurilor Tale, cîndva suspinînd după Tine şi în sfîrşit respirînd uşurat, atît cît poate permite o adiere într-o casă de fin[73].

CAPITOLUL VIII

La Ostia, pe Tibru, a murit mama

17. Tu, Cel Care faci să locuiască în aceeaşi casă împreună pe cei într-un cuget, ni l-ai alăturat nouă şi pe *Evodius*[74], un tînăr din municipiul nostru. Acesta, pe cînd îndeplinea în administraţie funcţia de comisar cu problemele imperiale, s-a îndreptat spre Tine cu mult înaintea noastră şi s-a botezat şi, după ce a părăsit cîmpul de luptă al lumii acesteia, s-a înrolat soldat pe cîmpul Tău de luptă. Ne aflam împreună şi tot împreună locuiam, în baza unei hotărîri fără de prihană. Şi ne întrebam pe atunci care loc ar putea să ne fie mai util spre a-Ţi sluji Ţie; şi am convenit să ne întoarcem laolaltă în Africa, dar, pe cînd ne aflam la *Ostia Tiberi*-nă[7]s mama mea a murit. Las la o parte amănuntele, fiindcă tare mă grăbesc. Primeşte mărturisirile mele şi toate mulţumirile mele, o, Dumnezeule al meu, chiar dacă despre multe şi nenumărate lucruri îmi permit să nu spun nimic. Dar nu voi lăsa neştiut ceea ce se naşte în inima mea despre acea roabă a Ta, care m-a adus pe lume, astfel încît cu trupul să mă nasc pentru această lumină trecătoare, iar cu inima să mă nasc pentru lumina cea veşnică. Nu despre darurile ei voi vorbi, ci despre darurile Tale sădite în ea; căci nu ea însăşi se făcuse pe sine şi nici nu se educase ea însăşi pe sine.
Tu eşti Cel Care ai creat-o; nici tatăl şi nici mama ei nu ştiau ce avea să devină cea ieşită dintr-înşii, şi au instruit-o în teama de Tine, varga Hristosului Tău, conducerea Unicului Tău Fiu, într-o casă plină de credinţă, bun mădular al Bisericii Tale. Ci ea nu lăuda atît de mult grija mamei sale pentru instruirea sa, cît o lăuda pe aceea a unei sclave istovite de bătrîneţe, care îl îngrijise pe tatăl ei pe cînd acesta era prunc, purtîndu-l, aşa cum obişnuiesc să fie purtaţi pruncii în cîrca fetelor ceva mai mărişoare. Datorită acestui lucru, bătrîneţii ei şi minunatelor sale comportări, ea era de-a dreptul venerată într-o casă de dreptcredincioşi creştini. Din acelaşi motiv ea avea grijă şi de fiicele stăpînilor, o sarcină pe care o îndeplinea cu atenţie; şi în dojenirea acestora ea era, dacă trebuia, neînduplecată, cu o sfîntă severitate, iar în educarea lor, de o înţelepciune plină de tact. Căci, în afara acelor ore în care se hrăneau cu multă cumpătare la masa părinţilor, ea nu le îngăduia să bea nici măcar apă, chiar dacă s-ar fi prăpădit de sete, ferindu-le în felul acesta de o obişnuinţă rea şi însoţindu-şi gestul cu o vorbă sănătoasă: „acum beţi apă fiindcă nu aveţi la îndemînă vin; cînd însă vă veţi duce la soţii voştri şi veţi deveni stăpîne ale cămărilor şi magaziilor, apa vi se va părea lipsită de valoare, iar obiceiul de a bea va pune stăpînire pe voi".
Cu o atare metodă de a forma o deprindere şi cu autoritatea de a porunci reuşea ea să înfrîneze lăcomia vîrstei prea fragede şi, potrivit unei măsuri corecte, modela ea însăşi setea fetelor, astfel încît să nu li se permită ceea ce nu se cuvenea.
18. Şi totuşi, gustul pentru vin reuşise să se strecoare în fiinţa lor, după cum îmi povestea mama, roaba Ta, mie, fiul său; i se strecurase şi ei în suflet. Căci, ori de cîte ori i se dădea dispoziţie de către părinţi, ca unei fete cumpătate, să meargă şi să scoată vin din butoi, ea, introducînd paharul prin vrana de deasupra, înainte de a turna vinul în carafă, sorbea un pic, cu vîrful buzelor, deoarece mai mult n-ar fi putut, pentru că îi repugna gustul vinului. Fiindcă, nu dintr-o dorinţă de a se îmbăta făcea ea lucrul acesta, ci din cauza unor exaltări specifice vîrstei, care se exteriorizează prin gesturi de amuzament şi care, de obicei, în sufletele copiilor, sînt ţinute sub stăpînire de severitatea celor mari. Aşa s-a făcut că, adăugind ea în fiecare zi mici degustări la acea neînsemnată

degustare de la început, (fiindcă *cel care nu dă importanţă lucrurilor mici, decade puţin cite pu*-ttn)[75bls], căzuse şi ea în acea obişnuinţă, astfel încît ajunsese deja să soarbă cu lăcomie pahare pline de vin curat. Unde era atunci acea bătrînă înţeleaptă cu drastica ei interzicere? Oare ar mai avea ceva vreo putere împotriva unei boli ascunse, dacă n-ar veghea asupra noastră leacul Tău, o, Doamne? în absenţa tatălui, a mamei şi a acelora care ne educau, doar Tu erai Cel prezent, Tu, Care ne-ai creat, Care ne chemi, Tu, Care faci bine chiar şi prin intermediul unor oameni interpuşi, în vederea mîntuirii sufletelor; însă ce făceai Tu atunci, o, Dumnezeule al meu? Cum ai îngrijit-o şi cum ai însănătoşit-o? Oare nu ai abătut Tu asupra ei vreo ocară aspră şi violentă dintr-un alt suflet, asemenea unui bisturiu vindecător scos din prevederile Tale ascunse şi ai retezat putreziciunea aceea cu o singură tăietură?
Căci sclava aceea, cu care mergea de obicei la butoi, intrind în conflict cu stăpîna ei mai mică, aşa cum se întîmpla, între patru ochi; i-a aruncat în faţă această învinuire, făcînd-o beţivă în cea mai penibilă batjocură. Atinsă adînc de această dojana, a luat seama la urîtele ei apucături, şi-a recunoscut imediat vina şi s-a dezbărat de acest viciu. Căci, după cum prietenii pervertesc pe cineva linguşindu-l, tot aşa şi duşmanii, de cele mai multe ori, insultînd pe cineva, îl corectează, iar Tu le vei plăti lor nu pentru faptul că ai acţionat prin ei, ci pentru ceea ce ei înşişi au intenţionat. Deoarece aceea, aflată fiind în stare de mînie, a dorit s-o atace pe stăpîna mai mică[76], nu s-o vindece de apucăturile ei şi de aceea a şi făcut lucrul acesta într-ascuns, fie pentru că aşa le îndemnaseră locul şi timpul neînţelegerii lor, fie pentru ca nu cumva ea însăşi să se pună în primejdie fiindcă n-o dăduse în vileag mai devreme. Dar Tu, Doamne, Conducătorul celor cereşti şi al celor pămînteşti, Tu, Care spre folosul Tău întorci adîncurile unui torent şi tot aşa şi valul cel tulbure al veacurilor ce curge cu rînduială, chiar prin nebunia unui suflet l-ai vindecat pe cel al altuia, ca nu cumva cineva, ori de cîte ori observă un lucru ca acesta, să-l atribuie mai apoi puterii personale, dacă un altul se îndreaptă datorită observaţiei sale, dorind să-l corecteze.

CAPITOLUL IX

O făceai frumoasă şi iubită cu respect

19. în felul acesta fiind ea educată, întru ruşine şi cumpătare, hărăzită mai degrabă de Tine părinţilor ei, decît dată Ţie de către părinţii ei, îndată ce a devenit *nubilă la plinirea anilor*[77], fiind ea încredinţată bărbatului său, i-a slujit acestuia ca unui stăpîn şi a făcut tot ce-i stătea în putinţă să-l cîştige pentru Tine, vorbindu-i despre Tine prin moravurile sale, cele prin care Tu o făceai să fie frumoasă, iubită cu tot respectul şi întru totul admirabilă pentru soţul ei. însă în aşa fel a îndurat infidelităţile căminului său, încît, legat de aceasta, n-a avut niciodată vreo ceartă cu soţul său. Deoarece ea aştepta necontenit să se pogoare asupra lui Mila Ta, pentru ca şi el, crezînd întru Tine, să devină curat. El însă era, în afară de acestea, pe cît de distins prin bunăvoinţă, pe atît de pornit spre mînie. Dar ea ştia să nu se împotrivească bărbatului mîniat, nu numai cu fapta, dar nici măcar cu vorba. Apoi însă, după ce el se potolea şi se liniştea, cînd ea găsea momentul potrivit, îi cerea socoteală pentru fapta lui, dacă cumva el se lăsa pradă mî~ niei prea fără de măsură.
în cele din urmă, ori de cîte ori multe alte femei măritate, ai căror soţi erau mai înţelegători, purtau totuşi pe chipul lor desfigurat chiar urmele loviturilor acestora, dacă în timpul conversaţiilor amicale ele acuzau viaţa soţilor lor, ea, dojenindu-le pentru felul lor de a vorbi, le atrăgea atenţia, mai în glumă, mai în serios, că din clipa în care le fuseseră citite acele tăbliţe care sînt numite matrimoniale, ele ar fi trebuit să le considere pe acestea nişte instrumente, prin care deveniseră sclave.

De aceea, aducîndu-şi aminte de condiţia lor, nu trebuiau să mai dovedească nici un fel de mîndrie împotriva stăpînilor lor. Şi cum ele nu conteneau să se mire, cînd ştiau cît de violent era soţul pe care ea îl suporta, că niciodată nu se auzise ori se făcuse dovedit prin vreun indiciu că Patricius?[8] şi-ar fi lovit soţia, ori că cel puţin o singură zi s-ar fi certat cu ea în cursul vreunei neînţelegeri de familie, şi cînd o întrebau în discuţii intime motivul, aceasta le explica metoda ei, adică ceea ce am expus deja mai sus. De aceea cele care ţineau seama de ea, după ce o puneau în practică, îi mulţumeau; iar cele care no aplicau, îndurind tot felul de umilinţe, erau tare chinuite[79].
20. Chiar pe soacra sa, care la început era pornită împotriva ei din cauza şuşotelilor unor sclave rele, a biruit-o tot aşa, prin gesturi de supunere, stăruind în îngăduinţă şi blîndeţe, astfel încît aceea, fără să fi fost forţată de cineva, a atras atenţia fiului său asupra vorbelor uneltitoare ale sclavelor, din cauza cărora între ea şi noră se turbura mereu pacea căminului, şi i-a cerut acestuia să le pedepsească. în felul acesta, după ce el a dat ascultare şi mamei, dar s-a îngrijit şi de disciplina familieiso şi de buna înţelegere a tuturor alor săi, făcînd anchetă asupra celor învinuite, le-a bătut cu vergi[81] după decizia celei care denunţase, şi a promis că acelaşi fel de recompense[82] s-ar cuveni să spere oricare dintre cele care i-ar spune ceva de rău despre nora sa numai aşa, ca să-i facă plăcere; drept care nici o sclavă n-a mai îndrăznit să bîrfească şi astfel au trăit între ele într-o ambianţă plină de bunăvoinţă demnă de aducerea-aminte.
21. Şi acest mare dar Tu, Dumnezeule al meu şi Mila mea, îl dăduseşi acelei roabe a Ta în pîntecele căreia m-ai creat, fiindcă, între anumite suflete care nu se înţeleg şi se ceartă, ea, ori de cîte ori putea, se dovedea atît de împăciuitoare încît atunci cînd auzea şi dintr-o parte şi din alta multe lucruri pline de amărăciune, aşa cum ies de obicei la iveală în dezbinarea necugetată şi pasională, cînd cruzimea urii duhneşte de vorbe tăioase în faţa

prietenei care este de faţă despre duşmanca absentă, ea, totuşi, nu spunea nimic uneia despre cealaltă, în afară doar de ceea ce ar fi avut menirea să le împace.

Un asemenea lucru mie mi s-ar fi părut un bun fără importanţă, dacă eu însumi n-aş fi constatat cu tristeţe că mulţimi nenumărate de oameni, prin nu ştiu ce ciumă oribilă a păcatelor lor, care se lăţeşte enorm în toate părţile, nu numai că răspîndesc unor duşmani mîniaţi vorbele inamicilor lor, dar chiar adaugă lucruri care n-au fost exprimate; or, dimpotrivă, un om de omenie ar trebui să pună pe ultimul plan faptul de a provoca ori de a spori, vorbind de rău, duşmăniile oamenilor, dacă nu va fi făcut efortul să le aplaneze vorbind de bine, precum proceda aceea[83] atunci cînd Tu o învăţai în şcoala tainică a inimii sale.

22. în sfîrşit, în ultima parte a vieţii sale vremelnice, l-a cîştigat pentru Tine chiar şi pe soţul său şi nu a mai deplîns la el, după ce acesta devenise credincios, ceea ce îndurase cînd încă nu era credincios. Ea devenise chiar roaba robilor Tăi. Şi oricare dintre aceştia o cunoştea, pe Tine Te lăuda, Te mărea şi Te iubea în persoana ei, fiindcă în inima ei simţea prezenţa Ta, martore fiind roadele sfintei convertiri. Căci ea fusese soţia unui singur bărbat, dăduse părinţilor cuvenitul respect, se ocupase de casa ei cu evlavie, *avea dovezi pentru toate faptele sale bune^[4]*. îşi educase copiii, renăs-cîndu-i ori de cîte ori observa că ei se îndepărtează de Tine. în cele din urmă, o, Doamne, nouă tuturor robilor Tăi, fiindcă din darul Tău ne îngădui să vorbim, nouă, deci, celor care înainte de adormirea ei trăiam deja uniţi întru Tine, după ce primisem harul botezului Tău, în aşa fel ne-a purtat de grijă, încît ai fi crezut că nea născut pe toţi, în aşa fel ne-a slujit, de parcă ea ar fi fost născută de noi toţi.

CAPITOLUL X

Eu şi ea stăteam singuri la fereastră

23. Apropiindu-se ziua în care urma să plece din această viaţă, zi pe care Tu o ştiai, dar care nouă ne era complet neştiută, s-a întîmplat — după cum cred, datorită grijii pe care Tu o porţi planurilor Tale ascunse — ca eu şi ea să stăm singuri sprijiniţi la o fereastră, de unde puteam să privim grădina din interiorul casei[85] în care fuseserăm găzduiţi, undeva la Ostia Tiberină[86], unde, retraşi de mulţime după efortul unei lungi călătorii, ne refăceam forţele în vederea unui drum mare[87]. Aşadar, vorbeam amîndoi singuri nespus de dulce şi *uitînd de cele trecute, atenţi însă la cele ce urmau să se întîmple®[8];* ne întrebam în prezenţa Adevărului, fiindcă Tu eşti Adevărul, cum ar putea să fie viaţa eternă a sfinţilor, aceea pe care *nici ochiul n-a văzut-o, nici urechea n-a auzit-o şi nici la inima omului nu sa suit^.* Ci stăteajn cu gura inimii căscată, privind suprafaţa curgătoare a izvorului Tău, *izvorul vieţii, care se află la Tine[90]*, pentru ca, după ce am fost stropiţi din el după puterea noastră, să putem cugeta în vreun fel un lucru atît de profund.

24. Şi fiindcă discuţia noastră ducea la concluzia că desfătarea simţurilor trupeşti, oricît de mare ar fi şi în oricît de strălucită viaţă ar fi, nu merită să intre în comparaţie cu dulceaţa vieţii aceleia, ci nici chiar demnă de a fi amintită nu pare; ridicîndu-ne noi printr-un sentiment tot mai înflăcărat la Ei *însuşi[31]*, am străbătut treptat toate cele materiale, ba şi cerul însuşi, de unde *soarele, lumina şi stelele îşi răspîndesc lumina peste pămmft[2]*. Şi încă ne urcam tot mai mult şi mai mult[93], cugetînd şi vorbind, şi minunîndu-ne de lucrările mîi-nilor Tale, şi am ajuns la minţile noastre, ba chiar am trecut dincolo de ele, ca să atingem regiunea bogăţiei fără de sfîrşit, acolo unde *Tu îl hrăneşti în vecie pe Isra*-e![94] cu hrana adevărului şi unde viaţa este înţelepciunea prin care toate acestea se fac, atît cele care au fost, cît şi cele care vor fi; căci adevărul însuşi nu se face, ci este aşa cum a fost şi tot aşa va fi mereu; ori mai degrabă, faptul că a fost şi că va fi nu există în acesta, ci doar în faptul că este, întrucît este etern; deoarece a fost şi va fi nu ţin de categoria eternului[95]. Şi în timp ce vorbeam şi-l doream cu ardoare pe Acela[96], L-am atins uşor cu toată bătaia inimii noastre, am suspinat şi am lăsat acolo adunate într-un buchet *primele roade ale duhuluP[7]* şi am revenit la vorbăria gurii noastre, adică acolo de unde începe şi unde se termină cuvîntul. Dar ce are el, cuvîntul nostru, asemănător Cuvîntului Tău, Domnul nostru, care întru sine rămîne fără vechime şi care le înnoieşte pe toate?

25. Ziceam, aşadar, următoarele: „dacă cuiva i-ar înceta, să zicem, zbuciumul trupului, dacă i-ar amuţi şi închipuirile pămîntului şi cele ale apelor şi ale aerului; dacă i-ar tăcea şi polii, şi însuşi sufletul ar tăcea şi ar trece dincolo de sine, însă fără să cugete la sine; dacă ar tăcea visele şi revelaţiile imaginare[98]; dacă ar tăcea orice limbă şi orice sernn şi tot ceea ce se face pentru a dispărea; dacă ar tăcea pentru cineva toate acestea cu totul; fiindcă, dacă cineva ar auzi, atunci ar spune lucruri ca acestea: *nu noi înşine ne-am făcut pe noi, ci Cel Ce rămîne în veci ne-a făcut pe no&9;* şi după ce au fost spuse acestea, dacă ele tac deja, fiindcă au ridicat urechea la Cel Care le-a făcut, şi numai El însuşi ar vorbi, dar nu prin ele, ci doar prin El însuşi, pentru ca noi să auzim cuvîntul Lui, nu prin limba trupului, nici prin vocea vreunui înger, nici prin tunetul norilor şi nici prin enigma vreunei analogii, ci prin El însuşi, Cel pe Care îl iubim în toate acestea, prin El însuşi, pe care îl auzim fără acestea; aşa cum în clipa de faţă ne luăm avînt şi printr-o cugetare rapidă atingem înţelepciunea cea eternă, ce rămîne deasupra tuturor; dacă lucrul acesta se va continua, şi alte viziuni, de un gen cu totul inferior, s-ar sustrage şi doar una singură, aceasta, ar răpi, ar absoarbe şi ar vîri adînc în bucuriile sale interioare pe spectatorul său, astfel încît viaţa cea eternă să fie exact aşa cum a fost momentul acesta al inteligenţei, moment după care am suspinat, nu înseamnă oare aceasta ceea ce spune expresia: *Intră întru bucuria Domnului Tău[10]®?* Iar lucrul acesta *cînd oare se va întxmpla? Oare nu atunci cînd toţi vom învia, dar nu toţi ne vom schimba?[101]"*

26. Astfel de lucruri ziceam, şi chiar dacă nu în modul acesta şi nu cu aceste cuvinte, totuşi, o, Doamne,

Tu ştii că în ziua aceea, pe cînd vorbeam împreună cu ea asemenea lucruri, şi lumea aceasta cu toate desfătările ei devenea pentru noi fără nici un preţ, în timpul discuţiei noastre, ea mi-a zis pe neaşteptate: „Fiul meu, atît cît mă priveşte, deja de nici un lucru nu mă mai simt legată în viaţa aceasta. Ce aş mai putea face eu aici, nu ştiu pentru ce mai exist eu aici, cînd deja mi s-a dus speranţa în lumea aceasta. Un singur lucru îmi mai rămăsese, din cauza căruia am dorit să mai întîrzii un pic în viaţa aceasta: să te văd creştin în toată puterea cuvîntului, înainte de a muri. Dumnezeul meu mi-a dat cu prisosinţă lucrul acesta, astfel încît am putut să te văd slujitorul Lui, dispreţuind fericirea pămîn-tească. Ce aş putea să mai fac aici?"

CAPITOLUL XI

„Aşezaţi aici pe maica voastră!"

27. Nu-mi amintesc bine ce anume i-am răspuns eu la vorbele acestea. Atunci, în aproximativ cinci zile, sau nu cu mult mai mult peste, a căzut pradă frigurilor şi, în timp ce era bolnavă, într-una din zile, a suferit o pierdere a cunoştinţei şi cîtăva vreme a fost parcă dusă dintre cei prezenţi. Noi am alergat repede la ea, dar îndată şi-a revenit în simţiri şi s-a uitat la noi, cei care eram de faţă, la mine şi la fratele meu, şi ne-a vorbit într-un mod asemănător unuia care vrea să ştie: „Unde eram?", a zis. Apoi, privindu-ne pe noi care eram înmărmuriţi de durere, a spus: „Să îngropaţi aici pe mama voastră!" Eu tăceam şi încercam să-mi stăpînesc plîn-sul. Fratele meu însă a spus ceva, prin care îşi exprima dorinţa ca ea să nu moară departe de ţară, ci în patria sa, ca şi cum asta ar fi fost mai bine. După ce l-a ascultat, ea, mustrîndu-l cu ochii şi cu faţa plină de îngrijorare, fiindcă el putea să nutrească asemenea gînduri, mi s-a adresat apoi mie, privindu-mă intens: „Vezi ce zice?" Şi apoi, către amîndoi, ne-a zis: .Aşezaţi trupul acesta oriunde; nici un fel de grijă să nu vă frămînte. Numai atîta vă rog, să vă aduceţi aminte de mine la altarul Domnului, indiferent unde vă veţi afla."

Şi după ce a lămurit bine această idee cu vorbele pe care le-a mai putut rosti, a tăcut de tot, şi, întrucît boala i se înrăutăţea, se chinuia.

28. Eu însă, cugetînd la darurile Tale, o, *Dumnezeule nevăzut*[^2], daruri pe care Tu le trimiţi în inimile credincioşilor Tăi, şi de acolo izvorăsc roade minunate, mă bucuram şi-Ţi aduceam Ţie mulţumiri, amintindu-mi ceea ce ştiam, anume cu cîtă grijă se preocupase ea mereu de mormîntul său, asupra căruia reflectase cu mult timp înainte şi pe care îl pregătise alături de trupul soţului ei. Căci, pentru faptul că ei trăiseră în cea mai bună înţelegere, ea voia ca pînă şi un lucru ca acesta (aşa cum se întîmplă cu sufletul omenesc, în mai mică măsură în stare să le cuprindă întru sine pe cele dumnezeieşti) să se adauge la fericirea aceea, şi să fie pomenită de oameni pentru faptul că, după călătoria de dincolo de mare, i s-a îngăduit ca pămîntul să acopere ţarina unită a celor doi soţi.

Dar nu ştiam cînd începuse să nu mai existe în inima ei această deşertăciune, datorită plenitudinii Bunătăţii Tale, şi mă bucuram minunîndu-mă de faptul că ea îmi apăruse în felul acesta, cu toate că în acea conversaţie a noastră de la fereastră, cînd ea îmi zicea: „Ce aş putea să mai fac aici?", nu mi se păruse că ar voi să moară în patrie. Ba chiar am auzit după aceea, pe cînd ne aflam încă la Ostia şi într-una din zile vorbea cu unii dintre prietenii mei despre dispreţul faţă de viaţa aceasta şi despre binele morţii, dovedindu-ne o încredere de mamă, într-un moment cînd eu nu eram prezent, şi ei se minunau de tăria morală a acestei femei, pe care Tu i-o dăduseşi; pe cînd o întrebau, deci, dacă nu simte groază să-şi lase trupul atît de departe de patrie şi de cetatea sa, ea a răspuns: „Nimic nu este atît de departe de Dumnezeu, şi nici nu se cuvine să ne temem că El nu va şti de unde să ne învieze la sfîrşitul veacurilor." Aşadar, în cea de a noua zi a bolii sale, şi în cel de al cincizeci şi şaselea an al vieţii sale, şi în al treizeci şi treilea an al vieţii mele, sufletul acela atît de religios şi de evlavios a fost dezlegat de trup[103].

CAPITOLUL XII

Şi am dat drumul lacrimilor să curgă

29. îi închideam ochii şi o jale imensă curgea prin sufletul meu şi se prefăcea în lacrimi, dar în acelaşi timp ochii mei, sub apăsarea unei violente constrîngeri a sufletului, îşi resorbeau izvorul pînă la secătuire, şi într-un

asemenea zbucium mă simţeam foarte rău. Tot atunci, în clipa cînd şi-a dat ultima suflare, copilul meu Adeodatus a izbucnit în plîns, dar, silit de noi toţi, a tăcut şi el. Chiar şi în mine era însă, în acelaşi mod, ceva copilăresc, care sta gata-gata să se transforme în plînset, dar, datorită glasului tineresc venit din inimă, era con-strîns şi tăcea. Căci nu găseam potrivit să celebrăm moartea aceea prin plînsete şi lacrimi, şi prin gemete, dat fiind că aşa, de cele mai multe ori, sînt deplînse anumite nenorociri ale celor care mor, ori o pieire catastrofală. Dar ea nici nu murea într-un chip nenorocit şi nici nu se stingea cu totul; lucrul acesta ne era dovedit atît prin exemplele moravurilor sale, cît şi *prin credinţa nefăţarnică*[104] şi prin dovezi sigure.
30. Aşadar, ce mă putea durea pe mine atît de tare înlăuntrul meu, dacă nu o rană recentă, provocată de privarea neaşteptată de o obişnuinţă foarte dragă şi foarte plăcută, aceea de a trăi împreună? Ba chiar mă bucuram pentru mărturisirea ei, aceea din ultima parte a bolii sale, cînd, aducînd mulţumiri îngrijirilor mele, mă considera un fiu iubitor şi îşi amintea cu marea simţire a dragostei sale de mamă că nu auzise niciodată ieşind din gura mea împotriva ei nici un cuvînt de ocară ori nelalocul lui. Şi totuşi, o, Dumnezeule al meu, Tu, Cel Care ne-ai făcut pe noi, ce-ar putea fi asemenea, ori cu ce s-ar putea compara cinstirea dăruită ei de către mine, faţă de abnegaţia dovedită de ea pentru mine? Fiindcă şi aşa eram părăsit de dragostea ei ocrotitoare atît de mare, iar sufletul meu era destul de pedepsit şi viaţa mea era ca şi cum ar fi fost ruptă în bucăţi, şi apoi, ca şi cum dintr-a mea şi dintr-a ei s-ar fi făcut una singură.
31. Aşadar, după ce copilul acela a fost oprit din plîns, Evodius a luat *Psaltirea* şi a început să cînte un psalm, şi lui îi răspundeam noi toţi cei din casă: *Mila şi judecata Ta voi cînta Ţie, Doamne*[105]. Auzind însă ceea ce se petrecea, s-au adunat acolo mulţi fraţi şi călugăriţe 106 şi, în timp ce pe de o parte ei pregăteau înmormîntarea după obiceiul celor cărora le revenea îndatorirea aceasta, eu, pe de altă parte, cît puteam mai cuviincios, discutam cu aceia care considerau că nu trebuia să mă părăsească în astfel de împrejurări, examinam împreună cu ei ceea ce era mai potrivit acestui moment, şi cu acel leac al adevărului potoleam chinul cunoscut de Tine, chin pe care ei nu-l ştiau şi, în timp ce mă ascultau cu atenţie, considerau că sînt lipsit de simţul durerii. Dar acolo nici unul dintre ei nu auzea, căci eu făceam să răsune în urechile Tale jalea sufletului meu, şi-mi înăbuşeam valul durerii, care ceda puţin, dar iarăşi se pornea cu asaltul său, fără să ajungă însă la vărsarea de lacrimi şi la schimbarea înfăţişării mele. Şi pentru că nu-mi era pe plac faptul că cele omeneşti au o atît de mare putere asupra mea, ceea ce era firesc să se întîmple, prin rînduiala şi prin soarta datorată condiţiei noastre, eu îmi spoream durerea cu o altă durere^ şi eram chinuit de o dublă tristeţe.
32. Dar iată că trupul mamei a fost ridicat, iar noi ne-am dus şi ne-am întors fără lacrimi în ochi. Căci nu am plîns nici în timpul rugăciunilor pe care Ţi le-am adresat Ţie, cînd Ţi se aducea pentru ea jertfa răscumpărării noastre, după ce trupul ei neînsufleţit fusese deja depus lîngă groapă; nu am plîns nici în rugăciunile de dinainte de a fi depus, aşa cum se întîmpla de obicei pe acolo; ci, tot timpul zilei aceleia, fusesem din cale afară de trist în ascuns şi cu mintea turburată Te rugam, cum puteam, să-mi vindeci durerea, dar Tu nu făceai asta, probabil fiindcă încredinţai memoriei mele, chiar prin această unică mărturie, lanţul unei întregi obişnuinţe, faţă de o minte care deja se hrăneşte cu cu-vîntul care nu înşală. Mi s-a părut chiar potrivit să merg să mă spăl, deoarece auzisem că băilor de aici li se trage numele *balneum* de la faptul că grecii le-ar fi zis Pataxveîov, ceea ce înseamnă că baia alungă din suflet tristeţea[108]. Iată că pînă şi acest lucru îl mărturisesc Milei Tale, *Tu, Tatăl orfanilor*[109], fiindcă, deşi m-am spălat, am rămas tot aşa cum eram şi mai înainte de a mă fi spălat: căci n-am eliminat din inima mea, prin sudoare[110], amărăciunea tristeţii mele.
33. Apoi am adormit şi m-am trezit şi nu în mică mă-surăii[1] mi-am aflat diminuată durerea; şi, cum eram singur în patul meu, mi-am adus aminte de versurile pline de adevăr ale lui Ambrozie al Tău, deoarece Tu eşti:
„Dumnezeul, Creatorul tuturor,
Şi Conducătorul cerului; Care îmbraci
Ziua cu lumina strălucitoare,
Şi noaptea cu harul somnului.
Pentru ca acesta să redea odihnă
Membrelor liberate de oboseală, spre folosul muncii;
Şi să uşureze minţile neliniştite
Iar jalea cea plină de griji s-o topească. "[112]
Dar şi după aceea, puţin cîte puţin, o readuceam pe roaba Ta în gîndurile mele de odinioară[113] şi tot aşa şi convieţuirea ei cu mine, faţă de Tine pioasă şi sfîntă, iar faţă de noi blîndă şi ascultătoare, de care am fost lipsit pe neaşteptate. Şi mi-a făcut plăcere să plîng în faţa Ta atît din cauza ei şi pentru ea, cît şi din cauza mea şi pentru mine. Şi am dat drumul lacrimilor pe care le reţinusem ca ele să curgă atît cît vor, supunîndu-le inimii mele, şi în ele mi-am aflat

liniştea, fiindcă acolo erau urechile Tale şi nu ale unui om oarecare, om care să tălmăcească plînsul meu drept o îngîmfare.

Şi acum, o, Doamne, îţi mărturisesc Ţie în aceeaşi carte: să citească cine va voi şi să interpreteze cum doreşte, şi dacă va găsi vreun păcat în aceea că am plîns-o pe mama care murise pentru privirile mele doar de puţin timp, ea, care mă jelise pe mine timp de atîţia ani, numai şi numai ca eu să trăiesc în ochii Tăi, să nu rida, ci mai degrabă, dacă este stăpînit de o mare dragoste, să plîngă pentru păcatele mele în faţa Ta, Care eşti Tatăl tuturor fraţilor Hristosului Tău.

CAPITOLUL XIII

Jşt *vor aminti de Monica şi de Patricius*

34. Iar eu, după ce mi-am vindecat inima de rana aceea, în care putea să fie suspectată o falsă iubire iz-vorîtă din legătura trupească, îţi revărs Ţie, Dumnezeule al nostru, pentru roaba aceea a Ta un cu totul alt gen de lacrimi, care izvorăsc dintr-un suflet zguduit de trăirea primejdiilor oricărui om *care moare întru* Adctm[114]. Deşi ea, care fusese întărită întru Hristos, cînd încă nu fusese dezlegată de trup, trăise în aşa fel încît numele Tău să fie lăudat atît în credinţa, cît şi în obiceiurile ei, eu nu îndrăznesc totuşi să spun că i-ar fi putut ieşi din gură vreun cuvînt împotriva învăţăturilor Tale, din momentul în care Tu ai renăscut-o prin botez. Căci zis a fost de către Adevărul, Fiul Tău: *Dacă cineva îi vaji zis fratelui său — smintitule, vinovat va fi gheenei focului*[115]. Ba eu chiar aş zice — vai de viaţa cea vrednică de laudă a oamenilor, dacă, îndepărtînd mila, o cercetezi pe aceasta cu de-amănuntul! Dar, fiindcă Tu în general nu cercetezi greşelile cu patimă, noi sperăm cu încredere că vom găsi totuşi un loc la Tine. Oricine ar fi însă cel care îţi enumera Ţie faptele sale pline de merit, ce altceva ar putea el să-Ţi enumere decît darurile Tale? O, dacă toţi oamenii s-ar cunoaşte pe ei înşişi, şi *cel care se laudă, să se laude întru DomnuU* 116.

35. Aşadar, eu, *o, Tu, lauda mea*[11]*?,* şi viaţa mea, şi *Dumnezeule ăl inimii* mefe[118], lăsînd pentru puţină vreme la o parte faptele ei bune, cele pentru care, bucurîn-du-mă, îţi aduc Ţie mulţumiri. Te rog acum pentru păcatele mamei mele: auzi-mă prin Cel Care este tămăduirea rănilor noastre, Cel Care a atîrnat pe lemn, şi Care, *şezînd de-a dreapta Ta, mijloceşte pentru noi*[11]^. Ştiu că ea a acţionat cu milă şi că *din inimă a iertat greşelile greşiţilor* eii20; iartă-i şi Tu acesteia greşelile sale, dacă timp de atîţia ani după apa mîntuirii[121] le-a făptuit cumva. Iartă-i ei, o, Doamne, iartă-i ei, Te implor, şi să *nu intri cu ea la judecată*[122]. Dar Mila Ta să întreacă judecata, pentru că spusele Tale sînt adevărate, şi Tu ai făgăduit milă celor milostivi. Şi ca ei să fie aşa, Tu le-ai dat-o lor, Tu Care *vei fi milostiv cu cel pe care îl vei milui şi vei dărui milă celui care va fi fost milos*[12]^.

36. Şi eu cred că Tu vei fi făcut deja ceea ce eu Te rog, dar *primeşte, o, Doamne, şi darurile gurii mele aduse Ţie de bună voie*[124].

Căci ea, chiar şi cînd ziua morţii sale se apropia, nu s-a mai gîndit ca trupul său să fie acoperit cu podoabe sau să fie înmormîntat cu balsamuri; n-a dorit nici să fie cinstită printr-un monument deosebit şi nu s-a îngrijit nici de un mormînt în ţara sa. Ea nu ne-a încredinţat asemenea lucruri, ci a dorit numai ca pomenirea ei să se facă doar la altarul Tău, căruia îi slujise zi de zi fără încetare, de unde ştia că-i este oferită victima sfîn-tă[12]^, prin care *a fost anulat zapisul care era împotriva noastră*[126]*,* fiindcă El a triumfat asupra vrăjmaşului nostru, cel ce numără greşelile noastre şi caută să ne învinuiască, întrebîndu-se ce să mai arunce împotriva noastră, dar nu află nimic întru Acela în Care noi am biruit. Cine va vărsa sînge nevinovat? Cine îi va da Lui înapoi preţul prin care El ne-a răscumpărat ca să ne smulgă din ghearele acestuia? De această taină a acelui preţ al răscumpărării noastre şi-a legat roaba Ta sufletul cu lanţul credinţei. Nimeni să n-o smulgă de la ocrotirea Ta; şi nici să nu uneltească prin forţă ori viclenie, adică *prin leu şi prin dragon*[127]. Căci ea nu va răspunde că nu datorează nimic ca nu cumva să fie dovedită ca vinovată şi să fie ţinută în stăpînire de către acuzatorul cel viclean, ci ea va răspunde că greşelile i-au fost iertate de Cel Căruia nimeni nu-i va da înapoi ceea ce El ne-a redat nouă fără să ne fi fost dator.

37. Aşadar, să fie în pace cu soţul ei, cel înainte de care şi după care nu a mai fost dată în căsătorie nimănui altuia; cel căruia i-a slujit, *aducîndu-Ţi-l Ţie roadă cu răbdare*[128]*,* pentru ca şi pe el să-l cîştige pentru Tine[129]. Şi insuflă-le, o, Doamne, Dumnezeule al meu, insuflă-le şi robilor Tăi, fraţii mei, fiii Tăi şi stăpînii mei, cei cărora eu le slujesc cu glasul, şi cu inima, şi cu scrisul, ca, ori de cîte ori vor citi acestea, să-şi amintească la altarul Tău de roaba Ta, Monica, şi de Patricius, cîndva soţul ei, cei prin al căror trup Tu m-ai adus în această lume, într-un mod pe care eu nu-l ştiu. Cu un sentiment de pietate să-şi amintească toţi de părinţii mei în această lumină trecătoare, şi de fraţii mei, sub stăpînirea Ta, o, Părinte, în Maica noastră Biserica Universală[130]; să-şi amintească şi de concetăţenii mei în Ierusalimul cel veşnic, cel după care suspină în peregrinarea poporului Tău, de la

alungarea sa pînă la întoarcerea sa; pentru ca ceea ce ea a cerut de la mine în ultimul moment să i se ofere ei în rugăciunile celor mulţi mai din belşug prin mărturisirile decît prin rugăciunile mele[131].

CARTEA A ZECEA

CAPITOLUL I

Adevărul în mărturisire...

1. *Te voi cunoaşte pe Tine,* o, Cunoscătorule al meu, *Te voi cunoaşte pe Tine, tot aşa cum şi eu am fost cunoscut de către Tine*[1]. O, tărie morală a sufletului meu, intră în el şi asumă-ţi-l, pentru ca să-l poţi avea şi stăpî-ni *fără vreo pată sau zbîrcitură*[2]. Aceasta este speranţa mea; eu de aceea vorbesc, şi întru această speranţă mă bucur, cînd mă bucur în mod sănătos. însă celelalte lucruri ale lumii acesteia cu atît mai puţin merită să fie plînse, cu cît se plînge mai mult în ele, şi cu atît mai mult sînt demne de plîns, cu cît se plînge mai puţin în ele. Căci iată, *Tu ai iubit adevărul*[3], fiindcă *Cel Care-l face pe acesta, tot El la şi adus la lumină*[4]. Vreau ca şi eu să realizez adevărul întru inima mea, în faţa Ta, în cadrul acestei confesiuni, şi la fel şi în scrisul meu, în faţa multor martori.

CAPITOLUL II

Ţie m-am făcut cunoscut

2. Şi într-adevăr, pentru Tine, Doamne, Cel în ochii Căruia se dezvăluie străfundul conştiinţei umane, ce anume ar putea să rămînă ascuns în mine, chiar dacă nu aş vrea să mă mărturisesc Ţie? Căci mi Te-aş ascunde pe Tine mie şi nu pe mine Ţie. Acum însă, fiindcă geamătul meu stă mărturie că îmi displac mie însumi. Tu eşti Cel Ce străluceşti, Cel Ce placi şi eşti iubit şi dorit, astfel încît mie îmi este ruşine de mine însumi şi mă arunc pe mine de la mine, spre a Te alege pe Tine, şi nu-mi sînt plăcut nici Ţie, nici mie decît prin Tine.
Aşadar, Ţie, Doamne, m-am făcut cunoscut, indiferent în ce fel sînt şi în ce scop mă mărturisesc Ţie; scopul acesta Ţi l-am declarat deja. Căci eu nu fac lucrul acesta cu vorbele trupului meu şi cu strigăte obişnuite, ci cu vorbele sufletului meu şi cu strigătul cugetului meu, cel pe care urechea Ta îl cunoaşte. Fiindcă, atunci cînd sînt rău, a mă mărturisi Ţie nu înseamnă nimic altceva decît a-mi displăcea mie; iar cînd sînt pios, a mă mărturisi Ţie nu înseamnă nimic altceva decît a nu-mi atribui mie lucrul acesta: *Fiindcă Tu, Doamne, îl binecuvîn-tezipe cel drept, dar mai întli îl îndrepţi pe cel nelegiuit?.* Aşadar, mărturisirea mea, o, Dumnezeule al meu, se face în faţa Ta în taină, dar nu pe tăcute[6]; fiindcă ea tace ca zgomot, dar ca simţire strigă. Şi nici nu spun ceva drept oamenilor, ceva pe care să nu-l fi auzit Tu mai întîi de la mine; ba chiar Tu nu auzi de la mine decît ceva asemănător cu ceea ce Tu însuţi mi-ai spus deja.

CAPITOLUL III

Ei, semenii mei, sînt cei care vor să afle ce sînt eu înlăuntrul meu

3. Aşadar, ce am eu în comun cu oamenii, semenii mei, pentru ca ei să asculte mărturisirile mele, ca şi cum ei şi nu altcineva ar fi în stare *să-mi vindece slăbiciunile*[7]*?* Ei, care sînt un gen ciudat de fiinţe, dornice să cunoască viaţa altuia, dar delăsătoare atunci cînd trebuie să şi-o îndrepte pe a lor. De ce încearcă ei să afle de la mine cine sînt eu, cînd nu vor să afle de la Tine cine sînt ei? Şi, de fapt, de unde ştiu ei dacă eu spun sau nu adevărul, atunci cînd aud de la mine ceva despre mine însumi, de vreme ce nici unul dintre oameni nu ştie *ce se petrece în om, decît duhul omului care se află într-însul*[6]*?* Dar dacă ei aud de la Tine ceva despre ei înşişi, nu vor putea să spună: „Domnul minte". Căci ce altceva înseamnă să audă despre ei de la Tine, decît să se cunoască pe ei înşişi? Mai departe, poate cineva să se cunoască şi să zică „este fals", şi să nu mintă el
însuşi? Dar, întrucît *dragostea pe toate le crede,* nu încape îndoială că între semenii mei, cei pe care Tu, legîndu-i unul de altul, îi faci unul singur, şi eu, o, Doamne, mă mărturisesc Ţie în aşa fel ca oamenii să audă, ei, cărora eu nu le pot arăta dacă spun sau nu spun adevărul, însă îmi dau totuşi crezare cei cărora dragostea le-a deschis pentru mine urechile.
4. Totuşi, Tu, Cel Care eşti Lecuitorul meu lăuntric, lămureşte-mă cu ce folos fac eu toate acestea; căci mărturisirea răutăţilor mele din trecut, cele pe care Tu le-ai iertat şi le-ai ascuns, ca să mă poţi face fericit întru Tine, schimbîndu-mi sufletul cu ajutorul credinţei şi al tainei Tale — cînd această mărturisire este citită ori ascultată[10], ea face ca inima mea să nu cadă în deznădejde şi să zică: „nu mai pot", ci să vegheze întru dragostea Milostivirii Tale şi întru dulceaţa Harului Tău, prin care orice om slab ajunge puternic, întrucît prin ea devine conştient de infirmitatea sa. Şi e suficient să-i desfete pe cei buni faptul de a asculta povestite relele din trecut ale acelora care sînt deja lipsiţi de ele; însă nu faptul că sînt rele îi desfată, ci faptul că s-au petrecut cînd-va şi acum nu mai sînt. Prin urmare, o, Doamne al meu, cu ce folos şi cui i se mărturiseşte în fiecare zi conştiinţa mea, mai sigură de sine datorită speranţei în Mila Ta decît datorită nevinovăţiei sale, cu ce folos, rogu-Te, fac eu mărturisiri oamenilor fie şi în faţa Ta, acum, prin aceste scrieri, despre mine cel care sînt, nu despre mine cel care am fost? Căci folosul acela l-am văzut şi l-am pomenit deja. Dar cine sînt eu în momentul acesta, iată-mă în chiar clipa mărturisirilor mele, şi mulţi, mulţi sînt cei care doresc să cunoască aceasta, atît cei care mă ştiu, cît şi cei care nu mă ştiu, ori cei care au auzit ceva de la mine sau despre mine; dar urechea lor nu este la inima mea, acolo unde sînt eu, indiferent cine sînt eu. Aşadar, ei vor să mă audă pe mine, în timp ce mă mărturisesc, cine şi ce anume

sînt eu înlăuntrul meu, adică acolo unde ei, deşi nu-şi pot îndrepta nici ochiul, nici urechea, nici mintea, vor totuşi să audă ceea ce ei au de gînd să creadă; dar, oare, ce vor putea să cunoască ei, cei care vor totuşi să creadă? Căci lor le spune dragostea, dragoste graţie căreia ei sînt buni, că eu nu mint, nici atunci cînd mărturisesc despre mine, nici atunci cînd ea îmi dă mie încredere în ei.

CAPITOLUL IV

Unor astfel de oameni mă voi arăta aşa cum sînt

5. Dar cu ce folos vor ei lucrul acesta? Doresc cumva să mă felicite, după ce vor fi aflat cît de mult m-am apropiat de Tine prin darul pe care Tu mi l-ai dat, şi să se roage pentru mine cînd vor fi aflat cît de mult zăbovesc sub povara greutăţii mele? Mă voi arăta lor, celor care sînt în acest fel. Căci, o, Dumnezeule al meu, nu e puţin lucru ca *Ţie să Ţi se aducă mulţumiri de către mulţi dintre noi*[11] şi să-Ţi adreseze mulţi rugăciuni pentru noi. Sufletul lor frăţesc să iubească în mine ceea ce Tu le arăţi că merită să fie iubit, şi să deplîngă ceea ce Tu le arăţi că trebuie să fie deplîns. Acest lucru să-l realizeze acel suflet frăţesc, nu un altul din afară, nu al altor fii, a *căror gură a grăit deşertăciune şi a căror dreaptă este dreapta nedreptăţii*[12]*,* ci sufletul acela frăţesc, care, atunci cînd mă aprobă, se bucură de mine; dar care, atunci cînd mă dezaprobă, se întristează de mine: deoarece, fie că mă aprobă, fie că mă dezaprobă, acela mă iubeşte. Unor asemenea oameni mă voi arăta: cei care îşi potrivesc respiraţia cu mine în cele bune ale mele şi care suspină cu mine în cele rele. Or, bunurile mele sînt rînduielile Tale şi darurile Tale; iar relele mele sînt păcatele mele şi judecăţile Tale; să-şi potrivească respiraţia cu mine în unele, şi să suspine cu mine în celelalte, şi cîntul de preamărire şi plînsul să se urce pînă la Tine din inimile frăţeşti, cădelniţele Tale. Iar Tu, o, Doamne, desfătat de mireasma templului Tău cel sfînt, *ai milă de mine după mare mila Ta*[13], pentru numele Tău şi, nepărăsind nicidecum cele pe care deja le-ai început, pune capăt neajunsurilor mele.

6. Acesta este rostul mărturisirilor mele, nu în ce fel voi fi fost eu, ci în ce fel sînt acum, întrucît nu numai în faţa Ta mă mărturisesc într-o *tainică preamărire plină de cutremur*[14] şi într-o tainică jale plină de speranţă, ci mă mărturisesc chiar în urechile fiilor oamenilor care cred în Tine, ei, părtaşii bucuriilor mele şi ai destinului meu muritor, în urechile concetăţenilor mei şi în ale celor care călătoresc cu mine în lumea aceasta, ale celor care au fost înaintea mea şi ale celor care vin după mine, în ale tuturor celor ce-mi urmează paşii, şi devin părtaşi la calea mea.

Aceştia sînt robii Tăi, fraţii mei, cei pe care Tu ai voit să-i numeşti fiii Tăi, stăpînii mei, cei cărora Tu ai poruncit să le slujesc, dacă vreau să trăiesc cu Tine şi din Tine. Şi cuvîntul acesta al Tău ar fi fost puţin pentru mine, dacă el m-ar fi instruit vorbind doar, şi nu ar fi mers înaintea mea lucrînd. Iar eu fac acest lucru prin fapte şi prin vorbe, săvârşesc asta *sub acoperămîntul aripilor Tale*[15]*;* sub ameninţarea unei primejdii prea mari, daca sufletul meu n-ar fi fost pus *sub acoperămîntul aripilor Tale* şi dacă slăbiciunea mea nu Ţi-ar fi cunoscută. Eu sînt mititel, dar Tatăl meu trăieşte veşnic, şi Ocrotitorul meu este potrivit pentru mine: căci acelaşi este şi Cel Care m-a născut şi Cel Care mă păzeşte. Tu însuţi eşti toate bunurile mele, Tu, Cel Atotputernic, Tu Cel Care eşti cu mine înainte ca eu să fiu cu Tine. Aşadar, mă voi arăta unor astfel de oameni, cărora Tu îmi porunceşti să le slujesc, nu cum am fost eu cîndva, ci în ce fel am fost pînă acum şi încă sînt. De altfel, *nici eu nu mă judec pe mine însumi*[16]*;* deci în felul acesta să fiu ascultat.

CAPITOLUL V

Să *mărturisesc ce ştiu şi ce nu ştiu*

7. Căci pe mine numai Tu, Doamne, mă judeci; fiindcă, deşi *nimeni dintre oameni nu ştie cele ce sînt ale omului în afară de duhul omului care este într-insul* totuşi există ceva specific omului, pe care nu-l ştie nici chiar spiritul omului, care se află într-însul; dar Tu, Doamne, le ştii pe toate ale lui, fiindcă Tu l-ai făcut pe acesta. Eu însă, cu toate că înaintea feţei Tale mă dispreţuiesc şi mă consider *pămlnt şi cenuşă,* totuşi despre Tine ştiu ceva, ceva pe care despre mine nu-l ştiu. Şi de bună seamă, *acum vedem ca prin oglindă, într-un mod nedesluşit, nu încă faţă către faţă*[18]. Şi de aceea, cît timp călătoresc departe de Tine, eu sînt mai degrabă prezent pentru mine decît pentru Tine; şi totuşi, ştiu că Tu nu poţi să fii atins de necurăţie în nici un fel. în ceea ce mă priveşte pe mine însă, nu ştiu căror ispite sînt în stare să mă împotrivesc şi căror ispite nu sînt în stare. Dar există speranţa că *Tu îţi ţii cuvîntul, fiindcă Tu nu îngădui să fim ispitiţi mai mult decît putem îndura, ci faci în aşa fel încît o dată cu ispita să existe şi sfirşitul ei, ca noi săi putem ţine piept*[1]^. Să mărturisesc, aşadar, ce ştiu despre mine şi să mărturisesc şi ce nu ştiu despre mine. Căci şi ceea ce ştiu despre mine, ştiu numai fiindcă Tu mă luminezi; iar ceea ce nu ştiu despre mine, nu ştiu atîta timp cît *întunecimile mele nu vor deveni în faţa Ta ca miezul zilei*[20].

CAPITOLUL VI

Ce anume iubesc eu, cînd Te iubesc pe Tine? am întrebat pămîntul

8. O, Doamne, Te iubesc nu cu o conştiinţă plină de îndoială, ci cu una sigură. Ai lovit inima mea cu cuvîntul Tău şi Te-am iubit. Dar şi cerul, şi pămîntul, şi toate cele ce sînt într-însele, de pretutindeni îmi spun să Te iubesc şi nu încetează a grăi tuturor că ei, necredincioşii, *nu au nici un fel de scuze pentru necredinţa lor*[21]*. Tu însă mai vîrtos Te vei milostivi de acela de care Te arăţi milostiv*[22]. Altminteri, cerul şi pămîntul înalţă surzilor laudele

Tale. Dar ce iubesc eu de fapt, cînd Te iubesc pe Tine? Nu iubesc nici frumuseţea trupului, nici podoaba timpului, nici strălucirea luminii, care, iată, este atît de dragă ochilor acestora, nici dulcile melodii ale cîntecelor de toate felurile, nici mireasma îmbătătoare a florilor, a uleiurilor parfumate şi a aromatelor, nici *mana*[23] şi mierea, nici membrele potrivite pentru îmbrăţişările trupeşti; atunci cînd eu îl iubesc pe Dumnezeul meu, nu pe acestea le iubesc; şi totuşi eu iubesc o anumită lumină, o anumită voce, o anumită mireasmă, o anumită hrană şi o anumită îmbrăţişare, cînd eu iubesc pe Dumnezeul meu — lumina, vocea, mireasma, mîncarea, îmbrăţişarea fiinţei mele lăuntrice, acolo unde, pentru sufletul meu, străluceşte o lumină pe care spaţiul n-o poate cuprinde; şi unde răsună o melodie pe care timpul n-o ia cu sine; şi unde adie un parfum pe care suflarea vîntului nu-l risipeşte; şi unde se simte gustul unei mîncări, pe care lăcomia nu-l micşorează; şi unde există îmbrăţişări pe care saturarea nu le desparte: iată ce iubesc eu, cînd iubesc pe Dumnezeul meu.

9. Şi ce anume este El? Am întrebat pămîntul şi el mi-a răspuns: „nu sînt eu"; şi tot aşa mi-au răspuns şi cele care se află pe acesta. Am întrebat marea şi adîncu-rile, şi tîrîtoarele cu suflet viu, şi mi-au răspuns şi ele: „nu sîntem noi Dumnezeul Tău; caută deasupra noastră". Am întrebat apoi adierile cele diafane şi aerul cu toţi locuitorii săi, şi el mi-a răspuns: „Anaximene[24] se înşală; eu nu sînt Dumnezeu". Am întrebat cerul, soarele, luna şi stelele, şi ele mi-au răspuns: „nici noi nu sîntem Dumnezeul pe care Tu îl cauţi".

Şi am zis tuturor acestora, care înconjură uşile trupului meu: „mi-aţi spus, în legătură cu Dumnezeul meu, că nu sînteţi voi; spuneţi, dară, ceva despre El". Şi ele au strigat către mine cu glas mare: *„El este Cel Care ne-a făcut pe noi"*[25]. întrebarea mea era propria mea cercetare, iar răspunsul lor era însăşi frumuseţea lor. Şi m-am îndreptat către mine însumi şi mi-am zis: „tu cine eşti?" Şi am răspuns: „Omul". Şi iată trupul, iată şi sufletul din mine, amîndouă îmi sînt la îndemînă, unul în afară şi altul înlăuntrul meu. Care anume dintre acestea este cel în care ar trebui să-L caut eu pe Dumnezeul meu, Cel pe Care îl căutasem prin intermediul trupului, de la pămînt pînă la cer, adică pînă acolo unde am reuşit să-mi trimit drept crainici razele ochilor mei? Or, poate este mai bun ceea ce se află înlăuntrul meu; deoarece lui îi aduceau veşti toţi crainicii trupeşti, ca unui stăpîn şi ca unui judecător, despre răspunsurile cerului şi ale pămîntului, şi ale tuturor celor care sînt în el şi care zic: „nu sîntem noi Dumnezeu, dar El este Cel Care ne-a făcut." Omul lăuntric le-a cunoscut pe acestea prin intermediul celui exterior. Iar eu, omul interior, le-am cunoscut eu, sufletul, prin simţurile trupului meu.

Am întrebat apoi zidirea cea mare a lumii despre Dumnezeul meu şi mi-a răspuns şi ea: „nu sînt eu, dar El este Cel Care m-a făcut".

10. Oare nu tuturor celor care au simţurile întregi le apare această frumuseţe? De ce însă nu li se spun tuturor aceleaşi lucruri? Animalele mici şi mari o văd, dar nu sînt în stare să întrebe. Căci nu a fost pusă în aceste simţuri, ce anunţă ceva, o raţiune care să şi judece. Oamenii însă pot să întrebe în *ce fel să privească cele nevăzute ale lui Dumnezeu prin cele care au fost făcute, ca să le poată înţelege*[26]*;* dar, din dragoste pentru ele, li se supun lor, şi cele ce se supun nu pot să judece[27]. Şi ele nici nu dau aceste răspunsuri celor care întreabă, ci doar celor care judecă[28], nici graiul nu şi-l schimbă, adică înfăţişarea lor, dacă unul numai vede, iar celălalt, văzînd, într.eabă, astfel încît ceva să apară într-un anume fel unuia, şi în alt fel altuia; ci, în acelaşi fel apărînd şi unuia, şi celuilalt, pentru unul frumuseţea aceasta este mută, pe cînd celuilalt îi vorbeşte. Ba eu aş zice că ea le vorbeşte tuturor, dar că înţeleg numai aceia care compară vocea venită din afară cu adevărul existent înlăuntru. Căci adevărul îmi spune: „Dumnezeul tău nu este nici cerul, nici pămîntul şi nici oricare alt corp". Lucrul acesta îl afirmă natura lor, iar celui care stă şi le priveşte: „zidirea lumii este mai mică luată în parte de-cît atunci cînd este luată în întregul ei. Tu, suflete al meu, eşti mai bun, ţi-o spun eu, fiindcă tu însufleţeşti trupul căruia îi aparţii, oferindu-i viaţă; întrucît nici un corp nu poate fi mai presus decît un alt corp[29]. Dar Dumnezeul tău este pentru tine chiar viaţa vieţii tale".

CAPITOLUL VII

Voi trece dincolo şi de această putere a mea

11. Aşadar, ce iubesc eu cînd iubesc pe Dumnezeul meu? Cine este Acela Care se află deasupra creştetului sufletului meu? Chiar prin intermediul sufletului meu mă voi ridica la El. Voi depăşi această putere a mea, aceea prin care sînt strîns legat cu trupul meu şi prin care eu umplu cu viaţă alcătuirea lui: nu cu o astfel de forţă îl aflu eu pe Dumnezeul meu; fiindcă, în cazul acesta, l-ar putea afla şi *calul, şi măgarul, înfiinţa cărora nu există inteligenţă*[3]*;* cu toate că şi în ei există aceeaşi forţă datorită căreia şi trupurile lor trăiesc.

Există deci o altă forţă prin care eu nu numai că trăiesc, dar chiar dau simţire trupului meu, cel pe care mi l-a alcătuit Domnul, poruncind ochiului meu să nu audă şi urechii mele să nu vadă, ci ochiului să fie cel prin care să văd, iar urechii — cea prin care să aud, şi tuturor celorlalte simţuri le-a dat fiecăruia în parte cele specifice poziţiilor lor şi funcţiilor lor, care sînt diverse şi pe care eu, un singur suflet, le îndeplinesc prin ele. Voi depăşi şi această forţă a mea, căci pe ea o are şi calul, şi măgarul, întrucît şi ei tot prin mijlocirea corpului lor simt ceea ce simt.

CAPITOLUL VIII

Voi ajunge in cîmpiile memoriei mele

12. Voi depăşi deci şi această forţă a naturii mele, urcînd din treaptă în treaptă pînă la Acela Care m-a alcătuit şi

astfel voi ajunge în întinderile şi palatele largi ale memoriei mele[31], unde se află comorile nenumăratelor imagini de acest fel, aduse de lucrurile simţite. Acolo a fost pus la păstrare tot ceea ce este destinat de noi cugetării, fie sporind, fie micşorând, fie diversificînd cumva cele pe care le-au atins simţurile; chiar dacă i-a fost doar încredinţat ceva şi i-a fost pus la păstrare, adică orice altceva pe care uitarea nu l-a devorat încă şi nu l-a înmormîntat. Deci, cînd eu mă aflu acolo, cer să mi se aducă ceea ce doresc, şi, într-adevăr, unele apar pe loc, însă altele necesită un timp mai îndelungat, de parcă ar fi scoase din străfunduri foarte tainice; altele se năpustesc pur şi simplu în cete, şi, în timp ce se caută şi se cere altceva, ele ţîşnesc în mijlocul lucrurilor, ca şi cum ar zice: „Oare nu sîntem noi?" Eu însă le dau la o parte cu mîna inimii din faţa amintirii mele; aceasta pînă în momentul în care, din norii amintirilor, se arată clar exact lucrul acela pe care îl doresc şi vreau ca el să iasă la suprafaţă din străfunduri. Altele, într-un mod lin şi într-un şir netulburat, se prezintă pe măsură ce sînt solicitate; atunci cele precedente cedează locul celor care urmează şi, cedînd, se ascund din nou, pentru ca mai tîrziu să iasă la iveală, cînd voi fi dorit eu. Iată deci ce se întîmplă atunci cînd eu povestesc ceva din memorie.
13. Aici sînt păstrate într-un mod distinct şi pe categorii toate cele care au fost aşezate fiecare la locul său, aşa cum sînt receptate prin intermediul ochilor: lumina şi toate formele corpurilor şi culorile lor; şi prin urechi, toate genurile de sunete; prin căile respiratorii, toate mirosurile, iar pe calea gurii, toate gusturile; prin simţul întregului corp se percepe fie ceea ce este tare, fie ceea ce este moale, tot ceea ce este cald sau rece, ori aspru sau neted, greu sau uşor, fie în afara organismului nostru, fie înlăuntrul său. Pe toate acestea le recepteazǎ memoria, pentru ca mai apoi să le prelucreze, ori de cîte ori este nevoie, să le revizuiască din uriaşa ei tainiţă ori din nu ştiu care ascunzişuri şi adîncuri negrăite; lucruri care pătrund toate, fiecare în parte, prin căile proprii pînă la memorie, unde sînt depozitate. Şi totuşi, nu lucrurile însele sînt cele care pătrund; ci în memorie nu ajung decît imaginile lucrurilor percepute prin simţuri, şi acolo stau la dispoziţia cugetării, care-şi aduce aminte de ele. Cine ar putea să spună în ce fel s-au format toate acestea, deşi se vede clar prin ce simţuri au fost ele însuşite şi depozitate înlăuntru? Căci şi atunci cînd eu, de pildă, stau în întuneric şi în tăcere, îmi aduc în amintirea mea, dacă vreau, culori, şi încerc să discern între alb şi negru şi între celelalte culori, pe care le doresc. Şi nici sunetele[32] nu dau năvală şi nu perturbă lucrul pe care eu îl examinez, după ce el a fost asimilat prin intermediul ochilor, cu toate că şi ele însele se află acolo şi stau ascunse, ca şi cum ar fi fost orînduite din nou într-un mod separat; dar dacă îmi face plăcere, eu pot să solicit şi sunetele, căci acolo sînt prezente şi ele, şi, cu toate că limba tace şi se odihneşte, eu cînt totuşi în surdină, atîta cît doresc, iar imaginile acelea ale culorilor, care de asemeni se află acolo, nu se interpun şi nu întrerup nimic, atunci cînd este retrasă cealaltă comoară care se revarsă din urechi. Şi tot aşa şi celelalte, care au fost asimilate şi adunate prin intermediul celorlalte simţuri — eu îmi aduc aminte de ele aşa cum îmi place, şi ajung să disting mirosul crinilor de cel al violetelor, fără să miros de fapt nimic; şi mustului de vin eu îi prefer mierea, asprimii netedul, fără să gust nimic în momentul acela şi fără să ating cu mîna mea ceva, ci doar reamintindu-mi.
14. Pe toate acestea eu le pun în mişcare înlăuntrul meu, în uriaşa încăpere a inimii mele. Căci acolo îmi stau la îndemînă şi pămîntul, şi cerul, şi marea, împreună cu toate acelea pe care eu am putut să le simt în contactul cu ele, în afară de cele pe care, de bună seamă, le-am uitat. Acolo, eu însumi îmi ies în calea mea şi mă reculeg, gîndindu-mă ce, cînd şi unde am făcut ceva şi în ce mod am fost impresionat atunci cînd acţionam. Acolo se află toate cele de care îmi amintesc, fie că ele au fost experimentate de mine, fie că au fost doar crezute. Din aceeaşi mulţime de impresii decurg şi asemănările dintre lucruri, fie cele experimentate prin propria experienţă, fie cele crezute din categoria celor pe care le-am experimentat deja, tot altele şi altele, pe care eu însumi le îmbin cu cele trecute, şi în baza acestora ajung chiar să meditez la acţiuni viitoare, la evenimente şi speranţe, pe care mai apoi le regîndesc pe toate, de parcă ar fi prezente. „Voi face cutare sau cutare lucru", îmi spun eu în uriaşul adînc al sufletului meu, plin de atîtea imagini ale unor lucruri atît de mari, şi urmează cutare ori cutare lucru. „O, dacă ar fi cutare ori cutare lucru! Ferească-ne Dumnezeu de cutare sau de cutare lucru!"[33] Astfel de vorbe zic către mine însumi, şi cînd zic, îmi şi vin la îndemînă toate imaginile tuturor celor pe care le invoc din acelaşi tezaur al memoriei, ceea ce înseamnă că, dacă ele ar lipsi, eu n-aş putea să mă pronunţ nicicum despre ceva din rîndul lor.
15. Mare este această putere a memoriei, din cale afară de mare, o, Dumnezeule al meu, sanctuar uriaş şi infinit. Cine oare a ajuns pînă în adîncurile lui? Or, aceasta este forţa sufletului meu şi ţine de natura mea, şi nici măcar eu însumi nu înţeleg ceea ce sînt. Aşadar, sufletul este prea strîmt spre a se cuprinde pe sine însuşi, şi problema este unde ar putea să existe partea aceea care este şi pe care el nu poate să o cuprindă? E vorba oare de ceva din afara sa şi nu din sine însuşi? Deci cum anume nu-l cuprinde? Mare mirare mi se naşte în suflet în această privinţă, şi sînt copleşit de uimire.
Şi iată că oamenii se duc să admire înălţimile munţilor şi valurile uriaşe ale mării ori cursurile cele mai late ale fluviilor şi întinderea oceanului, şi orbitele stelelor, în timp ce pe ei înşişi se lasă în plata Domnului şi nu se minunează că pe toate acestea, în momentul în care vorbim despre ele, nici măcar nu le vedem cu ochii; însă nici de vorbit n-aş fi putut vorbi despre ele, dacă înlăuntrul meu, în memoria mea, n-aş fi văzut spaţiile atît de întinse, parcă aievea, munţii, valurile şi fluviile, pe care le-am văzut şi în realitate, şi oceanul, de care am luat cunoştinţă, crezînd pe altul. Şi totuşi, pe acestea nici de sorbit nu le-am sorbit văzîndu-le, cînd le-am privit cu ochii, şi nici nu se află în mine ele însele, ci imaginile lor; iar eu ştiu ce anume şi prin care dintre simţurile trupului meu mi s-a imprimat în suflet.

CAPITOLUL IX

învăţăturile sînt aduse în faţa ochilor prin reamintire

16. Dar puterea aceasta imensă a memoriei mele le poartă în sine nu numai pe ele. Aici se află şi toate acele lucruri care au fost învăţate din disciplinele liberale şi care nu s-au şters încă din memorie, ci există ca şi cum s-ar fi retras într-un loc mai lăuntric, care, de fapt, nu este un loc; dar nici imaginile lor nu le port în mine, ci totuşi lucrurile însele. Căci tot ceea ce este literatura, ştiu! Ce este iscusinţa în arta de a dezbate, cîte genuri de probleme există. Tot ceea ce ştiu din domeniul acestora se află în memoria mea în aşa fel încît aş îndrăzni să afirm că eu nu am lăsat în afara mea lucrul, după ce imaginea lui a fost reţinută, ori după ce a trecut pe lîn-gă mine, aşa cum vocea cuiva, imprimată în minte prin intermediul urechilor, se află în acea urmă datorită căreia această voce ar putea să fie reamintită, întocmai ca atunci cînd ea răsuna realmente, în ciuda faptului că ea nu mai răsuna de mult; sau ca mirosul, atunci cînd trece şi se destramă în adierile vîntului, punînd în mişcare simţul mirosului, de unde amintirea lui trece în memorie, pe care o actualizăm reamintind-o; sau ca mîn-carea, care nu are gust în pîntece, şi totuşi, în memorie, este ca şi cum ea ar avea gust; sau ca ceva ce se simte prin atingerea trupului şi care, chiar cînd este separat de noi, este totuşi imaginat cu ajutorul memoriei. De bună seamă că nu aceste lucruri sînt introduse în memorie, ci imaginile lor sînt sesizate cu o uimitoare iuţeală şi, ca şi cum ar fi puse în nişte cămări minunate, ele sînt readuse în faţa ochilor într-un mod minunat prin intermediul aducerii-aminte.

CAPITOLUL X

Să *spună de unde au venit ele înlăuntru*

17. într-adevăr, cînd aud că există trei aspecte ale acestor probleme, anume, *dacă un lucru există, ce este el* şi în *cefei este*[34], îmi dau seama că eu păstrez în mintea mea imaginile sunetelor din care au fost făcute aceste cuvinte şi ştiu că ele au trecut prin aer însoţite de sunetele lor, dar că acestea deja nu mai există; însă lucrurile însele, cele care sînt semnificate prin acele sunete, eu nu le-am atins prin nici un simţ al trupului meu, nici de văzut nu le-am văzut pe undeva, în afară de sufletul meu; şi în memoria mea eu am pus nu imaginile lor, ci pe ele însele; prin urmare, să-mi spună mie, dacă pot, de unde anume au pătruns ele în mine? Căci străbat toate intrările trupului meu şi nu-mi dau seama pe unde au intrat ele.

De pildă, ochii spun: „dacă imaginile sînt colorate, noi sîntem aceia care le-am anunţat". Iar urechile spun: „dacă s-au manifestat sonor, atunci ele au fost indicate de noi". Nările, la rîndul lor, spun şi ele: „dacă ele au avut miros, atunci prin noi au trecut". Dar chiar şi simţul gustului ar putea zice: „dacă nu se pune problema nici unui gust, atunci să nu mă întrebi nimic". Simţul pipăitului zice şi el: „dacă nu e vorba de ceva corporal, eu n-ara atins nimic; iar dacă n-am atins, nici n-am indicat". De unde şi pe unde au pătruns acestea în memoria mea? Nu ştiu în ce fel; căci atunci cînd le-am învăţat, n-am dat crezare nici unei inimi străine, ci le-am recunoscut[35] în propria mea inimă şi am fost de acord că sînt adevărate, şi le-am recomandat sufletului meu, ca şi cum le-aş fi pus într-un loc de unde urma să le iau, atunci cînd aş fi dorit. Prin urmare, ele se aflau acolo chiar şi înainte ca eu să le fi învăţat, dar în memoria mea nu se aflau. Aşadar, unde şi din care motiv le-am recunoscut în momentul în care erau rostite, şi am zis: „aşa este, e adevărat", dacă nu pentru simplul fapt că ele existau deja în memoria mea, dar atît de disimulate şi de îndepărtate, de parcă se aflau în pivniţe tot mai mult ascunse vederii, încît, dacă la îndemnul cuiva ele n-ar fi fost scoase la iveală, eu nu le-aş fi putut probabil cugeta niciodată.

CAPITOLUL XI

Am aflat că a învăţa nu este nimic altceva decît a doblndi prin cugetare

18. Urmare acestui fapt, mi-am dat seama că a învăţa lucrurile acestea, ale căror imagini nu ni le însuşim prin simţuri, ci le discernem înlăuntrul nostru fără imagini, adică aşa cum sînt ele prin ele însele, nu reprezintă nimic altceva decît că cele pe care memoria le conţinea împrăştiate peste tot şi în neorinduială noi le dobîndim, cum s-ar spune, meditînd şi observînd; că ne îngrijim să apară cu uşurinţa unei intenţii deja familiare, ca şi cum exact atunci ne-ar fi fost puse la înde-mînă în însuşi depozitul memoriei, adică acolo unde mai înainte ele stăteau risipite şi neglijate[36].

Şi cîte multe lucruri de genul acesta se află în memoria mea, lucruri care deja au fost descoperite, şi, aşa cum am spus, parcă stîndu-mi la îndemînă; se spune deci că pe acestea le-am învăţat şi că le ştiu! Lucruri pe care, dacă voi fi încetat vreodată să le rechem în minte la intervale scurte de timp, în aşa fel se vor scufunda din nou şi vor luneca din nou în nişte ascunzişuri parcă şi mai adînci, încît ar trebui să fie cugetate din nou, întocmai ca unele noi, luate tot de acolo; fiindcă o altă zonă a lor nu există; şi ca să poată să fie iarăşi ştiute, ele trebuie să fie strînse iarăşi, adică să existe nevoia ca ele să fie adunate ca dintr-un fel de împrăştiere, motiv pentru care termenului respectiv i s-a spus *cogitare* (a cugeta). Căci *cogi* (adun, strîng) şi *cogito* (cuget) sînt în acelaşi raport ca *ago* (pun în mişcare) cu *actito* (practic ceva; fac ceva în mod obişnuit)[3]? sau *facio* (fac) şi *facti-to* (fac de

obicei, practic). Totuşi, sufletul îşi revendică verbul acesta *[cogito)* ca fiind ceva propriu lui, pentru ca la propriu să se afirme că se cugetă nu ca ceva care se află în alt loc, ci ca ceva care se adună în suflet, adică se strînge.

CAPITOLUL XII

Memoria conţine şi sistemele numerelor şi ale dimensiunilor

19. în aceeaşi măsură memoria conţine şi sistemele numerelor şi ale dimensiunilor, precum şi nenumărate alte legi[38], din rîndul cărora pe nici una nu a imprimat-o în memorie vreun simţ al trupului, fiindcă ele (legile) nu sînt nici colorate, nici sonore, nici miros nu au, n-au gust şi nu pot să fie pipăite. Am urmărit cu auzul sunetele cuvintelor, prin care ele sînt semnificate, ori de cîte ori se discută despre acestea; dar una sînt acestea şi cu totul altceva celelalte[39]. Căci, în limba greacă, de pildă, sunetele se manifestă sonor într-un anume mod, iar în limba latină într-un alt mod; iar sensurile nu sînt nici greceşti, nici latineşti şi nu aparţin nici unui alt gen de vorbire. Am privit cu atenţie şi liniile trasate de meşteri, chiar pe cele mai subţiri, cele asemănătoare unui fir de păianjen; dar liniile geometrice sînt de cu totul alt gen decît cele cunoscute; nu reprezintă imaginile pe care mi le-a făcut cunoscute ochiul trupului. Pe acestea oricine le cunoaşte înlăuntrul trupului său fără vreun efort de cugetare. Ara simţit, chiar cu toate simţurile trupului, numerele pe care le numărăm; dar altceva reprezintă numerele cu ajutorul cărora noi numărăm; ele nu sînt imagini ale acestora şi de aceea au o existenţă absolută[40]. N-are decît să rîdă de mine, cînd spun aşa ceva, cel care nu le vede; căci şi mie îmi pare rău de cel care rîde de mine.

CAPITOLUL XIII

Memoria păstrează şi afecţiunile sufletului

20. Pe toate acestea le păstrez în memorie, şi le păstrez în memorie aşa cum le-am învăţat. Am auzit chiar multe care se spun împotriva acestora într-un mod cît se poate de fals, şi eu le păstrez în memorie şi pe ele, chiar dacă sînt false; totuşi, faptul că mi le amintesc nu reprezintă un fals, dat fiind că am reuşit să fac distincţie între cele adevărate şi cele false, care se afirmă împotriva celor adevărate. îmi amintesc deci şi de acest lucru, şi într-un fel văd acum că le deosebesc pe acestea, dar în alt fel îmi amintesc că le-am deosebit cîndva, în trecut, cînd cugetam adesea la ele. Aşadar, îmi aduc aminte şi de faptul că mi-am amintit prea adesea şi că acum le disting şi le înţeleg şi le vîr din nou în memorie, pentru ca mai apoi să-mi amintesc că acum le-am înţeles. Deci şi că mi-am amintit îmi amintesc, după cum mai tîrziu îmi voi reaminti că am putut să-mi amintesc acum de acestea; iar dacă îmi voi reaminti, îmi voi reaminti în orice caz datorită puterii memoriei.

CAPITOLUL XIV

Memoria este asemenea unui pîntec al sufletului

21. Aceeaşi memorie conţine şi simţămintele sufletului meu, nu în felul acela în care le are sufletul însuşi cînd le trăieşte; ci într-un alt mod, cu totul deosebit, după cum este şi capacitatea memoriei. Căci eu îmi amintesc de timpul cînd am fost vesel, fără ca acum să fiu vesel, şi-mi amintesc de tristeţea mea din trecut, fără ca acum să fiu trist. Şi-mi aduc aminte că odinioară m-am temut, fără să-mi fie acum teamă; şi-mi amintesc de o dorinţă veche a mea, fără să mai am dorinţa aceea. Uneori, dimpotrivă, îmi aduc aminte de o tristeţe trecută a mea cînd sînt vesel, şi de o bucurie a mea, cînd sînt trist. Lucru care nu trebuie să fie de mirare, dacă este vorba de trup; deoarece una este trupul şi alta este sufletul. Prin urmare, dacă, atunci cînd mă bucur, îmi aduc aminte de o durere trecută a trupului meu, nu este deloc ceva de mirare. Aici însă, cînd memoria este sufletul însuşi — deoarece, atunci cînd îi încredinţăm ceva spre a se păstra în amintire zicem: „vezi să ai în minte lucrul acela"; iar cînd uităm, zicem: „mi-a fost în gînd" şi „mi-a alunecat din gînd"[41] — noi numim gînd memoria însăşi. Aşadar, întrucît se întîm-plă aşa[42], cum se face că eu, atunci cînd, vesel fiind, îmi amintesc de o tristeţe trecută a mea, sufletul poate fi stăpînit de bucurie şi memoria de tristeţe, iar sufletul este vesel din cauză că în el există o anumită veselie; dar cum de memoria nu este tristă, dat fiind că în ea există tristeţe? Oare nu în mod întîmplător lucrul acesta nu ţine de suflet? Cine ar afirma asta? Deci, fără nici o îndoială, memoria este asemenea unui pîntec al sufletului; iar veselia şi tristeţea sînt asemenea unor mîncări — una dulce şi alta amară; cînd cele două stări sînt încredinţate memoriei, acestea, ca şi cînd ar fi pătruns în stomac, pot fi ascunse acolo, dar nu pot avea gust. Este, într-un fel, ridicol să le considerăm pe unele asemănătoare cu altele, dar nici neasemănătoare cu totul nu sînt.

22. Dar iată, cînd zic că tulburările sufletului sînt patru, eu le scot pe acestea din memorie: lăcomia, veselia, teama şi tristeţea[43] şi tot ceea ce voi putea să discut despre ele, divizînd pe fiecare în conformitate cu specificul fiecărui gen şi definindu-le, îmi dau aici seama ce trebuie să spun şi de unde să le scot; şi totuşi nu sînt tulburat de nici una dintre tulburările lor, cînd, re-amintindu-mi-le, le evoc, şi constat că ele erau acolo, înainte de a fi readuse în memorie de către mine şi să fie revizuite; şi de aceea, prin aducere-aminte au putut fi scoase de acolo. Aşadar, aşa cum probabil hrana este scoasă din stomac prin rumegare, în acelaşi fel şi acestea sînt scoase din memorie prin procesul amintirii. Deci pentru ce la gura cugetării nu se simte dulceaţa veseliei ori amărăciunea tristeţii de către cel care discută, adică de cel care-şi aduce aminte? Or, poate ne-asemănarea constă în faptul că nu există peste tot asemănare? Căci cine ar putea vorbi asemenea lucruri de bună

voie, dacă de cîte ori noi pronunţăm termenii de tristeţe sau teamă, tot de atîtea ori am fi constrînşi să fim trişti sau să ne temem? Şi totuşi, n-am putea vorbi despre acestea, dacă n-am găsi în memoria noastră nu numai sunetele numelor, potrivit cu imaginile întipărite prin simţurile trupului, ci chiar şi noţiunile lucrurilor înseşi, pe care nu le-am primit prin nici o poartă a trupului nostru, ci sufletul însuşi, simţindu-le prin experienţa pasiunilor sale, le-a încredinţat memoriei, ori însăşi memoria le-a reţinut pe acestea, fără ca ele să-i fi fost încredinţate.

CAPITOLUL XV
Prin imagini sau nu?
23. Dar cine ar putea să afirme cu uşurinţă dacă această reprezentare se produce prin imagini sau nu? Fiindcă, de exemplu, eu pronunţ acum numele „piatră" sau „soare"; în cazul în care lucrurile însele nu se află în faţa simţurilor mele, îmi sînt de bună seamă la în-demînă imaginile lor din memoria mea. Denumesc apoi durerea trupului, dar pe aceasta nu o am, deoarece trupul meu nu suferă de nimic; totuşi, dacă în memoria mea nu ar exista imaginea durerii, eu nu aş şti ce să spun despre ea, şi nici nu aş deosebi-o de plăcere într-o discuţie ca atare.
Şi iarăşi, denumesc sănătatea trupului, în cazul în care sînt sănătos la trup: într-adevăr, însuşi lucrul acesta mi se pune acum la îndemînă. Dar dacă totuşi nu ar exista şi imaginea lui în memoria mea, nu mi-aş aminti cu nici un chip ce sens ar putea să aibă sunetul acestui nume. Şi nici cei bolnavi nu ar recunoaşte prin termenul de sănătate ce anume a fost denumit, dacă imaginea corespunzătoare n-ar fi deţinută de forţa memoriei, în ciuda faptului că trupul este totalmente lipsit de aşa ceva. Denumesc numerele, cele cu ajutorul cărora noi numărăm, şi iată că şi ele sînt prezente în memoria mea, dar nu prin imaginile lor, ci prin ele însele. Denumesc imaginea soarelui şi, în memoria mea, este şi aceasta prezentă, dar eu nu-mi amintesc de imaginea imaginii lui, ci de imaginea însăşi, întrucît ea însăşi îmi este la îndemînă, cînd îmi amintesc. Denumesc memoria şi recunosc ceea ce denumesc; şi unde altundeva recunosc eu aceasta, dacă nu în memoria însăşi? Oare şi ea îşi vine sieşi în sprijin prin imaginea sa, şi nu prin sine însăşi?

CAPITOLUL XVI
îmi amintesc de uitare
24. Ce se întîmplă însă atunci cînd denumesc uitarea şi, la fel, recunosc ceea ce denumesc; de unde aş putea eu deci să o recunosc, dacă nu mi-aş putea aminti? Eu nu pronunţ acelaşi sunet al numelui, ci lucrul însuşi, pe care el, sunetul, îl semnifică. Şi, oricum, dacă l-aş fi uitat pe acesta, sunetul n-ar mai avea nici o putere, dacă eu însumi n-aş fi în stare nici măcar să-l recunosc. Aşadar, cînd eu îmi amintesc memoria, aceasta îmi este la îndemînă prin ea însăşi; iar cînd îmi amintesc uitarea, îmi sînt la îndemînă şi memoria, şi uitarea: *memoria,* fiindcă prin ea îmi amintesc, şi *uitarea*[44], fiindcă pe ea mi-o amintesc. Dar ce altceva este uitarea, dacă nu absenţa memoriei? Prin urmare, în ce fel este ea prezentă, pentru ca eu să mi-o amintesc, dacă atunci cînd este prezentă, nu pot să-mi amintesc? Dar dacă noi păstrăm în memorie ceea ce ne amintim, şi dacă nu ne putem aminti de uitare, n-o să putem recunoaşte niciodată lucrul care este semnificat prin numele acesta, în cazul în care el a fost auzit, uitarea fiind păstrată în memorie. Aşadar, uitarea este prezentă, fiindcă altminteri am uita-o; dar, de îndată ce este pre-
zentă, o uităm. Rezultă oare de aici că uitarea nu prin ea însăşi este prezentă în memorie, atunci cînd ne amintim de ea, ci prin imaginea sa, pentru că, dacă ne-ar fi la îndemînă, ar face în aşa fel încît să nu ne amintim, ci să uităm? Şi lucrul acesta cine îl va cerceta pînă la capăt? Cine va căuta să înţeleagă în ce fel este?
25. In privinţa aceasta eu, o, Doamne, sufăr în mod cert şi mă muncesc în mine însumi: am devenit pentru mine un pămînt al greutăţilor şi al tuturor ostenelilor. Căci nici acum noi nu scrutăm crugurile cerului şi nici nu măsurăm distanţele dintre stele ori căutăm a afla locurile de echilibru ale pămîntului. Eu sînt cel care îmi amintesc, eu, sufletul. Deci nu este aşa de mirare dacă este departe de mine ceea ce eu nu sînt. Dar ce este mai aproape de mine decît sînt eu însumi? Şi iată că puterea memoriei mele nu este înţeleasă de mine însumi, deşi eu însumi, fără ea, n-aş putea să mă numesc pe mine însumi. Fiindcă, ce voi putea să spun cînd pentru mine este sigur faptul că mi-am amintit de uitare? Voi spune oare că ceea ce îmi amintesc nu se află în memoria mea? Sau voi spune că uitarea tocmai de aceea se află în memoria mea, pentru ca eu să nu uit? Ambele ipoteze sînt absurde.
în ce constă cea de a treia posibilitate? Cum voi spune că imaginea uitării, şi nu uitarea însăşi, este deţinută de memoria mea, atunci cînd eu mi-o amintesc? Cum voi afirma şi lucrul acesta, dat fiind faptul că atunci.cînd în memorie se imprimă imaginea vreunui lucru, este necesar ca mai întîi să fie prezent lucrul însuşi, cel de la care, pornind, poate să fie imprimată imaginea aceea? Căci aşa îmi amintesc, de pildă, de Cartagina, şi tot aşa de tot felul de lucruri în care am fost implicat; la fel şi de chipurile oamenilor pe care i-am văzut, şi de informaţiile celorlalte simţuri; la fel îmi aduc aminte de sănătatea sau de durerea trupului însuşi, în timp ce toate acestea erau prezente, de la ele şi-a luat memoria imaginile, pe care eu le pot vedea ca prezente şi le pot readuce în minte, cînd, chiar în lipsa lor, îmi reamintesc de ele. Aşadar, dacă uitarea este păstrată în memorie prin imaginea sa şi nu prin sine însăşi, ea se află oricum de faţă, pentru ca imaginea ei să fie dobîndită. în ce mod înscria ea însă în memorie propria sa imagine în timp ce era prezentă, avînd în vedere faptul că uitarea, prin chiar prezenţa ei,

distruge lucrul pe care l-a găsit deja înregistrat. Şi totuşi, orice s-ar întîm-pla, deşi modul acesta rămîne nelămurit şi de neînţeles, eu, unul, am certitudinea că-mi amintesc de uitarea însăşi, fiindcă datorită ei se distruge tot ceea ce ne aducem aminte.

CAPITOLUL XVII

Ce sînt eu? O viaţă nestatornică, nemărginită şi în multe chipuri

26. Mare este puterea memoriei, ceva care, nu ştiu, mă înspăimîntă, o, Dumnezeule al meu, o mulţime de lucruri adîncă şi nemărginită; şi asta este sufletul meu, şi asta sînt eu însumi. Aşadar, ce sînt eu, o, Dumnezeule al meu? Ce fel de natură sînt? Sînt viaţă nestatornică în multe chipuri şi grozav de nemărginită. Iată-mă cum mai alerg şi zbor ba ici, ba colo, pe cîmpiile memoriei mele, prin peşteri şi prin caverne fără număr, şi la nesfîrşit pline de nenumărate feluri de lucruri; sau cum alerg şi zbor peste imagini, aşa cum sînt cele ale tuturor corpuri&r, ori prin reprezentările lor, aşa cum sînt cele ale artelor, ori prin nu ştiu ce noţiuni şi însemnări, aşa cum sînt cele ale simţămintelor sufletului meu, pe care memoria mea le păstrează, chiar şi atunci cînd sufletul meu nu este încercat de ele, deoarece în suflet există tot ceea ce există şi în memorie; prin toate acestea alerg şi zbor ba ici, ba colo; ba chiar pătrund, atît cît pot, şi nu-mi găsesc nicăieri aleanul. Atît de mare este puterea memoriei, atît de mare este puterea vieţii în omul acesta viu, care trăieşte ca să moară!

Prin urmare, ce să fac, o, Dumnezeule al meu, Tu, Cel Care eşti adevărata mea viaţă? Voi trece şi de această putere a mea, care se numeşte memorie; voi trece de ea, ca să pot ajunge la Tine, lumina mea cea lină. Ce-mi spui de asta? Iată, în timp ce urc către Tine cu ajutorul sufletului meu, Tu, Cel Care rămîi în veci deasupra mea, voi trece şi de această forţă a mea, care se numeşte memorie, voind să Te ating de acea parte, de unde poţi Tu să fii atins, şi să mă lipesc de Tine de acea parte de care se poate cineva lipi de Tine. Căci şi păsările, şi turmele au memorie, fiindcă altfel nu s-ar mai putea îndrepta către cuiburile şi culcuşurile lor, şi către multe altele cu care sînt obişnuite: căci ele n-ar putea măcar să se obişnuiască cu anumite lucruri, decît prin intermediul memoriei. Voi trece, aşadar, şi de memorie, ca să-L pot atinge pe Acela Care m-a separat pe mine de patrupede şi m-a făcut mai înţelept decît zburătoarele cerului. Voi trece şi dincolo de memorie. Şi unde Te voi afla pe Tine, cu adevărat Bunule şi Dulcele meu deplin, unde Te voi afla? Căci, dacă Te aflu dincolo de memoria mea, nu-mi mai amintesc de Tine. Şi atunci, cum Te voi mai afla, dacă nu-mi mai amintesc de Tine?[45]

CAPITOLUL XVIII

în cel fel Te voi afla, dacă nu-mi amintesc de Tine?

27. *Clndva o femeie pierduse o drahmă şi a căutat-o pe aceasta cu făclia** şi, dacă nu şi-ar fi amintit de ea, n-ar mai fi găsit-o. însă, după ce a găsit-o, cum ar fi putut să ştie că este chiar drahma, dacă nu şi-ar fi amintit de ea? îmi amintesc că şi eu am căutat numeroase lucruri pierdute şi le-am găsit. De aceea, din aceste împrejurări, ştiu că atunci cînd căutam vreunul dintre aceste lucruri şi mi se spunea: „nu cumva este acesta?" sau „oare este acesta?", eu atîta vreme ziceam: „nu, nu este!", pînă cînd îmi apărea în faţa ochilor ceea ce căutam; lucru pe care, dacă nu mi-aş fi amintit de el, indiferent care ar fi fost acela, chiar dacă mi-ar fi apărut în faţa ochilor, tot nu l-aş fi găsit, fiindcă nu l-aş fi recunoscut. Or, întotdeauna se întîmplă aşa cînd căutăm un lucru pe care l-am pierdut şi pe care îl găsim.

Totuşi, dacă, printr-o întîmplare, ceva dispare din faţa ochilor, el nu dispare şi din memorie, ci, ca oricare alt corp vizibil, imaginea lui se păstrează înlăuntrul nostru şi conform ei este căutat şi redat vederii. Cînd un asemenea lucru a fost găsit, el este recunoscut după imaginea lui, care se află înlăuntrul nostru. Şi noi nu afirmăm că am găsit lucrul care dispăruse, dacă nu-l recunoaştem, şi nu putem să-l recunoaştem, dacă nu ne amintim de el; dar lucrul acesta, care pierise într-adevăr din ochi, era păstrat în memorie.

CAPITOLUL XIX

Căutăm să aflăm In memoria însăşi

28. Dar atunci cînd memoria însăşi pierde ceva, aşa cum se întîmplă cînd uităm şi facem efortul să ne reamintim, unde căutăm pînă la urmă, dacă nu în memo-' ria însăşi? Şi acolo, în interiorul ei, respingem un lucru, dacă acesta ni se prezintă în locul altuia, îl respingem pînă cînd ne apare în faţa ochilor lucrul adevărat pe care îl căutăm; şi, cînd ne apare, zicem: „ăsta este!", lucru pe care nu l-am denumi, dacă nu l-am recunoaşte; şi evident că nu l-arn recunoaşte, dacă nu ni l-am reaminti; ceea ce înseamnă, desigur, că noi de fapt uitaserăm. Dar nu fusese totul uitat, ci pornind de la acea parte care era păstrată, era căutată o altă parte[47], fiindcă memoria simţea că ea nu dă la iveală dintr-o dată ceea ce obişnuia să dea la iveală în acelaşi timp, ca şi cînd obişnuinţa ei ar fi fost vătămată şi ar fi cerut, şchio-pătînd, să i se dea

ceea ce îi lipsea. La fel şi atunci cînd, fie că privim cu ochii un om cunoscut, fie că, uitîndu-i-se numele, ne vine în minte un alt nume atunci cînd încercăm să ne reamintim numele lui, orice fel de nume ni se prezintă în memorie nu se potriveşte cu acesta, fiindcă elementul respectiv n-a fost pus niciodată în legătură în mintea noastră cu acel om, drept care acesta este respins pînă cînd elementul acela vine în sprijinul recunoaşterii şi astfel starea de criză a cunoaşterii noastre obişnuite se calmează cu totul. Şi de unde ne vine sprijinul, dacă nu din partea memoriei înseşi? Căci, chiar şi atunci cînd recunoaştem o persoană, fiind avertizaţi de altcineva, de unde ne vine acest ajutor, dacă nu din memorie; fiindcă noi primim cu încredere lucrul acesta nu ca pe ceva nou, ci, reamintindu-ne, aprobăm că este aşa cum s-a afirmat; în cazul în care ne-ar fi dispărut cu totul din suflet, nu ne-am fi reamintit nici măcar avertizaţi, fiindcă n-am uitat cu totul ceea ce ne amintim că am uitat. Aşadar, nu vom putea să căutăm ceva care a fost pierdut şi pe care l-am uitat cu totul.

CAPITOLUL XX

încerc să aflu viaţa fericită

29. Aşadar, în ce fel să Te caut eu pe Tine, Doamne? Căci atunci cînd încerc să Te aflu pe Tine, o, Dumnezeule al meu, eu caut viaţa fericită. Te voi căuta pe Tine, pentru ca sufletul meu să trăiască. întrucît trupul meu trăieşte din sufletul meu, iar sufletul meu trăieşte din Tine. Deci, în ce fel pot eu să aflu viaţa fericită? Fiindcă n-am să pot să o am, pînă cînd n-am să pot spune: „destul, este aici!", după care va trebui să spun în ce fel să o caut?! Oare prin reamintire, ca şi cînd aş fi uitat-o, (şi, într-adevăr, ţin minte că pînă acum am tot uitat); sau prin dorinţa de a mi-o însuşi pe calea învăţării, ca pe una necunoscută, ori ca pe una pe care nu am ştiut-o niciodată, sau ca pe una pe care am uitat-o în aşa măsură încît nici nu-mi amintesc că am uitat-o? Oare nu poate fi numită viaţă fericită însăşi viaţa pe care toţi şi-o doresc şi nu există absolut nimeni care să n-o vrea? De unde au aflat de ea, de şi-o doresc aşa de mult toţi? în ce loc au văzut-o, ca astfel s-o iubească? Fără îndoială, eu, unul, nu ştiu cum avem această noţiune. Şi mai există un mod, cel conform căruia, cînd cineva o deţine, atunci acela este fericit; sau cînd unii, care evident există, sînt fericiţi prin speranţa ei. Aceştia din urmă o deţin într-un mod inferior, în raport cu aceia care sînt fericiţi deja prin faptul însuşi că o deţin; însă ei sînt totuşi mai buni decît aceia care nu sînt fericiţi nici prin speranţă, nici prin faptul însuşi. Şi totuşi aceştia înşişi, dacă nu ar deţine-o în vreun fel, nu şi-ar dori atît de mult să fie fericiţi, lucru pe care ei îl vor în modul cel mai sigur şi cît se poate de limpede.

Nu ştiu în ce fel o cunosc, şi de aceea ei o deţin prin nu ştiu ce cunoaştere, în legătură cu care eu mă fră-mînt dacă ea se află sau nu în memorie, fiindcă, dacă se află acolo, atunci noi am fost deja fericiţi cîndva; dar oare am fost fericiţi cu toţii sau fiecare în parte, ori numai omul acela, care a păcătuit cel dintîi, şi în *care noi toţi am şi murite*[8] şi din care noi toţi ne-am născut cu starea de păcătoşenie; un lucru de care nu mă ocup acum, ci mă întreb doar dacă viaţa fericită se află sau nu se află în memorie. Pentru că, dacă noi n-am cunoaşte-o, nu am iubi-o. Auzim numele acesta şi toţi mărturisim că dorim lucrul însuşi; fiindcă noi nu ne mulţu-mim doar cu sunetul lui. Căci atunci cînd un grec aude termenul acesta pronunţat în latină, nu este mulţumit de asta, întrucît el ignoră ceea ce i s-a spus; noi însă sîntem încîntaţi să-l auzim, aşa cum ar fi şi acela, dacă l-ar auzi pronunţat în limba greacă, deoarece lucrul desemnat nu este nici grec, nici latin, ci este lucrul pe care şi grecii, şi latinii, şi oamenii care vorbesc alte limbi ar dori din tot sufletul să-l dobîndească. Este, aşadar, ştiut de toţi că, dacă oamenii ar putea să fie întrebaţi în aceeaşi limbă dacă ar dori să fie fericiţi, ei ar răspunde fără nici o întîrziere că ar dori. Or, lucrul acesta nu s-ar putea întîmpla dacă lucrul însuşi, cel care este denumit prin aceasta, nu ar fi deţinut deja de memoria lor.

CAPITOLUL XXI

Viaţa *fericită nu poate* Ji *văzută cu ochii*

30. Oare tot aşa ne amintim şi de viaţa fericită, cum îşi aminteşte cineva de Cartagina, în cazul

în care a văzut-o? Nu, fiindcă viaţa fericită nu se vede cu ochii, dat fiind că ea nu este corporală. Sau poate ne amintim de ea, aşa cum ne amintim de numere? Nu; căci cel care le cunoaşte pe acestea nu mai caută să şi le însuşească; în timp ce viaţa fericită, deşi noi avem cunoştinţă despre ea, motiv pentru care o şi iubim, încă mai voim să o dobîndim, spre a fi fericiţi. Ori poate ne amintim de ea, aşa cum ne amintim de regulile elocin-ţei? Nu; căci, cu toate că după ce au auzit termenul respectiv, oamenii îşi reamintesc conţinutul însuşi al elo-cinţei, aş zice chiar că şi-l amintesc şi cei care nu sînt încă elocvenţi, mulţi dintre ei dorindu-şi să fie elocvenţi — fapt din care rezultă că ea există şi în cunoaşterea lor; totuşi ei, prin simţurile trupului lor, i-au văzut pe alţii mai elocvenţi şi s-au simţit desfătaţi, dorindu-şi să fie şi ei în această situaţie; deşi, dacă nu s-ar fi simţit desfătaţi graţie unei cunoaşteri interioare, nici n-ar vrea să fie într-o situaţie similară, dacă nu s-ar simţi desfătaţi. Dar viaţa fericită n-o putem afla la alţii prin nici un simţ al trupului.

Oare ne amintim de viaţa fericită aşa cum ne amintim de bucurie? Probabil că aşa. Căci eu îmi amintesc de bucuria mea chiar şi cînd sînt trist, după cum îmi amintesc de viaţa fericită atunci cînd sînt nefericit; dar niciodată, prin nici un simţ al trupului meu, nu am văzut, nu am auzit, nu am mirosit, nu am gustat sau nu am pipăit bucuria mea, ci am experimentat-o în sufletul meu, atunci cînd m-am bucurat, iar cunoaşterea ei s-a fixat în aşa fel în memoria mea, încît sînt în stare să mi-o amintesc uneori cu dispreţ, alteori cu o anume dorinţă, în funcţie de diversitatea lucrurilor acelora de care îmi aduc aminte că m-am bucurat. Căci eu am fost cuprins şi de o anumită bucurie izvorîtă din lucrurile urite, pe care, reamintindu-mi-le acum, le detest şi le resping cu oroare; dar mi-am amintit uneori şi de lucrurile bune şi cinstite, pe care, dorindu-le, le rechem în memorie. Acestea, chiar dacă uneori nu sînt prezente, tocmai de aceea îmi readuc în memorie cu tristeţe bucuria mea de altădată.

31. Aşadar, unde şi cînd am cunoscut eu în mod direct viaţa mea fericită, pentru ca acum să-mi amintesc de ea, s-o iubesc şi s-o doresc? Fiindcă nu numai eu ori un număr mic de oameni dorim să fim fericiţi, ci absolut toţi; fapt pe care dacă nu l-am fi cunoscut printr-o cunoaştere sigură, nu ni l-am dori cu o voinţă atît de sigură.

Dar ce mai este şi asta, fiindcă, dacă li s-ar pune la doi indivizi întrebarea în ce măsură vor ei să fie militari, s-ar putea întîmpla ca unul dintre ei să răspundă că vrea, iar celălalt că nu vrea; dar dacă li s-ar cere să răspundă în ce măsură ar dori să fie fericiţi, atunci, fără nici un fel de ezitare, şi unul, şi celălalt ar afirma imediat că doresc să fie fericiţi: unul, că vrea să fie militar pentru nici un alt motiv decît să fie fericit, iar celălalt, că nu vrea să fie militar, tot pentru a fi fericit. Oare este aşa din cauză că unul îşi dobîndeşte bucuria dintr-un fapt, iar celălalt dintr-altul? Aşa stînd lucrurile, ei sînt de comun acord că amîndoi vor să fie fericiţi, după cum tot într-un acord deplin ar fi şi dacă ar fi întrebaţi şi despre următorul lucru: vor ei să se bucure, într-adevăr, şi numesc ei bucuria însăşi viaţă fericită? în ciuda faptului că unul dobîndeşte lucrul acesta dintr-un domeniu, iar celălalt dintr-altul, totuşi atît unul, cît şi celălalt tind spre acelaşi lucru — să se bucure. Şi fiindcă acesta este lucrul pe care nimeni nu poate să spună că nu l-a încercat, tocmai de aceea, după ce a fost descoperit în memorie, este recunoscut atunci cînd se face auzit termenul de viaţă fericită.

CAPITOLUL XXII

Viaţa fericită este a mă bucura de Tine

32. Lipsească! Lipsească, o, Doamne, de la inima robului Tău, care Ţi se mărturiseşte Ţie, lipsească de la mine gîndul de a mă considera fericit, atunci cînd mă bucur de orice fel de bucurie. Căci *bucuria este ceva care nu se dă celor nelegiuiţi*[*9], ci acelor care Te cinstesc pe Tine într-un mod dezinteresat, cei pentru care bucu-ria eşti Tu însuţi. Şi iarăşi, viaţa fericită înseamnă a se bucura de Tine, la Tine şi din cauza Ta: căci numai aceasta este bucurie, iar o alta nici nu mai există. Cei care cred că mai există şi o altă bucurie se îndreaptă către aceea, dar ea nu este cea adevărată. Cu toate acestea însă, voinţa lor nu se abate de la o anumită imagine a bucuriei.

CAPITOLUL XXIII

Viaţa fericită este bucuria de adevăr

33. Aşadar, nu este sigur că toţi vor să fie fericiţi, fiindcă cei care nu vor să se bucure de Tine, singura viaţă fericită care există, nu vor în nici un caz viaţă fericită. Dar oare toţi vor aşa ceva? însă, pentru că *trupul pofteşte împotriva Duhului, şi Duhul pofteşte împotriva trupului*[50], pentru ca acestea să nu facă ceea ce vor ele, ei decad în ceea ce pot, şi se mulţumesc cu acest fapt; deoarece lucrul pe care nu sînt în stare să-l facă nu şi-l doresc atît de mult cît ar fi îndeajuns ca să-l poată face. Eu, unul, aş vrea să-i întreb pe toţi dacă ei preferă să se bucure mai mult de adevăr decît de minciună. Dar, pe atît nu ezită să spună că preferă să se bucure de adevăr, pe cît nu

pregetă să afirme că vor să fie fericiţi. într-adevăr, viaţa fericită nu este altceva decît bucurie de adevăr. Căci aceasta este bucuria de Tine, Cel *Care eşti adevărul, o, Dumnezeule al meu, frumuseţea mea, salvarea feţei mele, Dumnezeule al meu*[51]. Toţi vor această viaţă fericită; această viaţă, care este singura fericită, toţi o vor; toţi vor bucuria de adevăr. Am cunoscut în mod direct în viaţa mea numeroşi indivizi, care voiau să-i înşele pe alţii; dar n-am văzut pe nimeni care să-şi fi dorit să fie el cel înşelat. Deci, unde au cunoscut ei această viaţă fericită, dacă nu acolo unde au luat cunoştinţă chiar de adevăr? Căci ei, dacă într-adevăr nu vor să fie înşelaţi, iubesc în mod sigur adevărul. Ba chiar şi atunci cînd iubesc viaţa fericită, care nu este nimic altceva decît bucurie de adevăr, ei tot adevărul îl iubesc pînă la urmă. Şi de bună seamă că nu l-ar iubi dacă, în memoria lor, n-ar exista o anumită cunoaştere a lui.

Prin urmare, de ce nu se bucură ei de aceasta? De ce nu sînt fericiţi? Nu sînt fericiţi pentru că sînt mai ancoraţi în ceea ce îi face pe ei mai curînd nefericiţi, decît în adevărul acela, de care de-abia, de-abia îşi mai amintesc. *Fiindcă în oameni lumina este, şi pe deasupra, şi măsurată:* n-au decît să meargă, *dar să nu-i prindă întunericul*[52].

34. Dar de ce *adevărul naşte ură*[53] şi de ce Omul Tău[54], Cel Care a predicat adevărul, a devenit pentru ei un duşman, de vreme ce viaţa fericită, care nu este altceva decît bucurie de adevăr, este totuşi iubită; de ce, dacă nu pentru că aşa este iubit adevărul, încît aceia care iubesc altceva, ar dori ca ceea ce ei iubesc să fie ' adevărul; de ce îl iubesc, deci, dacă nu pentru faptul că ei nu acceptă să fie înşelaţi, nu vor să fie dovediţi că sînt falşi? Rezultă clar de aici că ei urăsc adevărul din cauza acelui lucru pe care îl iubesc în locul adevărului. Ei iubesc adevărul, însă numai atunci cînd acesta luminează, şi îl urăsc ori de cîte ori el îi acuză. Căci, datorită faptului că nu vor să fie înşelaţi, ci vor numai să înşele, ei iubesc adevărul, cînd acesta se arată pe el însuşi, şi îl urăsc atunci cînd îi arată pe ei. Şi de aceea el le va da răsplată faptul că toţi cei care nu vor să fie daţi în vileag de către el vor fi daţi în vileag chiar atunci cînd nu vor şi cînd el, adevărul, nu va fi vizibil pentru ei. Ei bine, aşa este, chiar aşa este sufletul omenesc, chiar aşa de orb şi de îndărătnic, de urît şi de nedemn: vrea să stea ascuns, dar nu vrea să i se ascundă ceva. în mod paradoxal, lui i se acordă şansa de a nu i se ascunde adevărul, dar adevărul însuşi să-l ascundă pe el. Totuşi, chiar şi aşa, în timp ce este nefericit, el încă mai doreşte să se bucure de cele adevărate mai mult decît de cele false. Prin urmare, va fi fericit dacă, nefiind împiedicat de vreo dificultate, se va bucura de adevărul însuşi, singurul prin care toate sînt adevărate.

CAPITOLUL XXIV

TU eşti *Cel Care stărui în memoria mea*

35. Iată deci cît m-am plimbat încoace şi încolo prin memoria mea, căutîndu-Te pe Tine, Doamne, şi nu Te-am aflat în afara ei. Dar nici altceva în legătură cu Tine n-am găsit, ceva de care să nu-mi fi amintit, din momentul în care am început să Te cunosc. Căci, din acel moment în care am început să Te cunosc, nu am mai uitat de Tine. Fiindcă acolo unde am găsit adevărul, acolo L-ara găsit şi pe Dumnezeul meu, adevărul însuşi pe care, din clipa în care am învăţat să-L cunosc, nu L-am mai uitat. Aşadar, Tu stărui să rămîi în amintirea mea, din clipa în care am învăţat să Te cunosc, şi, cînd îmi aduc aminte de Tine, acolo Te găsesc şi mă desfăt întru Tine. Acestea sînt preacuratele mele desfătări, cele pe care Tu mi le-ai dat cu marea Ta milă, întorcîndu-Ţi privirile la sărăcia mea.

CAPITOLUL XXV

TU, în *mod sigur, locuieşti în ea*

36. Dar în memoria mea, o, Doamne, Tu unde stai cînd continui să rămîi acolo? Ce fel de culcuş Ţi-ai făcut Ţie însuţi acolo? Ce fel de sanctuar Ţi-ai construit Ţie acolo? Tu ai dat memoriei mele această vrednicie, ca să rămîi în ea; dar, mă întreb acum, în care parte a ei Te afli Tu aici? Fiindcă, atunci cînd mi-am amintit de Tine am depăşit părţile acelea ale ei, cele pe care le au şi animalele, întrucît acolo, printre imaginile lucrurilor corporale, nu Te aflam; şi am venit la acele părţi ale ei, unde am făcut să sălăşluiască simţirile sufletului meu, şi nici acolo nu Te-am găsit. Şi am pătruns chiar în lăcaşul sufletului meu, lăcaş pe care el îl are în memoria mea, pentru că sufletul meu îşi aminteşte şi de el; şi Tu nici acolo nu erai; fiindcă, aşa cum Tu nu eşti nici imagine corporală şi nici simţire a unei fiinţe vii (după cum se întîmplă cînd ne veselim, cînd ne întristăm, cînd dorim ceva, ne temem, ne amintim, uităm şi multe altele de genul acestora), tot aşa Tu nu eşti nici sufletul însuşi, deoarece Tu eşti Domnul Dumnezeul sufletului, şi, în timp ce toate acestea se schimbă, Tu rămîi mereu neschimbat, deasupra tuturor, şi ai binevoit să locuieşti în memoria mea, din ziua în care am învăţat să Te cunosc. Şi pentru ce vreau să ştiu în care anume loc al memoriei mele locuieşti, ca şi cînd acolo ar exista, într-adevăr, locuri? Dar Tu locuieşti în mod sigur în ea, fiindcă îmi amintesc de Tine din momentul în care ara învăţat să Te cunosc, şi în ea Te regăsesc, ori de cîte ori îmi amintesc de Tine.

CAPITOLUL XXVI

Tu, Care eşti Adevărul, veghezi peste toate

37. Aşadar, unde Te-am aflat eu, ca să învăţ să Te cunosc? Căci Tu nici măcar nu erai în memoria mea, înainte de a învăţa să Te cunosc. Deci, unde Te-am găsit, ca să învăţ să te cunosc, dacă nu în Tine, deasupra mea? Şi un anume loc pentru Tine nu există nicăieri, şi, cu toate că noi ne îndepărtăm şi ne apropiem de Tine, locul Tău nu

există. Tu eşti adevărul prezent peste tot şi veghezi asupra tuturor celor care-Ţi cer sfatul şi răspunzi în acelaşi timp celor care Te întreabă lucruri diferite. Da! Tu le răspunzi cu claritate, dar ei nu aud toţi cu claritate. Toţi Te întreabă despre ceea ce vor ei, dar nu întotdeauna aud ceea ce vor. Cel mai bun slujitor al Tău este acela care nu urmăreşte să audă de la Tine mai mult decît a voit el însuşi, ci mai degrabă să vrea să facă ceea ce a auzit de la Tine.

CAPITOLUL XXVII

Tirziu Te-am iubit: Tu însă Te aflai înlăuntrul meu şi eu în afară

38. Tîrziu de tot Te-am iubit, o, Tu, Frumuseţe atît de veche, şi totuşi atît de nouă, tîrziu de tot Te-am iubit. Şi iată că Tu Te aflai înlăuntrul meu, iar eu în afară, şi eu acolo, în afară, Te căutam şi dădeam năvală peste aceste lucruri frumoase pe care Tu le-ai făcut, eu, cel lipsit de frumuseţe. Tu erai cu mine, dar eu nu eram cu Tine; mă ţineau departe de Tine acele lucruri care, dacă n-ar fi fost întru Tine, nici n-ar fi existat. M-ai chemat şi m-ai strigat şi ai pus capăt surzeniei mele. Ai fulgerat şi ai strălucit, şi ai alungat orbirea mea; ai răspîndit mireasmă şi eu am inspirat, şi acum Te urmez cu înfocare; am gustat din Tine şi acum sînt înfometat şi însetat după Tine; m-ai atins doar şi m-am şi aprins de dor după pacea Ta.

CAPITOLUL XXVIII

Tu eşti doctorul, eu sînt cel bolnav; Tu eşti milostiv, iar eu sînt demn de milă

39. Cînd mă voi fi lipit cu toată fiinţa mea de Tine, nu va mai exista niciodată pentru mine nici durere şi nici osteneală, şi vie va fi viaţa mea, în întregime plină de Tine. Acum însă, pentru că Tu îl sprijini pe cel pe care îl umpli, dat fiind că eu încă nu sînt plin de Tine, îmi sînt mie spre povară. Bucuriile mele jeluinde se luptă din greu cu tristeţile mele vesele şi nu ştiu de ce parte va fi victoria. Vai mie, *Doamne, ai milă de minei*[55] Se luptă din greu tristeţile răutăţii mele cu bucuriile cele bune, şi nu ştiu de partea cui va fi victoria. Vai mie, Doamne, ai milă de mine! Vai mie! Iată că nu-mi ascund rănile. Tu eşti medicul, iar eu sînt cel bolnav. Tu eşti milostiv, iar eu sînt demn de milă. *Oare viaţa omului pe pămînt nu este o încercare continuă?*[56] Cine ar dori să aibă parte de supărări şi de strîmtorări? Tu ne porunceşti să le răbdăm, nu să le iubim. Or, nimeni nu iubeşte ceea ce rabdă, chiar dacă este de acord cu faptul de a răbda. Căci, oricît s-ar bucura el că rabdă, preferă totuşi să nu existe ceea ce ar trebui să rabde. Doresc fericirea în nenorocire şi mă tem de nefericire în clipele de prosperitate. între toate acestea, care ar mai putea să fie locul intermediar, în care viaţa omului nu este o permanentă încercare? Vai de bucuriile veacului acesta, vai, şi iarăşi vai, din cauza temerii lui de nenorociri şi de înveninarea bucuriei lui! Vai de bucuriile veacului acesta, vai şi iarăşi vai! De trei ori vai!, datorită dorinţei lui de fericire şi fiindcă însăşi nefericirea lui este aspră, iar răbdarea lui este gata să se frîngă! Oare viaţa omului pe pămînt nu este o continuă ispită?

CAPITOLUL XXIX

Dă-mi ceea ce porunceşti şi porunceşte ceea ce vrei

40. Şi toată speranţa mea nu se află decît în Mila Ta cea mare. Dă-mi ceea ce porunceşti şi porunceşte ceea ce vrei. Tu ne porunceşti nouă cumpătarea. Şi cineva zice: Şi, *întruclt eu ştiu că nimeni nu poate săjie cumpătat, decît dacă Dumnezeu îi dă lui această putere, a şti al cui dar anume este acesta este deja înţelepciune, prin însuşi acest fapt*[57]. De bună seamă, prin stăpînirea de sine, noi ne reculegem şi ne adunăm într-un singur loc, cel de care ne-am îndepărtat lunecînd spre multe altele. Căci pe Tine Te iubeşte mai puţin cel care nu iubeşte ceva împreună cu Tine, fiindcă nu din cauza Ta nu iubeşte aceasta. O, iubire, tu, care arzi fără încetare şi niciodată nu te stingi, tu, dragoste, o, Dumnezeule al meu, aprinde-mă! Tu porunceşti stăpînirea de sine: Tu dă-ne nouă ceea ce porunceşti şi apoi porunceşte ceea ce vrei.

CAPITOLUL XXX

Să *nimicească pornirile deşfrinate ale somnului meu*

41. Tu îmi porunceşti, desigur, să mă *abţin de la pofta trupului, de la poftirea ochilor şi de la măririle veacului acesta*[5]. Ne-ai oprit de la împreunarea trupească şi, chiar în legătură cu căsătoria, Tu ne-ai îndemnat spre ceva mai bun decît ai îngăduit. Şi fiindcă aşa ai hotărit, s-a făcut aceasta înainte ca eu să devin oficiantul Tainei Tale. Dar şi acum mai persistă în memoria mea, despre care am spus deja atît de multe, imaginile unor astfel de lucruri, pe care obişnuinţa mea le-a fixat acolo; şi, în timp ce sînt treaz, îmi apar mereu în minte, chiar dacă lipsite de puteri, iar în timpul somnului pînă în pragul desfătării, ba chiar pînă la acceptarea lor şi la simularea totală a faptului însuşi. Şi atît de puternică este iluzia acestei imagţni în sufletul şi în trupul meu, încît, în timp ce dorm, vedeniile deşarte mă conving de ceea ce nu sînt în stare să mă convingă cele reale atunci cînd sînt treaz59. Nu cumva în momentul

acela nu eu sînt acesta, o, Doamne, Dumnezeule al meu? Şi totuşi, între mine însumi şi mine însumi^o, există într-adevăr deosebirea aceasta atît de mare, cînd, timp de o clipă, eu trec de la trezie la somn şi de la acesta revin la cea dintîi.
Unde se află atunci raţiunea, datorită căreia sufletul meu rezistă unor astfel de ispite, cînd sînt treaz, iar cînd pornirile însele dau năvală, el rămîne totuşi neclintit? Cumva se închide şi ea o dată cu ochii? Sau, poate, adoarme şi ea o dată cu simţurile trupului? Şi cum se face că adesea, chiar în somn, amintindu-ne de hotărirea noastră, reuşim să rezistăm şi, rămînînd în aceasta, cu cea mai mare curăţie nu acordăm nici un fel de consimţă-mînt unor asemenea ispite? Şi totuşi, deosebirea este atît de mare încît, ori de cîte ori se întîmplă altfel, veghind ne reîntoarcem la liniştea conştiinţei, şi prin distanţa însăşi dintre cele două stări ne dăm seama că nu noi am făcut ceea ce s-a produs, de fapt, în noi, şi din cauza căruia urmează să suferim.
42. Oare mîna Ta nu este îndeajuns de puternică, o, Dumnezeule Atotputernic, pentru ca ea să vindece toate slăbiciunile sufletului meu, şi printr-o mai mare bogăţie a harului Tău să fie nimicite chiar şi pornirile des-frînate ale somnului meu?
Vei spori, o, Doamne, tot mai mult şi mai mult darurile Tale în mine, pentru ca sufletul meu să mă urmeze şi el în drumul către Tine, după ce a fost eliberat de vîscul poftei, astfel încît să nu se mai împotrivească lui însuşi, şi pentru ca nu numai să nu mai săvîrşească asemenea fapte ruşinoase ale stricăciunilor în somn, prin închipuiri animalice pînă la scurgerea trupului; dar nici măcar să nu mai consimtă la ele. Dar a face ca nimic de genul acesta să nu-mi mai producă plăcere cîtuşi de puţin, ori să nu mai aibă în nici un fel putere asupra mea, şi printr-un semn să fie oprit chiar în simţirea curată a mea, cînd dorm, nu numai în această viaţă, dar chiar la această vîrstăSi, nu este mare lucru pentru Cel Atotputernic, *care poate să facă mult mai mult decît cerem şi înţelegem noi*[62]. Totuşi, ce anume sînt eu pînă în momentul acesta, în acest gen de rău al meu, am spus-o acum Bunului meu Domn, *bucurlndu-mă cu cutremur*[63], de tot ceea ce Tu mi-ai dăruit, şi deplîngînd cele întru care nu m-am împlinit, dar avînd speranţa că Tu vei realiza în mine Milele Tale, pînă la pacea deplină pe care o vor avea cu Tine atît cele dinlăuntrul meu, cit şi cele din afara mea, *atunci cînd moartea va Ji fost înghiţită de biruinţă*[6]^.

CAPITOLUL XXXI

Regimul şi leacul alimentelor

43. Există însă şi *o altă răutate a zilei*[65], care, bine ar fi fost să-şi fie sieşi îndeajuns! Căci eu îmi refac uzurile zilnice ale trupului mîncînd şi bînd, mai înainte ca Tu
să fi distrus mîncărurile şi stomacul[66], pînă atunci cînd vei fi ucis dorinţa mea printr-o minunată saturare şi vei fi îmbrăcat *trupul acesta supus stricăciunii cu veşnica Ta nestricăciune*[6]^. Acum însă nevoia mă desfată şi eu lupt împotriva acestei desfătări, ca să nu-i devin rob, şi port un război zilnic în posturi, *aducîndu-mi deseori trupul meu la sclavie*[68] şi durerile mele sînt izgonite de plăcere. Căci foamea şi setea sînt un fel de dureri: ele ard şi ucid întocmai ca febra, dacă leacul mîncărurilor nu le sare în ajutor. Şi, întrucît leacul acesta ne este la îndemînă, mulţumită mîngîierii darurilor Tale, prin care pămîntul, apa şi cerul sînt în slujba slăbiciunilor noastre, nenorocirea aceasta este numită desfătare.
44. Aşa ceva m-ai învăţat Tu, ca să mă apropii de mîncăruri în aşa fel, încît să le iau ca pe nişte medicamente. Dar, în timp ce trec de la nemulţumirea provocată de lipsă la liniştea adusă de saturare, în chiar momentul acesta al trecerii, laţul poftei mi se furişează în suflet: deoarece însăşi trecerea constituie o plăcere şi nu există nici o altă posibilitate prin care să se poată trece, decît aceea prin care ne obligă necesitatea să trecem. Şi, întrucît sănătatea presupune nevoia de a mînca şi de a bea, acestora li se adaugă, asemenea unei sclave însoţitoare, periculoasa plăcere care, de foarte multe ori, încearcă s-o ia înaintea celeilalte, în aşa fel încît motivul ei principal să devină ceea ce eu spun că fac sau vreau să fac pentru sănătate; însă nici măsura nu este aceeaşi atît în cazul uneia cît şi în cazul celeilalte. Căci ceea ce este îndeajuns pentru sănătate devine prea puţin pentru desfătare. Şi este deseori incert dacă îngrijirea necesară trupului este aceea care solicită un ajutor în plus, ori dacă nu, dimpotrivă, înşelăciunea îmbibată de plăcere a poftei este aceea care cere pe ascuns un adaos. Cît se mai veseleşte nefericitul meu suflet în faţa acestei incertitudini şi, raportîndu-se la ea, îşi pregăteşte apărarea dezvinovăţirii şi se bucură de faptul că apare prea limpede ce anume este suficient pentru păstrarea sănătăţii şi ce nu este suficient, pentru ca, după dobîndirea acesteia, problema plăcerii să treacă pe planul secund.
Acestor ispite încerc eu să le ţin piept în fiecare zi, şi invoc ajutorul dreptei Tale, şi la Tine vin cu toate neli-niştile mele, fiindcă nu-mi stă încă în putere chibzuinţă presupusă de un asemenea lucru.
45. Aud glasul Dumnezeului meu care porunceşte: Să *nu se îngreuieze inimile voastre de mîncare multă şi de beţipQ.* Departe de mine este beţia; iar Tu Te vei milostivi de mine ca ea să nu se apropie de mine. Lipsa de stăpînire la băutură şi mîncare multă se furişează însă cîteodată şi în robul Tău. Te vei milostivi însă ca ea să fie departe de mine. *Căci nimeni nu poate săjie stăpîn pe sine, declt dacă îi dai Tu puterea*[70]. Tu multe ne dai cînd ne rugăm şi tot ceea ce este bun, pe care l-am primit înainte de a ne ruga, de la Tine l-am primit, pentru a recunoaşte mai apoi că de la Tine l-am primit. Beţiv n-am fost niciodată, dar cunosc beţivi care, cu ajutorul Tău, au devenit oameni cumpătaţi; aşadar, chiar Tu ai făcut în aşa fel încît cei care nu au fost beţivi să nu devină

niciodată astfel; Tu ai făcut ca pînă şi cei care au fost să nu rămînă aşa mereu, şi tot Tu ai făcut ca şi unii, şi alţii să ştie de către cine s-a făcut aceasta.
Am mai auzit şi o altă poruncă a Ta: *să nu te laşi tîrît de poftele tale şi de la plăcerea ta să te abaţi*[71]. Am auzit şi o alta, izvorîtă din darul Tău, una pe care am preţuit-o mult: *nici dacă vom mînca nu ne vom îmbogăţi, şi nici dacă nu vom mînca nu ne va lipsi nouă ceva*[72]. Aceasta ar vrea să însemne că eu nici în primul caz nu voi deveni îmbelşugat, şi nici în al doilea caz nu voi fi chinuit de lipsuri. Am auzit şi o altă poruncă: *fiindcă eu m-am deprins să fiu îndestulat cu ceea ce am, şi ştiu şi să am de prisos, şi ştiu şi să îndur lipsurile. Pe toate acestea eu le pot întru Cel Care mă întăreşte*[7^]. Iată-l pe ostaşul taberelor cereşti, nu pulberea care sîntem noi; ci, o, Doamne, adu-Ţi aminte că *noi ţarină sîntem*[74], şi Tu pe om din ţărînă l-ai făcut, şi el se şi pierduse, dar a fost aflat[75]. Şi nici acela[76] nu a putut să facă nimic prin sine însuşi, fiindcă şi el a fost ţărînă, acela pe care eu l-am preţuit atît de mult cînd spunea vorbe asemănătoare acestora sub insuflarea inspiraţiei Tale, cînd a zis: *întru Cel Care mă întăreşte, eu pe toate le pot*[77]. întăreşte-mă şi pe mine, ca să pot! Dă-mi ceea ce porunceşti şi porunceşte ceea ce vrei. Acela mai mărturiseşte că a primit şi că şi *de lucrul cu care se făleşte, întru Domnul se făleşte*[78]. Am auzit şi pe un altul care se ruga să-i fie primită cererea: *Ia,* zicea el, *ia de la mine poftele pînte-cului*[7Q]. Apare clar de aici, o, Sfinte Dumnezeule al meu, că Tu eşti Cel Care dai cînd se face ceea ce porunceşti să se facă.
46. Tu m-ai învăţat, o, Bunule Părinte, *că pentru cei curaţi toate sînt curate, dar că ele devin un rău pentru omul care mănîncă spre sminteală*[80]*; că orice creatură a Ta este bună şi că nu trebuie săjie aruncat nimic din cele care se primesc cu aducere de mulţumiri*[81]*; şi aceasta pentru că nu mîncarea ne recomandă pe noi lui Dumnezeu*[82]*; şi pentru ca nimeni să nu judece pe cel care nu mănîncă şi nimeni să nu-l judece nici pe cel care mănîncă*[83]*; şi pentru ca cel care mănîncă să nu-l dispreţuiască pe cel care nu mănîncă; şi cel care nu mănîncă să nu-l judece pe cel care mănincă*[84]. Aceste lucruri le-am învăţat, mulţumescu-Ţi Ţie, laude Ţie îţi aduc, o, Dumnezeule al meu, învăţătorule al meu, Tu, Cel Care baţi la urechile mele, Luminătorul inimii mele; îndepărtează-mă de la orice ispită.
Eu nu mă tem de necurăţia mîncării, ci de necurăţia poftei. Ştiu că lui Noe[85] i s-a îngăduit să mănînce orice fel de carne ce ar fi putut să-i fie de folos pentru hrăni-rea lui; ştiu că Ilie86 s-a întărit prin consumul cărnii; că Ioan[87], înzestrat cu o uimitoare putere de stăpînire, nu s-a spurcat mîncînd carne, ci s-a mulţumit cu vietăţi care i-au servit drept hrană, adică cu lăcuste[8^]. Şi ştiu că Esau a fost înşelat datorită poftei lui de linte[89] şi că David s-a dojenit pe sine însuşi din cauza dorinţei lui de apă[90], iar Regele nostru n-a fost ispitit cu carne, ci cu pîine[91]. Şi de aceea şi poporul lui Israel a meritat să fie mustrat în pustiu, nu fiindcă a dorit cărnuri, ci fiindcă a cîrtit împotriva lui Dumnezeu, din cauza dorinţei lui de hrană[92].
47. Aşadar, pus în faţa acestor ispitiri, eu port zilnic lupte cu mine însumi împotriva dorinţei de a mînca şi de a bea. Căci nu-mi stă în putere să retez o dată această deprindere şi mai pe urmă să mă decid a nu mă mai atinge, aşa cum am putut să mă opresc de la împreunarea trupească. Şi astfel frîiele gîtlejului meu trebuie să fie ţinute într-o relaxare şi o constringere moderate. Dar cine este, o, Doamne, acela care ar putea să nu fie întrucîtva ispitit să treacă dincolo de limitele necesităţii? Oricine ar fi acesta, mare om este, dar trebuie să laude numele Tău. Eu însă nu sînt, fiindcă sînt un om păcătos. Dar şi eu dau slavă numelui Tău, şi pentru păcatele mele Te roagă pe Tine *Acela Care a biruit lumea*[93], numărîndu-mă printre mădularele neputincioase ale trupului Său, fiindcă *ochii Tăi au văzut nedesăvîrştrea mea şi în cartea Ta vor fi înscrise toate*[94].

CAPITOLUL XXXII

Nimeni nu trebuie să fie sigur în viaţa aceasta

48. De ispitele mirosurilor nu vreau să mă ocup prea mult: cînd îmi lipsesc, nu le caut; cînd sînt de faţă, nu le resping, fiind întotdeauna pregătit chiar să mă lipsesc de ele. Cel puţin aşa mi se pare mie, dacă nu cumva mă înşel. Căci şi aceste întunecimi ale minţii mele, cele în care puterea mea stă ascunsă, sînt demne de plîns, astfel încît sufletul meu, întrebîndu-se pe sine asupra puterilor sale, consideră că nu trebuie să se încreadă cu prea multă uşurinţă în sine însuşi, deoarece şi ceea ce se află înlăuntru rămîne de cele mai multe ori ascuns privirilor, dacă nu se vădeşte în contactul cu ceilalţi; şi nimeni nu trebuie să fie sigur pe sine în viaţa aceasta care, în totalitatea ei, este o ispită dacă nu cumva cel care a putut să devină din mai rău mai bun poate să devină din mai bun mai rău. O singură speranţă ne mai rămîne, o singură încredere, o singură făgăduinţă nestrămutată, anume Mila Ta.

CAPITOLUL XXXIII

Desfătările urechilor

49. Plăcerile auzului mă captivaseră tot mai îndîrjit şi mă subjugaseră, dar Tu m-ai dezlegat de ele şi m-ai eliberat. Acum, în sunetele pe care le însufleţeşte vorbirea Ta, cînd ea este cîntată cu voce suavă şi măiestrită, mărturisesc că în ele îmi găsesc o oarecare mîngîiere; dar nu în aşa măsură încît să mă ataşez de ele, ci mă pot desprinde ori de cîte ori voiesc. Şi totuşi, chiar cu ideile cu care aceste sunete

trăiesc, pentru a fi lăsate să ajungă la mine, ele caută în inima mea locul unei oarecare demnităţi, dar eu abia de le pot oferi locul potrivit. Căci uneori mi se pare că le acord o mai mare onoare decît li s-ar cuveni, deşi, după felul în care sînt cîntate cele sfinte, eu simt că sufletele noastre sînt mişcate cu mai multă evlavie şi mai multă ardoare în flacăra credinţei dacă sînt cîntate astfel, decît dacă nu ar fi cîntate aşa; şi că toate simţirile spiritului nostru, în armonie cu diversitatea lor, îşi au propriile lor ritmuri în voce şi în cînt, prin a căror nu ştiu ce obişnuinţă ascunsă se înalţă.
Dar desfătarea trupului meu, căruia nu trebuie să-i fie încredinţată mintea spre a o slăbi pe aceasta de puteri, mă induce în eroare adesea atunci cînd simţul nu însoţeşte raţiunea în aşa fel încît el să rămînă cu răbdare ceva mai în urmă, ci, numai pentru faptul că a meritat şi el să fie admis alături de ea, încearcă să i-o ia chiar înainte şi să conducă. în felul acesta, neobser-vînd, păcătuiesc în privinţa lor, dar după aceea îmi dau seama de greşeală.
50. Alteori însă, ferindu-mă într-un mod exagerat de această greşeală, greşesc şi mai rău din cauza unei prea mari severităţi, ba chiar foarte mult uneori; pînă într-a-tît încît aş vrea să fie îndepărtate de la urechile mele şi ale Bisericii înseşi toate melodiile dulcilor cîntări de care este însoţită în mod frecvent Psaltirea lui DavidS[5]. Şi mi se pare mai corect ceea ce-mi amintesc eu că-mi spunea adesea episcopul Athanasius din Alexandria^[6], care îl sfătuia pe citeţul psalmului să cînte cu o mlădiere a vocii atît de moderată, încît cîntarea lui să fie mai apropiată de unul care vorbeşte decît de unul care cîntă[97]. Şi totuşi, cînd îmi aduc aminte de lacrimile mele, pe care le-am vărsat în timpul cîntărilor Bisericii Tale, în primele momente ale dobîndirii credinţei mele, mă simt şi acum impresionat nu de cîntarea propriu-zisă, ci de cele care se cîntă cu vocea aceea clară şi cu modulaţia aceea atît de potrivită cu cele care se cîntă; şi din nou recunosc marele folos al acestui persistent obicei. în felul acesta eu pendulez între primejdia plăcerii şi utilitatea efectelor mîntuitoare şi parcă sînt şi mai mult înclinat (nedorind totuşi să exprim aici o părere irevocabilă) să fiu de acord pînă la urmă cu obiceiul de a se cînta în Biserică, pentru ca sufletele încă insuficient de tari să se înalţe prin desfătarea cîntărilor la starea de evlavie. Totuşi, ori de cîte ori mi se întîmplă să fiu impresionat mai mult de melodie decît de ceea ce se cîntă, mărturisesc că păcătuiesc[98] meritînd o pedeapsă şi în acel moment aş prefera să nu-l mai aud pe cel care cîntă. Iată deci unde mă aflu: plîngeţi cu mine şi plîn-geţi pentru mine voi, cei care duceţi cu voi înlăuntrul vostru ceva bun, din care izvorăsc faptele bune. Căci pe voi, cei care nu duceţi nimic, pe voi nu vă mişcă asemenea lucruri. *Tu însă, o, Doamne Dumnezeule al meu, în-dreaptă-Ţifaţa Ta spre mine, ascultă-mâ, priveşte-mă, ai milă de mine şi vindecă-mă",* Tu, Cel în ochii Căruia eu însumi am devenit pentru mine o problemă, şi eu însumi sînt pentru mine propria mea lîncezeală.

CAPITOLUL XXXIV

Ochilor le plac formele frumoase şi variate

51. Rămîne plăcerea acestor ochi ai trupului meu, despre care vorbesc în mărturisirile mele, pe care aş vrea să le audă urechile lăcaşului Tău cel sfînti°°, urechi frăţeşti şi evlavioase, ca noi să închidem căile tuturor ispitelor şi poftelor trupeşti[J]oi, care mă lovesc şi acum cînd gem din cauza lor şi *cînd doresc să-mi împodobesc cămara mea, care este din cer*[12]. Ochilor mei le plac formele frumoase şi variate, culorile vii şi încîntătoare. Dar nu acestea aş vrea eu să-mi ţină sufletul captiv; ci Dumnezeu, Cel Care le-a făcut pe acestea, să-l ţină captiv, chiar dacă şi ele *sînt bunefoarteW^;* însă bunul meu este El însuşi, nu acestea. Şi ele mă chinuie zi de zi, fără încetare, cînd veghez, şi nu-mi dau deloc pace, după cum în tăcerea mea îmi produc desfătare vocile melodioase, ba uneori chiar toate vocile. Căci lumina aceasta, care este însăşi regina culorilor, revărsîndu-se asupra tuturor celor pe care le vedem, indiferent unde m-aş afla eu în timpul zilei, mă mîngîie cu ispitirile ei atît de felurite în momentul cînd fac altceva şi nu o observ. Şi cu atîta putere mi se vîră în suflet, încît chiar dacă i te sustragi pe neaşteptate, ea te caută cu înfocare; iar cînd lipseşte o vreme prea îndelungată face să se abată asupra sufletului meu tristeţea.
52. O, lumină, tu, cea pe care o vedea Tobie[104] cînd, cu ochii aceştia trupeşti închişi, el îi arăta fiului său calea vieţii şi mergea înaintea lui cu piciorul iubirii, fără să se rătăcească vreodată; ori aceea pe care o vedea Isaac[105], cînd luminile trupului său îi deveniseră prea îngreuiate şi acoperite de bătrîneţe şi astfel, necunos-cîndu-şi fiii, îi binecuvânta, dar, în actul binecuvîntării lui, a meritat să nu-i recunoască[106]; ori aceea pe care o vedea Iacob[107], cînd şi el, suferind de ochi din cauza vîrstei înaintate, a strălucit cu inima lui luminoasă peste seminţiile prefigurate în fiii săi, cele ale poporului care avea să fie, şi şi-a întins mîinile încrucişate în chip tainic peste nepoţii săi născuţi din Iosifios, ₙu în afa-răios, aşa cum le îndrepta tatăl lor, ci în interiorul sufletului său, aşa cum el însuşi găsea de cuviinţă: aceasta este lumina însăşi, aceea care este unică, şi pe ea o văd şi o preţuiesc toţi cei care văd şi preţuiesc lumina. Dar această lumină trupească, despre care vorbeam, orînduieşte viaţa lumii acesteia, pentru toţi aceia care o iubesc orbeşte, cu o dulceaţă fermecătoare şi periculoa-
să. Aceia însă, care ştiu să Te laude pe Tine pentru lumina însăşi, o, *Dumnezeule, Creatorule al tuturor*[110], şi-o însuşesc întru mărirea Ta, nu sînt însuşiţi de ea în somnul lor; aşa doresc şi eu să se întîmple cu mine. Eu mă împotrivesc ispitelor vederii pentru ca nu cumva picioarele mele, cele cu care

păşesc pe calea Ta, să mi se împleticească, şi spre Tine îmi ridic eu ochii cei nevăzuţi, pentru ca *Tu să scoţi din laţ picioarele mele*[111]. Tu le scoţi pe acestea îndată, căci greu sînt prinse în laţ. Tu nu încetezi să le scoţi, iar eu mult prea adesea stau prins în cursele întinse peste tot; pentru că *Tu nu vei dormi şi nici nu vei moţăi de somn, Tu, Cel Care îl păzeşti pe Israel*[112].

53. Cît de nenumărate sînt lucrurile plăsmuite prin tot felul de arte şi meşteşuguri — haine, încălţăminte, vase şi construcţii de orice gen, picturi şi chiar multe alte creaţii plastice, şi de asemenea toate acelea care depăşesc folosul imediat şi măsurat al omului, încălcind în mod grav sfînta lor semnificaţie; cît de nenumărate sînt deci cele pe care oamenii le-au adăugat vieţii lor pentru desfătările ochilor, urmărind latura exterioară în tot ceea ce fac ei, dar înlăuntrul lor părăsind pe Cel de către Care au fost făcuţi şi întinînd faptul că au fost făcuţi.

Dar eu, o, Dumnezeule al meu şi Podoaba mea, tocmai de aceea îţi înalţ imnul meu Ţie şi jertfesc lauda mea Celui Care mă sfinţeşte; fiindcă toate frumuseţile care au fost trecute prin sufletele artiştilor şi au ajuns în mîinile lor măiestrite au provenit de la acea Frumuseţe, care este mai presus de suflete, cea după care inima mea suspină zi şi noapte. Dar cei care sînt creatorii frumuseţilor exterioare, şi cei care le cercetează pe acestea nu deduc de aici un anume mod de a se folosi de ele, ci un motiv de a le aproba. Şi acest motiv se află aici, dar ei nu-l văd, ca să nu meargă mai departe şi să *păzească întru Tine puterea lor*[113] şi nici să n-o împrăştie în desfătări obositoare. Eu însă, spunînd şi cum-pănindu-le bine pe acestea, îmi împletesc mersul cu aceste frumuseţi. Dar Tu mă smulgi din ele, o, Doamne, Tu jalnic, Tu mă vei smulge din ele cu toată Mila Ta[11^] uneori fără să-mi dau seama, deoarece am căzut în mrejele lor din *cauza,* neştiinţei mele, alteori cu toată durerea, fiindcă stăruisem deja prea mult timp în ele.

CAPITOLUL XXXV

Curiozitatea

54. Aici intervine o altă formă de ispitire, primejdioasă în mult mai multe chipuri. Căci în afară de patima trupului, care rezidă în desfătarea simţurilor şi plăcerilor, căreia slujindu-i, pier toţi cei care se ţin departe de Tine, se mai află în suflet şi o altă plăcere a trupului, datorată aceloraşi simţuri, nu aceea de a se desfăta prin intermediul trupului, ci de a experimenta prin mijlocirea lui dorinţa aceea pătimaşă şi deşartă de a şti, aceea care s-a împopoţonat[11^] cu numele de cunoaştere şi de ştiinţă[117]. Şi aceasta pentru că plăcerea există şi în dorinţa de a cunoaşte, iar ochii sînt organele principale pentru actul cunoaşterii prin simţuri şi ea a fost numită prin termenul divin *dorinţa arzătoare a ochilor*[1^]*;* fiindcă, în mod firesc, ochilor le revine facultatea de a vedea[1 19]. Dar de acest cuvînt ne folosim şi cînd e vorba de celelalte simţuri, cînd noi le încordăm spre a cunoaşte. Căci nici vorbă să zicem vreodată: „auzi cît de mult străluceşte"; sau „miroase şi tu cît de mult străluceşte"; sau „gustă şi tu cît de mult străluceşte"; sau „pipăie cît de mult fulgeră", ci despre toate acestea se spune că sînt văzute. Dar noi nu spunem numai: „vezi ce luminează", fiindcă doar ochii pot să simtă lumina; ci şi, desigur, „vezi ce răsună"; „vezi ce miroase"; „vezi ce gust are"; „vezi cît este de tare". Ei bine, din cauza aceasta experienţa generală a simţurilor s-a numit, aşa cum am arătat, pofta ochilor, deoarece funcţia de a vedea, cea în care ochii deţin întîietatea, o folosesc şi celelalte simţuri, prin analogie cu sine, ori de cîte ori cercetează ceva care aparţine cunoaşterii.

55. De aici se poate discerne probabil şi mai clar cîtă plăcere şi cîtă dorinţă de a şti se realizează prin intermediul simţurilor, dat fiind că plăcerea urmăreşte lucrurile frumoase, melodioase, dulci, gustoase şi uşoare; iar dorinţa de a cunoaşte pe cele contrare acestora[12*^] nu se produce pentru a încerca o neplăcere, ci din pofta[121] de a experimenta şi de a cunoaşte. Căci ce plăcere ne-ar putea aduce faptul de a vedea într-un cadavru sfîşiat ceva care ne-ar putea îngrozi? Şi totuşi, indiferent unde ar zăcea acesta, toţi aleargă acolo să se întristeze, să fie scuturaţi de groază. Apoi se tem chiar ca nu cumva să vadă asta şi în somn, de parcă cineva i-ar fi constrîns să-l vadă pe cînd erau treji, ori i-ar fi convins cu vreo promisiune extraordinară a frumuseţii. Aşa se întîmplă şi cu celelalte simţuri, asupra cărora ne-ar lua prea mult timp să insistăm aici. Din cauza acestei patologii a poftei sînt reprezentate în cadrul spectacolelor tot felul de minunăţii. De aici se trece la cercetarea minuţioasă a secretelor din natură, care se află în afara noastră şi care nu ne sînt cunoscute; lucruri a căror cunoaştere nu aduce nimănui nici un folos şi din care oamenii nu doresc nimic altceva decît faptul de a şti. Aici îşi are obîrşia chiar şi ceea ce se încearcă a se afla prin intermediul ştiinţei celei perverse, adică prin artele magice. Şi tot aici îşi are obîrşia şi curiozitatea din cadrul religiei înseşi, cînd se recurge la ispitirea lui Dumnezeu, cînd i se cer cu insistenţă semne şi minuni, nu pentru dobîndirea sănătăţii cuiva, ci doar de dragul ex-

perienţei.
56. Aflîndu-mă deci în această pădure atît de întinsă şi atît de plină de curse şi de primejdii, iată cît de multe lucruri am smuls şi am aruncat din inima mea, aşa cum Tu, *o, Dumnezeule al mîntuirii mele*[122], mi-ai dat mie să fac. Şi totuşi, cînd în jurul vieţii noastre gravitează atît de multe lucruri de acest gen, îndrăznesc să spun, oare eu prin nimic asemănător acestora nu devin preocupat să le privesc şi să le doresc cu o deşartă grijă? Ce-i drept, spectacolele teatrale nu-mi mai reţin de mult atenţia şi nici de trecerile constelaţiilor pe crugul cerului nu mă mai îngrijesc să ştiu, iar sufletul meu n-a mai căutat să afle cumva răspunsurile umbrelor[123]; detest toate aceste nelegiuite ritualuri de credinţă. Vai, cu cîte maşinaţii ale plăcerilor sugerate ne lucrează pe noi vrăjmaşul, atunci cînd mă îndeamnă să cer de la Tine vreun semn, o, Doamne, Dumnezeule al meu, Cel Căruia eu îi datorez simplul şi umilul serviciu de rob!
Ci eu pe Tine Te implor, prin mijlocirea împăratului nostru[124] şi prin mijlocirea Ierusalimului, patria cea unică şi curată, ca ataşamentul meu la acestea aşa cum a fost departe de mine, tot aşa să fie mereu, departe şi tot mai departe de mine. însă, atunci cînd Te implor pentru mîntuirea cuiva, scopul stăruinţei mele este cu totul altul şi cu mult diferit, căci aş vrea să-mi dai cu toată bunăvoinţa şi acum, şi pe viitor putinţa de a Te urma pe Tine ori de cîte ori faci ceea ce vrei să faci. ' 57. Şi totuşi, cine ar putea să ţină socoteală în cît de multe şi de mărunte, în cîte lucruri demne de tot dispreţul ne este ispitită în fiecare zi curiozitatea, şi cît de des lunecăm noi în jos? De cîte ori, povestindu-ni-se deşertăciuni, nu ne îndreptăm cu plăcere spre ele, pe care mai întîi le îngăduim, parcă pentru a nu-i supăra pe cei slabi, apoi puţin cîte puţin ne obişnuim şi noi cu ele? Deja nu mai privesc un cîine cum aleargă după un iepure[125], cînd aşa ceva se întîmplă la circ; dar dacă trec din întîmplare pe un ogor, o astfel de vînătoare mă poate abate probabil chiar şi de la o meditaţie adîncă şi îmi îndreaptă atenţia spre ea, constrîngîndu-mă nu să-mi părăsesc concret drumul în direcţia animalului care aleargă, ci doar cu înclinaţia inimii; şi dacă nu-mi atragi repede atenţia, arătîndu-mi slăbiciunea mea, fie ca de la acea privelişte să mă înalţ la Tine prin vreo cercetare, fie să ignor întregul spectacol şi să merg mai departe, rămîn de-a dreptul prostit.
Ce să mai spun de faptul că adesea, stînd acasă, pînă şi o şopîrlă care prinde muşte mă face atent, ori vreun păianjen care încolăceşte în pînza lui insectele ce se năpustesc aici?
Oare nu fiindcă vietăţile acestea sînt mici — acesta să fie motivul pentru care se petrece acelaşi fenomen? Trec de aici la a Te lăuda pe Tine, Creator minunat şi Orînduitor al tuturor lucrurilor, dar nu de aici încep eu să fiu atent: căci una este să te ridici repede, în cazul în care ai căzut, şi alta este să nu cazi deloc. Viaţa mea este însă plină de asemenea lucruri şi singura mea speranţă rezidă în *mare mila Ta*[126]. Căci atunci cînd inima noastră devine receptaculul celor de acest gen şi poartă cu sine încărcăturile diversificatei vanităţi, în acel moment şi rugăciunile noastre înaintea feţei Tale sînt întrerupte şi tulburate, iar cînd ne îndreptăm vocea inimii spre urechile Tale, nu ştiu de unde şi cum, asupra noastră se năpustesc gînduri deşarte, şi un lucru ca acesta, atît de important, este dintr-o dată întrerupt.

CAPITOLUL XXXVI

A fi iubit şiajl stăpînit de teamă din cauza Ta

58. Oare chiar şi lucrul acesta îl consideram eu printre cele care meritau să fie dispreţuite, or, în afară de cunoscuta Ta Milă, nimic altceva nu ne va readuce la speranţă, fiindcă Tu ai început să ne schimbi? Dar ştii în ce măsură m-ai schimbat, Tu, Cel Care m-ai vindecat mai întîi de pofta de a mă răzbuna, *pentru ca Tu să devii încă şi mai îndurător faţă de toate celelalte nedreptăţi ale mele şi să vindeci toate bolile mele, şi să izbăveşti din stricăciuni viaţa mea şi să mă încununezi cu milă şi cu îndurare şi să umpli de bunătate pofta mea*[127], Tu, Cel Care ai înfrînat mîndria mea prin teama de Tine şi cu jugul Tău ai înfrint cerbicia mea. Iar acum îl port şi-mi vine uşor; fiindcă aşa cum ai făgăduit, ai şi făcut; şi el, într-adevăr, aşa şi era, dar eu nu ştiam cînd mă temeam să mi-l pun pe grumaz.
59. Dar oare, o, Doamne, Tu, Cel Care singur domneşti fără trufie, pentru că *Tu eşti singurul Dumnezeu adevărat*[12]^, Tu, Care nu ai stăpîn, oare şi acest al treilea fel de ispită[J]29 s-a îndepărtat de la mine sau poate să înceteze vreodată în toată această viaţă: să-mi doresc eu oare să fiu temut şi iubit de oameni, nu din vreun anume motiv, ci din faptul acesta să-mi vină mie bucuria, care numai bucurie nu este? Nefericită este o asemenea viaţă şi urîtă este trufia! De aici decurge faptul că nu pe Tine Te iubim peste măsură, şi că nu ne temem de Tine cu pioşenie. De aceea şi *Tu Te împotriveşti celor mîndri şi numai celor smeriţi le dai har*[13] şj tuni împotriva dorinţelor de înălţare ale veacului acesta şi

temeliile munţilor se cutremură. Şi, întrucît pentru unele îndatoriri ale societăţii umane este necesar să fii iubit şi temut de oameni, de aceea duşmanul adevăratei noastre fericiri ne urmăreşte peste tot şi aruncă în capcanele lui vorbe ca acestea: „bravo, bravo!", „dă-i înainte", pentru ca noi, în timp ce culegem laudele cu lăcomie, să fim luaţi pe nepregătite şi să ducem bucuria noastră departe de adevărul Tău, s-o punem în rînd cu viclenia oamenilor, să ne placă să fim iubiţi şi temuţi, nu din cauza Ta, ci în locul Tău; şi, în felul acesta, să ne facă asemănători lui şi nu pentru armonia iubirii, ci pentru participarea la chinul lui, el, care a ho-tărît *să-şi pună lăcaşul său pe Vijelie*[131], pentru ca ei, reci şi întunecaţi, pe o cale vicleană şi întortocheată să-i slujească celui care Te imită pe Tine.
Noi însă, o, Doamne, *biata Ta turmuliţă*[1]^^ iată ce sîntem, ia-ne Tu sub ocrotirea Ta. Întinde-Ţi aripile Tale, pentru ca sub ele să ne găsim salvarea. Tu să fii slava noastră; de dragul Tău să fim noi iubiţi, şi în noi să fie temut Cuvîntul Tău. Cine vrea să fie lăudat de oameni, în timp ce Tu îl mustri, nu va fi apărat de oameni, în timp ce Tu îl vei judeca, şi nici nu va fi smuls din chinuri, în timp ce Tu îl condamni la chinuri. Dar, fiindcă *cel păcătos nu este lăudat pentru poftele sufletului său, şi nici cel care face strîmbătate nu este binecu-vîntat*[133], ci omul este lăudat din cauza vreunui dar pe care Tu i l-ai dat, el se bucură mai mult că este lăudat pentru sine decît de faptul că are darul însuşi, cel din cauza căruia este lăudat; dar acesta este lăudat chiar şi atunci cînd Tu îl mustri, şi cel care a adus laude este socotit mai bun decît cel care a fost lăudat. Căci, în timp ce unuia i-a plăcut darul lui Dumnezeu din om, celuilalt i-a plăcut mai mult darul omului, decît darul lui Dumnezeu.

CAPITOLUL XXXVII

Mărturisesc că sînt desfătat de laude, dar cu mult mai mult sînt desfătat de adevărul însuşi

60. Aici, pe pămînt, o, Doamne, sîntem în fiecare zi încercaţi de ispite, fără încetare sîntem încercaţi. *Un cuptor zilnic*[1]^ este limba omenească. Tu ne porunceşti cumpătarea şi în această situaţie; dar dă-ne ceea ce porunceşti şi, după aceea, porunceşte ceea ce vrei. Tu ştii bine lucrul acesta *după suspinul inimii mele pentru* Tineiss şi după izvoarele de lacrimi ale ochilor mei. Căci nu-mi dau seama cu uşurinţă cu cît am devenit eu mai curăţit de ciuma aceasta, şi mult mă tem de *cele ascunse ale mele*[136], pe care ochii Tăi le cunosc, dar ai mei nu; deoarece în oricare alte genuri de ispitiri eu am puterea de a mă cerceta, dar în acest gen nu am nici un fel de putere. Căci în ce măsură am ajuns să-mi pot înfrî-na sufletul atît de la plăcerile trupului, cît şi de la dorinţa deşartă de a cunoaşte văd ori atunci cînd sînt lipsit de aceste ispitiri, datorită voinţei mele proprii, ori atunci cînd ele lipsesc cu adevărat. întrucît atunci mă întreb cît de multă neplăcere sau cît de puţină îmi produce faptul că nu le am. Dar bogăţiile care sînt dorite cu ardoare ca să slujească uneia dintre cele trei pofte[137], sau numai la două dintre ele, sau tuturor, în situaţia în care sufletul nu poate să-şi dea seama dacă, avîndu-le, le dispreţuieşte, bogăţiile, deci, pot să fie lăsate la o parte, pentru ca el, sufletul, să se verifice pe sine.
într-adevăr, ca să ne lipsim de laudă şi să ne punem la încercare ca să vedem de ce sîntem în stare în această privinţă, este oare nevoie să ducem o viaţă atît de rea, atît de pierdută şi atît de aspră, încît nimeni să nu ne cunoască fără să ne deteste? Oare ar putea să fie exprimată ori imaginată o nebunie mai mare decît aceasta? Dar dacă lauda trebuie să existe de obicei ca tovarăş al unei vieţi adevărate şi al faptelor bune, nu trebuie să fie părăsită nici viaţa bună, nici tovărăşia acesteia. Dar eu nu-mi dau seama fără de care lucru anume aş putea să fiu ori cu sufletul împăcat, ori cu el plin de amărăciune; n-aş putea decît atunci cînd vreunul dintre acestea îmi va lipsi.
61. Aşadar, ce-Ţi mărturisesc eu Ţie, o, Doamne, din acest fel de ispită, ce altceva decît faptul că mă simt în-cîntat de laude? însă, cu mult mai mult decît de laude, mă simt desfătat de adevărul însuşi; căci, dacă mi s-ar propune să-mi aleg una dintre următoarele situaţii: să fiu furios, greşind în tot ceea ce fac, dar să fiu totuşi lăudat de toţi oamenii, ori să fiu statornic şi foarte sigur în privinţa adevărului, dar să fiu criticat de toţi, eu aş şti de bună seamă ce şă aleg.
Cu toate acestea n-aş dori ca opinia aprobatoare a unei alte persoane să-mi sporească bucuria vreunei averi a mea, indiferent care ar fi ea. Şi totuşi o sporeşte, recunosc; şi nu numai atît, dar chiar şi critica o micşorează. Şi ori de cîte ori sînt frămîntat de această nefericire personală, mi se furişează în suflet o scuză, care numai Tu ştii în ce fel este, o, Dumnezeule; căci ea este aceea care mă face să fiu nesigur. Fiindcă Tu nu ne-ai poruncit numai cumpătarea, adică să ne înfrînăm plăcerea de la anumite lucruri, ci ne-ai recomandat ca pînă şi dreptatea să ştim către cine s-o îndreptăm; însă n-ai voit să fii iubit de către noi numai Tu, ci şi aproapele nostru; dar mie mi se pare că adesea eu sînt încîn-tat de speranţa de mai bine ori de progresul aproapelui meu, atunci cînd mă las purtat de lauda celui care mă înţelege, şi că tot aşa mă întristez de răul lui, atunci cînd el critică ceea ce este bun ori ceea ce nu ştie. Căci nu de puţine ori mă indispun chiar şi laudele care mi se aduc, dacă în acestea îmi sînt elogiate calităţi ce mie îmi displac, ori îmi sînt preţuite mai mult decît ar merita calităţi mai mărunte şi de mai mică importanţă.
Dar iarăşi mă întreb de unde ştiu dacă eu sînt mişcat astfel deoarece nu vreau ca elogiatorul meu să fie în dezacord cu mine cînd este vorba despre mine şi nu sînt mişcat fiindcă sînt frămîntat de folosul lui, ci fiindcă

aceleaşi calităţi referitoare la mine care îmi plac mie îmi sînt cu mult mai plăcute dacă îi plac şi altuia? Fiindcă, atunci cînd nu este lăudată părerea mea despre mine, de fapt nu eu sînt cel lăudat, întrucît ori îmi sînt lăudate însuşiri care mie îmi displac, ori sînt lăudate într-un mod exagerat anumite însuşiri care mie, personal, îmi plac mai puţin. Aşadar, nu rezultă oare de aici că, în această privinţă, eu sînt nesigur de mine însumi?
62. Dar iată, o, Adevăr, eu văd că întru Tine trebuie să fiu impresionat, dar nu de laudele care mi se aduc din cauza mea, ci datorită utilităţii mele. pentru aproapele meu, dar dacă este sau nu aşa nu ştiu; fiindcă, în privinţa aceasta, într-o mai mică măsură îmi sînt mie însumi cunoscut, decît îmi eşti Tu mie.
Te implor, o, Dumnezeule al meu, descoperă-mă pe mine însumi mie, ca să mă pot mărturisi fraţilor mei, spre a se ruga pentru mine, arată-mi deci ce vătămare voi fi descoperit eu întru mine. Şi iarăşi, cu şi mai multă îngrijorare, mă întreb: dacă eu sînt mişcat mai mult de folosul aproapelui meu în laudele care mi se aduc, pentru ce atunci sînt mai puţin mişcat dacă cineva, să zicem, un altul, este criticat în mod nedrept, decît dacă aş fi eu în cauză? De ce mă simt atins mai grav de insulta care este aruncată împotriva mea, decît de aceea care este aruncată împotriva altuia, în faţa mea, într-un mod la fel de nedrept? Oare nici lucrul acesta nu-mi poate fi cunoscut? Oare chiar şi aşa ceva rămîne în fiinţa mea, anume ca eu să mă amăgesc pe mine însumi şi să nu produc adevărul în faţa Ta, în inima mea şi în graiul meu? O, Doamne, fă să fie cît mai departe de mine o asemenea nebunie, pentru ca nu cumva gura mea să
devină pentru mine ca *untdelemnul păcătosului menit să-mi ungă capul*[1]^.
63. *Nefericit şi sărman sînt* eu[139], şi cu mult mai bun în suspinul meu ascuns, cînd îmi displac mie însumi, şi cînd caut Mila Ta; nefericit, dar pînă se va remedia lipsa mea şi se va reface complet pentru pacea aceea, pe care ochiul celui trufaş n-o cunoaşte.

CAPITOLUL XXXVIII

Omul se laudă pînă şi cu dispreţul de laudă

Dar vorbirea ce iese din gura noastră şi faptele care ajung să fie cunoscute oamenilor conţin cea mai primejdioasă ispită, întrucît provin de la dragostea de laudă, care, pentru reliefarea unei anumite superiorităţi personale, colecţionează toate părerile favorabile cerşite de la ceilalţi; ea mă ispiteşte şi cînd este reprobată de mine în propriul meu suflet, eu, cel de către care ea este reprobată; căci omul se făleşte adesea, într-un mod încă şi mai vanitos, cu însuşi faptul că este criticat; şi tocmai atunci cînd se făleşte cu dispreţul însuşi de glorie deşartă, el dovedeşte că pe aceasta el n-o dispreţuieşte deloc, fiindcă se glorifică pe sine înlăuntrul său.

CAPITOLUL XXXIX

Ţie Iţi displac, de bună seamă, cei care se plac pe ei înşişi

64. Chiar înlăuntrul nostru există şi o altă nenorocire, acelaşi fel de ispitire prin care devin seci la minte[1]^ toţi cei care se plac pe ei înşişi pentru ei înşişi, fie că altora nu le plac deloc, fie le displac, fie că nici măcar nu au interesul să placă celorlalţi. însă, plăcîndu-se pe ei înşişi, aceştia îţi displac Ţie în mod grav, nu numai pentru faptul că au păreri favorabile despre cele care nu sînt bune ca şi cum ar fi bune, dar chiar şi despre lucrurile Tale nutresc părerea că ar fi ale lor, ori că ar fi într-adevăr ale Tale, dar că ele ar decurge din meritele lor, sau că ar proveni din harul Tău, dar nu se bucură în bună înţelegere şi cu alţii, ci îi privesc cu ochi răi pe cei care le au. în privinţa tuturor acestora, precum şi în alte pericole şi chinuri de acelaşi gen, Tu, Doamne, vezi tremurul inimii mele şi eu simt că rănile mele pot să fie mai degrabă vindecate de Tine, decît să-mi pricinuiască vreun rău.

CAPITOLUL XL

Uneori mă determini la o simţire neobişnuită

65. Unde nu ai mers Tu împreună cu mine, o, Ade-vărule, arătîndu-mi de ce să mă feresc şi ce să doresc, în timp ce Ţie îţi raportam viziunile mele lăuntrice, pe care am reuşit şi eu să mi le formez, şi pe Tine Te consultam? Am colindat lumea din afara mea cu simţurile trupului atît cît am putut, şi mi-am îndreptat atenţia către viaţa trupului meu dinlăuntrul meu şi către înseşi simţurile mele. Apoi am pătruns în locurile retrase ale memoriei mele cu diferite întinderi, în minunate chipuri pline de resurse fără număr; şi le-am cercetat şi m-am speriat şi n-am fost în stare să înţeleg nimic din rîndul lor fără Tine, şi am înţeles că Tu nu eşti nici unul dintre acestea. Şi nici măcar nu eram eu descoperitorul, eu, cel care le-am străbătut pe toate acestea, şi am încercat să le disting şi să le preţuiesc pe fiecare după valoarea lor, pe unele primindu-le de la simţurile care mi le semnalau, iar pe altele, cele care erau amestecate cu mine, întrebîndu-le şi deosebindu-le în funcţie de înşişi vestitorii lor şi enumerîndu-le; pe altele, le-am examinat cu atenţie în comorile întinse ale memoriei mele, pe altele le-am ascuns privirilor, şi pe altele le-am scos în relief. Şi, în timp ce făceam toate acestea, nu eram eu însumi, adică puterea mea prin care acţionam aşa, şi nici Tu nu erai puterea însăşi, deoarece Tu eşti lumina care rămîne de-a pururi, pe care eu o consultam în legătură cu toate: oare ele existau, şi, în cazul în care existau, ce anume erau şi cît preţ se cuvenea să li se acorde?! Dar pe Tine Te auzeam învăţîndu-mă şi porun-cindu-mi: ceea ce deseori fac, fiindcă lucrul acesta mă desfată, şi ori de cîte ori am posibilitatea să mă relaxez în faţa activităţilor impuse de nevoie, la o asemenea desfătare alerg să-mi caut scăparea. Dar nu în toate acestea, pe care le parcurg consultîndu-Te, aflu eu un loc sigur pentru sufletul meu, ci numai întru Tine, Cel în Care se adună toate simţurile mele împrăştiate, fără

ca ceva să se înstrăineze de mine.
Dar uneori Tu îmi provoci o simţire cu totul neobişnuită,, înlăuntru, nu ştiu ce dulceaţă, care, dacă s-ar perfecta în fiinţa mea, nici nu ştiu ce ar putea să însemne, fiindcă n-ar ţine de această viaţă. Dar mă întorc din nou la cea de dinainte cu nefericitele mele greutăţi, şi din nou sînt înghiţit de cele obişnuite, sînt ţinut, ca-n cleşte şi plîng cu amar, dar şi mai tare sînt ţinut captiv. Iată de cîte suferinţe este în stare povara obişnuinţei! Aici pot să fiu şi nici măcar nu voiesc; acolo vreau să fiu, şi nu pot; vrednic sînt de plîns şi într-o situaţie şi în cealaltă.

CAPITOLUL XLI

Am văzut strălucirea Ta cu inima zdrobită

66. De aceea am luat în consideraţie slăbiciunile păcatelor mele într-o dorinţă întreită şi am chemat în ajutor dreapta Ta, în vederea mîntuirii mele. Căci, cu inima zdrobită, am văzut strălucirea Ta, şi fiind din nou izbit de ea am zis: Cine poate să ajungă pînă acolo? *De la faţa ochilor Tăi am fost aruncat*[141]. Tu eşti adevărul, Tu, Cel Care veghezi deasupra tuturor. Dar eu, din cauza lăcomiei mele, nu am voit să Te pierd, ci am voit să iau în stăpînire minciuna împreună cu Tine; aşa cum nimeni nu voieşte să rostească în aşa fel neadevărul, încît el însuşi să nu ştie ce este adevărat. Dar în felul acesta Te-am pierdut, fiindcă Tu nu accepţi să fii stă-pînit laolaltă cu minciuna.

CAPITOLUL XLII

Căutau un mijlocitor, dar el nu era

67. Pe cine aş putea eu să găsesc, care să mă reîm-pace cu Tine? Ar trebui, oare, să mă rog la îngeri? Dar cu ce rugăciune? Prin care taine? Mulţi, încercînd să se reîntoarcă la Tine şi neputînd să facă lucrul acesta prin ei înşişi, aşa cum aud şi eu, au încercat lucrul acesta şi au căzut în dorinţa unor viziuni curioase şi au fost con-sideraţi în stare de a avea iluzii. Căci, plini de orgoliu, ei Te căutau prin aroganţa doctrinei lor, umflîndu-şi piep-turile mai degrabă decît lovindu-şi-Ie, şi, prin asemănare cu inimile lor, şi-au adus ca uneltitoare şi aliate ale îngîmfării lor *puterile acestui văzduh*[142], de care au fost înşelaţi prin puteri magice, ei, care căutau un mijlocitor prin intermediul căruia să fie curăţiţi, iar acest mijlocitor nu exista. *Căci el era diavolul care se prefăcea în înger al luminii*[14^] şj mult a mai ademenit trupul lor cel îngîmfat, deoarece nici el însuşi nu era din trup de carne. Căci ei erau muritori şi păcătoşi; Tu, însă, o, Doamne, Cel cu Care încercau să se împace cu trufie, eşti nemuritor şi fără de păcat. Dar *mijlocitorul dintre Dumnezeu şi oameni*[144] trebuia să aibă şi ceva asemănător lui Dumnezeu, precum şi ceva asemănător oamenilor; pentru ca nu cumva şi într-o privinţă, şi într-alta, cel asemănător oamenilor să fie departe de Dumnezeu, sau, şi într-o privinţă, şi într-alta, asemănător lui Dumnezeu, să fie departe de oameni, şi astfel să nu mai poată deveni mijlocitor. Aşadar, acel mijlocitor mincinos a cărui trufie, prin judecăţile Tale ascunse, a meritat să fie luată în derîdere, are un singur lucru comun cu oamenii, anume păcatul; iar pe celălalt ar vrea el să pară că-l are comun cu Dumnezeu, pentru ca, dat fiind faptul că nu este acoperit de condiţia muritoare a trupului, să se arate pe sine în calitate de nemuritor. Dar, pentru că *plata păcatului este moartea*[14^], el are lucrul acesta comun cu oamenii, drept care el este o dată cu ei condamnat la moarte.

CAPITOLUL XLIII

Mijlocitorul lui Dumnezeu şi al oamenilor

68. Dar adevăratul Mijlocitor, Cel pe Care prin milostivirea Ta cea ascunsă L-ai arătat celor smeriţi şi L-ai trimis pentru ca, prin pilda lui, ei, oamenii, să înveţe smerenia însăşi, *Acel Mijlocitor al lui Dumnezeu şi al oamenilor, Iisus Hristos Omul*[146], apare între muritorii cei păcătoşi şi Nemuritorul Cel Drept, muritor împreună cu oamenii, drept cu Dumnezeu, pentru ca, deoarece plata dreptăţii este viaţa şi pacea, prin dreptatea unită cu Dumnezeu, El să înlăture moartea nelegiuiţilor care s-au pocăit, pe care El a voit s-o aibă cu ei în comun. El a fost profeţit de sfinţii cei de demult[147], pentru ca astfel şi ei să fie mîntuiţi pentru credinţa în pătimirea Lui viitoare, după cum şi noi ne-ara mîntuit prin credinţa în pătimirea Lui trecută. Căci, în măsura în care El a fost Om, a fost şi Mijlocitor, iar în măsura în care a fost Cuvînt, n-a fost doar un intermediar, fiindcă El a fost egal lui Dumnezeu, şi Dumnezeu lîngă Dumnezeu, adică în acelaşi timp un singur Dumnezeu.
69. în ce fel ne-ai iubit Tu pe noi, o, Bunule Părinte, *Tu, Care nu L-ai cruţat pe Unicul Tău Fiu, ci L-ai trimis pe El pentru noi păcătoşii*[14^]. în ce fel ne-ai iubit Tu pe noi, cei pentru care *El, Care na socotit a fi o diminuare a dumnezeirii Tale faptul că este asemenea Ţie, dar sa smerit pînă la moarte; iar moartea Sa a fost pe cruce*[149]*; El, singurul eliberat de moarte între cei morţi*[1^]*, avînd puterea de aşi da sufletul Său, şi avînd puterea de a şi-L lua iarăşi*[151]*;* ca să fie pentru noi înaintea feţei Tale biruitor şi victimă. Şi tocmai de aceea a fost biruitor, fiindcă a fost victimă; pentru noi devenind în faţa Ta preot şi jertfă. Or, El tocmai de aceea a fost preot, fiindcă a fost jertfă, făcîndu-ne pe noi Ţie, din robi ai Tăi, fii ai Tăi, ca urmare a faptului că s-a născut din Tine şi ne-a slujit nouă. Pe bună dreptate, nădejdea mea cea tare în El este, *fiindcă Tu vei judeca toate slăbiciunile mele prin* Eî[152]*, Cel Care sade de-a dreapta Ta şi Te roagă pentru noi*[153]*,* căci altfel m-ar cuprinde deznădejdea. Deoarece slăbiciunile mele sînt aceleaşi, multe şi mari; da, multe şi mari

sînt, dar cu mult mai mare este vindecarea venită de la Tine. Am fi putut să credem că Cuvîntul Tău este departe de unirea cu omul, şi să ne pierdem speranţa în ceea ce ne priveşte pe noi, *dacă El nu s-ar fi întrupat şi nu ar fi locuit printre noi*[154].

70. înspăimîntat fiind de păcatele mele şi de povara nenorocirii mele, mă frămîntasem întru inima mea şi mă gîndisem să fug în singurătate. Dar Tu m-ai oprit şi m-ai întărit, zicîndu-mi: *de aceea a murit Hristos pentru toţi, pentru ca cei care trăiesc nu pentru ei înşişi să aibă viaţă, ci pentru Acela Care a murit pentru* ei[1]55. *iată, o, Doamne, eu Ţie îţi arunc grija mea*[156], ca să am viaţă, şi *minunate voi socoti că sînt cele care decurg din Legea Ta*[157]. *Tu cunoşti nepriceperea mea şi slăbiciunea mea*[158], învaţă-mă şi vindecă-mă. Acel Unic Fiu al Tău, *întru Care sînt ascunse toate comorile înţelepciunii şi ale ştiinţei*[1]^, cu sîngele Său m-a răscumpărat şi pe mine. *Cei mîndri să nu mă învinuiască pe nedrept*[10]*;* fiindcă eu gîndesc la preţul răscumpărării mele, îl mănînc, îl beau şi-l împart, şi, cu toate că sînt sărac, doresc să mă satur de el, numărîndu-mă printre aceia *care mănîncă şi se satură; şi vor lăuda pe Domnul toţi cei care îl caută*[161].

CARTEA A UNSPREZECEA

CAPITOLUL I

Mărturisindu-ne, noi ne dezvăluim sentimentul inimii

1. Oare, o, Doamne, cînd veşnicia este a Ta, nu cunoşti Tu cele pe care Ţi le spun eu, ori nu vezi Tu la timp ceea ce se petrece în decursul timpului? Aşadar, pentru ce să-Ţi mai înşirui eu aici istoriile atîtor şi atîtor lucruri? în orice caz, nu ca prin intermediul meu Tu să le cunoşti pe acestea, ci pentru ca eu să-mi aprind simţirea faţă de Tine, şi pe a acelora care citesc rîndurile de faţă, ca să putem spune cu toţii: *Mare este Domnul şi lăudat foarte*[1]. Am zis deja şi voi zice: fac lucrul acesta din dragostea dragostei pentru Tine. Căci, cu toate că şi noi ne rugăm, Adevărul spune totuşi aşa: Ştie *Tatăl vostru de ce anume duceţi lipsă, mai înainte ca voi să cereţi de la El*[2]. Aşadar, Ţie îţi dezvăluim simţirile inimii noastre, mărturisindu-Ţi nefericirile noastre, şi cerem Milele Tale peste noi, ca să ne liberezi cu totul, fiindcă Tu ai făcut începutul; şi noi să încetăm a mai fi nefericiţi în sufletele noastre şi să devenim fericiţi întru Tine, pentru că ne-ai chemat ca *să fim săraci în duh şi blînzi, şi plîn-gînd dupăfaptele noastre, înfometaţi şi însetaţi după dreptate, şi milostivi, şi cu inima curată, şi făcători de paceS.* Iată, Ţi-am înfăţişat Ţie multe[4], atît cît am putut şi atît cît am voit; fiindcă Tu ai voit mai înainte să mă mărturisesc Ţie, *Domnul Dumnezeul meu, deoarece eşti bun, deoarece Mila Ta este în veac*[5].

CAPITOLUL II

Dă-mi ceea ce iubesc

2. Dar cînd anume voi fi eu în stare să înfăţişez cu limba condeiului meu toate îndemnurile Tale şi toate înfricoşările Tale[6], toate mîngîierile şi călăuzirile prin care Tu m-ai făcut să ajung în situaţia de a predica învăţătura Ta şi de a dezvălui poporului Tău taina Ta?[7] Şi chiar dacă sînt în stare să le înfăţişez în ordinea lor, frînturile de timp necesare îmi sînt foarte preţioase. Şi e multă vreme de cînd ard de dorinţa de a cugeta întru legea Ta, şi în cadrul ei să-Ţi mărturisesc Ţie atît ştiinţa, cît şi nepriceperea mea, începuturile iluminării Tale asupra mea şi rămăşiţele întunericului meu, pînă cînd slăbiciunea mea va fi absorbită de putere. Şi nu vreau ca orele să se scurgă fără noimă, ore care-mi ră-mîn neocupate de nevoile refacerii organismului, de meditaţia încordată şi de slujirea pe care o datorăm oamenilor, ori chiar şi de aceea pe care nu o datorăm, dar cu toate acestea o acordăm.

3. *O, Doamne, Dumnezeule al meu, ia aminte la rugăciunea mea*[8] şi Mila Ta să asculte ruga mea, fiindcă ea nu clocoteşte numai pentru mine, ci vrea să fie spre folosul iubirii frăţeşti: Tu vezi în inima mea că aşa este. Aş vrea să-Ţi jertfesc Ţie întreaga "rîvnă a cugetului meu şi a limbii mele, dar dă-mi ceea ce să-Ţi ofer. Căci eu *sînt neputincios şi sărac^;* Tu eşti bogat în faţa tuturor celor care Te cheamă, Tu, Cel fără de grijă, Care ne porţi de grijă. înlătură de la mine orice îndrăzneală şi orice minciună de la buzele mele cele din afară şi cele dinlăuntru. Bucuriile mele curate să nu lie altceva decît Scripturile Tale, şi fă să nu mă înşel în interpretarea lor, dar nici pe alţii să nu-i înşel cu această tîlcuire. O, Doamne, ia aminte şi Te *milostiveşte, o, Doamne, Dumnezeule al meu,* Tu, Cel Care eşti lumină celor orbi şi tărie celor slabi, lumina neaşteptată a celor care văd şi tăria celor puternici; ia aminte la sufletul meu şi *as-cultă-l cînd strigă din adîncuri*[10]. Căci dacă urechile Tale nu se află şi în adînc, atunci încotro vom merge, încotro ne vom mai îndrepta glasul? A *Ta este ziua şi tot a Ta este şi noaptea*[1]1. La încuviinţarea Ta toate clipele zboară şi se duc. Dă-ne aşadar de acum încolo timpul necesar meditaţiilor noastre asupra ascunzişurilor Legii Tale şi să nu închizi uşa împotriva celor care bat în ea. Căci Tu nu ai hotărît în zadar să fie trecute în scris tainele din veac ascunse ale atîtor pagini. Sau oare pădurile acestea[12] nu-şi au cerbii lor, care se retrag în ele şi-şi reîmprospătează forţele, se plimbă, pasc, se culcă şi rumegă? O, Doamne, desăvîrşeşte-mă şi descoperă-mi-le mie pe acestea! Iată glasul Tău — bucuria mea; glasul Tău care este mai presus de belşugul plăcerilor. Dă-mi ceea

ce iubesc, căci am puterea de a iubi, şi această putere Tu mi-ai dat-o. Şi Tu să nu părăseşti darurile Tale, şi nici să nu-Ţi întorci faţa de la iarba cea atît de însetată. Fă-mă să-Ţi mărturisesc Ţie orice voi afla în cărţile Tale şi să *ascult glasul laudei*[13], şi să Te sorb şi să cercetez *minunile din Legea Ta*[14], începînd cu începutul, cel în care Tu ai făcut cerul şi pămîntul, pînă la domnia cea veşnică împreună cu Tine a sfintei Tale cetăţi[15].

4. *O, Doamne, ai milă de mine şi ascultă*[16] ruga mea. Căci eu consider că cererea mea nu are în vedere ceva de pe pămînt, nici ceva din aur ori argint, nici pietre preţioase ori haine împodobite, onoruri sau puteri, ori ceva din rîndul plăcerilor trupului sau al celor necesare trupului, sau necesare acestei vieţi, în răstimpul călătoriei noastre prin lume; într-un cuvînt, *toate cele care ne sînt puse nouă în faţă, nouă, celor care căutăm împărăţia şi dreptatea Ta*[17]. Vezi, o, Doamne, Dumnezeule al meu, de unde anume vine dorinţa mea. *Povestitu-miau mie cei nedrepţi desfătările lor, dar nu aşa cum este legea Ta, o, Doamne*[18], *lată* de unde vine dorinţa mea.

Vezi, o, Părinte, priveşte şi încuviinţează, şi fă ca în faţa Milei Tale să aflu şi eu har înaintea Ta, pentru ca şi mie, celui care bat, să mi se deschidă sensurile tainice ale cuvintelor Tale. Te implor, prin mijlocirea Domnului nostru Iisus Hristos, Fiul Tău, *bărbatul dreptei Tale, Fiul* Omului[19], Cel pe Care Tu L-ai stabilit *mijlocitor între noi şi Tine*[20], Cel prin Care Tu ne-ai căutat pe noi, cînd noi nu Te căutam pe Tine; or, Tu ne-ai căutat ca să Te căutăm; prin Cuvîntul Tău, prin care le-ai făcut pe toate, între care şi pe mine; prin Singurul Tău Fiu, Cel prin Care Tu ai chemat la adopţiune poporul credincioşilor[21], între care şi pe mine. Prin El Te implor, *Cel Care sade de-a dreapta Ta şi Te roagă pentru noi*[22]; *Cel în Care sînt ascunse toate comorile ştiinţei şi ale înţelepciunii*[23]. Pe El însuşi doresc eu să-L aflu din cărţile Tale; Cel despre Care a scris Moise: lucrul acesta El însuşi îl afirmă, lucrul acesta îl spune Adevărul[24].

CAPITOLUL III

Adevărul nu este nici ebraic, nici grec, nici latin, nici barbar

5. Să aud şi să înţeleg deci cum *ai făcut Tu, întru începuturi, cerul şi pămîntul*[25]. *A* scris lucrul acesta Moise, a scris şi s-a dus, a trecut de aici la Tine. Căci nici el nu se mai află acum înaintea mea; întrucît, dacă s-ar afla, l-aş reţine şi l-aş ruga, l-aş implora chiar pentru Tine, ca să-mi dezvăluie lucrurile acestea. Şi aş aţinti urechile trupului meu la sunetele care irump din gura lui, iar dacă ar vorbi în limba ebraică, în zadar mi-ar lovi el simţul auzului, pentru că nimic din ceea ce mi-ar spune n-ar putea să-mi atingă mintea; însă, dacă mi s-ar adresa în latină, evident că aş şti ce zice.

Dar de unde aş putea eu să ştiu dacă el spune sau nu spune adevărul? Dar oare, dacă aş şti într-adevăr lucrul acesta, l-aş şti de la el? în orice caz, înlăuntrul meu, în casa sufletului meu, Adevărul, fără să fie evreu, fără să fie grec ori latin, fără să fie barbar, fără organele gurii sau ale limbii, fără vuietul silabelor, mi-ar spune: „el spune adevărul"; eu, imediat, sigur pe mine şi plin de încredere aş zice acelui om al Tău: „da, adevăr gră-ieşti". Dar, întrucît nu pot să-l întreb, Te implor pe Tine, o, Adevărule şi Dumnezeule al meu, Te implor: *iartă-mi păcatele mele*[2] şi Tu, Cel Care ai dat acelui rob al Tău[27] puterea de a spune acestea, dă-mi şi mie puterea de a le înţelege.

CAPITOLUL IV

Ele spun cu glas tare că au fost create

6. Iată! Cerul şi pămîntul există, şi ele spun cu glas tare că au fost create, căci se transformă şi îşi modifică în variate chipuri înfăţişarea. Căci ceea ce nu s-a făcut şi totuşi este nu reprezintă ceva care nu se afla mai înainte, adică ceva care să nu se transforme şi să nu capete noi înfăţişări. Cele făcute spun cu glas tare chiar şi faptul că nu ele însele s-au făcut: „de aceea existăm, zic ele, fiindcă am fost făcute. Ceea ce înseamnă că nu existam mai înainte de a fi, astfel încît să fim în stare să ne facem noi pe noi însene". Şi dovada însăşi a faptului acesta este chiar glasul celor care o afirmă. Prin urmare, o, Doamne, Tu eşti Cel Care le-ai creat; Tu, Care eşti frumos, deoarece ele sînt frumoase; Tu, Care eşti bun, fiindcă ele sînt bune; Tu, Care exişti, căci ele există. Dar ele nu sînt nici atît de frumoase, nici atît de bune, nici nu sînt aşa cum eşti Tu, Cel Care le-ai zidit pe ele, cu Care, dacă sînt comparate, nu sînt nici frumoase, nici bune şi nici existenţă nu au. Ştim acestea, mulţumită Ţie, dar ştiinţa noastră în comparaţie cu ştiinţa Ta nu-i altceva decît ignoranţă.

CAPITOLUL V

în *cel fel le-ai făcut Tu pe ele?*

7. în ce fel ai făcut Tu cerul şi pămîntul, şi care a fost mecanismul[28] atît de mare al lucrării Tale? Căci Tu nu le-ai plăsmuit pe ele ca un meşter iscusit care modelează un corp dintr-un alt corp, după chibzuinţă minţii celui care voieşte să impună materiei oricum o formă pe care o desluşeşte în sine însuşi ochiul său lăuntric. Şi de unde ar

putea el să aibă această putere, dacă nu fiindcă Tu ai creat-o? Şi el, artistul, impune o formă unui lucru care deja există, şi care are această formă în sine[29], astfel încît lucrul să fie aşa cum dă el formă pă-mîntului sau pietrei, ori lemnului, ori aurului, sau oricărui alt gen de materiale de acest fel. Şi de unde ar putea să fie acestea, dacă pe ele nu le-ai fi instituit tot Tu? Tu eşti Cel Care ai dat meşterului un trup, Tu eşti Cel Care i-ai creat sufletul ce porunceşte membrelor, Tu ai creat materia din care el, artistul, face ceva, Tu
i-ai dat talentul prin care el să prindă meşteşugul şi să vadă înlăuntrul său ce anume să facă în afară; Tu i-ai dat simţirea trupului, prin intermediul căreia să treacă de la spirit la materie, fapt ce-i dă posibilitatea şi să aducă spiritului său la cunoştinţă ceea ce a făcut, pentru ca acesta să cerceteze înlăuntrul său adevărul, şi să vegheze pentru el dacă opera sa a fost sau nu întocmită bine. Toate acestea Te laudă pe Tine, Creatorul tuturor; dar în ce fel le faci Tu pe acestea? în ce fel ai făcut, o, Doamne, cerul şi pămîntul? De bună seamă că Tu n-ai făcut cerul şi pămîntul nici în cer, nici pe pămînt, şi nici în văzduh ori pe ape, fiindcă şi acestea aparţin cerului şi pămîntului. Şi nici în cosmos n-ai făcut Tu toată lumea, deoarece nu exista încă un loc în care să se facă ceva înainte de a se face, ca să existe. Şi nici cu mîna Ta nu ţineai ceva, cu care aveai să faci mai apoi cerul şi pămîntul. Căci, de unde Ţi-ar fi provenit Ţie ceva pe care Tu nu-l făcuseşi, pentru ca din acel ceva să poţi să faci altceva? Căci, ce anume există, în afara faptului că Tu exişti? Aşadar, Tu *ai zis şi toate s-au făcut*[30] şi Tu le-ai făcut pe toate prin cuvîntul Tău.

CAPITOLUL VI

Cuvîntul lui Dumnezeu rămîne în veci

8. Dar în ce fel ai zis? Oare cumva în acelaşi mod în care s-a auzit din nouri glasul care a zis: *Acesta este Fiul Meu iubit?*[31] Căci glasul acela s-a produs şi s-a oprit, a început şi s-a sărşit. Silabele au răsunat şi au dispărut, a doua silabă după cea dintîi, a treia după cea de a doua, şi apoi în şir, pînă în momentul în care a venit, după celelalte, ultima, şi după ultima s-a instalat tăcerea. De aici reiese clar şi lămurit că o mişcare a creaturii Tale a exprimat glasul acela, slujind voinţei Tale eterne, ea însăşi fiind trecătoare. Şi aceste cuvinte ale Tale exprimate pentru un scurt interval, urechea exterioară le-a transmis minţii înţelepte, a cărei ureche lăun-
trică este îndreptată spre Cuvîntul Tău cel veşnic. Dar ea, mintea, a comparat aceste cuvinte ce au răsunat un timp, în tăcere, cu Cuvîntul Tău cel veşnic, şi a zis: „este altceva, este cu totul altceva. Acestea sînt de departe mai prejos decît mine; şi, de fapt, nici nu există, fiindcă fug şi se duc, *iar Cuvîntul lui Dumnezeu de deasupra mea rămîne în veci*[32]".
Aşadar, dacă prin cuvinte care răsună şi trec Tu ai zis să fie creat cerul şi pămîntul şi, în felul acesta, ai făcut cerul şi pămîntul, înseamnă că exista deja o creaţie materială[33] înaintea cerului şi pămîntului, prin ale cărei evoluţii în timp glasul acela să străbată pentru un anumit timp[34]. însă înaintea cerului şi a pămîntului nu exista nici un alt corp, iar dacă exista în mod sigur Tu îl făcuseşi pe acesta fără glasul care-l pătrunsese, pentru ca după aceea să dai glas de pătrundere a materiei, prin care să zici şi imediat să se facă şi cerul şi pămîntul. Căci indiferent ce anume ar fi fost materia aceea iniţială, în care urma să se propage o astfel de voce, ea n-ar fi existat în nici un caz dacă n-ar fi fost făcută de Tine. în consecinţă, cum ar putea să ia fiinţă un corp, din care mai apoi să se nască aceste vorbe, şi prin ce termen le-ai exprimat Tu pe acestea?

CAPITOLUL VII

Cuvîntul este rostit din vecie

9. Aşadar, Tu ne chemi ca să înţelegem Cuvîntul, adică pe *Dumnezeu la Tine, Care eşti Dumnezeu*[35], Cu-vînt Care este rostit din vecie şi prin El sînt spusei toate din vecie. Căci nici nu se sfîrşeşte bine ceea ce se zisese, şi se zice altceva, în aşa fel încît să poată să fie zise toate; însă toate sînt spuse deodată şi din vecie. Căci altfel, s-ar pune problema timpului şi a schimbării, şi n-ar mai exista o veşnicie adevărată şi nici o nemurire adevărată[37]. Cunosc aceasta, o, Dumnezeule al meu, şi-Ţi mulţumesc. Cunosc, mărturisescu-Ţi, o, Doam-
ne, şi o dată cu mine le ştie şi le binecuvîntează pe acestea oricine nu este necunoscător al adevărului celui sigur. Ştim, o, Doamne, ştim, fiindcă în măsura în care nu există ceva care era şi există ceva care nu era, în aceeaşi măsură ceva moare şi ceva se naşte. Prin urmare, nimic din Cuvîntul Tău nu se retrage din fire şi nici nu vine după, pentru că El este nemuritor şi veşnic. Şi de aceea prin Cuvîntul Tău, Care îţi este coetern, Tu le grăieşti pe toate cele pe care le grăieşti în acelaşi timp şi întru veşnicie, şi tot ceea ce zici să se facă se face. Şi cu toate că Tu nu în alt mod faci ceva decît zicînd, totuşi, toate cele pe care le faci zicînd, nu-Ţi devin nici simultane şi nici eterne.

CAPITOLUL VIII

Pe noi ne învaţă adevărul cel de neclintit

10. De ce aşa, rogu-Te, o, Doamne, Dumnezeule al meu? Eu le văd oricum, dar nu ştiu în ce fel să mi le explic, nu ştiu decît că tot ceea ce începe să fie şi încetează de a mai fi, în acel moment şi începe să fie, şi tot atunci şi încetează, cînd se cunoaşte că a trebuit să înceapă ori să înceteze în cadrul raţiunii celei eterne, în care nimic nu începe şi nici nu încetează[38]. Există numai *Cuvîntul* Tdu39, *Care şi este începutul, fiindcă El vorbeşte în* noi40.
Aşa afirmă în Evanghelie prin mijlocirea trupului, dar lucrul acesta a răsunat în afară, în urechile oamenilor, şi el

ar trebui să fie crezut şi cercetat şi înlăuntrul nostru şi aflat întru Adevărul Cel etern, *unde Bunul şi Singurul învăţător îi învaţă pe toţi ucenicii*[41]. Acolo aud eu glasul Tău, o, Doamne, cînd îmi spune că numai acela care ne învaţă ne vorbeşte nouă. Căci cel care nu ne învaţă, chiar dacă vorbeşte, nu vorbeşte pentru noi.
Aşadar, cine ne învaţă pe noi afară numai de Adevărul cel statornic? Căci chiar şi atunci cînd sîntem în-drumaţi de o creatură supusă schimbării, sîntem purtaţi la Adevărul Cel nesupus schimbării, unde învăţăm cu adevărat, *ori de cîte ori stăm şi-L ascultăm pe El şi cu bucurie ne bucurăm pentru glasul mirelui*[4]^, El, Care ne redă locului din care am venit. Şi de aceea El este începutul^: fiindcă, dacă El n-ar rămîne în acelaşi loc, ori de cîte ori noi rătăcim, n-ar mai exista El, Cel la Care să ne întoarcem; dar, cînd ne întoarcem de la rătăcire, întrucît cunoaştem, ne întoarcem cu toată siguranţa; El însă ne învaţă ca să-L cunoaştem, fiindcă *El este începutul şi El ne vorbeşte nouă*[44].

CAPITOLUL IX

înţelepciunea, înţelepciunea însăşi este

11. întru acest *început,* o, Dumnezeule, ai făcut Tu cerul şi pămîntul, întru Cuvîntul Tău, întru Fiul Tău, întru Puterea Ta, întru înţelepciunea Ta, întru Adevărul Tău, în mod minunat zicînd şi în mod minunat făcînd. Cine va înţelege? Şi cine va povesti? Ce anume este ceea ce mă luminează şi-mi loveşte inima fără să o rănească? Eu, unul, mă înfior, dar mă şi aprind! Mă înfior, în cît de mare măsură sînt eu de diferit de acesta; mă aprind de iubire, văzînd în cît de mare măsură sînt eu de asemănător acestuia. înţelepciunea, înţelepciunea este aceea care mă luminează, împrăştiindu-mi negurile, ea, care mă acoperă iarăşi cînd mă părăsesc puterile din cauza cetii şi a mormanului păcatelor mele. Fiindcă în aşa măsură *sa stins întru sărăcie puterea mea*[4]*$,* încît nu mai pot îndura binele meu, pînă ce Tu, Doamne, Care *Te-ai făcut binevoitor faţă de toate nedreptăţile mele, vei însănătoşi toate slăbiciunile mele.* Pentru că *Tu vei răscumpăra din stricăciune viaţa mea şi mă vei încununa cu Mila şi îndurarea Ta, şi vei umple de bunătăţi pofta mea,* fiindcă se *vor înnoi tinereţile mele ca ale vul-turului*[4]*^. Căci întru nădejde amfost mîntuiţi şi aşteptăm cu răbdare făgăduinţele Tale*[4]*?.* Să Te audă pe Tine cînd îi vorbeşti, şi înlăuntrul său, cel care poate. Eu, după spusa Ta, cu credinţă voi striga: *cîtă măreţie au căpătat lucrurile Tale, o, Doamne! pe toate cu înţelepciune le-ai făcut*[4]^; şi ele reprezintă *începutul* şi în acest început Tu ai făcut şi cerul, şi pămîntul.

CAPITOLUL X

Voinţa lui Dumnezeu înainte de creatură

12. Iată, nu sînt oare plini de îndărătnicia lor toţi cei care zic: „Ce făcea Dumnezeu înainte de a crea cerul şi pămîntul?" Căci, dacă nu făcea nimic, zic ei, şi nu lucra la ceva, pentru ce nu rămînea aşa mereu, perioadă cu perioadă, în felul în care fusese şi mai înainte, în trecut, cînd s-a abţinut continuu de la vreo lucrare? însă, în cazul în care în Dumnezeu s-ar fi produs vreo mişcare nouă, s-ar fi declanşat şi o voinţă nouă, ca să zidească o creatură nouă, pe care h-o zidise mai înainte niciodată; deci, cum poate fi vorba de o eternitate adevărată acolo unde se naşte o voinţă care nu exista? Căci voinţa lui Dumnezeu nu este creatură, dar ea, ca voinţă, exista înainte de creatură, deoarece nimic nu s-ar putea crea fără să existe mai întîi voinţa Creatorului. Aşadar, voinţa lui Dumnezeu se raportează la însăşi substanţa Lui. Iar dacă în substanţa lui Dumnezeu se născuse ceva care mai înainte nu exista, nu se mai poate afirma într-un mod corect că acea substanţă este eternă. Dar dacă voinţa lui Dumnezeu era eternă, astfel încît creatura să existe, pentru ce atunci nu este eternă şi creatura?

CAPITOLUL XI

înţelepciunea lui Dumnezeu — Lumina minţilor

13. Cei care afirmă asemenea lucruri nu Te înţeleg încă, o, Tu, înţelepciune a lui Dumnezeu, Lumină a minţilor; ei încă nu înţeleg în ce fel se creează cele care se fac prin Tine şi întru tine, şi încearcă să ştie cele veş-nice, dar mintea lor aci zboară în mişcările trecute şi viitoare, aci *este pustie*[49].
Cine va reţine mintea lor şi o va opri ca să stea locului puţintel şi să-şi însuşească o clipă strălucirea veşniciei care stă de-a pururi şi s-o compare cu clipele care nu stau pe loc niciodată, şi să vadă că timpul cel lung nu poate deveni neasemuit de lung decît din numeroasele mişcări care trec şi care nu pot să fie extinse în acelaşi timp; că el, timpul, nu poate să devină lung, dar că în veşnicie nimic nu trece, ci totul este pururi prezent; că, într-adevăr, nici un timp nu este în întregime prezent; şi să vadă ei că tot trecutul este alungat de viitor şi că tot viitorul vine din trecut; şi că tot trecutul şi viitorul sînt create şi decurg din Acela Care este mereu prezent? Cine va pune stăpînire pe inima omului, forţînd-o să stea pe loc şi să vadă cum eternitatea, stînd pe loc, ea, care, nu este nici trecută, nici viitoare, orin-duieşte vremile, care nu sînt nici trecute, nici viitoare? Oare *mina poate cumva să facă lucrul acesta*^, sau mî-na gurii mele face ea prin vorbe un lucru atît de măreţ?

CAPITOLUL XII

Eu nu răspund la acea întrebare în glumă

14. Iată deci că răspund celui care întreabă: „Ce făcea Dumnezeu înainte de a crea cerul şi pămîntul?" Dar nu dau acel răspuns pe care se zice că l-ar fi dat cineva în batjocură, ocolind latura cu adevărat teribilă a întrebării:

„Pregătea", zisese acela, „gheena cea adîncă pentru cei care cercetează". Una este să vezi şi altceva este să iei în rîs ceva. Eu, unul, nu dau un asemenea răspuns. Pentru că eu aş fi răspuns cu mai multă plăcere aşa: „nu ştiu", fiindcă, de fapt, nu ştiu; şi n-aş fi dat acel răspuns, în baza căruia ar fi luat în rîs cel care a pus o întrebare profundă, şi ar fi lăudat unul care ar da un răspuns fals. Dar eu pe Tine, o, Dumnezeule al nostru, Te consider a fi Creatorul oricărei creaturi. Şi dacă, prin denumirea cerului şi a pămîntului se subînţelege orice creatură, îndrăznesc să zic: „înainte ca Dumnezeu să facă cerul şi pămîntul, El nu făcea nimic altceva. Căci, dacă făcea, ce altceva putea El să facă decît tot o creatură?" Şi, o, dacă ar fi să ştiu, aş dori să ştiu ceea ce este cu folos; aşa cum ştiu că, înainte de a se face vreo creatură, nu exista nici o creatură.

CAPITOLUL XIII

Tu însuţi eşti acelaşi făuritor al tuturor timpurilor

15. Iar dacă spiritul uşuratic al cuiva rătăceşte înapoi, în trecut, prin imaginile timpurilor, şi se miră că Tu, Dumnezeul Cel Atotputernic, a toate Creatorul şi Atotţiitorul, Tu, Făcătorul cerului şi al pămîntului, Te-ai abţinut de la o lucrare atît de mare, înainte de a o face, şi asta timp de secole nenumărate, să se trezească el şi să-şi dea seama că se miră fără nici un temei[51]. Căci în ce fel ar fi putut să se scurgă secolele nenumărate, pe care Tu încă nu le făcuseşi, de vreme ce Tu eşti Autorul şi Ziditorul tuturor secolelor? Sau ce timpuri ar fi putut să fie, care să nu fi fost create de către Tine, ori în ce fel s-ar fi scurs ele, dacă nu fuseseră niciodată? Aşadar, de vreme ce Tu eşti Făcătorul tuturor timpurilor, dacă a mai fost un timp înainte ca Tu să faci cerul şi pămîntul, pentru ce se mai afirmă că Tu Te abţineai de la orice lucrare[52]? Căci Tu făcuseşi chiar timpul însuşi, şi nu aveau cum să se scurgă timpurile înainte ca Tu să fi făcut timpurile. Dar dacă, înainte de a fi făcut Tu cerul şi pămîntul, nu exista nici un timp, de ce se mai cercetează ce anume făceai Tu atunci?
16. Căci ideea de „atunci" nu exista, fiindcă nici timpul nu exista; şi nici Tu nu devansezi timpurile prin timpuri, întrucît n-ai fi avut cum să devansezi toate timpurile. Tu însă precezi toate cele trecute prin măreţia eternităţii pururi prezente, şi depăşeşti pe toate cele viitoare, pentru că şi ele au să fie, iar cînd vor fi venit, ele vor fi deja trecute: *Tu însă acelaşi eşti mereu şi anii Tăi nu se vor împuţina*[53]. Anii Tăi nici nu se duc, nici nu vin; anii noştri se duc şi vin, pentru ca toţi să vină. Anii tăi stau toţi în acelaşi timp, pentru că nu se clintesc, şi nici atunci cînd se duc nu sînt excluşi de cei care vin, fiindcă nu se scurg; ai noştri însă vor fi toţi, cînd nu vor mai fi toţi. *Anii Tăi sînt o singură zi*[54], şi ziua Ta nu este în fiecare zi, ci astăzi, fiindcă ziua Ta de astăzi nu cedează celei de mîine, deoarece nu urmează celei de ieri. Ziua Ta de astăzi este eternitatea; de aceea L-ai născut coetern pe Cel Căruia I-ai zis: *Eu astăzi Te-am născuiP*[5]. Tu eşti Cel Care ai făcut toate timpurile, şi tot Tu eşti înaintea tuturor timpurilor, iar timpul exista în orice timp56.

CAPITOLUL XIV

Ce este timpul?

17. Aşadar, în orice timp Tu făceai totuşi ceva[57], deoarece Tu făcuseşi timpul însuşi, şi nici un timp nu-Ti este coetern, fiindcă Tu exişti de-a pururi; iar timpul, dacă ar dăinui, nu s-ar mai numi timp. De fapt, ce este timpul? Cine ar putea să explice lucrul acesta simplu şi pe scurt? Cine ar putea cuprinde fie şi numai în cuget lucrul acesta, pentru a exprima un cuvînt despre el? Sau noi, în vorbirea noastră, ce noţiune readucem în minte într-un mod mai cunoscut şi mai familiar decît acela de timp? Şi, în orice caz, înţelegem acest lucru, cînd vorbim despre el; îl înţelegem chiar şi atunci cînd auzim acest cuvînt la un altul care vorbeşte.
Aşadar, ce este timpul? Dacă nimeni nu încearcă să afle asta de la mine, ştiu; dacă însă eu aş vrea să explic noţiunea cuiva care mă întreabă, nu ştiu. Cu toate acestea, afirm cu încredere că ştiu fiindcă dacă timpul nu s-ar scurge, nu ar exista timp trecut, iar dacă n-ar mai fi să vină nimic, n-ar mai exista timp viitor, care, dacă n-ar exista nici el, n-ar mai exista timp prezent. Deci, în ce fel există aceste două categorii temporale — trecutul şi viitorul —, de vreme ce trecutul nu mai este, şi nici viitorul nu există încă? însă, referindu-ne la prezent, dacă acesta ar fi mereu prezent şi nu s-ar scurge în trecut, deja n-ar mai exista ideea de timp, ci ar fi eternitate. Aşadar, dacă pentru ca prezentul să dobîndească însuşirea de timp trebuie să se transforme în timp trecut, atunci în cel fel am putea noi susţine că există ceva (care, ca să existe, e necesar să existe şi cauza existenţei lui, deoarece, în sens contrar, acesta n-ar mai putea să fie), în aşa fel încît să putem spune despre timp că el există cu adevărat numai dacă tinde să nu fie[58]?

CAPITOLUL XV

Noi vorbim de „timp lung"

18. Şi totuşi noi vorbim de „timp lung" şi de „timp scurt", şi lucrul acesta nu-l afirmăm decît în legătură cu trecutul sau cu viitorul. De pildă, noi numim „lung" timpul de mai mult de o sută de ani înainte de prezent; şi tot aşa, numim timp „lung" viitorul, adică o perioadă de timp de o sută de ani după noi. Dar numim „scurt" timpul trecut, aşa cum, de exemplu, spunem

despre o perioadă de zece zile mai înainte, şi numim „scurt" timpul viitor, cînd intervalul care urmează este de zece zile. Dar cum poate fi lung sau scurt ceea ce nu există? Căci ceea ce s-a scurs deja nu mai este, iar viitorul nu este nici el. în consecinţă, să nu mai spunem: „este lung"; ci să spunem despre trecut: „a fost lung"; iar despre viitor: „va fi lung".

O, Doamne, Dumnezeule al meu, *Lumina mea*5^, oare nu şi aici adevărul Tău îşi va rîde de om? Căci acest timp trecut, cînd anume a fost lung? A fost lung atunci cînd deja era trecut, sau acum, cînd este prezent? Căci atunci cînd avea ce să fie lung, putea să fie lung; o dată scurs însă, el deja nu mai era, de unde concluzia că el nu putea nici lung să fie, dat fiind că nu mai exista deloc. Aşadar, să nu mai zicem: „a fost lung timpul care s-a scurs"; fiindcă nu vom mai găsi ce anume a fost lung, cînd, datorită faptului că a trecut, el nu mai există. Ci să spunem: „a fost lung timpul acela prezent", deoarece el era lung atunci cînd era prezent. Pentru că el nu se scursese încă, astfel încît să nu mai fie, ci tocmai de aceea exista, fiindcă putea să fie lung; însă, după ce trecuse, el încetase să mai fie lung, întrucît încetase de tot să mai fie.

19. Să vedem, aşadar, o, suflet omenesc, să vedem dacă şi timpul prezent ar putea să fie lung, fiindcă ţie ţi-a fost dat să simţi duratele şi să le masori. Ce-mi vei răspunde tu mie? îmi vei răspunde, oare, că o sută de ani prezenţi reprezintă un timp lung? Vezi mai întîi dacă cei o sută de ani pot să fie prezenţi. Căci dacă se ia în calcul primul an dintre aceştia, numai el este prezent, iar ceilalţi nouăzeci şi nouă de ani sînt ani viitori, şi de aceea ei nu sînt încă. Iar dacă este vorba de al doilea an, deja unul este trecut, următorul este prezent, iar ceilalţi sînt viitori. Şi tot aşa, dacă vom putea să aşezăm ca prezent pe oricare an din numărul acesta de o sută, cei care vor fi înainte de el sînt ani trecuţi, iar cei de după el viitori; din această cauză n-au putut să fie prezenţi toţi cei o sută de ani. Observă însă dacă şi anul despre care este vorba este el însuşi prezent; căci dacă este vorba despre prima lună a acestui an, celelalte luni sînt viitoare; iar dacă este vorba de luna a doua, deja prima lună a trecut, iar celelalte încă nu există. Aşadar, nici măcar anul care este în discuţie nu este în întregime prezent, şi dacă nu este în întregime prezent, atunci nu poate fi vorba de un an prezent. Fiindcă un an este compus din douăsprezece luni; oricare lună dintre acestea, în cazul în care ar intra în discuţie, numai ea este prezentă; celelalte luni sînt ori trecute, ori viitoare. Dar iată că nici luna de care se vorbeşte nu este nici ea prezentă, ci numai o singură zi. Dacă este vorba de prima, celelalte sînt viitoare; dacă este vorba de ultima, celelalte sînt trecute; dacă este vorba de una de la mij-loc, atunci ea se află între cele trecute şi cele viitoare.

20. Iată deci că timpul prezent, singurul care noi găseam că trebuie să fie numit lung, se reduce abia la spaţiul unei singure zile. Dar s-o luăm în discuţie şi pe aceasta, întrucît nici această singură zi nu este prezentă în totalitatea ei. Căci ea se compune dintr-un total de douăzeci şi patru de ore nocturne şi diurne, dintre care prima le poate socoti pe celelalte viitoare, iar ultima le poate socoti pe celelalte trecute; iar cea care se află la mijloc le poate considera pe cele de dinainte ca trecute, iar pe cele de după, ca viitoare. Dar chiar şi numai o singură oră se împarte în particule fugare; căci orice parte din ea care a zburat reprezintă ceva trecut, şi orice parte din ea care rămîne reprezintă viitor. Or, dacă prin noţiunea de timp se înţelege ceva care nu poate fi împărţit în nici un fel de părţi, ba chiar nici în părţile cele mai mici, atunci numai momentul acesta, cel de faţă, ar putea să fie numit prezent. Care totuşi, şi el, trece aşa de repede de la viitor la trecut, încît nu se mai poate ex-tinde pe nici o durată de timp, cît ar fi ea de mică. Fiindcă, dacă se prelungeşte această durată, atunci şi ea se împarte în trecut şi viitor; dar aşa, prezentul nu mai are nici un fel de durată. Aşadar, unde este timpul pe care noi îl numim lung? Este cumva viitorul? Dar despre el noi nu spunem: „este lung", deoarece încă nu există ceea ce ar putea să fie lung, ci zicem: „va fi lung". Prin urmare, cînd va fi? Pentru că, atunci cînd va fi viitor pe deplin, tot nu va fi lung, întrucît ceea ce ar putea să fie lung încă nu va fi; iar dacă va fi lung, va fi lung doar atunci cînd din viitor va începe să fie deja ceea ce încă nu este şi va fi devenit prezent, deci cum ar putea să existe ceea ce ar fi lung? Şi iată că, prin demonstraţiile de mai sus, timpul prezent strigă deja că el nu poate să fie lung.

CAPITOLUL XVI

Doar după ce a trecut, timpul poate să/Le măsurat

21. Şi totuşi, o, Doamne, noi percepem intervalele de timp şi le comparăm cu ele însele[60] şi le numim pe unele mai lungi, şi pe altele mai scurte. Ba chiar măsurăm şi cu cît a fost mai lung sau mai scurt cutare timp decît cutare timp, şi afirmăm că acesta este îndoit sau întreit, iar despre celălalt, că este doar simplu, sau că este tot atît

cît şi celălalt. Noi putem să măsurăm clipele care trec, fiindcă le măsurăm percepîndu-le; dar cele trecute, care deja nu mai sînt, sau cele viitoare, care încă nu sînt, cine ar putea să le măsoare? Asta numai dacă cineva va îndrăzni să spună că poate să măsoare ceea ce nu mai este. Aşadar, doar atunci cînd trece, timpul poate să fie perceput şi măsurat; fiindcă, după ce a trecut, el nu mai poate să fie măsurat, întrucît nu mai există.

CAPITOLUL XVII

Categoriile temporale sînt prezente, viitoare şi trecute

22. Eu încerc să aflu, o, Părinte, nu afirm; o, Dumnezeule al meu, veghează asupra mea şi călăuzeşte-mă. Există oare cineva care ar îndrăzni să-mi spună că nu sînt trei timpuri[61], aşa cum i-am învăţat eu pe copii la şcoală, şi cum şi noi am învăţat la rîndu-ne: *trecutul, prezentul* şi *viitorul;* dar că, de fapt, numai categoria prezentului există, întrucît celelalte două nu există? Căci, dacă cumva şi acestea există, atunci prezentul se face văzut dintr-un loc ascuns, cînd devine prezent din viitor, şi se retrage la rîndul său într-un loc ascuns, cînd prezentul devine trecut? Fiindcă, mă întreb, unde anume au văzut cele viitoare cei care le-au prezis, dacă ele nu există încă? întrucît ceea ce nu există nici nu poate fi văzut. Iar cei care povestesc evenimente trecute nu le-ar prezenta ei ca pe nişte evenimente întru totul adevărate, dacă nu le-ar întrezări pe acestea cu mintea; care evenimente, dacă nu ar fi existat, nu ar putea să fie întrezărite de ei cu nici un chip. Deducem de aici că există şi cele viitoare şi cele trecute.

CAPITOLUL XVIII

Prezentul este cel care există

23. îngăduie-mi, o, Doamne, să merg şi mai departe cu cercetarea mea; iar Tu, Care eşti speranţa mea, să nu tulburi efortul meu atît de încordat. Căci, dacă există cele viitoare, şi cele trecute, eu vreau să ştiu unde anume sînt. Iar dacă nu sînt în stare de lucrul acesta, ştiu totuşi că oriunde s-ar afla, nu vor fi acolo nici viitoare, nici trecute, ci prezente. Căci dacă ele vor fi acolo, înseamnă că încă nu sînt aici; iar dacă acolo sînt trecute, înseamnă că ele deja nu mai sînt acolo. Aşadar, cele ce sînt, indiferent unde sînt, nu sînt decît prezente; cu toate că atunci cînd cele trecute sînt înfăţişate ca adevărate, sînt scoase din amintire nu lucrurile însele, care au trecut, ci vorbele care au fost concepute în conformitate cu imaginile lor, pe care ele le-au fixat în suflet ca pe nişte urme, prin mijlocirea simţurilor, în momentul în care se scurgeau. într-adevăr, copilăria mea, care deja nu mai este, există într-un timp trecut, care timp nici el nu mai există; dar imaginea ei, în momentul în care mi-o reamintesc şi o povestesc, eu o văd într-un timp prezent, fiindcă ea există încă în amintirea mea.
Dacă starea celor viitoare, care într-adevăr pot fi prezise şi care nu sînt încă, dar ale căror imagini se presimt deja ca fiind existente, este sau nu asemănătoare acesteia, mărturisesc, o, Dumnezeule al meu, că nu ştiu. Dar ştiu în mod sigur celălalt lucru, anume că noi gîn-dim de foarte multe ori de mai înainte acţiunile noastre viitoare, şi că această gîndire anticipată este prezentă; dar că acţiunea pe care noi o gîndim anticipat nu există încă, deoarece ea este viitoare. Dar, în momentul în care noi vom fi transformat-o deja în fapt, iar ceea ce gîndim în mod anticipat vom fi început să facem, abia atunci va fi vorba de acţiune, fiindcă atunci acţiunea nu va mai fi viitoare, ci va fi prezentă.
24. Prin urmare, oricum s-ar manifesta prezenţa ascunsă a celor viitoare, este limpede că nu poate fi văzut decît ceea ce există. Iar ceea ce deja există nu este viitor, ci prezent. Aşadar, cînd se zice că cele viitoare se văd, nu se văd chiar acele lucruri care încă nu există, respectiv cele care vor fi, ci probabil ne apar cauzele ori semnele celor care încă nu sînt; de aceea ele nu sînt viitoare, ci sînt prezente pentru cei care le văd deja, din care pot fi întrevăzute cele viitoare, după ce au fost concepute în spirit. Aceste concepţii există deja la rîndul lor şi pe acestea le privesc în ei înşişi cei care le înfăţişează dinainte, ca şi cum ar fi prezente. Numărul mare al acestor lucruri ar putea să-mi ofere orice exemplu. Privesc, de pildă, aurora; prevestesc că soarele va răsări. Ceea ce eu văd acum este prezent; ceea ce prevestesc însă este viitor. Nu soarele este cel care va fi, fiindcă el deja este, ci răsăritul lui, care nu este încă. Totuşi, chiar răsăritul însuşi, dacă eu nu mi l-aş imagina în suflet, aşa cum fac acum, cînd vorbesc despre aceasta, nu aş putea să-l prezic; şi nici aurora aceea, pe care eu o văd pe cer, nu este răsăritul soarelui, cu toate că îl precedă pe acesta, nici acea închipuire a lui nu exista decît în sufletul meu; dar acestea două sînt întrezărite ca prezente, astfel încît viitorul acela poate fi prevăzut. Prin urmare, cele viitoare nu există încă, şi dacă nu există încă, înseamnă că nu sînt; iar dacă nu sînt, înseamnă că nu pot fi văzute deloc, dar pot să fie prezise, fiind deduse din cele prezente care există deja şi care sînt văzute.

CAPITOLUL XIX

Care este modalitatea în care Tu îi înveţi pe profeţi

25. Aşadar, o, Tu, Stăpîne al creaturilor Tale, care este modul în care Tu arăţi sufletelor cele viitoare? Căci le-ai arătat profeţilor Tăi. Care este modalitatea aceea în care Tu le arăţi pe cele viitoare, Tu, Cel pentru Care nimic nu este viitor? Sau mai degrabă Tu le arăţi pe cele prezente din cele viitoare? Căci ceea ce nu există nu poate fi arătat în nici un caz. Este prea departe de ascuţişul minţii mele această modalitate! *Din mine a prins putere, dar cu de la mine putere nu voi putea ajunge la el*[62], ci voi putea totuşi cu ajutorul Tău, cînd mi-l vei fi dat Tu, o, *lumină dulce a ochilor mei ascunşi*[63].

CAPITOLUL XX

Trei sînt categoriile temporale

26. Dar ceea ce acum devine clar şi evident este faptul că nici viitorul şi nici trecutul nu există, şi în mod impropriu se spune: „există trei timpuri — trecutul, prezentul şi viitorul"; ci, probabil, la propriu vorbind, ar trebui să se spună: „există trei timpuri — prezentul din cele trecute, prezentul din cele prezente şi prezentul din cele viitoare". Căci aceste trei există doar în suflet, iar într-un alt loc, eu, unul, nu le văd a exista. Prezentul din cele trecute se află în memorie; prezentul din cele prezente, în privirea atentă[64]; şi prezentul din cele viitoare, în aşteptare. Dacă ne este îngăduit să le menţionăm pe acestea, eu văd şi mărturisesc trei timpuri, şi trei şi există. Da, într-adevăr, aşa să se spună: „există trei timpuri: trecutul, prezentul şi viitorul"? adică în felul în care este obiceiul să se spună. Iată deci că nu mă mai arăt plin de îngrijorare, nici nu mă mai opun şi nici nu mai critic, dar să se înţeleagă totuşi ceea ce vrem să spunem, că ceea ce va fi este deja, iar trecutul încă nu este. Căci sînt puţine cele despre care noi vorbim într-un mod corect, şi mult mai multe cele despre care nu vorbim într-un mod corect, ci se deduce doar ce anume am vrea să spunem.

CAPITOLUL XXI

în *ce spaţiu măsurăm noi timpul?*

27. Am afirmat, aşadar, puţin mai înainte, că noi măsurăm timpul cînd trece, astfel încît putem spune că acest interval de timp este dublu raportat la cel simplu, ori că acesta este tot atît cît şi acela, şi că, măsurînd, noi putem să afirmăm şi altceva în privinţa părţilor timpului. Drept care, aşa cum spuneam, noi măsurăm numai timpurile care trec. Iar dacă cineva mi-ar zice: „de unde ştii tu asta", eu i-aş răspunde: „ştiu din faptul că noi măsurăm, dar că n-am putea să măsurăm ceea ce nu există, iar cele trecute şi cele viitoare nu există". Dar, cum am putea noi să măsurăm timpul prezent, cînd el nu are o durată[65]? Ca atare, noi măsurăm timpul pe măsură ce trece, dar după ce a trecut nu-l mai putem măsura, fiindcă nu va mai fi ceea ce ar urma să se măsoare.
Dar de unde, pe unde şi încotro trece timpul, cînd îl măsurăm? De unde altundeva, dacă nu din viitor? Pe unde, dacă nu prin prezent? încotro, dacă nu în trecut? Altfel spus, din acela care nu există încă, prin acela care este lipsit de întindere şi în acela în care el deja nu mai există. Dar noi ce altceva măsurăm, dacă nu timpul într-un anumit interval? Fiindcă noi nu vorbim de durate simple, duble, triple şi cîte altele, şi dacă spunem ceva în acest mod în legătură cu timpul, nu spunem decît despre duratele timpului. Prin urmare, în care interval măsurăm noi timpul care trece? Dacă îl măsurăm în viitor, atunci de unde trece el? Or, noi nu măsurăm ceea ce nu există încă. Dacă în prezent, atunci pe unde a trecut el? Căci noi nu putem măsura nici o durată. Dacă în trecut, atunci încotro s-a dus timpul? Căci ceea ce deja nu mai este nu mai putem măsura.

CAPITOLUL XXII

îmi voi mărturisi nepriceperea

28. S-a aprins sufletul meu în a cunoaşte această mult prea complicată problemă. O, Doamne, Dumnezeule, o, Prea Bunule Părinte, Te implor să nu închizi dorinţei mele calea spre acestea, pe Hristos Te implor, să nu Te opui cunoaşterii unor astfel de probleme pe cît de obişnuite, pe atît de ascunse, pentru ca nu cumva sufletul meu să nu poată pătrunde în ele, iar ele să nu se lumineze întru strălucitoarea Ta Milă, o, Doamne! Pe cine voi mai putea eu întreba despre ele? Cui îi voi mai mărturisi eu nepriceperea mea într-un mod mai rodnic decît Ţie? Ţie, Celui Căruia nu-i sînt supărătoare preocupările mele, care ard cu atîta înflăcărare pentru Scripturile Tale? Dă-mi ceea ce-mi place, fiindcă îmi place ceea ce mi-ai dat pînă acum. Dă-mi, o, Părinte, *Tu, Cel Care ştii cu adevărat să dai fiilor Tăi daruri bune*[66]\ Dă-mi, fiindcă am început să înţeleg, şi pînă *cînd îmi vei dezvălui Tu, un mare efort stă înaintea mea*[67].
Pe Hristos Te implor, în numele acestui Sfînt al Sfinţilor: nimeni să nu mi se opună. Şi *eu am crezut, şi de aceea şi grăiesc*[68]. Aceasta este speranţa mea, pentru ea trăiesc, *ca să contemplu minunăţiile Domnului*[69]. Iată că *Tu ai pus la socoteală zilele mele cele de demult™,* şi ele trec şi nu ştiu în ce fel. Şi zicem: „timp şi timp; timpuri şi timpuri"; „cît timp a zis cutare lucrul acesta, cît timp a făcut el asta". Şi de asemenea, „cît de mult este de cînd nu am mai văzut cutare lucru". Şi iarăşi: „această silabă are o durată dublă faţă de aceea simplă, scurtă". Spunem şi auzim asemenea lucruri, sîntem înţeleşi de alţii, şi-i înţelegem pe alţii: toate ne sînt din cale afară de evidente şi de banale, şi, dintr-o dată, tot ele ni se par foarte ascunse, iar descoperirea lor ne apare ca ceva nou.

CAPITOLUL XXIII

Eu văd că timpul este extensibil

29. Arn auzit de la un om învăţat[71] că mişcările soarelui, ale lunii şi ale stelelor se identifică cu timpurile lor, dar nu am fost de acord. Căci de ce mişcările tuturor celorlalte corpuri nu s-ar putea identifica de regulă cu timpurile lor? Cum, adică, dacă luminătorii cerului ar înceta să se mai mişte dar s-ar mişca totuşi roata olarului, nu ar mai exista oare timpul, cel prin mijlocirea căruia noi măsurăm

rotirile roţii, şi am zice că ele sînt acţionate la intervale egale, ori, dacă pe unele le-ar executa mai tărăgănat, iar pe altele mai repede, n-am zice noi oare că unele sînt mai îndelungate, iar altele mai puţin îndelungate? Sau, cînd am zice aceasta, nu cumva şi noi am vorbi într-o anume durată de timp? Iar în vorbele noastre unele silabe ar fi lungi şi altele scurte, fiindcă unele s-ar auzi într-un interval de timp mai lung, iar altele într-unui mai scurt? O, Dumnezeule, dă oamenilor puterea să vadă în mic ideile comune referitoare la lucrurile mici şi mari.
Există şi *stele, şi luminători ai cerului puşi în semnele*[72] *şi în anotimpurile lor, în ani şi zile*[7]^. Există, într-adevăr; dar eu n-aş putea să spun că învîrtirea acelei roţi de lemnuţ (a olarului) reprezintă o zi, şi totuşi nici acela n-ar putea să spună că, prin asta, timpul nu există.
30. Eu doresc să cercetez substanţa şi natura timpului, aceea prin care noi măsurăm mişcările corpurilor şi zicem, de exemplu, că mişcarea cutare este de două ori mai lungă decît mişcarea cutare. Căci vreau să cunosc asta, fiindcă este numită zi nu numai întîrzierea soarelui deasupra pămîntului, conform căreia o parte este zi şi cealaltă parte este noapte; ci chiar durata întregului său circuit de la un răsărit pînă la celălalt răsărit, urmare a cărui fapt spunem: „au trecut atîtea zile", în-trucît zilele se socotesc cu nopţile lor cu tot; altfel spus, intervalele nopţilor nu sînt calculate separat; drept urmare, ziua se împlineşte din mişcarea soarelui de la un răsărit pînă la celălalt răsărit. Şi mă întreb iarăşi, oare mişcarea însăşi reprezintă o zi, ori numai atîta cît se efectuează mişcarea, ori şi una şi alta? Căci dacă, în prima situaţie, este vorba de intervalul zi, ziua ar putea să fie chiar şi atunci cînd soarele şi-ar străbate circuitul acela într-un interval de timp atît de mare cît al unei singure ore. Dacă, în a doua ipoteză, n-ar fi vorba de zi, chiar dacă de la un răsărit al soarelui pînă la celălalt răsărit al său durata respectivă ar fi atît de scurtă cît aceea a unei singure ore, soarele s-ar roti de jur împrejur, ca să împlinească o zi, de douăzeci şi patru de ori[74]. Dacă e vorba şi de una şi de alta[7]^, nici aceea n-ar trebui să fie numită zi; fie că, în intervalul de o oră, soarele şi-ar străbate întregul său circuit de jur împrejur, fie că, încetînd să se mai rotească, s-ar scurge atîta timp cît i-ar trebui de obicei soarelui să-şi parcurgă întregul circuit de la o dimineaţă pînă la cealaltă dimineaţă[76].
în principiu, eu nu-mi pun acum problema ce anume este intervalul de timp care se cheamă zi, ci ce anume este timpul în care noi, măsurind circuitul soarelui, am putea observa că el şi-ar străbate circuitul în mai puţin de jumătate din intervalul de timp afectat de obicei rotirii, dacă el şi-ar urma cursul într-un interval de timp atît de mare cît este cel în care se scurg douăsprezece ore; comparînd însă şi un timp, şi celălalt, noi l-am putea numi pe unul — timp simplu, iar pe celălalt — timp dublu, chiar dacă uneori soarele, de la un răsărit pînă la celălalt răsărit îşi face rotirea uneori într-un interval de timp simplu, alteori într-unui dublu.
în consecinţă, să nu-mi spună nimeni că schimbările temporale sînt totuna cu mişcările corpurilor ce-reşti, fiindcă odinioară, *cînd soarele s-a oprit*[77] după dorinţa cuiva, pentru ca acela să-şi ducă la bun sfîrşit o luptă încununată de victorie, soarele stătea, dar timpul mergea. Fiindcă bătălia aceea a fost purtată şi încheiată în intervalul său de timp, exact acela de care ar fi avut nevoie. Prin urmare, eu văd că timpul este un fel de întindere[78]. Dar oare văd cu adevărat sau mi se pare doar că văd? Lucrul acesta mi-l vei arăta mie *Tu, Cel Care eşti Adevărul şi Lumina*[79].

CAPITOLUL XXIV

Aşadar, timpul nu este mişcarea corpurilor

31. Oare Tu îmi porunceşti să aprob pe cel care zice că timpul este totuna cu mişcarea corpurilor? Nu, nu-mi porunceşti. Fiindcă eu am aflat că nici un corp nu se mişcă decît în funcţie de timp; Tu zici asta. Dar nu înţeleg cum ar putea să fie timpul însuşi totuna cu mişcarea corpului. Despre asta nu spui nimic. Căci atunci cînd se mişcă un corp, eu măsor în timp cît se mişcă el din momentul în care începe să se mişte, pînă în momentul în care încetează. Iar dacă n-am văzut din ce moment a început să se mişte, dar continuă să se mişte, astfel încît eu nu-mi dau seama nici cînd anume încetează, nu sînt în stare să măsor decît din momentul în care încep eu să observ, pînă cînd încetez să mai observ. Chiar dacă observ îndelung lucrul acesta, eu susţin că este vorba de un timp lung şi atît, nu cît este el de întins; căci şi atunci cînd spunem cît de întins este, noi spunem asta prin comparaţie cu altceva, ca de exemplu: „atît de mare este asta, cît de mare este şi aceea"; sau, „acesta este dublu faţă de acela"; şi cîte altele de genul acesta. Dar dacă vom fi putut să însemnăm spaţiile locurilor, de unde anume vine corpul care se mişcă şi încotro anume se duce el, sau anumite părţi ale lui, atunci cînd el se mişcă întocmai ca într-un circuit, noi putem să afirmăm cît timp anume este de cînd s-a efectuat mişcarea corpului ori a părţilor lui de la locul cutare pînă la locul cutare.

Prin urmare, dat fiind faptul că mişcarea unui corp este una, iar ceea ce noi măsurăm, adică atît cît durează măsurarea, este alta, cine nu-şi dă seama care anume dintre acestea ar trebui numit mai degrabă timp; căci, în ciuda faptului că un corp se mişcă adesea într-un mod felurit, iar alteori stă pe loc, noi măsurăm, prin raportare la timp, nu numai mişcarea lui, ci chiar şi starea lui pe loc; o măsurăm şi zicem: „a stat tot atîta timp cît s-a mişcat"; sau: „a stat dublu ori triplu faţă de cît s-a mişcat"; sau orice altceva, pe care înţelegerea noastră a putut fie să-l cuprindă, fie să-l estimeze, aşa cum se afirmă de regulă cu aproximaţie, de unde rezultă că timpul nu este totuna cu mişcarea corpului.

CAPITOLUL XXV
Mărturisescu-Ţi Ţie că nu ştiu ce este timpul
32. Mărturisescu-Ţi Ţie, o, Doamne, că pînă acum nu ştiu ce este timpul, dar iarăşi îţi mărturisesc, o, Doamne, că ştiu că spun lucrurile acestea în timp, că eu vorbesc de mult timp despre timp şi că însăşi expresia „mult timp" nu este decît o fracţiune de timp. Aşadar, în ce chip pot să ştiu lucrul acesta, cînd nu ştiu ce anume este timpul? Ori, poate, nu ştiu în cel fel să spun ceea ce ştiu? Vai mie, fiindcă nu ştiu nici măcar ce nu ştiu! Iată-mă, o, Dumnezeule al meu, înaintea Ta, că nu mint; şi aşa cum vorbesc eu este şi inima mea. *Tu vei aprinde făclia mea, o, Doamne, Dumnezeule al meu, şi vei lumina întunericul meu*[80].

CAPITOLUL XXVI
Măsor clipele care trec, nu pe cele care au trecut
33. Oare nu-Ţi mărturiseşte sufletul meu că eu, printr-o mărturisire adevărată, măsor clipele? Oare, în felul acesta, o, Dumnezeule al meu, eu măsor, dar nu ştiu ce măsor? Măsor cumva mişcarea trupului meu în timp şi nu măsor în acelaşi mod timpul însuşi? Dar oare aş putea eu să măsor mişcarea trupului, cît de mult durează ea şi în cît timp ajunge ea de aici acolo, dacă nu aş putea măsura timpul în care se mişcă? Prin urmare, din ce punct măsor eu timpul însuşi?[81] Sau, poate, noi măsurăm un timp mai lung cu altul mai scurt, aşa cum măsurăm o grindă[82], cu ajutorul dimensiunii cotului? Căci în felul acesta sîntem văzuţi că măsurăm durata unei silabe lungi cu durata unei silabe scurte şi zicem că prima este dublă. Tot aşa măsurăm şi lungimile[83] poeziilor cu cantităţile metrice ale versurilor, şi lungimile versurilor cu intervalele picioarelor, iar conţinutul picioarelor cu lungimile silabelor; şi duratele silabelor lungi cu duratele celor scurte; deci nu în pagini; căci în felul acesta noi măsurăm spaţiile şi nu timpurile; iar cînd vorbele trec, pronunţîndu-le, noi zicem: „este o poezie lungă, urmare a faptului că ea este compusă din atîtea versuri. Şi versurile sînt lungi, întrucît sînt constituite din atîtea picioare. Iar picioarele sunt lungi, deoarece se întind pe atîtea silabe. Silaba este lungă, fiindcă ea este dublă în raport cu cea scurtă".
Dar nici aşa nu poate fi surprinsă o măsură stabilă de timp, deoarece este posibil ca un vers mai scurt să beneficieze de o durată mai mare de timp, dacă el este pronunţat mai tărăgănat decît altul mai lung, care la rîndul său este pronunţat mai rapid. în aceeaşi situaţie se află şi poezia, şi piciorul, şi silaba. Drept care mie mi s-a părut că timpul nu este nimic altceva decît întindere, dar a cui întindere este, eu, unul, nu ştiu, şi ar fi de mirare să nu fie întinderea sufletului însuşi[84]. Căci ce măsor eu, rogu-Te, o, Dumnezeule al meu, cînd zic, fie într-un mod imprecis: „timpul acesta este mai lung decît acela", fie într-un mod precis: „timpul acesta este dublu faţă de acela"? Măsor timpul, evident, ştiu asta! Dar eu nu măsor viitorul, deoarece acesta nu există încă, nu măsor nici prezentul, fiindcă nu se desfăşoară pe nici o durată; nu măsor nici trecutul, fiindcă el deja nu mai este. Aşadar, ce măsor eu? Oare măsor clipele în trecerea lor, şi nu cele trecute? Căci aşa zisesem[85].

CAPITOLUL XXVII
în tine, o, suflete al meu, măsor eu clipele, cînd le măsor
34. Insistă o, suflete al meu, şi încordează-ţi cu putere atenţia. *Dumnezeu este ajutorul nostru. El este Cel Care nea făcut pe noi şi nu noi înşine*[86]. îndreaptă-ţi atenţia spre locul unde aurora adevărului începe să crape de ziuă. Iată, de exemplu, vocea corporală a cuiva începe să

răsune, şi răsună, şi încă răsună, şi iată că încetează să mai răsune, şi deja s-a instalat tăcerea, iar glasul acela a trecut şi nu mai este. înainte de a răsuna, vocea aceea era viitoare, şi nu putea să fie măsurată, căci încă nu era, iar acum nu mai poate fi, deoarece deja nu mai este. Aşadar, atunci cînd răsuna, se putea, deoarece atunci exista ceea ce ar fi putut să fie măsurat; dar nici atunci nu stătea pe loc, ci mergea şi trecea. Sau tocmai de aceea se putea mai mult lucrul acesta? Prin urmare, în timp ce trecea, ea se îndrepta spre un alt interval de timp, în care putea să fie măsurată, deoarece, fiind prezentă, ea nu putea să aibă nici un spaţiu temporal. Dar dacă atunci putea să fie măsurată, iată, de pildă, că o alta a şi început să răsune, şi încă răsună, răsună pe un ton continuu, fără nici un fel de variaţie; hai să o măsurăm pe aceasta cît timp răsună; căci dacă va fi încetat să mai răsune, înseamnă că deja a trecut şi nu va mai fi ceva ce ar putea să fie măsurat. Să o măsurăm şi să spunem cît este de mare. Dar ea încă răsună, şi nu poate fi măsurată decît de la începutul ei, cel de la care a pornit să răsune, pînă la capăt, cînd se şi termină. Fiindcă noi măsurăm intervalul de la un anume început pînă la un anume sfîrşit. Acesta este şi motivul pentru care vocea, care încă nu s-a sfîrşit, nu poate să fie măsurată, astfel încît să se poată spune cît este ea de lungă sau de scurtă; dar nici nu se poate spune fie că este egală cu ceva, fie că, faţă de o alta, este simplă sau dublă, ori altceva. însă, în momentul în care ea se va fi terminat, nu va mai fi; aşadar, în ce chip ar mai putea ea să fie măsurată? Şi totuşi, noi măsurăm clipele, dar nu pe cele care deja nu mai sînt, nici pe acelea care încă nu sînt, nici pe acelea care nu se întind pe nici o durată, şi nici pe acelea care nu au limită. Or, asta înseamnă că noi nu măsurăm nici timpurile viitoare, nici pe cele trecute, nici pe cele prezente, nici pe cele care trec; şi totuşi măsurăm timpurile.

35. *O, Dumnezeule, Tu, Creator al tuturor lucrurilor*[87]*:* versul acesta alternează opt silabe scurte şi lungi. De aceea, patru sînt scurte — prima, a treia, a cincea şi a şaptea sînt simple, faţă de patru lungi — a doua, a patra, a şasea şi a opta[88]. Pe acestea din urmă, luate fiecare în parte, care au o durată dublă de timp, le rostesc cu voce tare şi le mai rostesc o dată şi constat că aşa este, atît cît se constată cu o judecată clară[8]9. Atît cît îrni pot da eu seama în mod clar, eu măsor silaba lungă cu una scurtă şi constat că aceasta are o durată de două ori mai mare. Dar cînd silabele sună una după alta, dacă cea scurtă sună mai întîi şi cea lungă sună mai pe urmă, în ce fel voi păstra eu pe cea scurtă şi cum o voi apropia pe aceasta celei lungi, pentru ca, măsu-rînd, să-mi dau seama că ea are o durată doar de două ori mai mare, dat fiind faptul că cea lungă nu începe să răsune decît dacă cea scurtă va fi încetat să mai sune? însă şi pe aceea lungă, pe care o măsor, o măsor cumva cînd este prezentă, sau o măsor cînd s-a terminat? Fi-indcă sfîrşitul ei înseamnă scurgerea ei. Prin urmare, ce anume este ceea ce măsor eu? Unde se află silaba scurtă cu care măsor? Unde este cea lungă, pe care o măsor? Amîndouă au răsunat, au zburat, au trecut şi deja nu mai sînt; iar eu măsor şi răspund cu încredere, atît cît este posibil să te încrezi într-un simţ experimentat, că nu este simplă şi că cealaltă este dublă, raportată, bineînţeles, la o durată de timp; şi nici lucrul acesta nu-l pot face, pentru simplul fapt că au trecut şi s-au terminat. Prin urmare, eu nu măsor pe cele care nu mai sînt deja, ci măsor ceva care se află în memoria mea şi care rămîne fixat aici.

36. în tine, o, suflete al meu, în tine măsor eu timpurile. Să nu mă contrazici: „oare asta să fie?" Să nu te contrazici cu mulţimile simţurilor tale. în tine, repet, măsor eu timpurile. Impresia pe care o lasă în tine lucrurile care trec şi care, după ce acelea au trecut, rămîne, pe ea o măsor, pe ea, care este prezentă, nu pe cele care trecînd au făcut ca această impresie să se producă: pe ea o măsor atunci cînd măsor timpul. Aşadar, ori toate acestea reprezintă timpul, ori eu nu măsor timpul.

Dar, cînd măsurăm tăcerile, ce zicem? Zicem că „tăcerea aceea a durat atîta timp cît a durat vocea aceea"; oare atunci nu adaptăm cugetarea la măsura vocii, ca şi cînd ea ar răsuna, pentru ca astfel să putem afirma ceva despre intervalele tăcerilor în spaţiul timpului? Căci şi atunci cînd şi vocea, şi gura încetează, noi trecem în revistă în actul gîndirii poezii şi versuri, şi orice fel de vorbire de toate zilele cu toate dimensiunile mişcărilor ei, şi în legătură cu

intervalele de timp ne pronunţăm cît este de lung unul faţă de altul, şi aceasta nu altfel decît atunci cînd, pronunţîndu-le, ele ar răsuna.
Iar dacă cineva ar voi să scoată un sunet mai lung şi s-ar fi decis, gîndind de mai înainte, cît anume să fie de lung viitorul sunet, acesta, ţinînd cont de bună seamă de intervalul de timp şi încredinţîndu-l în tăcere memoriei, a început să emită sunetul acela care răsună pînă ce este dus la capătul pe care şi l-a propus, adică a răsunat şi va mai răsuna; căci ceea ce a trecut din el a răsunat; iar ceea ce rămîne va răsuna şi se scurge tot aşa, pînă ce încordarea prezentă transformă viitorul în trecut, în timp ce trecutul creşte prin diminuarea viitorului, pînă cînd, prin consumarea viitorului, totul ajunge să fie trecut.

CAPITOLUL XXVIII
Sufletul aşteaptă, reflectează şi-şi aminteşte
37. Dar în ce fel se micşorează sau se consumă viitorul, care încă nu este, sau în ce fel creşte trecutul, care nici el nu este; din care alt motiv decît că în sufletul ce face lucrul acesta există trei operaţii mentale[90]? Căci sufletul aşteaptă, observă şi-şi aminteşte, în aşa fel încît prin ceea ce observă să transfere ceea ce aşteaptă în ceea ce îşi aminteşte. Cine ar putea să spună deci că viitorul nu există încă? Ci, totuşi, în suflet există aşteptarea celor viitoare. Şi cine ar putea să nege că cele trecute deja nu mai există? Ci, totuşi, ele există încă în suflet prin amintirea celor trecute. Şi cine ar putea să nege că timpul prezent este lipsit de spaţiu, deoarece el, într-o clipă, s-a şi dus? Ci, totuşi, încordarea produsă de el stăruie, aceea prin care trece la ajiu fi tot ceea ce va fi prezent. Prin urmare, nu timpul viitor, care nu există, este lung, ci viitorul lung este îndelunga aşteptare a viitorului. Şi nici timpul trecut nu este lung, fiindcă el nu există; ci, un trecut lung este o îndelungată amintire a trecutului.
38. Am de gînd să aduc în discuţie un cîntec pe care îl ştiu. înainte de a-l începe, aşteptarea mea este atentă la întregul cîntec; însă, în momentul în care voi începe să cînt, atît cît voi fi trimis din el în trecut, atît se încordează şi el în memoria mea, şi, la rîndul ei, se destinde şi tăria acestei acţiuni a mea în memorie, ca urmare a ceea ce am interpretat şi în aşteptarea a ceea ce am de gînd să interpretez; totuşi atenţia mea este prezentă, este aceea prin care este trecut tot ceea ce era viitor pentru a deveni trecut. Lucrul acesta, cu cît se face mai mult, şi în mod evident se face, cu atît se prelungeşte mai mult memoria, dat fiind că aşteptarea a fost scurtată, pînă ce se consumă întreaga aşteptare, şi pînă cînd acţiunea, în totalitatea ei, fiind încheiată, a fost transferată în memorie. Şi ceea ce se petrece în tot cîntecul se întîmplă în fiecare dintre părticelele acestuia, şi în fiecare dintre silabele lui; exact acelaşi lucru se întîmplă şi într-o acţiune mai îndelungată, una în care cîntecul acela este, probabil, doar o părticică a ei; acelaşi lucru se petrece şi în întreaga viaţă a omului, în care toate acţiunile acestuia sînt părţi ale acestei vieţi; acelaşi lucru se'întîmplă şi în tot veacul *fiilor oamenilor*[31], în care vieţile oamenilor sînt părţi ale veacului lor.

CAPITOLUL XXIX
Iată, viaţa mea este tot un exces
39. Dar, *fiindcă Mila Ta este mai bună decît toate vie-ţesz,* iată că viaţa mea este tot un exces, şi totuşi *dreapta Ta m-a primii* întru Domnul meu, mijlocitor fiind Fiul Omului între Tine, Unul, şi noi cei mulţi, întru mulţi, prin multe, *pentru ca prin El să fiu cuprins şi eu întru Acela în Care am şi fost cuprins*^[4] şi să mă reculeg din zilele mele vechi, urmîndu-l pe El, Cel Unic, *uitînd de cele trecute*[95], nu spre cele care vor fi şi care se vor petrece, ci întru acelea care încă nu sînt, nu lăsîndu-mă pradă exceselor, ci concentrat; nu potrivit risipirii mele, ci *potrivit încordării mele tind eu spre răsplata chemării de sus: acolo unde să aud glasul laudei Tale*^ şi să *contemplu desfătarea Ta9*[7], aceea care nici nu vine şi nici
nu trece. Dar acum, *anii mei se scurg în suspinară,* şi numai Tu, mîngîierea mea, o, Doamne, Părinte al meu, numai Tu eşti etern; iar eu m-am risipit întru vremuri a căror ordine n-o

cunosc şi gîndurile mele, părţile cele mai adînci ale sufletului meu, sînt sfîşiate de tot felul de tulburări, pînă ce mă voi revărsa întru Tine împreună cu cei mulţi, curăţat şi topit în focul dragostei Tale.

CAPITOLUL XXX

Mei *un timp nu împărtăşeşte cu Tine eternitatea*

40. Şi voi sta şi voi fi puternic întru Tine, în chipul pe care-l am, întru adevărul Tău, şi nu voi mai îngădui întrebări de-ale oamenilor care, printr-o înclinaţie morbidă ce merită pedeapsă, doresc să bea mai mult decît cuprind şi afirmă: „Ce făcea Dumnezeu înainte de a face cerul şi pămîntul? Sau, de ce I-a venit Lui în minte să facă ceva, cînd mai înainte niciodată, nu făcuse nimic?" Dă-le, o, Doamne, puterea de a cugeta bine ce să spună şi de a-şi da seama că nu se poate spune „niciodată" acolo unde timpul nu există. Aşadar, spunîndu-se despre Acela că n-a făcut niciodată nimic, ce altceva se afirmă decît că El n-a făcut nimic în nici un timp? Drept care, să observe ei bine că fără creaţia Ta nu poate exista nici un fel de timp" şi să înceteze a mai vorbi deşertăciunile acestea. Să-şi încordeze atenţia la maximum *asupra celor care sînt înaintea lor*[10] şi să priceapă că Tu eşti înainte de toate timpurile, că eşti Creatorul etern al tuturor timpurilor şi nici un timp şi nici o altă creatură, chiar dacă una există totuşi deasupra tuturor timpurilor[101], nu se împărtăşesc din veşnicia Ta.

CAPITOLUL XXXI

Tu ai creat fără nici un fel de deosebire

41. O, Doamne, Dumnezeule al meu, care să fie sî-nul acela al adîncii Tale taine, şi cît de departe m-au azvîrlit pe mine de acolo consecinţele păcatelor mele? Vindecă ochii mei şi eu mă voi bucura de lumina Ta. Desigur, dacă există un suflet ce străluceşte printr-o ştiinţă şi preştiinţă atît de mare încît să-i fie cunoscute toate cele trecute şi viitoare, aşa cum îmi este mie foarte cunoscut un singur cîntec, sufletul acesta este fără nici o îndoială uimitor şi ar trebui să provoace mirare şi groază, deoarece în aşa măsură nu-i mai rămîne ascuns nimic din ceea ce a fost făcut şi din ceea ce mai rămîne să se facă în decursul secolelor, cum nu-mi scapă mie acel cîntec pe care-l cînt, anume ce şi cît a trecut din el de la început, ce şi cît mai rămîne din el pînă la sfîrşit. Dar departe de mine gîndul că Tu, Ziditorul universului, Ziditorul sufletelor şi al trupurilor — departe de mine gîndul că Tu cunoşti în felul acesta atît pe cele trecute, cît şi pe cele viitoare. Tu, Care pe departe, absolut pe departe, eşti cu mult mai uimitor şi mai tainic. Căci Ţie nu-Ţi sînt cunoscute acestea, aşa cum îi este cunoscut cuiva un cîntec al celui care cîntă ori al celui care-l ascultă, cînd starea psihică şi senzorială sînt în mod felurit impresionate de aşteptarea vocilor viitoare şi se relaxează prin amintirea celor trecute; Ţie nu Ţi se întîmplă aşa ceva, Ţie, Cel Care eşti etern fără de schimbare, adică în mod adevărat Creator etern al minţilor. Aşadar, aşa cum Tu cunoşti *dintru început cerul şi pămîntul,* fără vreo modificare a cunoaşterii Tale, tot astfel *ai făcut dintru început cerul şi pămîntul*[102]*,* fără vreo diferenţiere a acţiunii Tale. Cel care înţelege să-Ţi mărturisească; iar cel care nu înţelege şi acela să-Ţi mărturisească. *O, cît eşti de înalt!*[103] Şi *cei smeriţi cu inima*[104] sînt casa Ta; căci *Tu îi ridici pe cei zdrobiţi*[105] şi *cei a căror înălţime eşti Tu nu cad*[10e].

CARTEA A DOUĂSPREZECEA

CAPITOLUL I

Rănită este inima mea de vorbele Scripturii

1. Multe mai frămîntă în ea şi inima asta a mea, o, Doamne, în această sărăcie de viaţă, lovită de vorbele Sfintelor Tale Scripturi! Şi, de cele mai multe ori, tocmai din acest motiv sărăcia inteligenţei omeneşti se dovedeşte mai bogată în vorbe decît în fapte, pentru că mai mult vorbeşte cercetarea decît descoperirea, solicitarea este mai îndelungată decît reuşita, iar mîna care loveşte mai activă decît aceea care primeşte. Noi păstrăm promisiunea Ta; cine va reuşi s-o distrugă? *Dacă Dumnezeu este cu noi, va fi cineva împotriva noastră?*[1] *Cereţi şi vi se va da vouă, căutaţi şi veţi afla; bateţi şi vi se va deschide. Căci, tot cel care cere primeşte; şi cel care*

caută găseşte; şi celui ce bate, i se va deschide[2]. Sînt promisiunile Tale. Şi, cînd Adevărul promite, cine ar putea să se teamă că este înşelat?

CAPITOLUL II

Cerul cerului este al Domnului

2. Se mărturiseşte înălţimii Tale umilinţa limbii mele, fiindcă *Tu ai făcut cerul şi pămîntul*[3]*:* cerul acesta, pe care eu îl privesc, şi pămîntul acesta, pe care eu îl calc, cel din care provine şi pămîntul acesta, pe care eu îl port cu mine, Tu le-ai făcut. Dar unde este, o, Doamne, *cerul cerului, care aparţine Domnului,* despre care am auzit în cîntecul psalmistului: *Cerul cerului aparţine Domnului, iar El a dat pămîntul fiilor oamenilor*[4]. Unde se află cerul pe care noi nu-l vedem, cel pentru care tot ceea ce vedem noi a fi cer este pentru el pămînt. Căci acest univers material n-a primit peste tot o înfăţişare la fel de frumoasă în toate cîte sînt foarte apropiate de noi, ci chiar cerul pămîntului nostru, cel al cărui fond este pămîntul acesta, este tot pămînt faţă de acel cer al cerului. Şi oricare dintre aceste două mari corpuri nu într-un mod fără sens este pămînt, în comparaţie cu nu ştiu care alt cer, care aparţine Domnului, şi nu fiilor oamenilor.

CAPITOLUL III

întunecimi peste chipul abisului

3. Şi fără îndoială că *pămîntul acesta era nevăzut şi neîntocmit?* şi nu ştiu ce adîncime a abisului, peste care nu era nici o lumină, stăruia, fiindcă el n-avea nici un fel de înfăţişare. Drept urmare, Tu ai fost Acela Care a poruncit să se consemneze că *deasupra adîncului era întunericul*[6]*;* căci ce altceva era întunericul decît absenţa luminii? Fiindcă, în cazul în care lumina ar fi existat, unde ar fi putut ea să fie decît în vădirea şi în strălucirea ei? Aşadar, cînd lumina nu exista încă, ce altceva putea să fie decît că, lipsind lumina, erau atotstăpînitoare întunecimile. Aşa se explică faptul că întunericul se afla deasupra, întrucît lumina lipsea de acolo, aşa cum în locul în care nu există nici un fel de sunet este atotstăpînitoare tăcerea. Şi ce altceva este tăcerea decît faptul că ea e locul de unde lipseşte orice fel de sunet? O, Doamne, oare nu Tu ai instruit sufletul acesta care Ţi se mărturiseşte? Oare nu Tu, o, Doamne, m-ai învăţat că, înainte de a da o formă acestei materii lipsite de formă, şi înainte de a putea distinge ceva de altceva, nu exista absolut nimic, nici culoare, nici vreo înfăţişare bine definită, nici trup şi nici spirit? Şi totuşi nu în mod absolut nimic; ceva exista totuşi, exista o anume nebuloasă fără nici un fel de chip.

CAPITOLUL IV

Voi accepta lipsa deforma a materiei

4. Aşadar, cum ar trebui să fie numită lipsa de formă a materiei? Cum altfel decît printr-un termen oarecum obişnuit, unul care ar putea să fie înţeles pînă şi de către cei cu înţelegere mai greoaie? însă ce anume am putea găsi, în privinţa tuturor părţilor lumii, mai aproape de amestecul acesta felurit, afară doar de pămînt şi de abis? Căci, pentru gradul lor de înţelegere atît de puţin elevat, acestea se dovedesc a fi mai puţin arătoase la înfăţişare decît cele de deasupra, care sînt toate pline de strălucire şi minunate. Aşadar, pentru ce să nu accept eu lipsa de formă a materiei, aceea pe care Tu o fă-cuseşi fără frumuseţe şi din care aveai să faci mai apoi lumea cea strălucitoare, atît de armonios transmisă fiinţelor umane, ca ea, nebuloasa aceasta, să fie numită iniţial *pămînt nevăzut şi neîntocmit?*

CAPITOLUL V

Forma nu este perceptibilă nici cu mintea, nici cu simţurile

5. Aşadar, cînd cugetarea caută să găsească în ea ceva care să atingă simţurile şi îşi zice: „o formă nu este perceptibilă cu mintea, aşa cum este viaţa, sau justiţia, fiindcă materia are caracter corporal, dar nici supusă simţurilor nu este, fiindcă ea nu este ceva ce poate fi văzut şi simţit în statutul său de ceva nevăzut şi neîntocmit"; cînd gîndirea umană afirmă acestea, ea încearcă de fapt fie s-o cunoască, ignorînd-o[7], fie s-o ignore, cunoscînd-o[8].

CAPITOLUL VI

Eu nu eram în stare să *reflectez asupra a ceea ce nu avea formă*

6. Eu însă, o, Doamne, dacă Ţi-aş mărturisi fie cu gura mea, fie cu condeiul meu, tot ceea ce m-ai învăţat Tu despre această materie, al cărei nume auzindu-l eu şi mai înainte şi neînţelegîndu-l, de la cei care îmi relatau mie, dar nici măcar ei nu înţelegeau, ai şti că eu mi-o imaginam pe aceasta cu înfăţişări diferite şi fără de număr, şi de aceea nu eram în stare să mi-o imaginez într-un mod corect; sufletul meu rostogolea în el însuşi, tulburînd rînduielile, imagini hidoase şi îngrozitoare, dar totuşi forme, şi eu o numeam informul nu pentru că era lipsită de formă, ci pentru că ar fi avut o asemenea formă încît, dacă mi s-ar fi arătat, eu mi-aş fi întors privirile de la o asemenea apariţie neobişnuită şi de necrezut, iar slăbiciunea mea omenească ar fi fost din cale afară de tulburată. însă ceea ce eu gîndeam cu adevărat nu era lipsit de orice formă, ci era ceva diform, în comparaţie cu cele care erau de o formă mai agreabilă, şi gîndirea justă mă îndemna să mă sustragă cu totul de la reminiscenţele oricărui

fel de formă, dacă, într-adevăr, voiam să-mi reprezint informul, însă nu eram în stare; căci mai degrabă eram de părere că nu există ceva care ar putea să fie lipsit de formă, decît să-mi imaginez ceva între formă şi nimic, sau ceva care să nu fie nici formă, nici nimic, ori ceva fără formă, aproape de nimic.

Şi a încetat mintea mea să-mi mai tot întrebe de acum înainte spiritul plin de imaginile corpurilor care aveau formă, şi pe acestea le muta şi le schimba după bunul lui plac, şi mi-am concentrat atenţia asupra acestor corpuri, şi am privit mai adînc caracterul lor schimbător, cel prin care ele încetează să mai fie ceea ce fuseseră înainte, şi încep să fie ceea ce nu erau încă, şi am presupus că însăşi trecerea de la o formă la o altă formă se face prin ceva lipsit de formă, nu neapărat prin nimic; dar eu doream să ştiu şi nu doar să presupun. Iar dacă vocea mea şi condeiul meu Ţi-ar mărturisi tot ceea ce Tu mi-ai lămurit în legătură cu această problemă, cine dintre cititorii mei va putea să înţeleagă ceva de aici? Totuşi, inima mea nu va pregeta să-Ţi dea cinstire şi cîntare de laudă pentru ceea ce nu este în stare să rostească. Căci schimbarea lucrurilor, ea însăşi schimbătoare, reprezintă receptacolul tuturor formelor în care se preschimbă toate lucrurile schimbătoare. Iar aceasta ce este? Ceva spiritual? Ceva corporal? Cumva o înfăţişare a sufletului, ori a trupului? Dacă s-ar putea zice: „nici măcar ceva"; sau „este şi nu este"[9], eu, unul, aşa aş numi-o, şi, cu toate acestea, era oricum ceva, fiindcă reuşea să cuprindă toate aceste forme vizibile şi bine orînduite.

CAPITOLUL VII

întru început, şi din nimic ai făcut

" 7. Dar, orice şi oricum ar fi fost, de unde ar fi fost dacă nu de la Tine, Cel de la Care sînt toate, oricît de mari sau oricît de mici ar fi ele? Dar fiecare dintre acestea, cu atît mai departe este de Tine, cu cît este mai deosebit de Tine[10]; căci nici despre spaţii nu este vorba. De aceea, Tu, Doamne, Care nu eşti într-un loc ceva şi în alt loc altceva, ci Acelaşi însuşi, Acelaşi însuşi, Acelaşi însuşi, *Sfînt, Sfînt, Sfînt, Domnul*[11] Dumnezeu Cel Atotputernic; Tu la început ai făcut ceva care este din Tine, întru înţelepciunea Ta, din substanţa Ta, şi pe care l-ai făcut din nimic. Căci *ai făcut cerul şi pămîntul* nu din Tine, întrucît atunci creaţia acestora ar fi egală cu Unul-Născut al Tău, şi de aceea n-ar fi cu nici un chip drept să fie egală cu Tine, deoarece nu este din Tine. Iar altceva din afara Ta nu era, din care ai fi putut să le faci pe acestea, o, Dumnezeule, Tu, Care eşti o unică Treime şi o Unitate întreită; de aceea ai făcut Tu din nimic cerul şi pămîntul, ceva mare şi ceva mic, fiindcă Tu eşti Atotputernic şi Bun, pentru ca toate cele pe care le faci să fie bune — cerul întins şi pămîntul mic. Doar Tu erai, şi altceva nimic; nimic, din care ai făcut cerul şi pămîntul, două lucruri: pe unul — aproape de Tine, iar pe celălalt — aproape de nimic. Pe unul — faţă de care Tu să fii mai presus, şi pe celălalt — faţă de care nimic să nu fie mai prejos.

CAPITOLUL VIII

Cerul şi pămîntul

8. Ci Ţie, o, Doamne, îţi aparţine acel cer al cerului; iar pămîntul, pe care Tu l-ai dat fiilor oamenilor, ca să-l vadă şi să-l atingă, nu era în felul în care îl vedem şi-l atingem noi acum. Căci era nevăzut şi neîntocmit, şi era doar un adînc peste care nu se revărsa nici o lumină, ori *întunecimile se aflau pe deasupra pămîntului*[12], adică mai mult decît în adînc. Fiindcă acest adînc al apelor, care deja se vedeau, chiar în adîncurile lor, are lumina propriului lui chip, o lumină oricum simţită de peşti şi de vieţuitoarele care se tîrăsc în adîncurile lor; însă acel întreg nu era aproape neant, fiindcă, pînă în acel moment, el era absolut fără formă, dar exista totuşi ceva, care ar fi putut să capete formă. Căci, Tu, o, Doamne, ai făcut lumea dintr-o materie lipsită de formă[13], pe care ai creat-o din ceva aproape[14] de nimic, un nimic din care aveai mai apoi să faci pe cele măreţe, cele pe care noi, fiii oamenilor, le admirăm. Căci este din cale afară de uimitor cerul acesta material, care este o tărie între ape şi ape[15], şi despre care Tu, în cea de a doua zi, după crearea luminii, ai zis: să *se facă* şi s-a făcut[16]. Această tărie ai numit-o Tu cer, dar cer al acestui pămînt şi al acestei mări, cele pe care Tu le-ai făcut în a treia zi, dînd chip materiei neîntocmite, adică aceea pe care Tu ai făcut-o înaintea oricărei zile. Căci Tu făcuseşi deja şi cerul înaintea oricărei zile, însă cerul acestui cer[17]; deoarece, la început, Tu făcuseşi cerul şi pămîntul. Dar şi pămîntul pe care Tu îl făcuseşi era o materie neîntocmită, *întruclt era nevăzută*[18] *şi neorin-duită, şi întunericul stăruia peste adîncuri.* Din acest pămînt nevăzut şi neorînduit, din această nebuloasă[19], din care, aproape din nimic, aveai să le faci pe toate acestea, din care se constituie ori nu se constituie lumea aceasta schimbătoare, aceea în care însăşi schimbarea se arată în mod clar, aceea în care timpurile pot să fie simţite şi numărate, întrucît timpurile se configurează ca urmare a schimbării lucrurilor, în timp ce chipurile lor se diversifică şi se modifică, ele, a căror materie primă a fost pomenită mai sus, cea care este pămîntul nevăzut.

CAPITOLUL IX

Cerul cerului este o creaţie raţională

9. Şi de aceea Duhul[20], învăţătorul robului Tău, cînd aminteşte că Tu eşti Cel Care ai făcut dintru început cerul şi pămîntul, nu spune nimic în legătură cu timpurile, şi păstrează tăcerea şi în privinţa zilelor. Căci, de bună seamă, cerul cerului, pe care Tu l-ai făcut la început, reprezintă o creaţie pur spirituală[21], deşi niciodată nu Ţi-a fost şi nu-Ţi va fi coeternă Ţie, o, Treime! Ea este însă participantă la eternitatea Ta, îşi înfrînea-ză foarte mult

schimbarea din cauza dulceţei preafericitei Tale contemplări, şi fără vreun fel de alunecare din momentul în care a fost făcută, lipindu-se de Tine, depăşeşte orice nestatornicie zburătoare a timpurilor. Dar această lipsă de formă a pămîntului nevăzut şi neîntocmit nu a fost nici ea însăşi calculată în zile[22]. Căci acolo unde nu există nici formă, nici rînduială, nu este nimic care vine sau care trece; şi acolo unde se întîmplă aceasta, nu există, de bună seamă, nici zile şi nici vreo alternare a intervalelor de timp.

CAPITOLUL X

O, Tu, Adevăr, lumină şi viaţă! Eu mi-amfost mie însumi moarte

10. O, Adevăr, Tu, lumină a inimii mele, Tu să-mi vorbeşti mie, şi nu întunericul meu! Spre aceste întune-cimi am alunecat eu şi am fost acoperit de ele, dar şi de aici, chiar şi de aici Te-am iubit. *Rătăcit-am şi mi-am adus aminte de Tine*[23]. *Am auzit glasul Tău în urma mea*[24], ca să mă întorc şi, din cauza tumultului păcatelor mele, abia l-am auzit. Şi iată că acum mă întorc la izvorul Tău, clocotind şi gîfîind. Nimeni să nu-mi stea în cale, căci voi sorbi din el şi graţie lui voi trăi. Nu eu să fiu viaţa mea; ca un nelegiuit am trăit din cauza mea şi moarte mi-am fost mie însumi, dar întru Tine voi reîncepe să retrăiesc. Tu să mi Te adresezi, Tu să-mi gră-ieşti. Mi-am pus credinţa în cărţile Tale, şi cuvintele Tale sînt ascunse foarte.

CAPITOLUL XI

Deja Ta mi-ai zis

11. Deja Tu mi-ai zis, o, Doamne, cu glasul Tău cel puternic în urechea mea lăuntrică, mi-ai zis că eşti etern, *numai Tujiind Acela Care are nemurirea*[25]; fiindcă Tu nu Te schimbi din cauza nici unei înfăţişări sau schimbări, şi nici voinţa Ta nu se modifică în funcţie de vremi, deoarece nu poate fi nemuritoare acea voinţă care este tot alta şi alta. Acest fapt este evident pentru mine în faţa Ta şi Te rog fierbinte, să-mi devină tot mai lămurit şi mai lămurit, şi întru această manifestare să pot rămîne cu smerenie sub aripile Tale. Şi iarăşi mi-ai zis, o, Doamne, cu glasul Tău cel puternic în urechea mea lăuntrică, anume că Tu ai făcut toate naturile şi substanţele, care nu sînt ceea ce eşti Tu, şi cu toate acestea ele există, pentru că Tu le-ai făcut; numai un singur lucru nu este de la Tine, anume ceea ce nu există, şi mişcarea voinţei ce se îndepărtează de Tine, Cel Care exişti, spre ceea ce este mai mic[2]6, deoarece această mişcare înseamnă rătăcire şi păcat; şi fiindcă păcatul nimănui nici pe Tine nu Te vatămă, şi nici rînduiala stăpînirii Tale n-o tulbură, fie în înălţimea ei, fie în adîn-cul ei. Vădit este pentru mine lucrul acesta înaintea feţei Tale, şi de aceea eu Te rog fierbinte să-mi faci lu-crul acesta tot mai clar şi mai clar, şi întru această revelaţie să rămîn cu smerenie sub aripile Tale.

12. Şi iarăşi mi-ai zis cu glas tare în urechea mea interioară că nici acea creatură nu-Ţi este părtaşă la veşnicie, cea a cărei plăcere eşti numai Tu[27], şi care, sorbindu-Te cu cea mai străruitoare curăţenie, niciodată şi nicăieri nu-şi părăseşte caracterul schimbător[28], deşi Tu eşti în permanenţă prezent în faţa ei, şi Tu eşti Cel către care se îndreaptă cu întreaga ei iubire, ne-avînd un viitor pe care să-l aştepte şi nearuncînd în trecut ceea ce-şi aminteşte, prin nici o schimbare nu se diversifică şi nici nu se extinde în vreun timp.

O, fericită este acea creatură, dacă într-adevăr există vreuna, care, lipindu-se de fericirea Ta, este fericită datorită Ţie, Care locuieşti veşnic în ea şi Care eşti veşnicul ei luminător! Şi nici nu ştiu ce să consider că se cuvine numit într-un mod mai potrivit *Cerul Cerului apartinînd Domnului*[29], decît casa Ta, care contemplă desfătarea Ta, fără primejdia alunecării spre altceva, singura minte curată, în cel mai deplin acord cu spiritele sfinţilor prin statornicia păcii, ei, care sînt cetăţenii cetăţii Tale întru cele cereşti deasupra acestor regiuni cereşti.

13. De unde să înţeleagă sufletul, a cărui călătorie s-a întîmplat să fie departe de Tine, *dacă este deja însetat după Tine şi dacă lacrimile lui au devenit pîinea lui, în timp ce în fiecare zi i se spune: unde este Dumnezeul Tău?; el, care deja cere de la Tine o casă şi o cercetează, pentru ca în casa Ta să locuiască în toate zilele vieţii* saîe?so şi care este viaţa lui[31], dacă nu Tu? Şi care este ziua Ta, dacă nu eternitatea Ta, *aşa cum nici anii Tăi, care nu se împuţinează, fiindcă Tu însuţi acelaşi eştt?*[32]

Aşadar, de aici să înţeleagă sufletul, atît cît poate, cît de mult eşti Tu deasupra tuturor timpurilor, Tu, Cel veşnic, cînd casa Ta, care nu s-a îndepărtat de Tine, deşi nu-Ţi este părtaşă la veşnicie, fiind totuşi lipită de Tine fără încetare şi într-un mod deplin, nu suportă nici o schimbare a timpurilor. Lucrul acesta îmi este lămurit de acum în faţa Ta, dar eu Te rog să mi-l faci din ce în ce mai clar, şi în viitoarea acestei evidenţe voi stărui cu smerenie sub aripile Tale[33].

14. Iată că nu ştiu ce lucru lipsit de formă există în aceste schimbări ale lucrurilor celor mai îndepărtate de Tine şi ale celor mai de jos. Şi cine ar putea să-mi spună decît cineva care rătăceşte prin deserturile inimii sale şi se frămîntă în închipuirile lui; cine altcineva, dacă există un astfel de om, îmi va spune, fiind diminuată şi mistuită orice înfăţişare, în cazul în care ar mai rămîne numai amestecul fără formă, cel prin care lucrurile se schimbă dintr-o formă în alta, cine deci ar putea să producă modificările timpurilor? Fiindcă nicidecum nu e posibil, întrucît, fără o diversitate a mişcărilor, timpurile nu există; şi nici diversitate nu există, acolo unde nu există nici o formă.

CAPITOLUL XII

Eu aflu că în afara timpului există două lucruri

15. După ce au fost examinate cu atenţie toate acestea, o, Dumnezeule al meu, atît cît îmi dai Tu puterea să o fac, atît cît mă îndemni să bat la uşa Ta, şi atît cît îmi deschizi Tu mie, celui care bat, aflu că există două lucruri pe care Tu le-ai făcut în afara timpului, de vreme ce nici unul dintre ele nu-Ţi este părtaş la veşnicie: *unul,* care este în aşa fel făcut încît să dăinuie fără lipsă de adorare, fără nici un interval de schimbare — deşi schimbător, totuşi neschimbat — să se bucure de veşnicie şi de neschimbare; iar *celălalt,* care este atît de lipsit de formă, încît n-ar fi avut cum trece din cine ştie ce formă în cine ştie ce altă formă de mişcare sau de stare, prin care să fie supus timpului, să se schimbe. Dar Tu n-ai lăsat ca acest lucru să rămînă lipsit de formă, fiindcă Tu, înainte de orice zi, ai făcut dintru început cerul şi pămîntul, adică cele două despre care vorbeam.
însă *pămîntul era nevăzut şi neîntocmit şi întunecimile pluteau pe deasupra adîncului.* Prin aceste cuvinte se exprimă starea de haos[34] pentru ca cele spuse să fie acceptate treptat de către cei care nu pot să-şi imagineze nici un fel de lipsă a formei şi acea stare a materiei care nu duce totuşi la nimic; haos din care urmau să fie create cerul şi pămîntul văzut şi orînduit, şi apa cea frumoasă la vedere, şi tot ceea ce se reaminteşte mai apoi că a fost creat la zidirea lumii acesteia, nu în afara zi-Ielor35; însă acestea sînt în aşa fel făcute, încît în cadrul lor să se petreacă alternanţele timpurilor, în vederea schimbărilor de mişcări şi de forme, care au fost dintru început stabilite.

CAPITOLUL XIII

Primul format şi primul lipsit deforma

16. Lucrul acesta îl simt eu acum, o, Dumnezeule al meu, cînd ascult Scriptura Ta vorbindu-mi: *la început Dumnezeu a făcut cerul şi pămîntul; însă pămîntul era nevăzut şi neîntocmit şi întuneric era deasupra adîncu-luP[e];* dar nu ni se aminteşte în care zi le-ai făcut Tu pe acestea. Or, eu înţeleg aşa acum, că nu ni s-a amintit, din cauza acelui *cer al cerului,* adică cerul intelectual, acolo unde se află raţiunea de a cunoaşte totul deodată, *nu în parte, nici în ghicitură şi nici în oglindă,* ci în întregime, în *arătarea faţă către faţă^7;* nu cînd un lucru, cînd altul, ci aşa cum s-a spus: a cunoaşte totul deodată, fără vreo schimbare a timpurilor, ori din cauza pă-mîntului nevăzut şi neîntocmit; fără vreo schimbare a timpurilor, care obişnuiesc să aibă sub putere cînd un lucru, cînd altul. Fiindcă acolo unde nu există nici un fel de formă, nu poate nicăieri să existe nici una, nici alta. Aşadar, din cauza acestor două lucruri existente de la început — unul format şi altul lipsit cu totul de formă[38], unul reprezentînd cerul, însă cerul cerului; iar celălalt reprezentînd pămîntul, dar un *pămînt nevăzut şi neîntocmit* — din această cauză gîndesc eu acum că Scriptura Ta afirmă, fără vreo pomenire a zilelor, că: *La început Dumnezeu a făcut cerul şi pămîntul;* fiindcă, imediat după aceasta, a adăugat la care anume pămînt se referă. Şi faptul că în ziua a doua se aminteşte că a fost creată tăria şi că ea a fost numită cer, se subînţe-
lege despre care anume cer a fost vorba mai înainte: despre cel creat în afara zilelor.

CAPITOLUL XIV

O, *profunzime uimitoare a Scripturilor!*

17. O, cît de uimitoare este adîncimea vorbelor Tale, a căror întindere, iată, este înaintea noastră, surîzînd ca unor copii, dar ce adîncime uimitoare, o, Dumnezule al meu, uimitoare este adîncimea lor! Fior sacru este să te gîndeşti la ea, fior sacru de cinstire şi cutremur de iubire. Urăsc cu putere pe duşmanii ei. O, dacă Tu i-ai ucide pe aceştia cu o sabie cu două tăişuri şi n-ar mai exista duşmanii ei! Căci în aşa măsură doresc ca ei să fie ucişi pentru ei înşişi, ca să vieţuiască pentru Tine. Iată însă că unii, nu neapărat critici, ci elogiatori ai cărţii *Facerii* zic: „nu acest lucru a vrut Duhul lui Dumnezeu să se înţeleagă prin aceste cuvinte, El, Care a scris acestea prin mijlocirea robului său, Moise; nu ceea ce zici Tu a vrut el să se înţeleagă, ci altceva, ceea ce zicem noi". Cînd Tu, Dumnezeul nostru al tuturor îmi eşti judecător, eu le răspund acestora aşa:

CAPITOLUL XV

înţelepciunea necreată şi înţelepciunea creată

18. „Oare veţi afirma că sînt mincinoase cele pe care mi le spune mie Adevărul cu glasul său puternic în urechea mea lăuntrică despre adevărata veşnicie a Creatorului, anume că substanţa Lui nu se schimbă niciodată prin vremuri, şi că nici voinţa Lui nu este în afară de substanţa Lui? De unde decurge faptul că El nu vrea acum un anumit lucru, şi mai apoi că vrea un altul; ci că El vrea deodată şi în acelaşi timp şi întotdeauna tot ceea ce vrea; dar nu iarăşi şi iarăşi, şi nici că ar vrea cînd acestea, cînd acelea, şi nici că ar vrea mai apoi ceea ce iniţial nu voia, sau că nu mai vrea ceea ce mai întîi voise, fiindcă o atare voinţă este schimbătoare, şi tot ceea ce este schimbător nu este veşnic; or, *Dumnezeul* nostru este veşnic"[39]. Şi iarăşi El îmi zice, în urechea mea lăuntrică, aceasta: .Aşteptarea lucrurilor care vor veni se transformă în intuiţie atunci cînd ele vor fi sosit, şi de asemenea intuiţia devine memorie, cînd ele vor fi trecut; aşadar, orice încordare a atenţiei, care *variază* în acest mod, este schimbătoare, iar tot ceee ce este schimbător nu este etern; or, *Dumnezeul nostru este veşnic".* Pe acestea le adun eu la un loc, le unesc şi aflu că Dumnezeul meu, Dumnezeul cel etern, n-a zidit vreo creatură ca urmare a unei noi decizii şi că nici ştiinţa Lui nu suferă ceva tranzitoriu.

19. Aşadar, ce veţi zice voi, adepţi ai contrazicerilor? Cumva că acestea sînt false? „Nu!", zic ei. „Atunci, ce? Oare este fals faptul că întreaga natură formată şi întreaga materie, care poate fi formată, nu există decît de la El, Care este bun în cel mai înalt grad, fiindcă există în cel mai înalt grad?" „Nici lucrul acesta nu-l negăm", zic ei. ‚Atunci, ce? Oare negaţi faptul că există o creatură sublimă, care este într-adevăr ataşată de Dumnezeu cu o dragoste atît de curată şi cu adevărat eternă încît, cu toate că ea nu-I este părtaşă la veşnicie, totuşi nu se desprinde de El şi nu curge în nici o diversitate de timpuri şi în nici o schimbare, ci se odihneşte numai întru slăvirea prea adevărată a Lui? Fiindcă, o, Dumnezeule, Tu Te arăţi creaturii care Te iubeşte atît cît crezi Tu de cuviinţă şi cît este de îndeajuns pentru ea, şi de aceea ea nu se abate nici de la Tine şi nici către sine însăşi. Aceasta este *casa lui Dumnezeu*[40], nepămîntească şi ne-corporală, rezultată dintr-o uriaşă materie cerească, spirituală şi părtaşă la veşnicia Ta, fiindcă este fără de pată în veci. Căci *Tu ai aşezat-o pe ea în veci şi în vecii vecilor, pus-ai în ea legea şi ea nu o va încălca*[41]. Şi cu toate acestea, ea nu-Ţi este părtaşă la veşnicie, întru-cît ea nu este fără de început; pentru că ea a fost creată. 20. Căci, deşi nu găsim timpul înainte de aceasta, dat fiind că *între toate înţelepciunea a fost creată mai întîi*[42], nu e vorba nici de acea înţelepciune care îţi este Ţie, o, Dumnezeule al nostru, părtaşă la veşnicie, Tu Tatăl ei, şi care este egală cu Tine, ea, cea prin care au fost create toate şi în care, la început, ai făcut cerul şi pămîntul, ci de înţelepciunea care a fost în mod evident creată, de natura raţională care este lumină, datorită contemplării luminii, deoarece şi ea, cu toate că a fost creată, se numeşte totuşi înţelepciune.

Dar pe cît de mare este distanţa dintre lumina care luminează şi ceea ce este luminat, tot pe atît de mare este şi distanţa dintre înţelepciunea care creează şi aceea care este creată, aşa cum este între justiţia care face dreptate şi aceea care a fost realizată prin actul de dreptate. Fiindcă şi noi am fost numiţi dreptatea Ta, după cum afirmă unul dintre robii Tăi: *Pentru ca noi să fim dreptatea lui Dumnezeu în El însuşi*[43]. Deci, întrucît mai înainte de toate a fost creată o anumită înţelepciune, aceea care a fost creată — mintea dotată cu raţiune şi inteligenţă a cetăţii Tale celei curate, a mamei noastre, *care este sus şi care este liberă şi care este eternă în ceruri*[44]*:* —, în care cer anume este dacă nu în cerurile cerurilor, care Te laudă? Fiindcă acesta este acel cer al cerului, care este la Domnul; şi dacă noi nu găsim timpul de dinainte de înţelepciune pentru că ea precedă şi crearea timpului, fiind creată mai înainte de toate, totuşi înainte de ea exista eternitatea Creatorului însuşi, Cel de la Care, în situaţia ei de a fi creată, şi-a luat începutul; însă, cu toate că nu aparţinea timpului, deoarece timpul încă nu exista, ea şi-a luat totuşi începutul potrivit condiţiei sale.

21. Dar de unde provine ea de la Tine, Dumnezeul nostru, în ce fel este ea altceva decît Tine, şi nu Tu însuţi? Căci chiar dacă nu găsim timpul, nu numai înainte de ea, dar nici măcar în ea însăşi, întrucît ea este aptă să vadă mereu faţa Ta şi niciodată să nu se îndepărteze de ea, urmare cărui fapt se întîmplă să nu se schimbe prin nici o variaţie, stăruie totuşi în ea schimbarea însăşi, din cauza căreia ar putea să se îritunece şi să îngheţe, dacă nu s-ar lipi de Tine printr-o mare iubire, dacă nu ar străluci mereu ca o veşnică amiază şi nu ar clocoti întru Tine.

O, Tu, casă luminoasă şi minunată la vedere, *iubit-am bunăcuviinţa ta şi locul locuinţei slavei Domnului meu*[45], Ziditorul şi Stăpînul tău! După tine să suspine călătoria mea şi zic Aceluia Care te-a făcut, ca să mă includă şi pe mine întru Tine, fiindcă El şi pe mine m-a creat. *Ră-tăcit-am ca oaia cea pierdută*[4^], dar nădăjduiesc că voi fi adus la Tine, pe umerii Păstorului meu, Ziditorul tău.

22. „Ce-mi spuneţi mie acum, potrivnicilor, voi, cărora eu mă adresam, voi care credeţi totuşi că Moise a fost un slujitor evlavios al lui Dumnezeu şi că acele cărţi ale lui reprezintă profeţiile Sfîntului Duh? Oare nu este aceasta casa lui Dumnezeu, coeternă cu Dumnezeu nu într-un mod categoric, dar veşnică totuşi în ceruri, după chipul Lui, acolo unde voi căutaţi în zadar schimbările timpurilor, în zadar zic, fiindcă nicidecum nu le veţi afla? Căci ea depăşeşte orice întindere şi orice interval schimbător al timpului, ea pentru care este *bine a fi mereu lipită de Dumnezeu*[47]". „Este", zic ei. ‚Aşadar, de ce susţineţi voi că este totuşi fals ceea ce *inima mea a strigat către Dumnezeul meu*[48], în timp ce El auzea mai în adînc vocea laudei Lui? Oare afirmaţia mea că există o materie fără formă, acolo unde, din cauza lipsei oricărei forme, nu exista nici o ordine? însă, acolo unde nu exista nici o ordine nu putea să fie nici o schimbare a timpurilor, şi totuşi, acest aproape neant nu era întru totul nimic, în

măsura în care el provenea cel puţin de la Acela de la Care este tot ceea ce este, care oricum înseamnă ceva". „Nici lucrul acesta nu-l negăm", zic ei.

CAPITOLUL XVI

Tu să fii arbitru între mărturisirile mele şi contrazicerile lor

23. Căci, în faţa Ta aş vrea eu să vorbesc ceva cu aceştia, o, Dumnezeule al meu, cu ei, care admit că sînt adevărate toate acestea pe care Adevărul Tău nu le tace înlăuntrul meu, în mintea mea. Pentru că cei care le neagă pe acestea n-au decît să latre şi să se asurzească în sinea lor cît vor; eu voi încerca să-i conving să se potolească şi să lase cale liberă Cuvîntului Tău înspre ei. Iar dacă nu vor voi şi mă vor respinge, eu Te rog, o, Dumnezeule al meu, să *nu taci, întorcîndu-Ţifaţa Ta de la* mine[4]9. Tu vorbeşti în inima mea în chip adevărat, căci numai Tu poţi să vorbeşti în acest chip; şi să-i trimit de lîngă mine afară, ca să sufle în pulbere[50] şi să-şi arunce praful în ochii lor; iar eu să intru în cămara mea[51] şi să-Ţi cîntŢie cîntece de iubire, scoţînd gemete de nespus în călătoria mea, să-mi aduc aminte de Ierusalim, cu inima ridicată sus, spre el, de Ierusalim, patria mea, să-mi aduc aminte, de Ierusalim, maica mea[52], şi de Tine, Cel Care domneşti peste El, Tu, Care eşti Luminătorul, Tatăl, Ocrotitorul şi Soţul cetăţii celei sfinte, Tu, desfătările cele curate şi tari, bucuria cea adevărată şi toate bunătăţile negrăite, toate în acelaşi timp, fiindcă numai unul este Binele Suprem şi adevărat; şi nu mă voi îndepărta pînă ce Tu nu mă vei aduce în pacea lui, a Ierusalimului, preascumpa noastră maică, acolo unde sînt prinoasele spiritului meu53 şi unde eu le am pe toate acestea în toată siguranţa lor; să mă aduni pe mine întreg, aşa cum sînt, din risipirea şi urîţenia aceasta, să-mi dai frumuseţe şi să mă întăreşti în veci, *o, Dumnezeule al meu, Tu, Milostivirea mea*[5]^. însă, cu acei care nu afirmă că sînt false toate cele care sînt adevărate, cu cei care cinstesc împreună cu noi Scriptura Ta cea sfîntă, dată nouă prin Sfîntul Moise, cu întreaga ei culme de autoritate demnă de a fi urmată, cu aceştia care ne-ar contrazice totuşi cu ceva, eu aşa aş vrea să le spun. Tu, Dumnezeule al nostru, fii, rogu-Te, judecător între mărturisirile mele şi obiecţiile lor.

CAPITOLUL XVII

Ei totuşi afirmă

24. Căci ei afirmă aşa: „Cu toate că acestea sînt adevărate, totuşi, pe două dintre ele nu le avea în vedere Moise atunci cînd, prin dezvăluirile Duhului, scria: *La început Dumnezeu a făcut cerul şi pămîntul*[5]^. Prin numele de *cer,* el, Moise, nu a înţeles acea creaţie spirituală sau raţională care priveşte cu adorare neîncetată faţa lui Dumnezeu; şi nici prin numele de *pămînt* n-a înţeles materia lipsită de formă". „Atunci ce?" Şi ei răspund: „Ceea ce afirmăm noi a gîndit şi acel bărbat, şi a exprimat prin cuvintele acestea." „Dar ce anume este lucrul acela?" Ei zic: „prin termenii *cer* şi *pămînt* el a voit să semnifice toată această lume *văzută,* mai întîi în întregime şi pe scurt, pentru ca după aceea să expună în chip ordonat, prin enumerarea zilelor, ca şi cum ar fi expus în mod amănunţit tot ceea ce Sfîntul Duh a găsit de cuviinţă să enumere în chipul acesta. într-adevăr în felul acesta erau oamenii şi poporul acela înrobit trupului şi necioplit, cărora el le vorbea, situaţie în care Moise a considerat că nu trebuie să le încredinţeze lor decît lucrările lui Dumnezeu care puteau fi văzute". Dar ei acceptă ideea că pămîntul era nevăzut şi neîntocmit şi că adîncul era plin de tenebre, de unde se arată în mod logic că în acele zile au fost create şi orînduite toate cele văzute, care ne sînt tuturor cunoscute, şi sînt de acord cu faptul că materia aceasta lipsită de formă n-ar trebui înţeleasă într-un mod nepotrivit.

25. Ce s-ar întîmpla însă dacă altcineva ar afirma că aceeaşi masă informă şi neordonată ar fi fost desemnată la început prin numele de cer şi de pămînt, întrucît din ea a fost zidită şi dusă la bun sfîrşit lumea aceasta vizibilă, cu toate entităţile care apar în chipul cel mai evident, căreia de obicei i se dă numele de cer şi de pămînt?

Ce s-ar întîmpla dacă un altul ar zice că cerul şi pămîntul au fost, într-adevăr, în mod potrivit numite natură invizibilă şi vizibilă, că prin aceasta s-a subînţeles întreaga creaţie, aceea pe care Dumnezeu a făcut-o întru înţelepciunea Sa, la început, adică ceea ce s-a desemnat prin

cele două cuvinte de genul acesta; dar că totuşi ele nu au fost făcute din substanţa însăşi a lui Dumnezeu, ci au fost create din nimic, întrucît ele nu sînt ceea ce este Dumnezeu însuşi, dat fiind că există în toate o anumită schimbare: fie că rămîn în felul în care rămîne acea casă eternă a lui Dumnezeu, fie că se schimbă, aşa cum se schimbă trupul şi sufletul omului; că materia comună tuturor lucrurilor văzute şi nevăzute, pînă atunci lipsită de formă, dar, în mod cert avînd posibilitatea de a căpăta formă (aceea din care urmau să se nască cerul şi pămîntul, adică lumea văzută şi nevăzută; şi una şi alta deja formate), a fost desemnată prin aceste cuvinte, prin care pămîntul este numit nevăzut şi neîntocmit, iar întunericul este deasupra adîncului; ce s-ar întîmpla deci dacă prin această distincţie, *pămîntul invizibil şi neîntocmit* este înţeles drept materie corporală aflată înainte de a dobîndi calitatea formei; iar întunericul de deasupra adîncului este înţeles drept materie spirituală înainte de a se opri dintr-o curgere fără măsură şi înainte de a primi iluminarea înţelepciunii? 26. Şi s-ar mai putea spune încă ceva, în cazul în care cineva ar dori acest lucru, anume ca, prin termenul de cer şi de pămînt să fie înţelese nu naturile văzute şi nevăzute, desăvîrşite şi formate, atunci cînd se citeşte: „La început Dumnezeu a făcut cerul şi pămîntul", ci să se subînţeleagă faptul că însuşi începutul lucrurilor, pînă atunci lipsit de formă — materia în curs de formare şi creare — este acela care a fost desemnat prin aceste cuvinte, fiindcă în materia primordială existau toate acestea într-o stare confuză, indistincte încă prin calităţi şi forme, ele care acum sînt deja separate datorită rînduielilor lor şi sînt numite cerul şi pămîntul: primul re-prezentînd creaţia spirituală şi al doilea pe cea corporală.

CAPITOLUL XVIII

Nimic fals şi înşelător

27. După ce toate acestea au fost ascultate şi examinate cu atenţie[56], nu vreau să contrazic în cuvinte: *căci, la nimic nu foloseşte aceasta decît la prăbuşirea celor care ascultă*[57]*; spre zidirea sufletească însă este bună legea, dacă cineva se foloseşte de ea în mod legiuit,* fi-indcă *scopul ei este dragostea izvorîtă dintr-o inimă curată şi din gîndul cel bun,* şi *din creaţia nefăţarnică*[58]. Şi învăţătorul nostru ştie că în aceste două porunci *rezidă întreaga lege şi profeţii*[5]^. Iar eu, cînd mărturisesc acestea plin de ardoare, o, Dumnezeule al meu, Tu, lumina ochilor mei în ascuns, ce mi-ar putea dăuna mie cînd, prin aceste cuvinte, pot fi înţelese lucruri diferite, cuvinte care totuşi sînt adevărate; ce mi-ar putea dăuna mie, zic, dacă eu voi fi crezut altceva decît a crezut un altul că a gîndit cel care a scris? într-adevăr, toţi cei care citim, ne străduim să cercetăm şi să înţelegem ceea ce a vrut să spună cel pe care îl citim, şi cînd avem convingerea că el spune adevărul nu îndrăznim să socotim că el a zis ceea ce noi ştim sau considerăm că este fals. Aşadar, atîta timp cît cineva încearcă să înţeleagă în Sfintele Scripturi ceea ce a înţeles în ele acela care a scris, ce rău este asta, dacă el înţelege ceea ce Tu, lumina tuturor minţilor adevărate, dovedeşti că este adevărat, chiar dacă el nu l-a. înţeles pe cel care citeşte, de vreme ce şi el a sesizat adevărul, chiar dacă nu în aceeaşi măsură totuşi?

CAPITOLUL XIX

Este adevărat

28. Căci este adevărat, o, Doamne, că Tu ai făcut cerul şi pămîntul, şi tot adevărat este că *începutul este înţelepciunea Ta, cea întru care Tu le-ai zidit pe toate*[6]®. Şi iarăşi este adevărat că lumea aceasta vizibilă are două mari porţi ale ei — cerul şi pămîntul —, înţelese ca o scurtă îmbinare a tuturor naturilor zidite şi întocmite. Şi tot adevărat este că orice lucru schimbător strecoară în cunoaşterea noastră o anume lipsă de formă, prin care un lucru ia o anumită formă sau prin care se schimbă şi se îndreaptă spre altceva. Este adevărat că nici un timp nu admite ca ceea ce depinde într-o aşa de mare măsură de forma sa neschimbătoare, să se schimbe totuşi, în ciuda faptului că este schimbător. Este adevărat că lipsa de formă, care, aproape, nu reprezintă nimic, nu poate să conţină schimbările timpurilor. Este adevărat că lucrul din care se face ceva poate, printr-un mod de exprimare, să aibă deja şi numele lucrului aceluia care se naşte din el. De aceea a putut să fie numit cer şi pămînt orice materie lipsită de formă, din care au fost făcute mai apoi cerul şi pămîntul. Este adevărat că, dintre toate

lucrurile care au căpătat formă, nimic nu este mai aproape de lipsa de formă decît pămîntul şi adîncul. Este adevărat că nu numai ceea ce este format şi creat, dar chiar şi ceea ce poate fi format şi creat[61] Tu le-ai făcut, *Tu, Cel din Care izvorăsc toate*[62]. Este adevărat că tot ceea ce capătă formă din ceva fără formă este mai întîi lipsit de formă şi abia după aceea capătă în mod clar o formă.

CAPITOLUL XX

Un altul reţine pentru sine altceva

29. Din toate aceste adevăruri, de care nu se îndoiesc aceia cărora le-a fost dat de către Tine să vadă asemenea lucruri cu un ochi aflat înlăuntrul fiinţei lor, şi care cred cu tărie că Moise, robul Tău, a vorbit în *duhul adevărului;* din toate acestea, deci, una reţine pentru sine cel care zice: *„La început Dumnezeu a făcut cerul şi pămîntul*[6]*^;* adică, întru Cuvîntul Său, Cel împreună veşnic cu Sine, Dumnezeu Care a făcut creatura percepută raţional[65] şi cea percepută prin simţuri, sau creatura spirituală şi cea corporală"; şi altceva reţine pentru sine cel care zice: *„La început a făcut Dumnezeu cerul şi pămîntul,* adică sub puterea Cuvîntului Său, Cel împreună veşnic cu Sine, Dumnezeu, Cel Care a făcut această masă uriaşă a lumii acesteia materiale, cu toate cele pe care ea le conţine, cu firile vădite şi cunoscute".

Altceva reţine pentru sine un altul care zice: *„La început a făcut Dumnezeu cerul şi pămîntul,* adică întru Cuvîntul Său, Cel împreună veşnic cu Sine, Dumnezeu Cel care a făcut materia informă a creaturii corporale, materie în care cerul şi pămîntul erau încă amestecate, adică cele pe care acum le vedem distincte şi cu formă proprie în masa lumii acesteia." Altceva reţine pentru sine un altul care zice: *„La început Dumnezeu a făcut ce-rul şi pămîntul,* adică Dumnezeu Cel Care a făcut, chiar la începutul facerii şi lucrării Sale, materia lipsită de formă, cea care conţinea într-un mod confuz cerul şi pămîntul, aceea din care acum se disting şi apar formate împreună cu toate lucrurile ce sînt în ele."

CAPITOLUL XXI

Iar un altul reţine pentru sine altceva

30. Şi iarăşi, altceva reţine pentru sine din ceea ce se referă la înţelesul cuvintelor următoare, din cadrul tuturor acelor adevăruri, un altul care zice: *„Pămîntul însă era nevăzut şi neîntocmit şi întuneric era pe deasupra adîncului*[6]*^;* adică acel element corporal, pe care Dumnezeu l-a făcut, era încă o materie lipsită de forma lucrurilor corporale, fără întocmire şi fără lumină." Altceva reţine pentru sine cel care zice: *„Pămîntul însă era nevăzut şi neîntocmit şi întuneric era pe deasupra adîn-culuv,* adică acest întreg, care a fost numit cerul şi pă-mîntul, era încă o materie fără formă şi întunecoasă, din care avea să se facă cerul material şi pămîntul material, cu toate cele care există în ele şi care au fost cunoscute de simţurile noastre corporale." Altceva reţine pentru sine un altul care zice: *„Pămîntul însă era nevăzut şi neîntocmit, şi întuneric era pe deasupra adîncu-lui;* adică acest întreg, care a fost numit cer şi pămînt, era o materie încă fără formă şi întunecoasă, din care avea să se nască cerul inteligibil"[6]?, care, în alt loc, este numit *cerul cerului®*[8]*;* şi, de bună seamă, pămîntul, întreaga natură corporală, sub numele căreia se subînţelege chiar cerul acesta material, adică cel din care urma să se facă întreaga natură văzută şi nevăzută.

Altceva reţine pentru sine un altul care zice: *„Pămîn-tul însă era nevăzut şi neîntocmit şi întunericul se afla deasupra adînculut,* anume că Scriptura nu a numit acea masă uriaşă lipsită de formă cu numele de cer şi de pămînt, ci, zice el, exista deja însăşi masa aceea lipsită de formă, cea pe care Scriptura a numit-o pămînt nevăzut şi neîntocmit şi adînc întunecat, din care spusese mai dinainte că Dumnezeu a făcut cerul şi pămîn-tul, adică creatura spirituală şi materială." Altceva reţine pentru sine un altul care zice: *„Pămîntul însă era nevăzut şi neîntocmit şi întuneric era deasupra adînculut,* adică, era o anumită masă materială lipsită de formă, din care Scriptura a prezis că Dumnezeu a făcut cerul şi pămîntul, altfel spus, întreaga masă corporală a lumii, împărţită în două părţi foarte mari, una distribuită mai sus şi alta mai jos, cu toate creaturile obişnuite şi cunoscute care se află într-însele."

CAPITOLUL XXII

în legătură cu alte probleme cartea Facerii a păstrat tăcerea

31. Căci atunci cînd cineva va fi tentat să se împotrivească acestor ultime două păreri, în felul următor: „Dacă voi nu vreţi să acceptaţi că această masă lipsită de formă a materiei a fost numită cu numele de cer şi de pămînt, exista, aşadar, altceva pe care Dumnezeu nu-l făcuse, dar din care urma să facă cerul şi pămîntul. Fiindcă nici Scriptura n-a relatat că Dumnezeu va fi făcut materia aceasta, decît dacă înţelegem că ea a fost desemnată prin termenul de cer şi de pămînt, sau numai prin termenul de pămînt, atunci cînd s-a zis: *La început Dumnezeu a făcut cerul şi pămîntul,* pentru ca imediat să continue cu ceea ce urmează: *Pămîntul era nevăzut şi*

neîntocmit, şi cu toate că i-ar fi convenit să-l numească astfel materie lipsită de formă, totuşi, prin el, noi să nu înţelegem decît acea materie pe care a făcut-o Dumnezeu, în legătură cu care s-a precizat ceea ce s-a scris: *A făcut Dumnezeu cerul şi pămîntul."*
Vor răspunde apărătorii acestor două păreri, pe care le-am enunţat mai sus, apărătorii fie ai uneia, fie ai celeilalte, după ce vor fi auzit acestea şi vor zice: „noi nu negăm că materia aceasta lipsită într-adevăr de formă a fost făcută de Dumnezeu, Cel de la Care *toate cele ce sînt, sînt bunefoarte69,* fiindcă, aşa cum afirmăm că ceea ce a fost creat şi a căpătat o anumită formă este un bun mai mare, tot aşa mărturisim şi că ceea ce a fost făcut spre a fi supus formării şi modelării este un bun mai mic, dar este totuşi un bun." Dar Scriptura nu a menţionat faptul că Dumnezeu a făcut această masă informă, după cum nu a menţionat nici multe alte lucruri, ca de pildă Herubimii şi Serafimii[70] şi cele pe care Apostolul[71] le spune în chip lămurit: *tronurile, domniile, stă-pînirile, puterile*[72]*,* pe care totuşi, în mod evident le-a făcut Dumnezeu pe toate, far dacă în expresia, pomenită deja, s-a afirmat: *El a făcut cerul şi pămîntul* sînt cuprinse toate, ce spunem atunci despre apele, pe deasupra cărora se *purta Duhul lui Dumnezeu*[73]*?* Căci dacă ele toate sînt subînţelese în acelaşi timp prin denumirea pămîntului, în ce fel se acceptă atunci, prin denumirea de pămînt, materia informă, cînd vedem că apele sînt totuşi atît de maiestuoase? Or, dacă se acceptă astfel, pentru ce s-a menţionat tot în scris că din aceeaşi materie lipsită de formă a fost făcută *tăria*[74] care a fost numită *cer,* dar nu s-a consemnat că au fost făcute apele? Căci nu sînt atît de lipsite de formă şi de urîte apele pe care le privim cum curg cu înfăţişarea lor atît de fermecătoare. Sau dacă ele atunci au primit această înfăţişare, cînd Dumnezeu a zis: să se *adune la un loc apele care se află sub tărie*[75]*,* astfel încît reunirea lor să fie însăşi forma sub care ele apar, ce răspuns se va da despre apele care se află deasupra tăriei, fiindcă, lipsite de formă[76], n-ar fi meritat un loc atît de demn de cinstire, şi nici nu s-a consemnat în scris cuvîntul prin care ele au căpătat o formă?
De unde deci această informaţie că Dumnezeu a făcut ceva, dacă *Facerea*[77] n-a spus nimic în legătură cu asta, dar faptul că Dumnezeu le-a făcut totuşi nu îl tăgăduieşte nici o credinţă sănătoasă şi nici o minte zdravănă, şi de aceea nici o doctrină serioasă nu va îndrăzni să afirme că aceste ape ar fi împreună veşnice cu Dumnezeu, deoarece, într-adevăr, am auzit că ele sînt menţionate în cartea *Facerii* dar nu am aflat unde anume au fost făcute; atunci, pentru ce să nu înţelegem noi că şi această materie informă, pe care aceeaşi Scriptură o numeşte *pămînt nevăzut şi neîntocmit şi adine întunecos* (afirmînd, de bună seamă, adevărul), a fost făcută de Dumnezeu din nimic, şi de aceea nu îi este Lui coeter-nă, deşi această relatare a omis să ne informeze cînd anume a fost făcută?

CAPITOLUL XXIII

Cu cei care se hrănesc cu adevărul în *deplinătatea iubirii*

32. Aşadar, auzindu-le şi cercetîndu-le pe acestea, după puterea de înţelegere a slăbiciunii mele, pe care Ţi-o mărturisesc, Dumnezeule al meu, Tu, Cel Care o ştii deja, mi se pare mie că două feluri de dezacorduri se pot ivi, ori de cîte ori un lucru este exprimat prin semne de către vestitori demni de încredere: unul, dacă se face referire la adevărul lucrurilor, şi celălalt, dacă neînţelegerea decurge din însăşi voinţa aceluia care face enunţul. Căci într-un anume fel ne întrebăm care este adevărul despre condiţia creaţiei, şi într-un alt mod ne întrebăm, ce va fi voit Moise să înţeleagă cititorul şi ascultătorul său, el, care este slujitorul ales al credinţei Tale. în primul gen de neînţelegeri, să se îndepărteze de mine toţi cei care socotesc că ei ştiu ce anume este fals şi ce nu; iar în cel de al doilea gen de neînţelegere, să se îndepărteze de mine toţi cei care consideră că Moise ar fi spus lucruri false. Eu însă, o, Doamne, mă voi uni întru Tine cu aceia care se hrănesc cu adevărul Tău, în deplinătatea iubirii, şi întru Tine mă voi desfăta eu împreună cu ei; şi împreună să accedem la cuvintele cărţii Tale şi să căutăm a afla în ele voinţa Ta, prin voinţa slujitorului Tău, el, condeiului căruia i-au fost încredinţate acestea de către Tine.

CAPITOLUL XXIV

Altfel, nu-mi dau seama ce va fi zis

33. Dar cine dintre noi ar putea, între atît de multe adevăruri, să-şi dea seama de intenţia autorului; ce sensuri, în ţesătura acelor cuvinte, înţelese tot altfel şi altfel, se oferă celor care le cercetează, astfel îneît el să poată afirma cu toată încrederea că Moise a avut în vedere cutare idee, şi că exact lucrul acesta a vrut el să se înţeleagă în acea istorisire, cu ce încredere pretinde că acest lucru este adevărat sau nu, fie că Moise a înţeles lucrul respectiv, fie că a înţeles altceva?

Căci, iată, o, Dumnezeule al meu, eu, *robul Tău*[78], cel care Ţi-am făgăduit Ţie, în scrierile acestea, jertfa mărturisirii mele, Te rog ca, după milostivirea Ta, Ţie *să-Ţi aduc ofrandele mele*[7]®; iată cu cîtă tărie afirm că, întru Cuvîntul tău nesupus schimbării, Tu le-ai făcut pe toate, atît pe cele văzute, cît şi pe cele nevăzute; oare, cu cîtă încredere afirm eu că nu altceva decît asta a înţeles Moise cînd scria aşa: *La început Dumnezeu a făcut cerul şi pămîntul,* fiindcă aşa cum eu nu văd că nu este adevărat lucrul acesta întru adevărul Tău, tot astfel nu văd cum el l-ar fi gîndit altfel în mintea lui, cînd scria acestea? Căci, dacă el a putut să cugete asupra începutului însuşi al facerii, cînd zicea: *La început,* tot el a putut să cugete şi că nici cerul şi că nici pămîntul nu constituiau în acel moment o natură spirituală sau corporală deja dusă la perfecţiune; ci el a vrut să se înţeleagă faptul că atît una, cît şi cealaltă fuseseră începute, dar că ele nu căpătaseră încă o formă.

într-adevăr, eu văd că oricare dintre aceste două lucruri ar fi putut să fie afirmat, dar care anume dintre ele este cel gîndit de autor, nu văd în acelaşi fel, deşi el, fie că a gîndit ceva dintre acestea, fie că s-a gîndit la altceva, care n-a fost pomenit de mine aici, însă bărbatul acela atîta de vestit a intuit el cu mintea lui, cînd a pus laolaltă cuvintele acestea, şi nu mă îndoiesc că el a văzut bine adevărul şi că l-a formulat în modul cel mai potrivit.

CAPITOLUL XXV

De unde anume deduci tu că Moise a gîndit asta?

34. Nimeni să nu-mi provoace vreo supărare, zicîn-du-mi: „Moise nu s-a gîndit la ceea ce zici tu; el a gîndit la ceea ce îţi zic eu." Căci, dacă mi s-ar spune: „De unde ştii că Moise a înţeles ceea ce spui tu în legătură cu aceste vorbe ale lui?", eu ar trebui să suport asta cu suflet calm şi să răspund probabil ceea ce am răspuns mai sus, ori ceva mai amplu, în cazul în care el s-ar dovedi mai îndărătnic.

Dar cînd unul ca acesta afirmă: „Moise n-a înţeles ceea ce susţii tu, ci ceea ce îţi spun eu", şi cînd el nu neagă totuşi ceea ce de fapt afirmă fiecare dintre noi, anume că şi o opinie şi alta ar putea să fie la fel de adevărată, atunci, o, viaţă a săracilor, o, Dumnezeule al meu, Tu, în sînul căruia nu există contradicţie, fă să se reverse asupra inimii mele blîndeţe, ca să pot îndura cu răbdare pe cei care-mi spun lucrul acesta, nu fiindcă ei ar fi nişte făpturi extraordinare, ori fiindcă au văzut în inima robului Tău ceea ce afirmă; ci fiindcă sînt trufaşi şi nici măcar nu cunosc gîndul lui Moise şi îşi preţuiesc opinia lor, nu pentru că este adevărată, ci pentru că este a lor. De altminteri, ei ar preţui şi o altă opinie adevărată într-un mod similar mie, cel care preţuiesc ceea ce spun ei, atunci cînd spun adevărul; nu fiindcă este opinia lor, ci fiindcă este adevărată; or, tocmai pentru că este adevărată, ea nu mai aparţine numai lor. Iar dacă ei, din acest motiv preţuiesc acea opinie, fiindcă ea este adevărată, atunci adevărul este atît al lor, cît şi al meu, deoarece el este comun tuturor iubitorilor de adevăr. Dar cealaltă opinie, pe care ei o susţin cu tărie: aceea că Moise n-a înţeles ceea ce susţin eu, ci doar ceea ce susţin ei, n-o accept şi n-o iau în seamă; deoarece, chiar dacă ar fi aşa, totuşi nechibzuinţa aceasta nu ţine de ştiinţă, ci de insolenţă, şi nu a fost mijlocită de inspiraţia profetică, ci numai de aroganţă. Şi de aceea, o, Doamne, judecăţile Tale sînt cutremurătoare, fiindcă adevărul Tău nu este nici al meu, nici al lui cutare sau cutare, ci al nostru al tuturor, la a cărui comuniune Tu ne chemi pe toţi fără deosebire, atrăgîndu-ne atenţia într-un mod

înfricoşător, ca să nu dorim a-l avea numai pentru noi, ca să nu fim lipsiţi de el[80]. Căci oricine revendică numai pentru sine, ceea ce Tu pui înaintea tuturor spre folosinţă, şi oricine vrea să fie numai al său ceea ce aparţine tuturor este izgonit la ale sale de la bunul comun, adică de la adevăr la minciună. *Căci cel care grăieşte minciuna, despre sine grăieşte*[81].

35. *Ia aminte,* o, Prea Bunule Judecător, Dumnezeule, Tu, Cel Care eşti Adevărul însuşi, *ia aminte*[82] la ceea ce voi spune eu acestui potrivnic; căci în faţa Ta spun şi în faţa fraţilor mei *care se folosesc de lege în chip legiuit*[83] numai în scopul iubirii creştine; *ia aminte şi vezi* dacă îţi place ceea ce-i voi spune eu acestuia. Căci eu îi agrăiesc lui următoarea povăţuire frăţească şi împăciuitoare: „Dacă amîndoi ne dăm seama că este adevărat ceea ce tu afirmi, şi amîndoi ne dăm seama că este adevărat ceea ce afirm eu, unde, rogu-te, vedem noi lucrul acesta? De bună seamă că nici eu la tine şi nici tu la mine, ci amîndoi îl vedem întru adevărul însuşi, cel nesupus schimbării, cel care se află deasupra minţilor noastre. Aşadar, cînd nu discutăm în contradictoriu despre însăşi lumina Domnului Dumnezeului nostru, pentru ce ne contrazicem noi în privinţa gîndirii aproapelui, pe care nu o putem vedea aşa cum se vede adevărul nesupus schimbării, cînd, dacă Moise însuşi ni s-ar fi arătat nouă şi ne-ar fi zis: „Eu asta am gîndit", oare nici aşa n-am privi-o, ci doar am crede-o?

Aşadar, *să nu se treacă peste ceea ce este scris şi nimeni să nu se fălească împotriva celuilalt*[84]. *Să iubim pe Domnul Dumnezeul nostru din toată inima, şi din tot su-Jletul, şi din tot cugetul nostru, iar pe aproapele nostru întocmai ca pe noi înşine*[85]. Iar dacă nu vom fi crezut că din cauza acestor două porunci[86] ale iubirii a gîndit Moise ceea ce a gîndit în acele cărţi, îl vom face mincinos pe Domnul, deoarece emitem opinii despre sufletul slujitorului Său într-un alt mod decît l-a învăţat El. Vezi, aşadar, cît de prosteşte este ca, într-o aşa de mare mulţime de opinii foarte adevărate, ce pot să fie extrase din cuvintele acelea, să afirmi la întîmplare pe care anume dintre ele a avut-o în vedere Moise de preferinţă, şi prin polemici vătămătoare să răneşti dragostea însăşi, aceea pentru care el le-a spus pe toate, şi pentru vorbele căreia noi încercăm să dăm explicaţii detaliate.

CAPITOLUL XXVI

Dacă eu aş fi fost atunci Moise!

36. Şi totuşi eu, o, Dumnezeule al meu, Tu, Cel Care eşti înălţimea umilinţei mele şi odihna ostenelilor mele, Tu, Care auzi mărturisirile mele şi-mi ierţi păcatele, fiindcă Tu mă înveţi să-l iubesc pe aproapele meu ca pe mine însumi, nu pot să cred despre Moise, slujitorul Tău preacredincios, că lui i se dă de către Tine mai puţin har decît Ţi-aş fi cerut şi mi-aş fi dorit eu, dacă m-aş fi născut în vremea aceea în care s-a născut el, dacă Tu m-ai fi destinat şi pe mine, ca şi pe el, aceleiaşi misiuni: ca prin slujirea inimii şi a limbii mele să fie distribuite în întreaga lume acele scrieri care, după atîta timp, urmau să fie de folos tuturor neamurilor, într-o atît de înaltă culme de autoritate, şi care, în lumea întreagă, aveau să se arate mai presus decît învăţăturile tuturor doctrinelor false şi orgolioase.

Aş fi vrut, într-adevăr, dacă aş fi fost pe atunci în locul lui Moise — întrucît toţi ne tragem din acelaşi *bulgăre de pămînt*[87] — şi, *ce ar fi omul dacă Tu nu Ţi-ai aduce aminte de el*[88]*;* aş fi vrut aşadar, dacă eu aş fi fost pe atunci acela, şi dacă mi s-ar fi impus de către Tine să scriu eu cartea *Facerii* să-mi fie dată o asemenea putere de a mă exprima şi un asemenea mod de a compune o scriere, încît nici cei care nu sînt în stare să priceapă în ce fel creează Dumnezeu lumea să nu acuze mereu cuvintele, pe motivul că ele ar depăşi puterile lor de înţelegere; şi nici cei care reuşesc deja lucrul acesta şi care ar fi putut să ajungă meditînd la vreo opinie adevărată, ei, robii Tăi, să o poată descoperi pe aceasta în puţine cuvinte, fără să o treacă cu vederea; iar dacă altcineva ar fi văzut o altă idee în lumina adevărului, nici această idee să nu rămînă neînţeleasă prin intermediul aceloraşi cuvinte.

CAPITOLUL XXVII

Printr-un mic model de expunere să ţişnească rîurile adevărului

37. Căci aşa cum un izvor este mai îmbelşugat pe un spaţiu îngust şi îşi rînduieşte cursul pe spaţii mai largi decît fiecare dintre rîurile care îşi poartă debitul de apă din acelaşi izvor pe multe întinderi de locuri, tot aşa şi istorisirea slujitorului Tău, care va fi un prilej pentru multe discuţii ce se vor ivi, pornind de la un mic mod de expunere, să facă să ţîşnească rîurile adevărului cel limpede, de unde fiecare să extragă adevărul pe care poate să-l formuleze despre lucruri, unul cutare adevăr, iar altul cutare, prin ocolişuri felurite de cuvinte.

Căci unii, cînd aud ori citesc aceste cuvinte, îşi închipuie pe Dumnezeu ca pe un om sau ca pe o masă materială înzestrată cu o putere ieşită din comun, care, printr-o anume şi neaşteptată hotărîre, în afara Sa, şi în locuri situate la mari distanţe, ar fi făcut cerul şi pămîntul, două mari corpuri — unul deasupra şi altul dedesubt — în care sînt cuprinse toate.
Iar cînd ei aud: A zis *Dumnezeu să se facă acel lucru şi lucrul acela sa şi făcut,* ei se gîndesc la cuvinte începute şi sfirşite, care răsună în timp şi apoi trec, după a căror trecere ar exista imediat ceea ce a fost poruncit să existe; şi dacă, din întîmplare, mai există şi altceva, ei emit păreri în acelaşi mod, din cauza dependenţei lor de trup. în aceste fiinţe umane încă imature, în timp ce slăbiciunea lor este purtată de acest prea umil gen de cuvinte, întocmit ca de sînul maicii lor, în chip sănătos se zideşte credinţa prin care ei să aibă şi să păstreze ca pe o certitudine ideea că Dumnezeu a făcut toate fiinţele, pe care simţirea lor le examinează — în uimitoarea lor diversitate. Iar dacă vreunul din aceştia, dispreţuind pretinsa nonvaloare a acestor cuvinte, se va fi avîntat cu o trufaşă prostie pînă dincolo de leagănul doicii lui, vai! va cădea bietul de el! Şi eu, unul, zic, *o, Doamne, Dumnezeule, ai milă*[89], pentru ca cei care trec pe drum să nu calce în picioare acest pui fără pene, şi *trimite îngerul Tău*[90] ca să-l pună din nou în cuib şi să trăiască pînă ce va putea să zboare.

CAPITOLUL XXVIII

Văd şi se bucură

38. însă alţii, pentru care cuvintele acestea nu reprezintă încă un cuib, ci plantaţii umbroase de arbori fructiferi^, văd în ele fructe ascunse, şi ei zboară vese-lindu-se, şi ciripesc cercetîndu-le, şi ciugulesc de ici, de colo. Căci atunci cînd citesc ori cînd aud aceste cuvinte ale Tale, o, Dumnezeule Cel veşnic, ei văd că prin existenţa Ta statornică şi eternă sînt ţinute sub stăpînire toate timpurile trecute şi viitoare şi că nimic din ceea ce aparţine totuşi creaturii temporale nu există fără ca Tu să-l fi făcut; Tu, Cel Care Te confunzi cu propria Ta voinţă, ce nu se schimbă în vreun fel vreodată, ori să fie ceea ce nu mai fusese înainte sau să apară dintr-o dată, Tu eşti Cel Care le-ai făcut pe toate; nu din Tine ai dat asemănarea Ta drept formă tuturor, ci din nimic ai făcut o masă informă neasemănătoare cu Tine, ce urma să fie formată prin asemănare cu Tine, revenind la Tine Unul[92], aşa cum fiecare a fost orînduit, atît cît i-a fost dat fiecărui lucru în limitele speciei lui; şi, pentru ca *toate să fie bune foarte,* ele ori rămîn împrejurul Tău, ori treptat, printr-o distanţă mai mare, în timp şi spaţiu, determină sau suportă la rîndul lor minunate schimbări. Pe toate acestea ei le văd şi se bucură în lumina adevărului Tău atît cît le-a fost dat s-o facă aici.
39. Iar un altul dintre aceştia îşi îndreaptă atenţia spre ceea ce s-a zis: *La început Dumnezeu a făcut şi* vede înţelepciunea drept *începutul, fiindcă ea însăşi ne vorbeşte nouă*[93]. Tot aşa un altul îşi îndreaptă atenţia spre aceleaşi cuvinte şi, prin *început,* înţelege primul moment al zidirii lucrurilor şi interpretează expresia *„La început a făcut,* ca şi cînd s-ar fi zis: „mai întîi.a făcut". Şi încă, printre aceştia care înţeleg expresia *„La început* în sensul că *Tu ai făcut cerul şi pămîntul* întru înţelepciune, există unul care crede că cerul şi pămîntul reprezintă însăşi materia menită creării cerului şi pămîntului şi că aşa a fost ea numită; altul crede că prin aceste cuvinte fuseseră denumite naturile deja formate şi în mod clar constituite; iar altul, că prin denumirea de *cer,* ar fi vorba de una şi aceeaşi natură spirituală deja formată, în timp ce prin cuvîntul *pămînt,* ar trebui să se înţeleagă masa informă a materiei corporale. Dar şi aceia care, prin denumirile de cerşi *pămînt,* înţeleg materia încă lipsită de formă, din care urmau a fi zidite cerul şi pămîntul, nici măcar aceştia nu înţeleg ideea respectivă în acelaşi mod; ci, unul înţelege prin asta locul de unde creatura inteligibilă şi sensibilă începe să se desăvîrşească; un altul, numai locul de unde masa aceasta corporală perceptibilă prin simţuri, care conţine într-o adîncitură uriaşă naturile vizibile şi perceptibile, însă nici aceia care cred că, în acest pasaj, prin termenii *cer* şi *pămînt* sînt denumite creaturile deja orînduite şi bine întocmite nu interpretează enunţul într-un singur mod; ci, unul este de părere că ar fi vorba de materia primordială vizibilă şi invizibilă; altul, că ar fi vorba doar de cea vizibilă, în care privim cu admiraţie cerul luminos şi pămîntul întunecat şi toate cele ce sînt într-însele.

CAPITOLUL XXIX

Că există mai înainte de eternitate, de timp, de alegere şi de origine

40. Dar cel care nu înţelege altfel expresia *„La început afăcut"* decît dacă i s-ar spune că „a făcut mai întîi", nu are la îndemînă un alt mod de a înţelege, potrivit cu adevărul, termenii *cerul* şi *pămîntul,* dacă nu înţelege prin ele materia primă a cerului şi a pămîntului, adică a întregii creaţii, corporală şi inteligibilă. Căci dacă, prin aceste cuvinte, el ar vrea să înţeleagă întreaga făptură deja formată, în mod corect cineva ar putea să-i pună întrebarea: dacă Dumnezeu a făcut *mai întîi* lucrul acesta pe care l-a făcut, atunci, ce a făcut *după aceea,* iar după ce va fi creat universul, el nu va mai fi aflat nimic şi, datorită acestui fapt, va auzi fără să vrea: „în ce fel a fost un *mai întîi,* dacă *după aceea* n-a mai fost nimic?" Iar dacă zice că Dumnezeu a făcut mai întîi materia informă iar apoi pe cea dotată cu formă, afirmaţia nu este lipsită de sens, cu condiţia ca el să fie apt să discearnă ce se afla înainte de eternitate, ce înainte de timp, ce înainte de preferinţă[94], şi ce mai înainte prin obîrşie. înainte de eternitate, precum Dumnezeu e înainte de toate; în funcţie de timp, aşa cum floarea e înainte de fruct; prin preferinţă, aşa cum fructul este preferat florii; în funcţie de început, aşa cum sunetul precedă cîntecul. în aceste patru situaţii, prima şi ultima pe care le-am amintit sînt înţelese cu foarte mare dificultate, iar celelalte două de la mijloc sînt

înţelese cu foarte multă uşurinţă. Căci a realiza viziunea eternităţii
Tale, Doamne, este şi ceva neobişnuit şi din cale afară de greu, eternitatea Ta, care le face pe toate cele schimbătoare, fără ca ea să se schimbe, şi prin aceasta are prioritate faţă de ele.
Apoi, cine ar putea, fără un mare efort, să pătrundă cu ascuţişul spiritului său această problemă şi să înţeleagă în ce fel este sunetul mai înainte decît cîntecul, dat fiind faptul că un cîntec reprezintă un sunet care a căpătat o configuraţie melodică, şi deci poate să existe ceva care n-a căpătat întru totul formă, dar ca ceva care nu există încă să ia totuşi o anumită formă nu este posibil? Aşadar, materia există mai înainte decît ceea ce a fost făcut dintr-însa. Nu din cauza aceasta există ea mai întîi, fiindcă ea însăşi face, ci mai degrabă ea este cea care a fost făcută; şi nici nu există mai întîi într-un anume interval de timp; deoarece nici noi, de pildă, într-un timp anterior lipsit de cîntec, nu emitem sunete informe, pentru ca în timpul următor, să potrivim aceste sunete şi să. le dăm forma melodică a unui cîntec, aşa cum sînt rînduite scîndurile din care se construieşte o ladă, ori argintul din care se modelează un vas. într-adevăr, astfel de materiale precedă în timp chiar şi formele lucrurilor care se fac din ele; însă, în privinţa cîn-tecului, lucrurile nu stau aşa. Căci atunci cînd se cîntă, se aude melodia acestui cîntec; nu răsună mai întîi ceva lipsit de melodie, pentru ca mai apoi sunetele să se transforme în cîntec. Fiindcă tot ceea ce va fi răsunat mai întîi, indiferent cum, s-a şi dus, şi din el nu vei mai găsi nimic pe care, reluîndu-l, să-l compui cu meşteşug, motiv pentru care cîntecul se preface în propriul său sunet, care sunet reprezintă însăşi materia lui; fiindcă tot el şi capătă o formă anume ca să fie cîntec, drept care, aşa cum ziceam, există mai întîi materialul sonor menit să răsune, apoi forma cîntecului, însă nu prin puterea de a face este mai întîi; fiindcă nu sunetul este făcătorul cîntecului, ci predispoziţia sufletească de a cînta, dependentă de trup, este aceea din care se constituie cîntecul. Şi nici în timp nu se află mai întîi, deoarece sunetul se exprimă o dată cu cîntecul; însă nici anterior prin alegere, căci sunetul nu este mai înainte decît cîntecul, întrucît un cîntec nu este exclusiv sunet, ci sunet înzestrat cu o formă. Este însă anterior prin origine, pentru că nu cîntecul capătă o anumită formă ca să fie sunet, ci dimpotrivă, sunetul capătă formă ca să fie cîntec. Graţie acestui exemplu, oricine poate pricepe că mai întîi a fost făcută materia primă a lucrurilor, şi ea este aceea care a fost numită *cer* şi *pârrânt,* deoarece din ea au fost create *cerul* şi *pămîntul;* dar nu în timp a fost făcută mai întîi, întrucît formele lucrurilor ne-au scos în evidenţă categoriile temporale^; însă materia primă era lipsită de formă, şi ea deja poate fi observată ca simultană în timp, cu toate că este apreciată ca posterioară lui; fiindcă,, este de la sine înţeles că cele care au căpătat o formă sînt mai bune decît cele care n-au căpătat-o; or, această materie este precedată de veşnicia Creatorului, pentru ca ea să existe din nimicul din care urma să se facă ceva.

CAPITOLUL XXX

Cuvintele Tale înalte prin smerenia lor şi dezvoltate prin concizia lor

41. în această varietate de păreri adevărate, numai adevărul este în stare să realizeze concordia. Şi *Dumnezeul nostru să se milostivească de no&*[6], ca să ne folosim cum se cuvine de lege şi de iubirea cea curată, adică de scopul poruncii.
Şi de aceea, dacă cineva m-ar întreba la care dintre aceste interpretări s-a gîndit Moise, robul acela al Tău, eu i-aş răspunde că aceste supoziţii ale mărturisirilor mele nu reprezintă răspunsul căutat; iar Ţie Ţi-aş mărturisi că nu ştiu. Dar ştiu totuşi că, lăsînd la o parte mărturisirile corporaliste, ideile acelea, despre care am vorbit, sînt adevărate atît cît am cugetat; totuşi, pe aceşti copii ai bunei speranţe cuvintele cărţii Tale nu-i îngrozesc, ele care sînt atît de înalte în umilinţa lor, şi atît de
dezvoltate în concizia lor. Mărturisesc însă că noi toţi aceia care, în aceste cuvinte, întrezărim adevărul şi-l afirmăm, avem datoria să *ne iubim unii pe alţii?*[7] şi în egală măsură să Te iubim şi pe Tine, o, Dumnezeule al nostru, Tu, Cel Care eşti izvorul Adevărului, dacă ne dovedim însetaţi nu de lucruri deşarte, ci de acest izvor; şi să-l cinstim şi pe robul Tău, slujitorul acestei Scripturi, fiindcă s-a învrednicit să fie plin de Duhul Tău, în aşa fel încît să credem că el, cînd scria aceasta, a avut în vedere prin revelaţia Ta ceea ce reiese clar din ele în cel mai înalt grad, în lumina adevărului şi în rodnicia folosului.

CAPITOLUL XXXI

Pentru cei care aveau să vadă lucruri diferite şi toate adevărate

42. Aşa stînd lucrurile, dacă un altul va zice: „Moise a înţeles ceea ce înţeleg eu", iar altul: „Ba, dimpotrivă, ceea ce înţeleg eu", cred că mă exprim cu mai multă evlavie eu, cînd zic: „Pentru ce nu s-ar fi gîndit el, Moise, mai curînd şi la una şi la alta, dacă tot este adevărată şi una, şi alta?" Iar dacă cineva vede în aceste cuvinte şi o a treia idee adevărată, altcineva o a patra şi, în sfîrşit, altcineva vede un cu totul alt adevăr, pentru ce să nu se creadă că şi el le-a observat pe toate acestea, el, prin care Dumnezeul cel Unic a potrivit cum se cuvine Sfintele Sale Scripturi pentru înţelegerea multora care

aveau să vadă lucruri diferite şi toate adevărate?
în orice caz eu, — şi aceasta este o afirmaţie pe care o fac fără frică şi din toată inima — dacă aş scrie ceva, aflîndu-mă într-o adevărată culme a autorităţii mele, aş prefera să scriu în aşa fel încît cuvintele mele să răsune de adevărul pe care fiecare ar putea să-l cuprindă cu mintea sa în legătură cu aceste probleme, decît să exprim într-un mod, ce-i drept, mai clar doar o singură idee adevărată referitoare la acestea, dar să le exclud pe toate celelalte, a căror falsitate nu ar mai putea să mă
rănească. Dar nu vreau, o, Dumnezeule al meu, să fiu atît de cutezător încît să cred că bărbatul acela[98] nu a primit aceasta de la Tine. El a gîndit într-un mod global la aceste cuvinte şi a cugetat adînc pe cînd le scria la tot ceea ce noi am putut să aflăm a fi adevărat aici, dar şi la tot ceea ce n-am putut ori încă nu am putut, dar care ar putea totuşi să fie descoperit în ele.

CAPITOLUL XXXII

Tu să ne păstoreşti pe noi, ca să nu ne fure păcatul

43. în cele din urmă, o, Doamne, Tu, Care eşti Dumnezeu şi nu trup şi sînge, dacă un om nu a întrezărit în Scripturile Tale ceva din adevărul lor, oare s-a întîmplat aceasta şi datorită faptului că şi *Duhul Tău, Cel Care mă va duce pe mine* în *pămîntul cel drep&9,* a putut cumva să ascundă ceea ce Tu aveai să dezvălui, Tu însuţi, în cuvintele acelea, cititorilor care vor veni după el, chiar dacă cel prin care au fost spuse s-a gîndit probabil numai la o singură idee din multele idei adevărate? Lucru care, dacă este aşa, să rămînă deci aşa, dar ideea la care el a cugetat este mai înaltă decît toate celelalte, însă nouă, o, Doamne, arată-ne ori ideea aceea, ori o alta adevărată, una pe care Tu o doreşti; pentru ca în felul acesta să ne dezvălui şi nouă fie pe aceasta pe care i-ai revelat-o acelui om al Tău, fie o alta desprinsă din noianul aceloraşi cuvinte[100]. Tu să fii totuşi Cel Care ne hrăneşti, pentru ca greşeala să nu-şi bată joc de noi.
Iată, o, Doamne, Dumnezeule al meu, cît de multe am scris, rogu-Te, despre cîteva cuvinte, cît de multe am scris! De ce puteri ale noastre ar trebui să dispunem şi cît de mult timp ar fi îndeajuns pentru a explica toate cărţile Tale în modul kcesta? îngăduie-mi totuşi să mă mărturisesc Ţie în ele pe scurt şi să aleg măcar un singur adevăr pe care Tu să mi-l inspiri, un adevăr
sigur şi bun, chiar dacă îmi vor veni în minte multe acolo unde voi putea să-mi vină în minte multe, cu această credinţă a mărturisirii mele, pentru a spune, dacă voi putea să spun, ceea ce a gîndit slujitorul Tău! în mod corect şi în chip minunat; căci se cuvine ca eu să încerc şi lucrul acesta, pe care dacă nu mi-l voi fi asumat şi înţeles, voi declara totuşi ce a voit să-mi spună mie adevărul Tău prin cuvintele acestuia, adevăr care şi lui i-a spus ceea ce a voit.

CARTEA A TREISPREZECEA

CAPITOLUL I

Să *nul părăseşti pe cel care Te cheamă*

1. Te chem, *o, Dumnezeule al meu, Tu, milostivirea mea*[1], Care m-ai făcut şi nu l-ai uitat pe cel care a uitat de Tine. Te chem în sufletul meu, pe care Tu îl pregăteşti ca să Te primească, din dorinţa pe care Tu i-o in-sufli: să nu-l părăseşti tocmai acum pe cel care Te cheamă, Tu, Care, înainte de a Te chema eu, m-ai prevenit şi mi-ai fost aproape, sporind prezenţa Ta prin multe feluri de glasuri[2], ca să Te aud din depărtări şi să mă întorc şi să Te chem pe Tine Cel Care mă chemi. Căci Tu, Doamne, ai nimicit păcatele mele cele grele[3]; să nu-mi răsplăteşti după necurăţia mîinilor mele[4], prin care m-am îndepărtat de Tine; şi ai anticipat toate faptele mele cele bune, ca să răsplăteşti mîinile Tale cu care m-ai făcut, fiindcă Tu existai şi înainte ca eu să exist. Şi eu nici nu existam cînd Tu mai dinainte hotă-rai să exist, şi totuşi, iată, eu exist datorită bunătăţii Tale care le-a prevăzut pe toate acestea — că m-ai făcut şi de unde m-ai făcut. Fiindcă Tu nici măcar n-ai avut nevoie de mine, iar eu reprezint un asemenea bun, prin care Tu să fii ajutat, o, *Doamne al meu şi Dumnezeule al meu*[5]. Nu m-ai făcut ca să-Ţi slujesc Ţie, pentru ca Tu să nu te oboseşti în lucrarea Ta, sau pentru ca puterea Ta să nu devină mai mică, fiind lipsit de ajutorul meu, şi nici ca să Te venerez, deoarece pe pămînt Tu n-ai fi îndeajuns de venerat, în cazul în care eu nu Te-aş venera; ci ca să-Ţi slujesc şi să Te cinstesc, pentru ca de la Tine să-mi vină tot binele, Tu, Cel de la Care îmi vine existenţa, ca să fiu ca unul căruia îi este bine.

CAPITOLUL II

întru CuvîntuL Tău şi-au dobîndit forma

cele lipsite deforma şi prin acelaşi Cuvînt al Tău sînt rechemate la unitatea Ta

2. într-adevăr, din plinătatea bunătăţii Tale îşi trage existenţa creatura Ta, pentru ca să nu-Ti lipsească un bun care Ţie nu Ţi-ar folosi la nimic şi care nici n-ar fi egal cu Tine, un bun care totuşi nu-Ţi lipseşte, pentru că el şi-a luat fiinţa din Tine. Căci ce merite anterioare au putut să aibă în faţa Ta *cerul şi pămîntul,* pe care Tu *le-ai zidit la început?* Să spună ce merite anterioare au avut în faţa Ta natura spirituală şi corporală, pe care Tu le-ai creat întru înţelepciunea Ta, pentru ca ele de aici să-şi ia existenţa lor, chiar şi cele începute şi fără formă, fiecare în felul său, atît spiritual, cît şi corporal; ele care tind spre lipsa de măsură şi spre o neasemă-nare cu Tine totală; cel de gen spiritual lipsit de formă, mai presus decît dacă ar fi căpătat o formă corporală; ori cel de gen corporal lipsit de formă mai presus decît dacă n-ar fi fost absolut nimic şi care, astfel, ar fi depins de Cuvîntul Tău, fiind lipsite de formă; ce merite anterioare ar fi avut deci dacă nu ar fi fost rechemate la unitatea Ta prin acelaşi Cuvînt şi nu şi-ar fi căpătat formă şi nu şi-ar fi dobîndit existenţa de la Tine, Unul, Tu, Binele Suprem, toate acestea care acum sînt *bune foarte?* Ce merite anterioare au putut să aibă înaintea Ta, pentru ca ele să existe chiar şi aşa lipsite de formă, ele, care n-ar fi existat nici măcar în această stare dacă nu şi-ar fi luat existenţa de la Tine?

3. Ce merite anterioare a putut să aibă înaintea Ta materia corporală, pentru ca măcar să fie *nevăzută şi neîntocmită,* deoarece ea nici în acest mod n-ar fi existat; dar există tocmai pentru că Tu ai făcut-o? Dar ea, de aceea nu putea să aibă merite înaintea Ta, fiindcă ea nu era încă, pentru a putea să aibă o existenţă. Sau ce merite a putut să aibă înaintea Ta începutul creaturii spirituale, pentru ca, măcar aşa întunecoasă cum era, să plutească, fiind asemănătoare abisului, dar deosebită de Tine, dacă nu prin Acelaşi Cuvînt s-ar fi întors la Acelaşi Cuvînt, adică la Acela de către Care a fost creată şi de către Care a fost iluminată spre a deveni lumină, şi cu toate că nu în mod egal, să fie totuşi potrivită formei egale ce-Ţi aparţine? Căci, aşa cum unui corp nu-i este totuna a fi pur şi simplu, şi a fi frumos, altminteri n-ar putea să existe nici ideea de urît, tot aşa şi pentru un spirit creat a trăi pur şi simplu nu este acelaşi lucru cu a trăi într-un mod înţelept, în care sens el ar putea să fie înţelept într-un mod constant. *Dar cui îi este bine, acela să se lipească mereu de Tine*[6], pentru ca nu cumva lumina, pe care el a primit-o de la Tine prin apropiere, să nu şi-o piardă prin îndepărtare de Tine[7], şi să lunece iarăşi spre viaţa cea atît de asemănătoare adîncului celui întunecos. Căci şi noi, cei care, după suflet, sîntem creatură spirituală, ne-am îndepărtat de Tine, Lumina noastră, *am fost cîndva întuneric*[8], şi întru rămăşiţele întunericului nostru ne chinuim şi îndurăm pînă să fim dreptatea Ta, întru Unicul Tău Fiu, *asemenea munţilor lui Dumnezeu^.* Căci am fost judecăţile Tale, *cele asemănătoare unui mare* adîncio.

CAPITOLUL III

Creatura spirituală era viaţa care urma să fie iluminată

4. Dar faptul că în condiţiile primordiale ale lumii Tu ai zis: *Să fie lumină şi s-a făcut lumină^,* eu nu înţeleg lucrul acesta ca pe ceva nepotrivit cu natura spirituală, fiindcă era deja vorba de un fel de viaţă, pe care urma să o iluminezi. Dar, aşa cum ea nu avusese înaintea Ta nici un merit, pentru a fi o astfel de viaţă, încît să poată să fie iluminată, tot aşa nici atunci, cînd exista deja, nu a avut nici un merit în faţa Ta, pentru ca să fie iluminată. Fiindcă nici lipsa ei de formă nu Ţi-ar fi plăcut, dacă ea, existînd, n-ar fi devenit lumină, ci Ţi-a plăcut ca ea, privind lumina care o luminează şi lipindu-se strîns de aceasta, tot ceea ce trăieşte oricum şi ceea ce trăieşte în chip fericit să nu-şi datoreze acest fapt decît harului Tău, fiind îndreptată spre o schimbare mai bună, adică spre ceea ce nu se poate schimba nici în mai bine, nici în mai rău. Şi aceasta fiindcă Tu singur exişti, fiindcă exişti pur şi simplu, Tu, Cel pentru Care a trăi nu înseamnă altceva decît a trăi în chip fericit, deoarece Tu eşti propria Ta fericire.

CAPITOLUL IV

Nu din nevoia de ele le-ai făcut Tu

5. Aşadar, ţinînd seama de faptul că Tu eşti Binele însuşi, ce Ţi-ar putea lipsi Ţie pentru a fi fericit dacă aceste creaturi ori n-ar exista deloc, ori ar rămîne într-o stare lipsită de formă, creaturi pe care Tu le-ai făcut nu din nevoia de ele, ci din preaplinul Bunătăţii Tale, adu-nîndu-le şi îndreptîndu-le spre o anumită formă, nu ca şi cum prin ele bucuria Ta ar deveni mai deplină? De bună seamă, Tu le-ai zidit fiindcă Ţie nu-Ţi place ne-desăvîrşirea lor, pentru ca din Tine ele să fie aduse la desăvîrşire şi să-Ţi placă; dar nu ca unui nedesăvîrşit, ca şi cînd şi Tu, prin desăvîrşirea lor, ar trebui să fii adus şi Tu la desăvîrşire. Căci *Duhul Tău cel Bun se purta peste ape*[12], dar nu de ele era purtat, ca şi cum El şi-ar fi găsit odihna în ele. Deoarece, întru acelea despre care se spune că *Spiritul Tău cel Bun*[13] se odihneşte, pe acelea El le face să se odihnească întru Sine[14]. Ci, pe deasupra, era de fapt purtată voinţa Ta cea nesupusă stricăciunii şi schimbării, ea însăşi fiindu-şi sieşi suficientă, pe deasupra acestei vieţi pe care

Tu o creaseşi; viaţă pentru care nu este acelaşi lucru a trăi pur şi simplu şi a trăi fericit, deoarece viaţa îşi continuă cursul chiar şi în propriul său întuneric; or, acesteia îi revine datoria de a se reîntoarce la Cel de către Care a fost făcută şi să trăiască tot mai mult şi mai mult la izvorul vieţii şi întru lumina Lui să vadă lumina[15], să se desă-vîrşească, să fie luminată şi să fie fericită.

CAPITOLUL V

Treimea, Dumnezeu Ziditorul

6. Şi iată că-mi apare mie *ca prin ghicitură*[16] Treimea, pe Care o reprezinţi Tu, o, Dumnezeule al meu, fiindcă Tu, Părinte, la începutul înţelepciunii noastre, care este înţelepciunea Ta, născută din Tine, egală Ţie şi împreună veşnică cu Tine, adică întru Fiul Tău[17] *ai făcut cerul şipămîntul* Şi am mai fi zis noi multe despre *cerul cerului* şi despre *pămîntul cel nevăzut şi neîntocmit,* şi despre *adîncul cel întunecat,* după curgerile rătăcitoare ale lipsei de formă spirituală, dacă nu s-ar fi reîntors la Acela din Care izvora orice fel de viaţă, şi dacă, prin iluminare, n-ar fi devenit o viaţă plină de frumuseţe, şi nu ar fi fost *cerul cerului Lui*[18]*,* care a fost creat după aceea între apă şi apă. Şi sub numele lui Dumnezeu, eu îl înţelegeam deja pe Tatăl, Cel Care le-a făcut pe acestea; şi pe Fiul în termenul de *început,* întru Care le-a făcut pe acestea, şi crezînd că Treimea este Dumnezeul meu, căutam să aflu aşa cum şi credeam din sfintele Lui cuvinte, şi iată că îmi apare *Duhul Tău care se purta peste ape.* Iată deci Treimea, o, Dumnezeule al meu, Tatăl, Fiul şi Sfîntul Duh, Ziditorul întregii Tale creaturi.

CAPITOLUL VI

Trebuia să se precizeze mai întîi peste ce se purta Duhul

7. Dar care să fi fost cauza, o, Tu, Lumină adevărată; şi ca nu cumva inima mea să mă înveţe lucruri deşarte, mi-o apropii de Tine, iar Tu fă să se împrăştie întuneri-• cui ei şi spune-mi, rogu-Te, care fusese motivul pentru ca, după ce a menţionat *cerul şi pămîntul nevăzut şi neîntocmit, şi întunericul care se afla deasupra adîncu-lui,* deci, care a fost cauza pentru care Scriptura a făcut menţiunea Duhului Tău abia atunci? Oare, pentru că Duhul trebuia să fie amintit în text în aşa fel încît să se spună despre El că se purta pe deasupra, şi că altfel nu s-ar fi putut spune decît dacă mai întîi ar fi fost pomenit elementul deasupra căruia se purta, ca să se poată înţelege că peste el era purtat Duhul Tău? Căci El nu era purtat nici deasupra Tatălui, nici deasupra Fiului; ceea ce înseamnă că nu s-ar fi putut spune corect că era purtat pe deasupra, dacă El n-ar fi fost într-adevăr purtat deasupra nici unui element. Aşadar, mai întîi trebuia să fie pomenit elementul deasupra căruia era purtat şi abia după aceea Cel Care nu trebuia să fie pomenit în alt mod decît dacă s-ar fi putut spune că era purtat pe deasupra. Prin urmare, pentru ce nu trebuia să fie El amintit în alt mod decît dacă se spunea că era purtat pe deasupra?

CAPITOLUL VII

Despre greutatea poftei cărnii şi despre înălţătoarea iubire

8. Cel care poate, chiar de aici începînd, să-l urmeze cu mintea sa pe Apostolul Tău care zice că *iubirea pentru Tine s-a revărsat în inimile noastre, prin Duhul SJint, Cel Care ne-afost dăruit nouă*[13]*,* şi care ne învaţă cele duhovniceşti şi ne arată *calea prea înaltă a iubirii, El, Care-şi pleacă genunchii în faţa Ta pentru noi, ca să cunoaştem ştiinţa prea înaltă a iubirii lui Hristos*[2]®. Şi de aceea, arătîndu-se de la început mai presus de orice, Duhul se purta pe deasupra apelor. Cui să spun şi în ce fel să vorbesc eu despre greutatea poftei ce ne împinge în prăpastia adîncă şi despre înălţarea iubirii[21] prin Duhul Tău, Cel Care se purta pe deasupra apelor? Cui să spun şi în ce fel să spun? Căci nici nu există locuri în care ne afundăm şi din care ieşim la suprafaţă de fapt. Ce ar putea să fie mai asemănător cu aceasta şi ce mai neasemănător? Toate acestea sînt simţămintele noastre, iubirile noastre; e vorba de necurăţia sufletului nostru care ne trage în jos, prin dragostea pentru tot felul de griji; iar pe de altă parte, există Sfinţenia Duhului Tău, care ne înalţă tot mai sus prin dragostea pentru siguranţă, *ca să avem inimile sus*[22]*,* la Tine, acolo unde *Duhul Tău se purta peste ape* şi să ajungem la liniştea cea de sus, atunci cînd sufletul nostru va fi trecut peste apele care sînt fără substanţă.

CAPITOLUL VIII

Dăruieşte-Te mie, redă-Te mie

9. A căzut îngerul Tău[23], a căzut şi sufletul omului, şi cele două căderi au arătat prăpastia căderii întregii făpturi spirituale în abisul cel întunecos; dacă Tu nu ai fi zis: să *se facă lumină* şi *lumină nu s-ar Ji făcut,* şi nu s-ar fi lipit de Tine atunci întreaga forţă raţională supusă cetăţii Tale celei cereşti nu şi-ar fi găsit odihna întru Duhul Tău Care se purta pe deasupra într-un mod cu totul neschimbător peste tot ceea ce era schimbător. De altfel, tot un adînc întunecat ar fi fost în sine şi *cerul cerului; el, care acum este lumină întru Domnul*[24]. Căci şi în însăşi nenorocita nelinişte a spiritelor care cad şi care lepădîndu-şi haina luminii Tale îşi arată întunericul lor, Tu le arăţi totuşi îndeajuns ce creatură raţională minunată ai făcut; una căreia nu-i este cu nici un chip îndeajuns, pentru liniştea ei fericită, ceea ce este mai puţin decît Tine, şi, prin aceasta, nici ea nu-şi este sieşi îndeajuns. Căci Tu, *o. Dumnezeule al nostru, vei lumina întunericul nostru*[25]. Fiindcă veşmintele noastre se nasc din Tine, iar *întunericul nostru va deveni ca miezul zilei*[2]®.

Dăruieşte-Te mie, o, Dumnezeule al meu, redă-Te mie! Căci pe Tine Te iubesc, iar dacă aceasta înseamnă prea puţin, fă să Te iubesc cu mai multă putere. Eu nu sînt în stare să apreciez în aşa fel încît să ştiu cîtă iubire îmi lipseşte pentru ceea ce ar putea să însemne îndeajuns, şi pentru ca viaţa mea să alerge spre îmbrăţişarea Ta şi să nu se mai întoarcă de la Tine, pînă să se ascundă *sub acoperămîntul feţei Tale*[2]?. Eu numai atîta ştiu: că sînt nefericit fără Tine, nu numai în afara mea, ci şi în mine însumi, şi orice bogăţie care nu este Dumnezeul meu este pentru mine sărăcie.

CAPITOLUL IX

Greutatea mea este dragostea mea

10. Nu cumva, oare, pe deasupra apelor se purtau Tatăl, ori Fiul? Dacă se purta aşa cum un corp se purta într-un anume loc, înseamnă că nici Sfîntul Duh nu era; dacă însă era măreţia neschimbătoarei Dumnezeiri pe deasupra a tot ceea ce este schimbător, atunci şi Tatăl, şi Fiul, şi Sfîntul Duh se purtau pe deasupra apelor. Atunci, de ce s-a spus lucrul acesta numai despre Duhul Tău? De ce s-a spus numai despre Acela, ca şi cum ar fi existat un loc, El, Care de fapt nu este loc; Cel despre Care, Singurul, s-a afirmat că este *darul Tău*[28]*?* întru darul Tău ne odihnim, întru El ne bucurăm de Tine: odihna noastră, locul nostru.

Spre locul acesta ne înalţă dragostea noastră şi *Duhul Tău cel Bun ne ridică umilinţa din porţile morţii*[29]. întru bunăvoinţa Ta avem pace. Prin greutatea lui, orice corp tinde către un loc al său. Greutatea nu trage numai spre cele de jos, ci spre propriul său loc. Focul se ridică în sus, piatra cade în jos. Toate sînt acţionate de propriile lor greutăţi, toate tind către locurile lor. Uleiul vărsat sub apă se ridică deasupra apei; iar apa vărsată peste ulei se afundă sub ulei. Toate sînt duse de propriile lor greutăţi, toate îşi caută locurile proprii. Cele care au fost mai rău întocmite clocotesc de nelinişte; îndată ce sînt bine orînduite, ele îşi capătă liniştea. Greutatea mea este dragostea mea; de ele sînt purtat oriunde sînt purtat. De darul Tău sîntem aprinşi şi sîntem purtaţi în sus. începem să ne aprindem şi pornim[30]. Ne suim pe înălţimi, în inimă, şi *cîntăm cîntecul treptelor*[31]*;* de la focul Tău, o, Doamne, de la focul Tău cel bun începem să ne aprindem şi pornim; fiindcă urcăm spre pacea Ierusali-mului; fiindcă *m-am bucurat întru cele care mi-aujost spuse mie: înspre casa Domnului vom merge*^[2]. Acolo ne va aşeza voinţa cea bună, ca să nu mai dorim nimic altceva decît ca acolo să rămînem pe veci.

CAPITOLUL X

Noi devenim lumină

11. Fericită este făptura care, atunci cînd ea însăşi era altceva, n-a cunoscut o altă ipostază, ci, de îndată ce a fost creată, fără să i se lase vreun interval de timp, a şi fost ridicată din starea sa, prin darul Tău, Cel Care se purta pe deasupra a tot ceea ce era schimbător, cu acea chemare prin care Tu ai zis; *săjie lumină, şi s-a făcut lumină.* Căci, în privinţa noastră, se poate face lesne o distincţie în timp, între momentul în care *am fost întuneric* şi cel în care devenim lumină. Dar, referindu-ne la cele spuse mai înainte, ce ar fi fost ea dacă n-ar fi fost luminată? Or, s-a zis aşa de parcă aceasta ar fi fost instabilă şi întunecoasă, ca să iasă şi mai bine în relief cauza prin care s-a hotărît ca ea să fie altceva, adică lumina propriu-zisă să fie întoarsă înspre lumina cea neîntreruptă. Să înţeleagă cine poate; cine nu poate, să ceară de la Tine puterea de a înţelege. Dar şi eu, cum să mă supăr, de parcă eu aş lumina *pe orice om care vine în* această lume[33].

CAPITOLUL XI

A fi, a cunoaşte, a voi

12. Cine poate să înţeleagă Treimea cea Atotputernică? Şi cine nu vorbeşte despre Ea, dacă totuşi abordează această problemă? Rar este însă sufletul acela care, atunci cînd vorbeşte despre Ea, ştie ce vorbeşte. Şi totuşi oamenii se ceartă şi se luptă între ei pe tema asta, dar nimeni nu *realizează,* viziunea acesteia fără o

pace lăuntrică. Aş vrea ca oamenii să cugete adînc la următoarele trei chestiuni în ele însele, chiar dacă toate trei sînt foarte diferite de acea Treime; eu însă le spun lor unde anume să-şi exerseze puterea de judecată, să verifice şi să-şi dea seama cît de departe sînt ei de Ea. Ei bine, acestea trei sînt: *aji, a cunoaşte şi a voi*[34]. Căci eu exist, ştiu şi voiesc. Eu sînt cel care ştie şi vrea; şi ştiu că exist şi voiesc; şi vreau să exist şi să ştiu. Aşadar, în aceste trei stări ale fiinţei să încerce să vadă cel care este în stare, cît este de inseparabilă viaţa, deşi există şi într-un mod separat *o singură viaţă, o singură minte* şi *o singură fiinţă*[35]; altfel spus, cît de inseparabilă este fiecare distincţie, în ciuda faptului că distincţia există. Cu tot curajul să stea fiecare în faţa lui însuşi, să-şi încordeze atenţia asupra sa, să vadă şi să-mi spună.
Dar dacă el va fi aflat ceva asemănător în aceste trei stări şi-mi va fi spus ce anume, să nu creadă totuşi că are vreun acces la Taina aceea care se află deasupra tuturor acestora şi care există într-un mod neschimbător, care *este* fără să se schimbe, care *ştie* fără să se schimbe şi care *vrea* fără să se schimbe. Deci, cine ar putea gîndi cu uşurinţă dacă Treimea există datorită acestor trei stări şi întru ele însele, sau dacă în fiecare sînt acestea trei, ori dacă toate trei aparţin fiecăreia dintre ele; ori dacă, în uimitoare moduri, există şi una, şi alta — simplu şi multiplu —, fiindu-şi sieşi un scop infinit, în funcţie de care există, şi în care ea îşi este sieşi cunoscută, şi îşi este sie însăşi îndeajuns, fără de schimbare, în însăşi bogata măreţie a unităţii. Cine ar putea s-o cugete cu uşurinţă, cine ar putea s-o spună în vreun mod? Şi cine ar putea-o rosti cu îndrăzneală în indiferent ce mod?

CAPITOLUL XII

Ne-am întors la Tine

13. înaintează în mărturisirea Ta, o, credinţă a mea; spune-i Domnului Dumnezeului Tău: *Sfinte, Sfinte, Sfinte, Doamne, Dumnezeule al meu*[36]*, întru numele Tău am fost botezaţi*[3]*?*, Tată, Fiule şi Duhule Sfinte; întru numele Tău botezăm şi noi, Tată, Fiule şi Duhule Sfinte, fiindcă şi pentru noi, prin Hristos, Fiul Tău, *a făcut Dumnezeu cerul şi pămîntul,* cele spirituale şi cele trupeşti ale Bisericii Sale. Iar pămîntul nostru, înainte ca el să primească forma învăţăturii, era *nevăzut şi neîntocmit,* iar noi eram acoperiţi cu întunericul necunoaşterii, deoarece *Tu l-ai instruit pe om din cauza imperfecţiunii lui*[38], iar *judecăţile Tale sînt ca un adînc uriaş*[39].
Dar fiindcă Duhul Tău se purta pe deasupra apei, Mila Ta n-a lăsat în prăpastie nefericirea noastră şi ai zis: *Să se facă lumină. Pocăiţi-vă, căci s-a apropiat împărăţia cerurilor*[40]*. Pocăiţi-vă, să se facă lumină.* Şi pentru că *sufletul nostru fusese tulburat în noi înşine,* ne-am amintit de Tine, Doamne, *de pămîntul Iordanului şi de muntele cel la fel de înalt ca şi Tine*[41]*, dar devenit mic pentru noi*[42], şi ni s-a făcut urît de întunericul nostru şi ne-am întors la Tine, *şi s-a făcut lumină.* Şi iată, *am fost cînd-va întuneric, iar acum sîntem lumină întru Domnul*[43].

CAPITOLUL XIII

De la speranţă la vedere

14. Şi totuşi, pînă acum[44], sîntem lumină *prin credinţă, nu încă prin vedere*[45]*. Căci prin nădejde neam mîntuit. Iar nădejdea care se vede nu este nădejde*[4^]*. Adîncul încă şi acum mai cheamă adîncul, dar numai prin graiul zăgazurilor apelor Tale*[47]. Chiar şi cel care zice: *nu am putut să vă vorbesc vouă ca unor făpturi duhovniceşti, ci ca unor fiinţe în trup*[48], chiar şi acela consideră că *încă nu a înţeles, şi uitînd cele care sînt în urma sa, tinde către cele care se află în faţa sa*[49] *şi geme din greu*[50] şi *sufletul său este însetat după Dumnezeul cel viu, aşa cum este însetat cerbul după izvoarele apelor şi zice: „cînd voi veni?"*[51] şi dorind să intre *în locuinţa sa de sus, care este în cer*[52], el cheamă adîncul cel de jos, zicînd: *nu vă conformaţi veacului acesta, ci luaţi un alt chip potrivit cu înnoirea minţii voastre*[53]*;* şi nu *deveniţi copii la minte, ci fiţi copii în răutate, ca să puteţi fi de-săvîrşiţi în gîndire*[54]. Şi *voi, o, Galatenifără minte, cine v-a ademenit pe voi?*[55] Dar iată că ademenirea nu se mai făcea prin glasul său, ci prin glasul Tău, Tu, Cel Care *le-ai trimis Duhul Tău*[56] prin Cel Care se ridică la înălţime şi *deschide zăgazurile darurilor Tale, pentru ca năvala fluviului să veselească cetatea*[57]. Căci după Ea, Biserica, suspină prietenul mirelui[58], avînd deja *pîrga Duhului* la el, dar deocamdată *suspinînd în sine însuşi şi aşteptînd înfierea, adică răscumpărarea trupului său*[59]. Pentru Ea suspină, fiindcă este membru al celei făgăduite[60]; şi fiindcă el este plin de rivnă pentru Aceea: deoarece el este prietenul mirelui. Pentru Aceea este el plin de rîvnă, nu pentru sine; întrucît, în glasul căderii apelor Tale, nu prin intermediul glasului său, cheamă el celălalt adînc, spre care tinzînd, se teme ca nu cumva, — aşa după cum şarpele a înşelat-o pe Eva prin viclenia sa — *tot aşa şi simţurile lor să fie abătute*[61] de la curăţia care se află întru Mirele nostru, Unicul Tău Fiu, curăţie care este acea lumină a podoabei; dar oare, *cînd îl vom vedea pe el aşa cum este*[62], şi *cînd lacrimile noastre vor fi încetat, fiindcă, pentru mine, ele s-au prefăcut în pîine ziua şi noaptea, cînd în fiecare zi mi se spune: „Dar Dumnezeul Tău unde este?"*[63]

CAPITOLUL XIV

Speră şi perseverează

15. Iar eu zic: „o, Dumnezeule al meu, unde eşti?"[64] Iată, unde eşti? Respir întru Tine cîte puţin ori de

cîte ori revărs peste sufletul meu glasul de bucurie şi glasul de mulţumire al celui care sărbătoreşte buna întocmire a sufletului său[65]. Dar acum el este trist, fiindcă se prăvăleşte din nou şi devine adînc, sau mai degrabă îşi dă seama că el este încă şi acum adînc. Lui îi zice credinţa mea, pe care Tu ai aprins-o noaptea înaintea picioarelor mele: *De ce eşti mîhnit, o, suflete al meu, şi de ce mă tulburi? Nădăjduieşte în Domnul[66], în Cuvîntul Lui, care este făclie pentru picioarele Tale[67].* Speră şi perseverează, pînă să treacă noaptea, mama celor nedrepţi, pînă să treacă *mînia Domnului, ai cărui fii ai întunericului am fost şi noi cîndva[68],* ale cărui rămăşiţe le tîrîm cu noi în *trupul mort din cauza păcatului[69], pînă să se abată înspre noi ziua şi pînă să se îndepărteze umbrele[70].*
Speră întru Domnul. Dimineaţa voi sta înaintea Ta şi mă vei vedea[71], mereu mă voi mărturisi Lui[72]. Dimineaţa voi sta şi voi vedea mîntuireafeţei mele, pe Dumnezeul meu, Cel Care va dărui viaţă şi trupurilor noastre muritoare, datorită Duhului, Care sălăşluieşte întru noi[73], fiindcă El se purta cu îndurare peste înlăuntrul nostru întunecat şi curgător. De la El am primit, în această călătorie a noastră, o garanţie că sîntem deja lumină, de vreme ce pînă acum *am fost mîntuiţi doar prin nădăj-duire, şi am devenit fiii luminii şi ai zilei, nu fii ai nopţii şi ai întunericului, adică ceea ce am fost totuşi cîndva[74]. între aceştia şi noi numai Tu decizi[75],* în această nesiguranţă de pînă acum a cunoaşterii omeneşti, *Tu, Cel Care încerci inimile noastre şi numeşti lumina ziuă şi întunericul noapte[76].* Căci cine în afară de Tine poate să ne deosebească pe noi? Şi ce avem noi pe care să nu-l fi primit de la Tine?[77] *Pentru că vasele de cinste au fost făcute din aceeaşi plămadă din care aufostfăcute şi cele de ocară[78].*

CAPITOLUL XV
Tăria autorităţii, Scriptura
16. Sau cine, dacă nu Tu, o, Dumnezeule al nostru, ne-ai făcut nouă din dumnezeiasca Ta Scriptură tăria autorităţii de deasupra noastră? *Căci cerul se va strînge ca un sul de carte[79],* el, care acum se întinde *ca o piele[80]* deasupra noastră. Căci Scriptura Ta Dumnezeiască este de un prestigiu mai înalt acum cînd muritorii aceia, prin care Tu ne-ai dăruit-o nouă, au suferit deja această moarte. Şi Tu ştii, o, Doamne, Tu ştii, în ce fel i-ai îmbrăcat pe oamenii aceia în piei cînd, din cauza păcatului, deveniseră muritori. Din cauza aceasta ai întins ca pe o piele firmamentul Cărţii tale, cuvintele Tale cele întru totul potrivite, pe care le-ai pus deasupra noastră prin slujirea unor muritori. Căci prin însăşi moartea lor, trăinicia autorităţii din cuvintele Tale, care au fost dezvăluite prin acei oameni, se întinde în chip minunat peste toate cele care sînt dedesubt. Căci atunci cînd ei trăiau aici, cerul nu era întins deasupra lor într-un chip atît de măreţ[81]; Tu nu întinseseşi încă cerul ca pe o piele şi gloria morţii acestora n-o răspîndiseşi încă peste tot.
17. Să examinăm acum, o, Doamne, cerurile, lucrul mîinilorTale82; risipeşte de pe ochii noştri norul cu care i-ai acoperit. Acolo se află mărturia Ta, *aceea care dă pruncilor înţelepciune[83].* Desăvîrşeşte, o, Dumnezeule al meu, lauda Ta venind din gura copiilor şi a pruncilor. Căci noi nu cunoaştem alte cărţi care să distrugă în aşa măsură trufia, *care să distrugă în aşa măsură pe vrăjmaş şi pe apărător[84],* adică pe cel care se împotriveşte împăcării cu Tine, apărîndu-şi păcatele sale. Nu cunosc, o, Doamne, nu cunosc alte vorbe atît de curate, care să mă convingă astfel: să-mi fac mărturisirea şi să-mi aplec grumazul în jugul Tău şi să mă cheme să Te cinstesc de bunăvoie. O, de le-aş şi înţelege pe acestea, Bunule Părinte! Dă-mi mie, celui care m-am smerit, harul acesta, deoarece Tu le-ai dat lor tărie tocmai fiindcă ei s-au smerit.
18. Există însă şi *alte ape deasupra acestui firmament[85],* cred eu, nemuritoare şi scutite de pămîntească stricăciune. Să laude numele Tău, să Te laude pe Tine cetele cele mai presus de ceruri ale îngerilor Tăi, care nu au nevoie să privească acest firmament şi citind să cunoască Cuvîntul Tău. Căci *ei văd mereu faţa Ta[86],* şi acolo citesc fără ca silabele să se succeadă în timp, ce anume voieşte voinţa Ta cea veşnică. Ei citesc, aleg şi iubesc: citesc mereu şi ceea ce citesc nu se scurge în urmă. Căci alegînd şi iubind, ei citesc însăşi neschim-barea judecăţii Tale. Tăbliţele lor nu se închid şi nici cartea lor nu se face sul; fiindcă pentru ei această carte eşti chiar Tu însuţi şi Tu eşti întru vecie, pentru că Tu i-ai pus pe ei peste acest firmament, pe care l-ai întărit deasupra slăbiciunii popoarelor aflate mai jos, acolo de unde ele pot să *privească în sus şi să cunoască Mila Ta[87],* care Te vesteşte în timp, pe Tine Cel Care ai făcut timpurile. Deoarece, *o, Doamne, Mila Ta este în cer şi adevărul Tău se întinde pînă la nouri[88].* Şi nourii trec şi se duc, dar cerul rămîne. Trec din viaţa aceasta în cealaltă viaţă chiar şi predicatorii Cuvântului Tău; dar Scriptura Ta dăinuie deasupra popoarelor pînă la sfîr-şitul veacului.
Dar şi *cerul şi pămîntul vor trece; cuvintele Tale însă nu vor trece[89],* fiindcă şi pielea se va îndoi, şi *iarba,* peste care el se întindea cu strălucirea lui, *va trece şi ea; însă Cuvîntul Tău rămîne în veac[9]®;* lucru care ne apare acum *ca într-o ghicitură* a nourilor şi prin oglinda cerului, nu aşa cum este. Căci şi noi, deşi sîntem iubiţi de Fiul Tău, *nu ni sa dezvăluit nouă ce anume vomffii.* El şi-a îndreptat privirea spre noi prin *ispitele[92]* trupului şi ne-a mîngîiat şi ne-a înflăcărat şi *alergăm după mireasma* Lui93. Dar *cînd El ne va fi apărut, vom fi asemenea Lui, fiindcă îl vom vedea pe El aşa cum este[94]:* a vedea aşa cum este El, o, Doamne, este însuşirea pe care noi încă nu o avem.

CAPITOLUL XVI

într-un mod absolut neschimbător

19. Căci aşa cum Tu exişti în mod absolut, numai Tu ştii, Tu, Cel Care exişti în mod neschimbător; şi ştii în mod neschimbător, şi voieşti în mod neschimbător; şi fiinţa Ta ştie şi vrea în mod neschimbător; şi ştiinţa Ta este şi vrea în mod neschimbător; şi voinţa Ta există şi ştie în mod neschimbător. Şi nici nu pare că este corect în faţa Ta, ca, aşa cum lumina neschimbată se ştie pe sine, în acelaşi mod să fie ştiută şi de lumina supusă schimbării. De aceea *sufletul meu este pentru Tine ca un pămîntfără de apă*[95], fiindcă aşa cum nu poate să se lumineze pe sine de la sine, tot astfel nu se poate sătura pe sine de sine. Căci aşa cum la Tine este Izvorul vieţii, tot aşa întru *lumina Ta vom vedea lumină*[96].

CAPITOLUL XVII

Suflet uscat, însetat de Tine

20. Cine a adunat la un loc într-un singur ocean apele amărăciunii? Căci şi pentru ele există acelaşi sfîr-şit al fericirii celei pămînteşti şi vremelnice, fericire pentru care ele sînt în stare să facă totul, chiar dacă se agită printr-o infinită varietate de griji. Cine, o, Doamne, dacă nu Tu ai zis ca *apele să se adune* într-un singur loc şi să *apară uscatul*[97], care era însetat de Tine? Fiindcă a *Ta este marea şi Tu ai făcut-o pe ea, şi mîinile Tale au dat formă uscatului*[98]. Căci nu amărăciunea voinţelor este aceea care este numită mare, ci unirea apelor. Fiindcă Tu înfrînezi chiar şi poftele cele rele ale sufletelor şi le pui stavilă pînă unde le este îngăduit să înainteze, şi, în felul acesta faci ca valurile lor să se micşoreze în ele însele, şi zideşti în chip ordonat marea împărăţiei Tale peste toate.

21. Dar Tu scalzi cu un izvor ascuns şi dulce sufletele *însetate de Tine, ele, care-Ţi apar Ţie* a fi deosebite printr-un alt scop de unire a apelor mării, *pentru ca şi pămîntul să dea rodul său"* şi, la porunca Ta, Domnul Dumnezeul său, şi sufletul nostru *să încolţească* faptele milei, *după gen, iubind aproapele* întru sprijinul nevoilor trupeşti, *avînd în sine sămînţă după asemănare*[100]. Fiindcă suntem milostivi datorită slăbiciunii noastre şi venim în ajutorul celor care sînt lipsiţi, aju-tîndu-i pe aceştia, aşa cura am dori şi noi să fim ajutaţi şi noi, dacă am fi lipsiţi în acelaşi mod. Dar nu numai în situaţii uşoare, ca în *iarba purtătoare de sămînţă* ci chiar în ocrotirea propriu-zisă, cu forţa puternică a ajutorului, *asemenea arborelui cel roditor*[101], adică arborele binefacerilor, menit să-l smulgă pe cel care suferă vreo nedreptate *din mîna celui puternic*[102] şi să-i ofere adăpostul ocrotirii sale cu puterea cea tare a judecăţii celei drepte.

CAPITOLUL XVIII

Din roadă de jos a faptei spre bucuria nespusă a adorării

11. Aşa, o, Doamne, aşa Te rog, fă să răsară, aşa cum faci, aşa cum dai veselia şi abundenţa, *fă să răsară din pămînt şi adevărul şi dreptatea, şi să privească din cer*[103] *şi să devină împreună luminători pe cer. Să rupem pentru cel flămînd din pîinea noastră şi pe cel lipsit de adăpost să-l ducem în casa noastră*[104]. *Să-l îmbrăcăm pe cel gol şi să nu-i dispreţuim pe cei care aparţin seminţiei noastre*[105]. După ce asemenea roade se vor fi născut din pămînt, să vezi că toate sînt bune şi să veghezi ca *lumina noastră să strălucească la timp*[106], şi din aceste roade inferioare ale faptei, *dobîndind Cuvîntul mai de sus al vieţii,* întru desfătările contemplării, să *ne arătăm ca luminători în lume,* strîns uniţi cu *cerul Scripturii Tale*[107]. Căci Tu acolo discuţi cu noi, pentru ca şi noi să facem deosebire între cele raţionale şi cele senzoriale, precum facem între zi şi noapte sau între acele suflete supuse simţurilor şi cele supuse principiilor raţionale, astfel încît nu numai Tu, Singurul, în ascunzişul judecăţii Tale, — aşa cum se întîmpla înainte de a exista firmamentul —, *să faci o delimitare între lumină şi întuneric*[108], ci chiar şi făpturile Tale spirituale, care au fost aşezate în acelaşi firmament şi care s-au distins prin harul Tău manifestat în lume, să *strălucească şi ele peste pămînt prin harul Tău şi să facă deosebire între zi şi noapte şi să marcheze perioadele de timp,* fiindcă *cele vechi au trecut şi iată că cele noi s-au arătat*[109]*; şi fiindcă mîntuirea noastră este mai*

aproape decît am crezut şi fiindcă noaptea s-a scurs iar ziua sa apropiat[110] şi pentru că *Tu binecuvintezi cununa anului Tău*[111]*, trimiţînd lucrători în holda Ta*[112], în care alţii s-au trudit să semene; trimiţînd chiar şi într-o altă holdă semănată, al cărei seceriş se află la sfîrşit. în felul acesta Tu dai celui care doreşte împlinirea dorinţelor şi celui drept îi binecuvântezi anii. *Tu însă eşti mereu acelaşi* şi aflîndu-Te în aceiaşi ani ai Tăi, *care nu se împuţinează*[113], pregăteşti hambarul[114], pentru anii care trec. într-adevăr, în cadrul planului Tău cel veşnic, Tu trimiţi pe pămînt bunurile Tale cereşti la timpul potrivit.

23. Fiindcă, într-adevăr, *unuia i se dă prin Duhul cu-vîntul înţelepciunii, ca un luminător mai mare pentru aceia care se desfată cu lumina adevărului clar,* cum este lumina la începutul zilei; *altuia însă i se dă cuvîntul cunoştinţei după acelaşi Duh, ca un luminător mai mic; altuia i se dă credinţa; altuia darul vindecărilor, altuia faptele virtuţilor, altuia profeţia, altuia deosebirea duhurilor, altuia felurile limbilor; şi acestea toate sînt precum stelele. Căci pe toate acestea le face unul şi acelaşi Duh, distribuind propriile sale daruri fiecăruia,* aşa cum vrea El, Duhul, şi făcîndu-le pe toate să apară ca nişte stele în toată claritatea lor *spre folos*[115].

Dar cuvîntul ştiinţei, cel în care sînt cuprinse toate tainele, ce se schimbă după timpuri precum luna, şi celelalte cunoaşteri ale darurilor, care au fost comparate, unul după altul, cu stelele, cît de mult diferă de acea strălucire a înţelepciunii de care se bucură ziua proorocită, cînd se află numai la începutul nopţii! Căci sînt necesare acestora, cărora acel prea înţelept slujitor al Tău *nu a putut vorbi ca unor făpturi duhovniceşti, ci ca unor fiinţe în trup*[116]. El, care îşi predică înţelepciunea numai între cei desăvârşiţi. *însă omul cel viu, asemenea unui prunc al lui Hristos*[117] şi băutor de lapte pînă să capete puteri spre a se hrăni cu mîncare tare şi pînă să-şi formeze privirea pentru a putea privi soarele, nu are noaptea sa văduvită de lumină, ci este mulţumit cu lumina lunii şi a stelelor. Pe acestea le discuţi Tu cu noi, o, Dumnezeule al nostru, Tu, Cel Prea înţelept, în cartea Ta, care este firmamentul Tău, pentru ca noi să le desluşim pe toate cu o admirabilă contemplare, deşi aceasta este încă orînduită după criteriul *constelaţiilor, al anotimpurilor, al zilelor şi al anilor*[11^].

CAPITOLUL XIX

Mergeţi după El, picioare fermecate

24. Dar mai întîi *spălaţi-vă, fiţi curaţi, îndepărtaţi răutatea din sufletele voastre şi din faţa ochilor mei*[11^]*, ca să apară uscatul. învăţaţi să faceţi dreptate celor orfani şi apăraţi pe văduve*[120]*, pentru ca pămîntul să zămislească iarbă de păşunat şi pomul cel purtător de rod; apoi, veniţi şi să discutăm, zice Domnul*[121]*, ca să se nască luminători în tăria cerului şi să lumineze deasupra pămîntului*[122]. Bogatul acela din evanghelie încerca să afle de la învăţătorul cel Bun ce ar fi trebuit să facă el ca să moştenească viaţa veşnică. Să-i spună lui învăţătorul cel Bun, pe care-l considera un simplu om şi nimic altceva, — însă bun este, deoarece este Dumnezeu —, să-i spună, deci, că, dacă vrea să ajungă la viaţă, să respecte poruncile. Să înlăture de la el amărăciunea răutăţii şi a ticăloşiei; să nu ucidă, să nu săvîrşească adulter, să nu fure, să nu depună mărturie mincinoasă; pentru ca astfel să apară uscatul şi să odrăslească respectul faţă de părinţi, precum şi iubirea pentru aproapele. Iar acela a zis: „Pe toate acestea le-am îndeplinit".

Aşadar, de unde atîţia spini, dacă pămîntul este roditor? Du-te, smulge din rădăcină mărăcinişurile stufoase ale lăcomiei. Vinde ceea ce ai şi umple-te de roade, şi, *dînd celor săraci, vei dobîndi comoară în ceruri*[123], şi *urmează pe Domnul, dacă vrei să fii desăvîrşit,* aşe-zîndu-te între aceia cărora le predică înţelepciunea Cel Care ştie ce să dea zilei şi nopţii, pentru ca şi tu să ştii, cum să ai şi tu luminători pe tăria cerului. Or, lucrul acesta nu se va întîmpla, *dacă inima ta nu va fi acolo;* şi iarăşi, lucrul acesta nu se va întîmpla, decît dacă *acolo va fi şi comoara ta,* aşa cum ai auzit de la învăţătorul cel Bun[1]24. însă pămîntul cel steril s-a întristat şi spinii au înăbuşit cuvîntul lui Dumnezeu[125].

25. Voi, însă, fiţi *neamul cel ales,* voi*, fiinţele slabe ale lumii*[126]*, voi, care le-aţi părăsit pe toate, ca să urmaţi pe Domnul*[127]*;* mergeţi după El, *tulburaţi pe cele tari*[12]®. Mergeţi după El şi *ruşinaţi pe cele tari. Mergeţi după El picioare vesele*[129] şi luminaţi pe firmament, pentru *ca cerurile să mărturisească slava Lui*[130], făcînd deosebire între lumina celor desăvîrşiţi, care încă nu este asemenea celei a îngerilor, şi întunericul celor mărunţi, dar nu lipsiţi total de nădejde. Luminaţi peste tot pămîntul, atît în timpul zilei care, strălucind în soare, revarsă zilei Cuvîntul înţelepciunii, cît şi în timpul nopţii care, strălucind sub lună[131], vesteşte nopţii Cuvîntul înţelepciunii. Luna şi stelele să dea lumină nopţii, dar noaptea să nu le întunece pe acestea, deoarece ele o iluminează pe aceasta după măsura ei. Căci iată, se întîmplă ca şi cum Dumnezeu ar zice: „să *se facă luminători pe firmamentul cerului" şi dintr-o dată sa produs un glas din cer, ca şi cînd ar fi venit de undeva un vînt puternic, şi au fost văzute ca nişte limbi de foc, care s-au aşezat deasupra fiecăruia dintre* ei[132] şi, *pe tăria cerului, s-au produs luminătorii, care aveau cuvîntul veţii.* Alergaţi peste tot, o, voi focuri sfinte, focuri pline de strălucire. Căci voi sînteţi lumina lumii şi nu vă aflaţi sub obroc. Ridica-tu-s-a la cer Acela cu Care voi aţi fost uniţi şi El v-a ridicat şi pe voi. Alergaţi peste tot şi faceţi-vă cunoscuţi tuturor neamurilor.

CAPITOLUL XX

Tainele Tale duhovniceşti făcute şi zise

26. Să conceapă şi marea, şi să nască faptele voastre, iar *apele să dea la lumină tîritoare înzestrate cu duh de viaţă*[133]. Căci, separînd ceea ce este de preţ de ceea ce este lipsit de valoare, aţi devenit glasul lui Dumnezeu, Cel

prin Care El zicea: „să producă apele nu sufletul viu, pe care îl produce pămîntul, ci *tîritoare cu suflet viu şi zburătoare care zboară deasupra pămîntului".* Căci s-au strecurat[134] tainele Tale, o, Doamne, prin lucrările Sfinţilor Tăi, în mijlocul valurilor pline de ispite ale veacului, pentru a însemna popoarele cu numele Tău, întru botezul Tău. Şi între acestea *s-au făcut minuni mari[135],* asemenea unor uriaşi monştri marini, şi glasurile crainicilor Tăi au planat pe deasupra pămîntului către *firmamentul Cărţii Tale[136],* a cărei autoritate urma să le protejeze zborul, astfel încît ele să zboare ori încotro ar voi să se îndrepte. Căci *nu sînt graiuri, nici cuvinte ale căror glasuri să nu se audă,* atunci cînd în tot *pămîntul a ieşit vestirea lor şi la marginile lumii cuvintele lor[137],* fiindcă Tu, o, Doamne, binecuvîntînd le-ai înmulţit pe acestea.

27. Oare mă înşel eu sau fac vreo confuzie, ameste-cînd lucrurile, astfel încît nici nu deosebesc cunoaşterile clare ale acestor lucruri pe firmamentul cerului, de lucrurile materiale în marea cea plină de valuri de sub firmamentul cerului? Fiindcă cunoştinţele acestor lucruri sînt temeinice şi pe deplin încheiate, fără adăugirile generaţiilor ca nişte lumini de înţelepciune şi ştiinţă; există, pe de altă parte, o mulţime de operaţiuni concrete şi variate în privinţa aceloraşi lucruri; şi deri-vînd unele din altele se înmulţesc întru binecuvîntarea Ta, o, Dumnezeule, Tu, Care ai uşurat chinurile simţurilor muritoare pentru ca, în procesul de cunoaştere a sufletului, un lucru să poată fi prefigurat şi exprimat în multe chipuri prin impresiile trupului; *Apele le-au produs pe acestea!* Da, dar la semnul Cuvîntului Tău. *Ne-voile celorlalte neamuri care s-au îndepărtat de veşnicia Adevărului Tău[138]* le-au făcut să se nască, dar întru Evanghelia Ta; fiindcă apele însele le-au aruncat pe acestea, a căror amară lîncezeală a constituit motivul pentru ca ele să nu iasă la lumină decît prin Cuvîntul Tău.

28. Şi toate sînt minunate, atunci cînd sînt făcute de Tine, dar iată că Tu, Cel Care le-ai făcut pe toate, eşti infinit mai frumos. Tu, Cel de Care, dacă nu s-ar fi îndepărtat Adam, nu s-ar fi răspîndit din sînul lui sără-tura mării[139], adică neamul omenesc din cale afară de curios şi îngîmfat ca o vijelie, şi şovăitor ca un lichid; şi astfel, n-ar mai fi fost nevoie ca, în multe ape, slujitorii Tăi să prelucreze în chip concret şi spiritual faptele şi cuvintele Tale duhovniceşti. Căci aşa mi s-au înfăţişat mie în minte acum tîrîtoarele şi zburătoarele; cuvinte de care fiind pătrunşi oamenii şi iniţiaţii în misterul lor, supuşi tainelor corporale, să nu poată să progreseze mai mult decît dacă sufletul ar trăi în chip spiritual pe o altă treaptă, şi dacă, după cuvîntul de la început, nu s-ar gîndi la desăvîrşire.

CAPITOLUL XXI

Pămîntul să zămislească din el fiinţe vii

29. Şi din această cauză, nu adîncul mării, ci pămîntul despărţit de apele cele amare a zămislit după Cuvîntul Tău, nu tîrîtoare cu suflete vii şi zburătoare, ci *sufletul cel viu[140].* Căci sufletul acesta deja nu mai are nevoie de botezul de care au nevoie acum păgînii, aşa cum el avea nevoie cînd era acoperit de ape, fiindcă, *întru împărăţia cerurilor nu se intră[141]* altfel decît în chipul acela în care ai hotărît Tu să se intre; şi nici nu se mai caută minunile minunilor, prin care să se nască credinţa; fiindcă sufletul ar rămîne credincios chiar *dacă n-ar vedea semne şi minuni[142],* întrucît pămîntul credincios deja a fost disociat de apele mării, devenite amare din cauza necredinţei, iar *limbile constituie un semn nu pentru credincioşi, ci pentru necredincioşi[143].* Aşadar, *pămîntul, pe care Tu l-ai întemeiat peste ape[144]* nici nu are nevoie de acest gen de zburătoare pe care, prin Cuvîntul Tău, le-au produs apele. Tu, trimite-le Cuvîntul Tău, prin vestitorii Tăi. Căci noi, (e adevărat!), vorbim de lucrările lor, dar numai Tu eşti Acela Care lucrezi în ei, pentru ca şi ei, la rindul lor, să lucreze un suflet viu.

Un suflet pe care îl produce pămîntul, deoarece el este cauza lucrării; motiv pentru care se cuvine ca acestea să se înfăptuiască pe el; după cum şi marea a fost cauza pentru ca în ea să se *nască tîrîtoare[145] cu suflete vii, şi zburătoarele de sub tăria cerului,* de care pămîntul nu mai are nevoie, deşi oamenii lui mănîncă peştele[146] scos din adînc la masa pe care Tu ai pregătit-o în faţa credincioşilor[147]. Şi tocmai de aceea el a fost scos din adînc, pentru ca să hrănească pămîntul uscat. Dar şi pasărea este o progenitură a mării[148], însă ea se înmulţeşte totuşi pe uscat. Căci necredinţa oamenilor a fost cauza primelor glasuri care au ieşit la evanghelizare; dar şi credincioşii sînt îndemnaţi şi binecuvântaţi prin aceste glasuri în multe chipuri zi de zi. Dar sufletul cel viu îşi trage începutul într-adevăr din pămînt, fiindcă nu este de folos decît credincioşilor, *spre a se abţine de la dragostea acestui veac[149],* pentru ca sufletul să trăiască pentru Tine, sufletul care *murise trăind în desfătări[150],* în desfătările aducătoare de moarte, o, Doamne, deoarece numai Tu eşti desfătarea dătătoare de viaţă a inimii curate.

30. Credincioşii Tăi să lucreze, aşadar, pe pămînt, nu ca în apele necredinţei, vestind şi vorbind prin minuni, prin taine şi prin glasuri duhovniceşti ori de cîte ori neştiinţa, mama uimirii, a sporit şi mai mult în temerea ei de semne oculte. Căci aşa se prezintă începutul în credinţă pentru fiii lui Adam, care uită de Tine, atunci cînd se *ascund de la faţa* Ta[151] şi devin *adînc.* Ci ei să lucreze chiar ca pe un pămînt uscat, despărţit de vîltorile adîncului şi *să devină o pildă[152]* pentru drept-credincioşi, ducîndu-şi viaţa în faţa acestora şi îndem-nîndu-i la imitarea lor. Fiindcă, în felul acesta, ei aud nu numai pentru a

auzi, ci chiar şi pentru a face; *Căutaţi pe Domnul şi sufletul vostru va fi viu*[153] *pentru ca pămîntul să producă suflet viu. Nu vă potriviţi cu chipul veacului acesta*[154]. Menţinîndu-vă departe de el şi evitîndu-l, sufletul vostru va trăi; el, care dacă se ataşează de acesta, va muri.
Păziţi-vă[155] de cruzimea sălbatică a trufiei, de plăcerea moleşitoare a dezmăţului şi *de numele cel mincinos al ştiinţei*[15^], pentru ca fiarele să poată fi îmblînzite şi turmele domesticite, iar şerpii să devină inofensivi. Căci aceştia, alegoric vorbind, sînt pornirile sufletului. Dar fastul aroganţei şi desfătarea adusă de poftă şi otrava curiozităţii reprezintă pornirile unui suflet pieritor, fiindcă el nu moare în aşa fel încît să fie privat de orice mişcare; el moare prin îndepărtarea de izvorul vieţii, şi astfel este acaparat de veacul cel trecător; moare pentru că i se conformează acestuia.
31. însă *Cuvîntul Tău,* o, Dumnezeule, este izvorul vieţii eterne, şi el *nu trece*[157], şi de aceea întru Cuvîntul Tău este oprită această îndepărtare, atunci cînd ni se spune: Nu *vă potriviţi veacului acesta, pentru ca pămîn-tul să producă, intru izvorul vieţii, prin Cuvlntul Tău, un suflet viu,* un suflet cumpătat, imitînd prin evangheliştii Tăi pe *imitatorii Hristosului Tău*[158]. Aşa trebuie să fie interpretată expresia „după genul lor", întrucît imitarea unui om vine întotdeauna din partea unuia care îi este prieten. *„Fiţi, zice El, caMine, fiindcă şi Eu sînt ca voi*[1^]*."* Tot aşa vor fi, cu suflet viu, şi animalele bune întru blîn-deţea lucrării lor. Căci şi Tu ai poruncit zicînd: *„întru blîndeţe să-ţi duci tu pînă la capăt lucrările tale şi vei fi iubit de orice om."*[160]
Şi turmele sînt bune şi au din belşug, chiar dacă vor fi mîncat, şi nici lipsite nu vor fi, dacă nu vor fi mîncat[161]*;* şi şerpii cei buni vor fi neprimejdioşi în instinctul lor de a vătăma, ci vor fi suficient de precauţi ca să se păzească, şi oamenii vor iscodi natura vremilor numai atît cît le este lor îndeajuns, pentru ca, *prin cele care au fost zidite, .să poată fi privită veşnicia*[162]. Căci aceste vieţuitoare slujesc raţiunii atunci cînd, fiind oprite de la mersul cel aducător de moarte, trăiesc şi sînt bune.

CAPITOLUL XXII

Omul a fost reînnoit datorită minţii lui

32. Căci iată, o, Doamne, Dumnezeule al nostru, Tu, Ziditorul nostru, cînd simţirile noastre din cauza cărora noi muream, trăind cum nu se cuvenea, vor fi fost oprite de la iubirea veacului acesta, şi cînd şi Cuvîntul Tău se va fi împlinit, cel pe care Tu l-ai spus prin Apostolul Tău, anume: *Nu vă potriviţi veacului acesta;* va urma şi celălalt lucru pe care el l-a adăugat imediat: *„Ci schimbaţi-vă prin înnoirea minţii voastre"*[163], nu *după chip*[164], ca şi cum am imita fiinţa cea mai apropiată de noi, care a trăit înaintea noastră, şi nici să vieţuim graţie autorităţii unui om mai bun; fiindcă nici Tu nu ne-ai zis: *„Să fie făcut omul după specie",* ci ai zis: *„Să facem om după chipul şi asemănarea noastră*[16^]" pentru ca noi *să putem vedea clar care este voinţa Ta*[166].
Căci, pentru aceasta zice acel slujitor al Tău care, *năs-cîndfii prin evanghelie*[167]*, vrea să nu aibă mereu doar nişte micuţi, pe care săi tot hrănească cu lapte*[168] şi ca o doică să-i îngrijească: *„întru înnoirea minţii voastre schimbaţi-vă, pentru a vedea clar care este voia lui Dumnezeu, ce este bun, bineplăcut şi desăvîrşit"*[169]. Şi de aceea Tu nu zici: Să *se facă omul,* ci, *Să facem om.* Şi iarăşi, nu zici: *după specie,* ci, *După chipul şi asemănarea Noastră,* într-adevăr, cel înnoit cu mintea, şi distingînd adevărul Tău după ce l-a înţeles, el, omul, nu mai are nevoie de cineva care să-i arate în ce fel să imite specia sa; fiindcă Tu, arătîndu-i o dată, el vede de acum şi singur, cu claritate, care este voia Ta, ce este bun, bineplăcut şi desăvîrşit; şi tot Tu îl înveţi pe el, care este deja capabil, să vadă Treimea Unităţii şi Unitatea Treimii. Şi de aceea, după ce s-a făcut afirmaţia la plural: *Să facem om,* se adaugă totuşi la singular: Şi *l-a făcut Dumnezeu pe om;* şi iarăşi, după ce se spune la plural: *După chipul nostru,* se adaugă totuşi la singular: *După asemănarea lui Dumnezeu.* în felul acesta, *omul se reînnoieşte prin cunoaşterea lui Dumnezeu după chipul Celui Care la făcut pe acesta*[170], şi astfel, devenind fiinţă înzestrată cu spirit, *el le judecă pe toate* cele care trebuie să fie întru totul judecate, *dar el nu este judecat de nimeni*[171].

CAPITOLUL XXIII

Fiinţele spirituale judecă, dar noi ne supunem mintea legilor Tale

33. Iar faptul că *el le judecă pe toate,* vrea să însemne *că omul are puterea asupra peştilor mării şi asupra zburătoarelor cerului, asupra tuturor turmelor şi fiarelor, asupra întregului pămînt şi asupra tuturor tîrîtoarelor de pe pămînt*[17]*2.* Fiindcă el face lucrul acesta prin puterea de gîndire a minţii lui, aceea prin care le percepe *pe toate cele ce sînt ale Sfintului Duh*[17^]. Urmare cărui fapt omul, deşi a fost aşezat la mare cinste[174], *nu le-a înţeles*[175] pe cele duhovniceşti şi a fost *pus alături de animalele lipsite de judecată şi s-a făcut asemenea lor*[17]®. Aşadar, în Biserica Ta, o, Dumnezeule al nostru, există, *potrivit cu harul Tău, pe care L-ai dat omului, deoarece noi sîntem zidirea Ta, Jlind creaţi spre fapte bune*[177], există deci nu numai aceia care îi depăşesc pe ceilalţi în plan spiritual, dar chiar şi aceia care, spiritual vorbind, sînt supuşi celor aflaţi mai presus de ei, deoarece *Tu l-ai zidit pe om parte bărbătească şi parte femeiască* în acelaşi chip şi pe unul şi pe altul prin harul Tău dumnezeiesc, potrivit căruia, după sexul trupului, *nu există bărbat şi femeie, întrucît nu există nici iudeu, nici grec, nici sclav şi nici om liber*[178]*;* de aceea, atît cei care se bucură de prestanţă

din punct de vedere spiritual, cît şi cei care le dau ascultare acestora, *toţi judecă duhovni-*ceşte[179], dar nu cu privire la ideile spirituale ce strălucesc pe firmament; deoarece nu trebuie să se emită judecăţi despre o autoritate atît de înaltă, nici chiar despre Cartea Ta însăşi, în cazul în care ar exista în ea ceva nelămurit. Fiindcă noi îi supunem acesteia mintea noastră şi considerăm a fi adevărat chiar şi ceea ce este ascuns privirilor noastre şi că toate acestea au fost spuse într-un mod corect şi sincer; iar omul, chiar dacă a atins o anumită treaptă de spiritualitate şi *sa reînnoit întru cunoaşterea lui Dumnezeu, Cel după chipul Căruia el afostfăcut*[18]^, este obligat totuşi să fie un *împlinitor de lege şi nu un judecător al ei*[181]. Căci el nu emite judecăţi despre acea deosebire dintre oamenii înzestraţi cu spirit şi cei dedaţi poftelor trupeşti, care, de altfel, sînt bine cunoscuţi ochilor Tăi, o, Dumnezeule al nostru, şi care pînă acum nu s-au remarcat în faţa noastră prin nici o faptă, pentru ca *noi să-i cunoaştem după roadele lor*[182]*;* însă Tu, o, Doamne, îi cunoşti deja pe aceştia şi i-ai împărţit şi i-ai numit în ascuns, mai înainte de a se fi făcut firmamentul. Chiar dacă este fiinţă spirituală, omul să nu emită judecăţi nici măcar despre mulţimile răzvrătite ale veacului acesta; pentru că, ce drept ar avea el să-i judece pe aceia *care se află în ofa*rd[183], de vreme ce el nu ştie cine va veni de aici la dulceaţa harului Tău şi cine va rămîne în veşnica amărăciune a necredinţei?
34. Şi de aceea *omul, pe care Tu l-ai făcut după chipul Tău,* nu a primit puterea *luminătorilor cerului* şi nici măcar pe aceea a cerului ascuns, nici puterea zilei şi nici puterea nopţii, pe care Tu le-ai chemat înainte de orînduirea cerului, şi nici pe aceea a reunirii apelor, care este marea; ci el a *primit puterea asupra peştilor mării şi asupra zburătoarelor cerului, şi asupra tuturor turmelor şi asupra pămîntului întreg, asupra tuturor tîrî-toarelor care se tîrăsc pe pămînt*[184]. Căci el judecă şi aprobă ceea ce este corect; dar nu aprobă ceea ce a aflat că este greşit, fie în acea datină a tainelor sfinte, prin care sînt iniţiaţi cei pe care Mila Ta îi cercetează în ape multe, fie în aceea în care este arătat acel peşte[185], pe care, ridicat din adîncuri, îl mănîncă sfintul pămînt, fie în semnele cuvintelor şi în graiurile supuse autorităţii Cărţii Tale, glasuri care parcă zboară sub firmament, explicînd, descriind, discutînd, examinînd, lăudîndu-Te şi invocîndu-Te pe Tine prin semne ce se revarsă din gură şi se aud, pentru ca poporul să răspundă la auzul lor Amin/[186]
Toate aceste cuvinte, care trebuie să fie enunţate corporal, au drept motiv prăpastia veacului acesta şi orbirea patimilor trupeşti, din cauza cărora nu pot fi văzute direct cele cugetate, şi de aceea este necesar ca ele să fie strigate tare în urechi. Aşa stînd lucrurile, zburătoarele, deşi se înmulţesc pe pămînt, totuşi ele îşi trag originea lor din apă. Chiar şi unul care a dobîndit calităţi spirituale deosebite aprobă ceea ce este corect, şi deza-probînd ceea ce este incorect[187], fie în faptele, fie în obiceiurile ori în milosteniile celor credincioşi care sînt ca un pămînt roditor, şi emite judecăţi despre sufletul cel viu, ale cărui patimi sînt îmblînzite *prin posturi şi prin curăţie*[188], prin gînduri pline de evlavie, se pronunţă deci despre toate cele care se percep prin simţurile trupului. Căci acum se zice că el se pronunţă despre acele lucruri, asupra cărora el şi are puterea de a le îndrepta.

CAPITOLUL XXIV

Ceea ce Scriptura exprimă într-un singur mod poate fi înţeles în *multe chipuri*

35. Dar ce este lucrul acesta şi ce fel de taină este? Iată, o, Doamne, *Tu îi binecuvîntezipe oameni, pentru ca ei să crească, să se înmulţească şi să umple pămîntuV*[89]. Oare Tu nu ne faci nouă vreun semn în privinţa aceasta, ca să putem înţelege şi noi ceva? De ce nu ai binecu-vîntat la fel şi lumina, pe care ai numit-o zi, de ce nu şi tăria cerului şi pe luminătorii cei mari, de ce nu stelele, pămîntul şi marea? Eu, unul, o, Dumnezeule al nostru, aş zice că Tu, Cel Care *ne-ai zidit pe noi după chipul Tău,* aş zice că Tu ai voit ca darul acesta al binecuvîntării să fie dat numai omului, dacă Tu n-ai fi binecuvîntat în acelaşi mod şi peştii, şi balenele[190] ca să crească, să se înmulţească şi să umple apele mării, iar zburătoarele să se înmulţească pe pămînt. Şi tot aşa aş zice că această binecuvîntare se referă la aceste specii de vieţuitoare, care se răspîndesc născîndu-se unele din altele, dacă aş găsi că aceeaşi binecuvîntare se referă şi la arbori în general, la pomii fructiferi şi la turmele pămîntului. însă acum nu s-a spus nimic nici ierburilor şi copacilor, nici animalelor sălbatice şi şerpilor: *creşteţi şi vă înmulţiţi,* deşi acestea toate se înmulţesc născîndu-se, precum peştii, păsările şi oamenii, şi îşi păstrează specia lor.
36. Aşadar, ce aş putea să spun, o, Tu, Lumina mea şi Adevărul meu? Că ceea ce s-a spus a fost spus aşa, într-o

doară? Nicidecum, o, Tu, Părinte al evlaviei; departe de slujitorul Cuvîntului Tău să zică lucrul acesta. Şi dacă eu nu înţeleg ceea ce ar trebui să se înţeleagă prin această expresie, să se folosească de ea cei care sînt cu mult mai buni decît mine, adică cei care sînt mai pricepuţi, aşa cum i-ai dat Tu puterea să ştie fiecăruia. Dar *în faţa ochilor Tăi*[1]^[1] aş vrea să placă şi mărturisirea mea; mărturisi-mă-voi Ţie, o, Doamne, că eu cred că Tu nu ai vorbit în zadar în felul acesta, şi nici nu voi trece sub tăcere ceea ce îmi va fi sugerat mie prilejul acestei lecturi.
Fiindcă este adevărat şi nici nu văd ce anume m-ar putea împiedica să înţeleg astfel cele spuse într-un mod figurat în Cărţile Tale. Deoarece eu ştiu că ceea ce se înţelege într-un singur mod în minte se arată sub formă materială în multe feluri, iar ceea ce este semnificat într-un singur mod sub formă materială poate fi înţeles cu mintea în multe feluri. Iată, spre exemplu, cunoscuta poruncă a iubirii de Dumnezeu şi a iubirii aproapelui: în cît de multe simboluri şi de limbi nenumărate şi în cît de nenumărate modalităţi de exprimare este exprimată ea în mod concret în fiecare limbă! în sensul acesta cresc şi se înmulţesc şi vieţuitoarele apelor. Fii iarăşi atent, tu, oricare citeşti aceste rînduri. Iată un exemplu pe care Scriptura ni-l oferă într-un singur mod de exprimare şi cum glăsuieşte el: *La început a făcut Dumnezeu cerul şipămîntul;* oare nu se înţelege această expresie în multe feluri, nu din cauza înşelăciunii produse de erori, ci din cauza diverselor modalităţi de înţelegere ale unor perceperi adevărate? în acelaşi sens cresc şi se înmulţesc şi fiii oamenilor.
37. Drept care, dacă reflectăm la însăşi natura lucrurilor, nu la figurat, ci la propriu[192], dacă ne gîndim deci la toate cele care se nasc din seminţe, ni se pare potrivită expresia: *Creşteţi şi vă înmulţiţi* Dar dacă le tratăm pe acestea ca şi cum ne-ar fi fost expuse într-un mod figurat, lucru pe care eu îl consider a-l fi presupus mai degrabă Scriptura, (care, de bună seamă, nu de prisos a atribuit această binecuvîntare numai vieţuitoarelor acvatice şi numai fiilor oamenilor), aflăm, într-adevăr, mulţimi de fiinţe atît în rîndul creaţiilor spirituale, cît şi în rîndul celor corporale, precum în cer, tot aşa şi pe pămînt; atît printre sufletele celor drepţi, cît şi ale celor nedrepţi; în lumină, cît şi în întuneric, ori la autori sacri prin care a fost dată legea; *pe firmamentul care a fost întărit între ape şi ape,* şi în lumea popoarelor necăjite; atît în *mare,* cît şi în rivna sufletelor evlavioase; atît *pe uscat,* cît şi în faptele milei, în conformitate cu viaţa prezentă: aşa cum întîlnim la plantele purtătoare de seminţe, tot aşa şi în arborii purtători de fructe, şi în darurile duhovniceşti menite folosului duhovnicesc;
precum în *luminătorii cerului,* şi în simţămintele destinate cumpătării, tot la fel şi într-un suflet viu. în toate aceste situaţii deci, noi găsim mulţimi, fecunditate şi creşteri; însă, pentru ca ceva să crească şi să se înmulţească în aşa fel încît un singur lucru să fie înţeles şi enunţat în mai multe chipuri şi un singur enunţ să fie înţeles în mai multe moduri, noi nu ne dăm seama decît în cadrul semnelor exprimate concret şi în privinţa lucrurilor gîndite într-un mod inteligibil. Semnele exprimate concret sînt înţelese de noi drept categorii ale fiinţelor acvatice produse de cauzele necesare ale celor adînc săpate în carne; iar prin cele gîndite în mod inteligibil, noi înţelegem generaţiile umane, care-şi datorează această denumire facultăţii de a raţiona[19]3. Şi de aceea noi credem că fiecăreia dintre aceste specii i-a fost zis de către Tine, o, Doamne: *Creşteţi şi vă înmulţiţi!* Căci în această binecuvîntare eu văd că ne-au fost dăruite de către Tine puterea şi capacitatea de a enunţa, pe de o parte, în multe moduri ceea ce înţelegem cu mintea într-un singur mod; şi" pe de altă parte, de a înţelege în multe chipuri ceea ce vom fi citit că a fost enunţat cu claritate într-un singur mod. în felul acesta se umplu apele mării, care nu se mişcă decît prin Variate interpretări; şi tot aşa se umple şi pămîntul de vlăstare umane, el, a cărui ariditate[194] apare în setea de adevăr, şi aceea care îl domină este raţiunea.

CAPITOLUL XXV

Prin fructele pămîntului să se înţeleagă faptele milei

38. Vreau încă să mai spun, o, Doamne, Dumnezeule al meu, ceea ce îmi atrage atenţia, urmărind Scripturile Tale; voi spune şi nu mă voi teme. Căci voi spune adevărul în timp ce Tu mă inspiri să spun ceea ce Tu ai voit să se înţeleagă din aceste cuvinte. Fiindcă eu nu cred că pot să spun adevărul în alt mod decît atunci cînd Tu mă inspiri, întrucît Tu eşti adevărul, *iar omul în general*
este mincinos[1]^. Şi de aceea, *cel care vorbeşte minciuni, dintru ale sale vorbeşte*[1]^. Iar eu, ca să spun adevărul, voi vorbi dintru ale Tale[19]?. Iată, *Tu ne-ai dat nouă spre hrană toată iarba semănată, care face sămînţă şi care se află peste tot pămîntul, care are în el rodul seminţei* semănate[1]98. şi nu numai nouă ni le-ai dat pe acestea, ci şi *tuturor păsărilor cerului şi fiarelor pămîntului şi celor care se* tîrdsc[199]; însă peştilor şi balenelor uriaşe nu li le-ai dat.
Ziceam deci că prin aceste roade ale pămîntului se înţelege şi se exprimă figurat, în mod alegoric, faptele milei, care din pămîntul purtător de roade se oferă celor necesare acestei vieţi. Un astfel de pămînt era evlaviosul *Onesiphorus*[200], casei căruia Tu i-ai dat mila, pentru că el, *deseori l-a întărit pe Pavel al Tău şi nu sa ruşinat de lanţurile* lui20i. Acelaşi lucru l-au făcut *şi fraţii,* şi printr-o astfel de recoltă au adus roadă multă, *ei care i-au dat din Macedonia ceea cei lipsea acestuia*[2]®[2]. însă, iată cum se întristează el de anumiţi pomi care nu i-au dat roadă aşteptată, cînd zice: *în prima mea apărare nimeni nu mi-a venit în ajutor, ci toţi mau părăsit, dar nu cumva să li se impute lor lucrul acesta*[2]^. Căci acestea le sînt datorate celor care predau învăţătura cea dreaptă, prin înţelesurile tainelor dumnezeieşti şi, în felul acesta, le sînt lor datorate ca unor oameni; dar li se datorează lor şi ca unor suflete vii, ce se oferă spre a fi imitate în orice formă a cumpătării; şi încă, li se mai datorează lor ca unor zburătoare, datorită binecuvîntărilor lor, care se înmulţesc pe pămînt, fiindcă în *tot pămîntul a ieşit vestirea*

lor[204].

CAPITOLUL XXVI

Am învăţat să discern între ceea ce a fost dat şi ceea ce a fost primit

39. însă, cu aceste mîncăruri se hrănesc aceia care se bucură de ele; dar nu se bucură de ele cei al căror *Dumnezeu este pîntecele*[2^]. Căci nici celor care le dau

şi nici ceea ce dau nu poate fi considerată o roadă, ci roadă este numai intenţia cu care dau. De aceea, *celui care îi slujea lui Dumnezeu şi nu pîntecelui său*[206], eu văd foarte bine de unde anume îi venea lui bucuria; văd şi-i mulţumesc foarte. Căci el primise de la *filipeni*[207] ceea ce ei îi trimiseseră prin *Epaphroditus*[2^] ci, totuşi, eu văd din ce motiv se bucură el. însă, de acolo de unde se bucură, de acolo se şi hrăneşte, fiindcă, pe bună dreptate vorbind, el zice: *Bucuratu-m-am mult întru Domnul fiindcă, în sfîrşit, aţi reînnoit interesul de odinioară de a afla despre mine, despre care ştiaţi deja, dar n-aţi avut plăcerea*[20^]. Aşadar, aceştia îşi pierduseră vigoarea din cauza unui îndelungat dezgust, şi parcă îi secătuiseră acestuia rodul bunei lucrări; dar el se bucură pentru ei, fiindcă au odrăslit din nou, nu pentru sine, fiindcă au venit în sprijinul nevoii lui. De aceea, continuînd, el zice: *Nu pentru că mi-ar lipsi ceva, zic aceasta. Căci eu m-am deprins să fiu îndestulat cu ceea ce am. Ştiu şi să am mai puţin şi să-mi prisosească; în toate la un loc şi în fiecare în parte eu sînt de mult deprins: şi să mă satur, şi săflămînzesc, şi să-mi prisosească, şi să îndur lipsa; pe toate le suport întru Acela care mă întăreşte"*[21]*).

40. Aşadar, de unde îţi vine ţie bucuria în privinţa tuturor, o, Ilustrule Pavel? De unde îţi vine ţie bucuria şi de unde hrana, tu, omul înnoit în *cunoaşterea lui Dumnezeu după chipul Celui Care tea creat pe tine*[211] şi tu, suflet viu înzestrat cu atîta cumpătare, şi grăind despre taine cu vorbirea ta înaripată? într-adevăr, unor astfel de suflete li se cuvine hrana aceasta. Dar ce este ceea ce te hrăneşte? Bucuria. Să auzim ceea ce urmează: *Cu toate acestea,* zice el, *bine aţi făcut luînd parte la necazul meu*[212]. De aici îi vine bucuria şi din acest izvor îşi trage el hrana, fiindcă aceia au făcut binele, nu pentru că ar fi fost uşurată nevoia celui care îţi zice Ţie: în *necaz mi-ai adus uşurarea*[21^], deoarece el ştie şi să fie îndestulat, şi să îndure lipsa întru Tine, Cel Care îl întăreşti. Căci zice el: *Ştiţi chiar şi voi o, filipenilor, că la începutul predicării Evangheliei, după ce am plecat din Macedonia, nici o Biserică nu sa asociat cu mine în ide-ea de a da şi a primi daruri în afară de voi; fiindcă şi la Tesalonic, atît prima oară cit şi a doua oară, voi mi-aţi trimis daruri pentru trebuinţele mele*[214].

Acum el se bucură că ei s-au reîntors la aceste fapte bune şi este încîntat că au început să odrăslească, asemenea unui ogor fertil, care, înverzind, prinde puteri.

41. Oare el se bucură gîndindu-se la nevoile sale atunci cînd zice: *pentru trebuinţele mele aţi trimis,* oare, datorită acestui lucru se bucură el? Desigur că nu datorită acestui lucru. Şi asta de unde o ştim? O ştim, fiindcă el însuşi continuă: *Nu pentru că vreau să obţin darul vostru, ci ceea ce vreau să obţin este rodul*[215]. Am învăţat de la Tine, o, Dumnezeule al meu, să fac deosebire între ceea ce a fost dat şi ceea ce a rodit. *Dat* poate fi considerat lucrul însuşi, pe care îl dă acela care împarte cele necesare, cum ar fi, de exemplu, banul, hrana, băutura, haina, acoperişul, ajutorul; *rodul* însă reprezintă voinţa bună şi dreaptă a celui care dă. Căci Bunul învăţător nu se referă numai la *cel care va primi pe un profet,* ci a adăugat: în *numele unui profet*[21^]. Şi nu se referă numai la *cel care va primi pe un om drept,* ci a adăugat: în *numele celui drept.* Fiindcă astfel unul va primi răsplata profetului, iar celălalt va primi răsplata celui drept. Şi nici nu zice doar: *Cel care va da un pahar de apă rece, pentru a bea, unuia dintre cei mai mici ai mei,* ci a adăugat: *numai în numele de apostol.* Şi tot aşa a mai zis: *Amin zic vouă, nu-şi va pierde răsplata sa*[217]. *Datul* înseamnă să-l primească pe profet, să-l primească pe cel drept, să-i întindă apostolului paharul cu apă rece; *rodul* faptei lui însă este să facă aceasta în numele profetului, în numele celui drept sau în numele de apostol. Cu un rod de acest gen este hrănit Ilie[218] de văduva care ştia că hrănea pe un om al lui Dumnezeu, şi de aceea îl şi hrănea; de către corb însă, el era hrănit prin ceva care fusese *dai*[219]. Şi nu Ilie

cel dinlăuntru era hrănit, ci cel din corpul, care ar fi putut chiar să fie primejduit prin lipsa acestei hrane.

CAPITOLUL XXVII

Cei neştiutori şi cei necredincioşi nu lucrează după voinţa cea dreaptă

42. Şi din această cauză voi afirma eu ceea ce este adevărat în faţa Ta, o, Doamne, anume că *oamenii neştiutori şi necredincioşi*[220], pentru a căror instruire şi do-bîndire sînt necesare tainele începuturilor şi măreţiile minunilor, pe care noi le considerăm că sînt simbolizate prin numele de peşti şi de balene; atunci cînd aceşti oameni îi primesc pe copiii Tăi fie să-i întărească trupeşte, fie să-i ajute cu ceva de folos pentru viaţa aceasta, ei ignoră de fapt de ce trebuie să facă asta şi încotro se în-dreapă scopul ei. în felul acesta, nici aceia nu-i hrănesc pe aceştia, şi nici aceştia nu sînt hrăniţi de ei; fiindcă nici cei dintîi nu le îndeplinesc pe cele în conformitate cu voinţa cea dreaptă şi sfîntă, şi nici ceilalţi nu se bucură de darurile acelora, atunci cînd încă nu văd rodul. De unde concluzia că sufletul nu se hrăneşte, într-adevăr, decît cu ceva de care se bucură. Şi de aceea atît peştii, cît şi balenele se hrănesc cu o hrană pe care nu o produce decît pămîntul, care a fost deja separat şi despărţit de amărăciunea valurilor marine.

CAPITOLUL XXVIII

Fiecare lucru luat în parte era bun, dar toate laolaltă şi in acelaşi timp erau foarte bune

43. Şi le-ai *privit,* o, Dumnezeule, *pe toate cele pe care le-ai făcut* şi iată că *erau bune foarte*[221], fiindcă şi noi le privim pe acestea şi iată că toate sînt bune foarte, în fiecare dintre genurile lucrurilor Tale, după ce Tu ai zis ca să se facă şi ele s-au făcut, ai văzut că şi un lu-cru, şi altul este bun. De şapte ori[222] am numărat eu unde s-a scris că Tu ai văzut că este bun ceea ce ai făcut, şi aceasta este a opta oară — *că le-ai privit pe toate cele pe care le-ai făcut* şi iată că ele nu numai că erau bune, dar chiar *bune foarte,* văzute toate ca un întreg şi în acelaşi timp[223]. Căci fiecare lucru luat în parte era numai bun însă toate la un loc şi în acelaşi timp erau şi *bune* şi/oarte[224]. în acelaşi mod sînt judecate şi unele corpuri frumoase, anume că un corp, de pildă, este de departe cu mult mai frumos atunci cînd frumuseţea lui rezultă din totalitatea membrelor decît din fiecare membru corporal luat în parte, din a căror prea frumoasă alcătuire rezultă întregul, chiar dacă sînt frumoase şi acele membre ale lui luate fiecare în parte.

CAPITOLUL XXIX

Eu afirm ceea ce Scriptura mea afirmă

AA. Şi am privit cu atenţie în text ca să aflu dacă de şapte sau de opt ori ai văzut Tu că sînt bune lucrurile Tale, atunci cînd ele Ţi-au plăcut, şi în viziunea Ta eu n-am aflat împărţiri de timp, din care aş putea să înţeleg că de atîtea ori Tu ai văzut ceea ce ai făcut; şi am zis: „O, Doamne, oare această Scriptură a Ta nu este ea adevărată, deoarece Tu, Care eşti adevărat şi reprezinţi adevărul, Tu ai adus-o pe ea la lumină? Pentru ce, aşadar, îmi spui că nu există în viziunea Ta categorii temporale; şi iată că Scriptura Ta îmi spune că Tu, în fiecare zi ai văzut că cele pe care le-ai făcut sînt bune, iar eu, cînd le-am numărat pe acestea, am aflat de cîte ori Tu ai văzut. La acestea Tu îmi spui, pentru că *Tu eşti Dumnezeul meu* şi mi-o spui mie, robului Tău, cu voce tare în urechea mea lăuntrică, rupînd surzenia mea şi strigînd: „O, omule, desigur că ceea ce spune Scriptura mea, Eu spun. Şi totuşi, Ea spune lucrul acesta cu raportare la timp, dar Cuvîntul Meu nu cunoaşte timpul, deoarece El se întinde pe o veşnicie egală cu Mine. Astfel, cele pe care voi le spuneţi prin Duhul Meu, Eu le văd pe cele pe care voi le vedeţi prin Duhul Meu tot aşa cum Eu le spun. Şi astfel, în timp ce voi le vedeţi pe acestea în chip trecător, Eu nu le văd în chip trecător;
şi tot aşa, în timp ce voi le numiţi pe acestea în tempo-ralitate, eu nu le numesc pe ele în

temporalitate.

CAPITOLUL XXX

Ei afirmă că Tu le-ai zidit pe acestea împins de necesitate

45. Şi am ascultat, o, Doamne, Dumnezeule al meu, glasul Tău, şi am gustat o picătură de dulceaţă din adevărul Tău şi l-am înţeles, deoarece sînt unii cărora nu le plac lucrările Tale bune şi afirmă că Tu le-ai zidit pe multe dintre ele fiind împins de necesitate[225], precum sînt creaţiile cerurilor şi alcătuirile stelelor; şi că nu Tu cu puterea Ta ai făcut lucrurile acestea, ci că ele fuseseră deja create în altă parte, şi că din acel loc le-ai luat Tu pe cele pe care aveai să le aduni, să le îmbini şi să le uneşti; şi asta, cîndva, pe cînd Tu, din duşmanii Tăi învinşi[226] aveai să ridici zidurile lumii, pentru ca ei, cei biruiţi de această zidire, să nu se mai poată răzvrăti iarăşi împotriva Ta. Dar ei mai susţin că Tu nici pe acelea nu le-ai făcut, ba chiar că n-ai creat absolut nimic, precum toate corpurile şi cele mai mici vieţuitoare care există, şi ceea ce cuprinde pămîntul cu rădăcinile lui, ci, că o minte potrivnică şi o altă natură necreată de Tine şi contrară Ţie a dat naştere şi alcătuire la toate acestea în locurile cele de jos ale lumii. Numai nişte oameni lipsiţi de minte spun acestea, fiindcă ei nu văd prin Duhul Tău lucrurile mîinilor Tale, şi nici nu Te recunosc în ele.

CAPITOLUL XXXI

Tu in ele îţi găseşti plăcerea

46. însă cei care, prin Duhul Tău, le văd pe acestea, Tu vezi înlăuntrul lor. Drept urmare, cînd ei văd că sunt bune, şi Tu vezi că sînt bune, şi toate cîte plac datorită Ţie, şi Tu îţi găseşti plăcerea întru ele, şi cele care ne plac nouă prin Duhul Tău, şi Ţie îţi plac întru noi. *Căci cine dintre oameni le ştie pe cele care sînt ale omului, dacă nu duhul omului, care se află în el însuşi? Aşa şi cele care sînt ale lui Dumnezeu, nimeni nu le ştie în afară de Duhul lui Dumnezeu; Noi însă, zice*[227]*, nu am primit duhul acestei lumi; ci Duhul care este de la Dumnezeu, ca să cunoaştem pe cele care ne-au fost date nouă de Dumnezeu*[228]. Şi chiar mi se atrage atenţia să spun: „Cu siguranţă, nimeni nu le ştie pe cele care sînt ale lui Dumnezeu, decît numai Duhul lui Dumnezeu".

Aşadar, în ce fel cunoaştem şi noi *pe cele care ne-au fost date nouă de Dumnezeu?* Mi se răspunde că cele *pe care noi le cunoaştem prin Duhul Lui, nimeni nu le cunoaşte chiar în felul acesta, fără numai Duhul lui Dumnezeu.* Căci aşa cum pe bună dreptate s-a spus acelora care vorbeau în Duhul lui Dumnezeu: Nu *voi sînteţi cei care vorbiţi*[229]*,* tot pe bună dreptate se spune acelora care dau dovadă de ştiinţă în Duhul lui Dumnezeu: *nu voi sînteţi cei care ştiţi.* Drept urmare, cu nimic mai puţin potrivit se spune: „Nu voi sînteţi cei care vedeţi" celor care văd în Duhul lui Dumnezeu, astfel încît tot ceea ce ei văd că este bun în Duhul lui Dumnezeu, nu ei înşişi sînt aceia care văd, ci Dumnezeu este Cel Care vede că este bun.

Prin urmare, una este ca cineva să creadă că este rău ceea ce este bun, aşa cum s-a făcut menţiunea mai sus; şi alta este ca un om să vadă că este bun un lucru care este cu adevărat bun; aşa cum multora le place făptura Ta, fiindcă ea este bună, şi totuşi Tu nu le placi lor în ea, drept care ei vor să se bucure mai mult de creatura însăşi decît de Tine. Altceva este însă ca, atunci cînd un om vede ceva că este bun, Dumnezeu să vadă că este bun în omul respectiv, întrucît El este iubit, de bună seamă, în ceea ce a făcut; deoarece El n-ar fi putut să fie iubit decît prin Duhul pe care l-a dat; *fiindcă iubirea lui Dumnezeu s-a revărsat în inimile noastre prin Duhul Sfint, Cel Care ne-afost dăruit* nouă^o, prin Care vedem că este bun tot ceea ce există în vreun mod. Căci de la El există tot ceea ce există, El, Care nu există în vreun mod anume, ci este *Cel Ce este*[231].

CAPITOLUL XXXII

Pe acestea le vedem

47. Mulţumescu-Ţi Ţie, Doamne! Vedem cerul şi pă-mîntul, fie latura materială superioară şi inferioară, fie creaţia spirituală şi cea corporală, în întregul plin de podoabă al acestor părţi, din care este formată atît întreaga

zidire a lumii, cît şi întreaga creaţie în totalitatea ei; privim lumina creată şi despărţită de întuneric. Privim fie bolta cerească aflată între apele spirituale superioare şi cele materiale inferioare, corpul primordial al lumii[232], fie acest spaţiu al aerului, care şi el este numit cer, cel prin care rătăcesc zburătoarele văzduhului, între apele care sînt purtate pe deasupra lor în chip de nori. Acestea, chiar şi în nopţile senine, dau boabe de rouă, care fiind grele, se scurg în pămînt.
Privim înfăţişarea apelor adunate pe întinderile mării şi pămîntul uscat, fie pustiu, fie plin de frumuseţe, astfel încît el să fie şi vizibil, şi bine întocmit[233], fiind mama atît a arborilor, cît şi a ierburilor. Privim luminătorii[234] cum strălucesc deasupra noastră, cum soarele îi este îndeajuns zilei, cum luna şi stelele mîngîie noaptea[235], şi cum prin toate acestea se arată şi ni se fac nouă cunoscute timpurile[236]. Privim natura cea umedă, devenită în orice loc roditoare de peşti, de fiare şi de zburătoare, fiindcă alcătuirea materială a aerului, aceea care poartă zborurile păsărilor, creşte prin evaporarea apelor.
Vedem că faţa pămîntului se împodobeşte cu animale terestre, şi că omul, care a fost zidit după chipul şi după asemănarea Ta, este pus mai presus decît toate vieţuitoarele lipsite de raţiune, prin însuşi chipul şi prin însăşi asemănarea lui cu Tine, adică prin puterea raţiunii şi a inteligenţei lui; şi că aşa cum în sufletul omului există ceva care domină prin puterea sa de chibzuinţă, şi, de asemenea, altceva care se supune şi ascultă, tot astfel există şi faptul că pentru bărbat, chiar şi corporal vorbind, a fost creată femeia, ca să aibă într-adevăr în mintea ei o egală înzestrare de inteligenţă raţională, dar care totuşi, datorită sexului trupesc, să fie supusă sexului bărbătesc, în acelaşi mod în care dorinţa de acţiune se subordonează minţii, pentru ca din puterea raţiunii să ia naştere iscusinţa de a acţiona corect. Pe toate acestea le vedem şi ne dăm seama că *fiecare din ele este ceva bun şi că toate la un loc slnt bune foarte.*

CAPITOLUL XXXIII

Să *Te laude pe Tine lucrările Tale, pentru ca noi să Te iubim*

48. *Să Te laude pe Tine lucrările Tale*[237], pentru ca noi să Te iubim; şi noi să Te iubim în aşa fel încît să Te laude pe Tine lucrările Tale; ele, care, în timp, au un început şi un sfîrşit, un răsărit şi un apus, o ascensiune şi o decădere, o frumuseţe şi o lipsă de frumuseţe. Aşadar, ele au momentele care vin unele după altele, o *dimineaţă şi o seară;* pe de o parte într-un mod ascuns, pe de altă parte, într-un mod vădit. Căci au fost făcute din nimic de Tine, şi nu din Tine, nu din vreo materie care să nu fi fost a Ta, ori care să fi existat mai înainte, ci dintr-una care a fost făcută, adică o materie creată de către Tine în acelaşi timp cu ele, fiindcă Tu ai dat formă informi taţii ei fără vreun interval de timp. Căci una este materia primă a cerului şi a pămîntului, şi alta este întocmirea cerului şi a pămîntului; materie, pe care Tu, într-adevăr, ai făcut-o absolut din nimic; însă înfăţişarea lumii Tu ai realizat-o din materia lipsită de formă, şi totuşi, şi pe una, şi pe alta le-ai întocmit în acelaşi timp, astfel încît forma a însoţit materia, fără să existe vreo întrerupere de timp.[23^]

CAPITOLUL XXXIV

Am privit cu ochii minţii chiar actul formării

49. Am privit cu ochii minţii toate acestea, pentru zidirea cărora Tu ai vrut ca ele să fie făcute într-o astfel de ordine şi să fie consemnate în scris într-o astfel de succesiune; şi am văzut că sînt bune, luate fiecare în parte, dar că luate toate la un loc *sînt bune foarte,* întru Cuvîntul Tău, întru Unicul Tău Fiu, cerul şi pămîntul, capul şi trupul Bisericii, întru predestinarea Ta[2]39 de dinaintea tuturor timpurilor, cînd nu era nici dimineaţă şi nici seară. însă, atunci cînd ai început Tu să le orîn-duieşti în timp pe cele care fuseseră predestinate, pentru ca să le dezvălui pe cele ascunse şi să le pui laolaltă pe cele neîntocmite ale noastre, — întrucît deasupra noastră se aflau păcatele noastre şi noi ne îndepărtaserăm de Tine în adîncul cel întunecos, şi Duhul Tău cel B.un se purta pe deasupra, ca să ne vină în ajutor la timpul potrivit, — i-ai iertat atunci şi pe cei nelegiuiţi, şi i-ai deosebit pe aceştia de cei nedrepţi, şi ai întărit autoritatea Cărţii Tale printre cei de sus, pentru ca ei să Ţi se supună Ţie; şi printre cei de jos, pentru ca ei să li se supună acestora; şi ai adunat ceata necredincioşilor într-o singură unire, astfel încît să fie vizibilă ardoarea credincioşilor Tăi şi Ţie să-Ţi ofere lucrările milei, chiar împărţind şi celor săraci bunurile pămînteşti, în scopul de a le primi pe cele cereşti.
Şi de aici pornind, ai aprins Tu anumiţi luminători pe firmament, pe Sfinţii Tăi, *care ţineau cu tărie Cuvîntul vieţii*[240] şi care, graţie darurilor lor duhovniceşti, străluceau din cauza autorităţii evidente a prestigiului lor sublim; iar apoi, în dorinţa de a insufla credinţă neamurilor păgîne, ai produs din materia corporală Tainele Tale Sfinte, minunile ce puteau fi văzute şi glasurile Cuvintelor după puterea Cărţii Tale, prin care să fie binecuvîntaţi chiar şi cei credincioşi; şi după aceea ai format sufletul viu al celor credincioşi prin simţăminte bine întocmite, cu puterea stăpînirii de sine; şi, în sfîrşit, la urmă, ai reînnoit, după chipul şi asemănarea Ta, mintea, care trebuia să Ţi se supună numai Ţie, Unuia, şi să nu simtă nevoia nici unei alte autorităţi umane; şi ai subordonat lucrarea raţională unei inteligenţe superioare, aşa cum ai supus-o pe femeie bărbatului; şi ai voit ca tuturor slujitorilor Tăi, necesari în a-i perfecţiona în această viaţă pe credincioşi, să le fie oferită de către aceiaşi credincioşi, spre folosinţă temporală, o lucrare utilă pentru viitor. Pe toate acestea noi le vedem şi *ele sînt bune foarte,* fiindcă Tu le vezi în noi, Tu, Cel Care ne-ai dat nouă Duhul, cu ajutorul căruia să le putem vedea pe acestea şi în ele să Te iubim pe Tine.

CAPITOLUL XXXV

Dă-ne nouă pacea

50. O, Doamne, Dumnezeule, dă-ne nouă pacea, căci Tu ni le-ai dat pe toate; dă-ne pacea odihnei, pacea sabatului, pacea fără de seară[24]i. într-adevăr, toată această ordine prea frumoasă a lucrurilor *bune foarte,* după ce vor fi trecut cu măsurile lor cu tot, se va trece şi ea, şi vom vedea atunci că şi în *ele, într-adevăr, făcu-tu-s-a dimineaţă şi seară.*

CAPITOLUL XXXVI

La sabatul vieţii eterne, să ne odihnim întru Tine

51. Dar ziua a şaptea este fără de seară şi nici apus nu are, fiindcă Tu ai sfinţit-o pentru rămînerea ei veşnică, astfel încît, ceea ce Tu facuseşi după lucrările Tale *bune foarte,* deşi le facuseşi pe ele, Tu rămînînd liniştit, Te-ai odihnit totuşi în ziua a şaptea, pentru ca prin aceasta, glasul Cărţii Tale să ne spună şi nouă că şi noi, după lucrările noastre, tocmai de aceea bune foarte şi
ele, fiindcă Tu ni le-ai îngăduit, să ne odihnim şi noi întru Tine în sabatul vieţii eterne.

CAPITOLUL XXXVII

Odihna Ta întru noi

52. Căci chiar şi atunci Tu Te vei odihni în noi, aşa cum în prezent lucrezi în noi; iar odihna aceea a Ta va fi prin noi tot aşa cum lucrările acestea sînt ale Tale prin noi. Dar Tu, o, Doamne, mereu lucrezi şi mereu Te odihneşti. Tu nici nu vezi în timp, nici nu Te-ai clintit în timp, şi nici de odihnit Tu nu Te odihneşti în timp. Cu toate acestea însă, Tu eşti Cel Care le faci pe toate: şi viziunile noastre în timp, şi timpul însuşi, şi odihna de la sfîrşitul timpului.

CAPITOLUL XXXVIII

Nădăjduim că ne vom odihni întru marea Ta sfinţenie

53. Aşadar, lucrurile acestea, pe care Tu le-ai zidit, noi le vedem pentru că ele există; pentru Tine însă, ele există tocmai pentru că Tu le priveşti. Iar noi vedem prin simţuri că există, şi prin spirit că sînt bune; Tu însă, cînd ai văzut că trebuie să fie făcute, le-ai şi văzut făcute.

într-un anume timp şi noi am fost dispuşi să facem binele, dar numai după ce inima noastră a zămislit această idee din Duhul Tău; într-un alt timp, anterior, eram însă tentaţi să facem răul, părăsindu-Te pe Tine. Dar, Tu, o, Dumnezeule Prea înalte, Unule şi Bunule, n-ai încetat să faci binele niciodată. Există, într-adevăr, şi unele fapte bune ale noastre, izvorîte din darul Tău, dar ele nu sînt eterne; sperăm însă ca, după ce vor fi fost împlinite, să ne putem odihni întru Sfinţenia Ta cea mare.

Tu însă, Care eşti Binele Ce nu are nevoie de nici un bine, eşti mereu în odihnă, fiindcă odihna Ta eşti Tu însuţi. Şi care dintre oameni va da omului puterea să înţeleagă lucrul acesta? Ce înger va da îngerului şi ce înger va da omului? Lucrul acesta de la Tine să se ceară, întru Tine să fie căutat şi la Tine să se bată; căci numai aşa, dar exact aşa, se va primi, aşa se va afla şi tot aşa se va şi deschide[2]42. Amin.